

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ

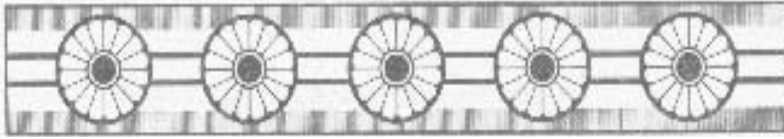
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1964

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Ι. ΑΙ ΧΩΡΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Ὁ ἀρχαιότερος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὁ πολιτισμὸς τῶν Αἰγαίων. Τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν ἀνέπτυξεν εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου μὲ κέντρον τὴν Κρήτην λαὸς μεσογειακός, ξένος πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Πολὺ ὑστερώτερα παρουσιάσθη εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα μὲ κέντρον τὰς Μυκήνας ὁ Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ εγκατασταθέντες εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας πρῶτοι Ἕλληνες, οἱ Ἀχαιοί.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰγαῖοι δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμὸν. Καὶ αὐτοὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν παλαιότερου καὶ πολὺ προηγμένου λαοῦ τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου, τῶν Αἰγυπτίων. Πλὴν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέπτυξαν πολὺ ἐνωρὶς ἰδικούς των πολιτισμοὺς καὶ λαοὶ Ἀσιατικοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Χετταῖοι καὶ οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἀσιατικοὶ αὐτοὶ λαοὶ μαζὶ μὲ τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζονται Ἀνατολικοὶ λαοί. Μὲ τοὺς λαοὺς τούτους ἦλθον εἰς σχέσεις ἀργότερον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ των. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἱστορίαν των.

1. ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος

Ἡ Αἴγυπτος παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, διότι εἶναι χώρα μὲ πολὺ παλαιὰν ἱστορίαν καὶ σπουδαιότατον καὶ ἀρχαιότατον πολιτισμὸν. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἄχαιοι μὲ τὰς ἐπιδρομάς των εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ Αἴγυπτος μᾶς εἶναι γνωστή.

Ἡ Αἴγυπτος κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι μεγάλη, ἐπιμήκης πεδιάς εἰς τὸ μέσον ἐρήμων. Ἡ χώρα θὰ ἦτο ἔρημος, ἂν ἔλειπεν ὁ ποταμὸς Νεῖλος, ὁ ὁποῖος τὴν διαρρέει ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο.

Ὁ Νεῖλος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τοῦ κόσμου. Ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικὴν καὶ χύνεται εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Κάθε χρόνον, ἀπὸ τὸν Ἰούλιον μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου, πλημμυρίζει καὶ τότε σκεπάζει μὲ τὰ νερά του ὅλην τὴν χώραν.

Αἱ πλημμύραι τοῦ Νεῖλου εἶναι πολὺ ὠφέλιμοι. Ἡ ἰλύς, τὴν ὁποίαν ἀφίουν τὰ νερά, ὅταν ἀποσύρωνται, καδιστᾷ τὸ ἔδαφος γονιμώτατον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νεῖλου. «*Εἶναι φανερόν, λέγει, εἰς πάντα νοήμονα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν Αἴγυπτον, καὶ χωρὶς νὰ ἔχη ἀκούσει τίποτε προηγουμένως, ὅτι ἡ χώρα αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ταξιδεύουν μὲ τὰ πλοῖα των οἱ Ἕλληνες, εἶναι γῆ ἐπίκτητος τῶν Αἰγυπτίων καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ...*».

Οἱ κάτοικοι ἐφρόντισαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους νὰ χρησιμοποιήσουν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ. Διὰ νὰ διοχετεύεται τὸ ὕδωρ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἔκτασιν, κατεσκεύασαν ὑδραυλικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμὸν. Πελώριαι δεξαμεναὶ ἐχρησίμευσον διὰ τεχνητὰς πλημμύρας κατὰ τὰ ἔτη τῆς ξηρασίας. Ἐπίσης κατεσκεύασαν ὑδατοφράκτας καὶ διώρυγας εἰς πλείστα μέρη διὰ τὴν κανονικὴν διανομὴν τῶν ὑδάτων. Ἐκαλλιέργουν δύο φορές τὸ ἔτος δημητριακὰ καὶ λαχανικὰ. Πολλὰ ὀπωροφόρα δένδρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὴν χώραν. Ἐκεῖ ἐφύετο καὶ τὸ πολυτιμώτατον φυτὸν ὁ πάπυρος, ἀπὸ τὴν κατεργασίαν τοῦ ὁποίου παρήγετο ὁ ὁμώνυμος χάρτης τῶν ἀρχαίων. Καὶ ἡ κτηνοτροφία ἦτο

ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ

ΚΑΤΩ ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Πυραμίδες
ΜΕΝΤΗΣ

Λ. Μοίρις

ΜΕΣΗ
ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Λίβυνη
Έρημος

Αραβική
Έρημος

Χερσονήσος
Σινά

ΕΡΥΘΡΑ
ΘΑΛ.

ΑΝΩ ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Μεγάλη
Θάσις

Καρήνη
ΘΗΒΑΙ
Λαίβος
Υασιούπολις

ΑΡΧΑΙΑ
ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Σίσηνη
Ψαθιούπολις

Αιγύπτιος
(Εύλατος παλαιός)

ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένη. Ἀγέλαι
βοῶν καὶ προβάτων ἔβασκον εἰς
τὰ ἀπέραντα λιβάδια.

Οἱ κάτοικοι. - Κοινωνική ὀργάνωσις.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἤλθον
πιθανώτατα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ
Ἴσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Τοὺς προσείλ-
κυσεν ὁ πλοῦτος τῆς χώρας,
εἶχον τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς
Σημιτικῆς φυλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν
ἀνήκον, ἦσαν μελαχροinoί,
μετρίου ἀναστή-ματος, μὲ
πλατεῖς ὄμους καὶ μαῦρα καὶ
σγουρὰ μαλλιά. Ὁμοιάζον πρὸς
τοὺς σημερινούς Φελλάγους, οἱ
ὅποιοι εἶναι ἀπόγονοί των.

Κύριον ἐπάγγελμα εἶχον
τὴν γεωργίαν. ἦσαν ἔξυπνοι,
ἐργατικοὶ καὶ δραστήριοι
καὶ διὰ τοῦτο προώδευσαν
πολύ. Ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον.
Κατεσκεύασαν πλείστα
ἀντικείμενα, χρήσιμα εἰς τὴν
καθημερινὴν ζωὴν, καὶ ἔργα μὲ
καλλιτεχνικὴν ἀξίαν. Διεκρίνοντο
ἀκόμη διὰ τὸν βαθὺν σεβασμὸν
πρὸς τὴν θρησκείαν των καὶ τὴν
ἀγάπην πρὸς τὴν εἰρήνην.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κοινωνικὴν ὀργάνωσιν: Τὴν ἀριστοκρατίαν
ἀπετέλουν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες. Οἱ γεωργοὶ ἦσαν δουλοπάροικοι
εἰς τὰ κτήματα τῶν γαιοκτημόνων καὶ ἀνήκον εἰς τὴν τελευταίαν
τάξιν.

Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἄνδρες σοφοὶ μὲ μεγάλην θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ

ἀπετέλουν ιδιαίτερον τάξιν. Ἀνώτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς θεὸς μετὰ ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνηε τὸ κράτος ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ὠνομάζετο Φαραώ.

Ἱστορικαὶ πηγαί. - Τὰ ἱερογλυφικά

Ὁ Ἡρόδοτος περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἡροδότου καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦσαν παλαιότερον αἱ μόναι πηγαι διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος Γάλλοι σοφοὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν γραφὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων. Ἡ γραφὴ αὐτὴ εἶναι παράδοξος, διότι ὡς γράμματα ἐχρησιμοποιοῦει εἰκόνας. Οἱ Αἰγύπτιοι δηλαδὴ παρίστανον μετὰ εἰκόνας τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ φανερῶσιν. Τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα ὠνομάσθησαν ἱερογλυφικά.

Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν κατέστησε δυνατὴν ἡ ἀνακάλυψις τῆς περιφύμου στήλης τῆς Ροζέττης (παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμωνύμου βραχίονος τοῦ Νείλου) κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Αἴγυπτον (1798). Ἐπὶ τῆς στήλης ὑπάρχει ἐπιγραφὴ εἰς γλῶσσαν αἰγυπτιακὴν (ἱερογλυφικὴν καὶ δημοτικὴν) καὶ ἑλληνικὴν συνταχθεῖσαν ὑπὸ Αἰγυπτίων ἱερέων πρὸς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴν κατώρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ κατόπιν μακρᾶς προσπαθείας ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Champollion. Ὁλόκληρον τὸ ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν ἀλφάβητον ἐγένετο πλέον γνωστὸν.

Πλείσται ἐπιγραφαὶ εὐρέθησαν εἰς ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν, καθὼς καὶ τὰ πλούσια ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εὐρήματα διεφώτισαν πολὺ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Αἰγύπτου.

Ίστορία τῆς Αἰγύπτου

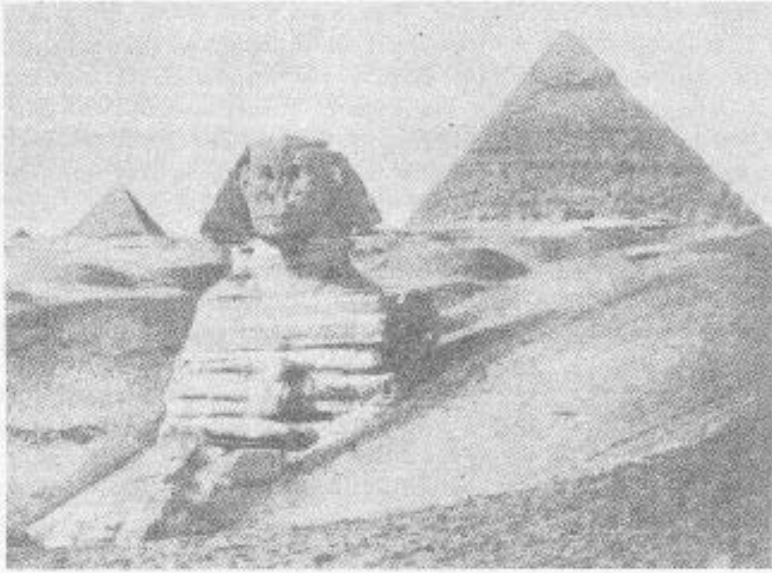
Ἡ Αἴγυπτος κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη συνηνώθησαν εἰς δύο βασίλεια, τὸ βασίλειον τῆς κάτω Αἰγύπτου καὶ τὸ βασίλειον τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Τέλος τὰ δύο αὐτὰ βασίλεια συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη τὸ 3000 π.Χ. ἀρχαιότερον κράτος τοῦ κόσμου. Τὴν ἔνωσιν ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος ἐπέτυχον οἱ βασιλεῖς τῆς Μέμφιδος, ἡ ὁποία ἔκειτο βορειοδυτικῶς τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Τὸ παλαιότερον αὐτὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ὠνομάσθη ἀρχαῖον κράτος τῆς Μέμφιδος (3000 - 2000 π.Χ.).

3000 π.Χ.

Πρῶτη πρωτεύουσα τῶν Αἰγυπτίων ἦτο ἡ Μέμφις. Εἰς αὐτὴν εἶχον τὴν ἑδρὰν τῶν οἱ παλαιότεροι βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἱκανοὶ καὶ δραστήριοι ἡγεμόνες. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐβασίλευσεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χώρα ἐφθάσεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἐφρόντισαν διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἠύξισαν τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους. Οἱ ἴδιοι ἦσαν δυνατοὶ καὶ πλούσιοι, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ σφύζομενοι πλησίον τῆς Μέμφιδος βασιλικοὶ τάφοι τῆς ἐποχῆς τῶν, αἱ περίφημοι πυραμίδες.

Ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ σπουδαιότερους Φαραῶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦτο ὁ Χέοψ. Οὗτος ἔκτισε τὴν μεγαλυτέραν ἐξ ὅλων τῶν πυραμίδων. Ὁ Ἡρόδοτος τὴν περιγράφει λεπτομερῶς, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου γιγαντιαίου, ἀληθινοῦ θαύματος: Διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πυραμίδος αὐτῆς, λέγει, ἡ ὁποία εἶναι τετράγωνος, ἐχρειάσθησαν 20 ἔτη. Αἱ πλευραὶ ἔχουν μῆκος 8 πλέδρων καὶ ἴσον ὕψος, εἶναι δὲ κατασκευασμέναι ἀπὸ πελεκητὸν λίθον τελείως ἀρμολογημένον. Ἔχουν σημειωθῆ με ἀιγυπτιακὰ γράμματα εἰς τὴν πυραμίδα τὰ δαπανηθέντα ποσὰ διὰ τὴν ἐργασίαν. Ὅπως καλῶς ἐνθυμοῦμαι, σύμφωνα με τὴν ἐξήγησιν τοῦ διερμηνέως, ἐδαπανήθησαν 1600 τάλαντα μόνον διὰ τὴν διατροφήν τῶν ἐργατῶν.

Περὶ τὸ 2000 π.Χ. ὁ ἄρχων τῶν Θεβῶν εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον ἐγένινεν ἀνεξάρτητος καὶ κατώρδωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν ἄνω καὶ κάτω Αἴγυπτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου ἐγένιναν αἱ Θεβαὶ καὶ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη, ὠνομάσθη μέσον κράτος τῶν Θεβῶν (2000 - 1700 π.Χ.). Οἱ βασιλεῖς τῶν Θεβῶν εἶχον δύναμιν καὶ πλοῦτον, διεξήγαγον νικηφόρους πολέμους καὶ ἔκτισαν μεγαλοπρεπῆ

ΑΙ πυραμίδες και ἡ μεγάλη Σφίγγη

Διό τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐχρηάσθησαν δεκάδες ἑτῶν καὶ ἐργάσθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων. Τὸ ὕψος τῆς μεγάλης πυραμίδος εἶναι 150 μ. καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Σφίγγος 5 μ.

οἰκοδομήματα.

Ἀλλὰ περὶ τὸ 1700 π.Χ. οἱ Ὑκσῶς, λαὸς νομαδικός, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ὑπέταξαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς αὐτὴν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Οἱ ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ὑκσῶς ἡγεμόνες τῶν Θηβῶν κατώρδωσαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ γίνουιν ἀνεξάρτητοι καὶ νὰ ἐκδιώξουιν τοὺς κατακτητὰς (1580 π.Χ.). Αἱ Θῆβαι ἔγιναν πάλιν πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθη τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν (1580 - 1085 π.Χ.). Ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου εἶναι ἡ λαμπροτέρα. Κατ' αὐτὴν ἡ δύναμις τῶν Φαραῶν μὲ τὰς μεγάλας κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν ἦτο μεγίστη. Ἐνδοξότερος ἐξ ὅλων εἶναι ὁ Ραμσῆς ὁ Β' (1292 - 1225 π.Χ.), τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σέσωστρον. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Μετά τὸν Ραμσήν Β΄ ἡ δύναμις τῆς Αἰγύπτου καταπίπτει. Οἱ ἱερεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ μετέβαλον τοὺς βασιλεῖς εἰς ὄργανα τῆς τάξεώς των. Τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Ἄμμωνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον.

Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἐποχὴ παρακμῆς. Ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξησθένισαν τὴν χώραν καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Ἡ Αἴγυπτος ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους (670 π.Χ.). Μετ' ὀλίγον ὁ Ψαμμήτιχος, ἡγεμὼν τῆς Σαΐδος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἐξεδίωξε τοὺς Ἀσσυρίους καὶ ἵδρυσεν τὸ κράτος τῆς Σαΐδος (663 - 525 π.Χ.) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σαῖν. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, ὁ Ἄμασις, ἔδειξε μεγάλην εὐνοίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐκτίσθη εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλις ἑλληνικὴ, ἡ Ναύκρατις. Ἡ δύναμις ὅμως τῶν Φαραῶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Περσῶν. Ὁ βασιλεὺς 525 π.Χ. τῆς Περσίας Καμβύσης ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία παρέμεινεν ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

525 π.Χ.

Ἡ Θρησκεία

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον πολλοὺς θεοὺς. Ἐλάτρευον διάφορα ζῶα, ἰδίως τὸν ταῦρον. Ἐλάτρευον ἀκόμη τὸν ποταμὸν Νεῖλον. Πρὸ πάντων ὅμως ἐθεοποίησαν τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Ἀνώτατος θεὸς των ἦτο ὁ Ρᾶ, θεὸς τοῦ ἡλίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀβελίσκοι. Μεγάλοι θεοὶ ἐπίσης ἦσαν ὁ Φθᾶ (Ἡφαιστος), ὁ ὁποῖος ἐλατρεύετο ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ ὁ Ἄμμων (Ζεὺς), ὁ θεὸς τῶν Θεῶν, μὲ περίφημον μαντεῖον εἰς θελκτικὴν ὕασιν τῆς Λιθυκῆς ἐρήμου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων θεῶν ἐλατρεύετο πολὺ ὁ Ὅσιρις καὶ ἡ σύζυγός του Ἴσις, οἱ ὁποῖοι ἐσυμβόλιζον τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φύσεως.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον καὶ τοὺς νεκροὺς των καὶ ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦνται ἄφθαρτα τὰ νεκρὰ σώματα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ νεκροὶ ἐταριχεύοντο καὶ ἐφυλάσσοντο ὡς μούμιαι εἰς ἀσφαλεῖς τάφους. Πολλὰι τοιαῦται μούμιαι ἀνευρέθησαν μέχρι σήμερον κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἀρχαίων αἰγυπτιακῶν τάφων.

Διὰ τὴν ψυχὴν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, οἱ

Αιγύπτιοι πίστευον, ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη, ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα δὲν καταστρέφεται. Ὁ νεκρὸς ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀφθαρτος, διὰ νὰ ζήσῃ καὶ ἡ ψυχὴ, ἣ ὁποία περιπλανᾶται εἰς ἄλλα σώματα ζώων ἢ ἀνθρώπων καὶ κατόπιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Ὁ Αἰγυπτιακὸς δηλαδὴ λαὸς πρῶτος ἐπίστευσεν εἰς τὴν λεγομένην μετεμψύχωσιν.

Οἱ Αἰγύπτιοι μαζὶ μὲ τὸς νεκροὺς ἔθαπτον καὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ζωὴν των, διότι ἐπίστευον, ὅτι ἡ ψυχὴ διατηρεῖ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν ὀφείλεται ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον εὐρίσκομεν εἰς τοὺς Αἰγυπτιακοὺς τάφους. Ὁ τελευταῖος ἀνακαλυφθεὶς τάφος τοῦ βασιλέως *Τουταγχαμῶν* (1350 π.Χ.) προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν ὄλων διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειάν του.

Βιοτεχνίαι καὶ ἐπιστῆμαι

Ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος εἶχε σπουδαίους τεχνίτας, οἱ ὅποιοι εἰς πολλὰς πρακτικὰς τέχνας ἔγιναν διδάσκαλοι τῶν ἄλλων λαῶν. Εἰς τὴν ὕφαντικὴν, τὴν βαφικὴν, τὴν μεταλλουργίαν καὶ τὴν ὑαλουργίαν ἡ πρόοδος των ὑπῆρξε μεγάλη.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπιστῆμας, τὴν ἰατρικὴν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά, ἣ ἐπίδοσίν των εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ. Εἶχον εἰδικοὺς ἰατροὺς τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν (ὀδοντιάτρος, ὀφθαλμολόγος κλπ.). Καδιέρωσαν τὴν φωνητικὴν γραφὴν. Διήρresαν τὸ ἔτος εἰς 365 ἡμέρας συμφώνως πρὸς τὴν πλημμύραν τοῦ Νείλου, ἣ ὁποῖα συμβαίνει ἀνὰ τόσας ἡμέρας. Τὸ ἔτος δὲ τὸ συνῆψαν μὲ τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων. Συνάμα ἀνεκάλυψαν τὸν τρόπον διὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους. Τέλος πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι κατεσκεύασαν χάρτην ἐκ παπύρου, μὲ τὸν ὁποῖον διηγκόλυναν τὴν διάδοσιν τῆς γραφῆς καὶ εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς.

Αἱ καλαὶ τέχναι. - Μνημεῖα

Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν αἰγυπτιακὴν τέχνην ἐσώθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Οἱ τάφοι, οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα εἶναι κτήρια τεράστια, εὐρέδησαν καὶ ἀγάλματα κολοσσιαῖα. Ἐξ ὄλων αὐτῶν φαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ

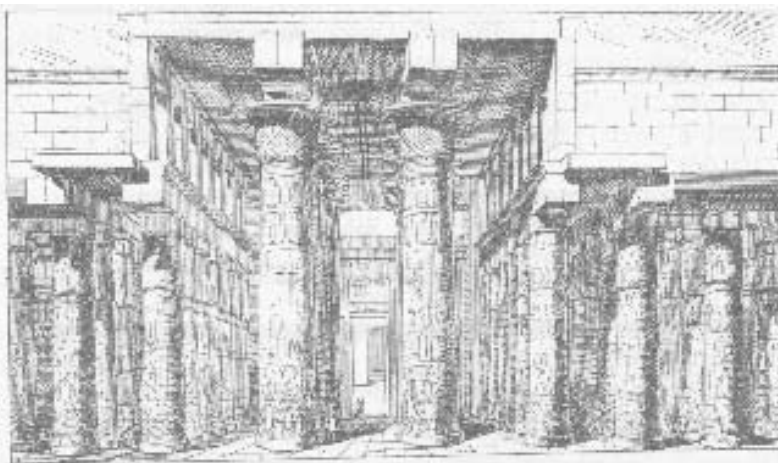
πρὸς τὰς ὀγκώδεις διαστάσεις.

Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρχαίου κράτους ἀνήκουν οἱ κολοσσιαῖοι λίθινοι τάφοι, αἱ πυραμίδες. Τὰ πελώρια αὐτὰ λίθινα μνημεῖα ὑψώνονται ὡς ὄρη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ρίπτουν ἐπὶ τῆς ἄμμου τὴν κωνικὴν των σκιάν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πυραμίδων ὑπῆρχε σειρὰ διαδρόμων καὶ δωματίων διὰ τοὺς τάφους τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς πυραμίδας ὑπάρχει ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς αἰγυπτιακῆς γλυπτικῆς. Αἰγύπτιοι τεχνῖται ἐσκάλισαν ἓνα πελώριον θράχον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκαν σχῆμα καθημένου λέοντος μὲ κεφαλὴν γυναικός. Τὸ κολοσσιαῖον αὐτὸ ἔργον εἶναι ἡ Μεγάλῃ Σφίγγ.

Εἰς τὸ κράτος τῶν Θηβῶν ἀνήκουν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἑρείπια τῶν ναῶν τοῦ Λουξορ καὶ τοῦ Καρνάκ. Ὁ ναὸς τοῦ Ἄμμωνος εἰς τὸ Καρνάκ τῶν Θηβῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν αἰθουσῶν. Ἡ πρώτη ὑπόστυλος αἶθουσα περιλαμβάνει δάσος κίωνων. Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα εἰς τὸν κόσμον αἶθουσα μὲ κίονας. Τὰ χρώματα, ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἄργυρος ἔδιδον εἰς τὴν αἶθουσαν αὐτὴν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων ἔργων, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν οἱ Φαραῶ,

Ἐπόστυλος αἶθουσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνάκ (ἀναπαράσταση)

Ἡ αἶθουσα ἔχει 134 κίονες, τῶν ὁποίων τὸ κιοῦσφρανα
διορίζουν μὲ ἀνθρακίονα

ἦτο καὶ ἐν τεράστιον οἰκοδόμημα νοτίως τῆς Μέμφιδος. Οἱ Ἕλληνες τὸ ὠνόμασαν Λαβύρινθον. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο θεωρεῖ ὁ Ἡρόδοτος ἀνώτερον καὶ ἀπὸ τὰς πυραμίδας. Ἴδου τί λέγει περὶ αὐτοῦ «Ἦσαν μὲν νυν καὶ αἱ πυραμίδες λόγου μείζονες καὶ πολλῶν ἐκάστη αὐτῶν Ἑλληνικῶν ἔργων καὶ μεγάλων ἀντάξια, ὁ δὲ δὴ λαβύρινθος καὶ τὰς πυραμίδας ὑπερβάλλει. Τούτου γὰρ δώδεκα μὲν εἰσιν αὐλαὶ κατάστεγοι, ἀντίπυλοι ἀλλήλαις, ἕξ μὲν πρὸς βορρᾶν, ἕξ δὲ πρὸς νότον τετραμμέναι, συνεχεῖς τοῖχος δὲ ἕξωθεν περιεργεῖ. Οἰκήματα δ' ἔνεσσι διπλᾶ, τὰ μὲν ὑπόγεια, τὰ δὲ μετέωρα ἐπ' ἐκείνοις, τρισχίλια ἀριθμόν».

Ἐπιγραφαί, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ τοιχογραφίαι στολιζοῦν τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ τοιχογραφίαι παριστάνουν τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ ἐξιστοροῦν τὰ κατορθώματα τῶν Φαραῶ.

Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἠσχολήθησαν καὶ μὲ τὴν μικροτεχνίαν. Κατεσκεύασαν ἰδίως σφραγίδας καὶ δακτυλιολίθους θαυμασίας τέχνης. Εἰς τὰ μικροτεχνήματα αὐτὰ ἔδιδον συνήθως τὸ σχῆμα σκαραβαίου (κανθάρου), τὸν ὁποῖον ἐλάτρευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον

Ἄμηνεχμετ Γ'
(ἠδρὴς ἐξ ἡφιεταίβων)
Ἀπὸ τοῦ σπουδαιότερου Φαραῶ
τοῦ μέσου κράτους τῶν Θηβῶν.

περισσότερον από κάθε άλλο έντομον.

Όλα τὰ σωζόμενα ἔργα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, μεγάλα καὶ μικρά, προξενοῦν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν καὶ παρέχουν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς πολλὰ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Περιήφημοι Ἕλληνες σοφοί, ὅπως ὁ Θαλῆς, ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων-ἐπεσκέφθησαν τὴν χώραν τῶν Αἰγυπτίων, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὰς γνώσεις των καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν πολυδρῦλητον Αἰγυπτιακὸν πολιτισμόν.

2 BABΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας

Ἡ χώρα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μετὰξὺ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν τῆς Ἀσίας, τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, λέγεται Μεσοποταμία. Εἰς αὐτὴν ἀνεπτύχθη σπουδαῖος πολιτισμός, ὅπως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Οἱ δύο ποταμοὶ ἐπλουτίζοντο εἰς ὕδωρ κατ' Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον ἐκ τῶν χιόνων τῶν Ἀρμενικῶν ὄρεων. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς χώρας κατεσκεύασαν ἔργα διοχετευτικὰ τῶν ὑδάτων καὶ ὕδατοδεξαμενάς, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποιοῦν πρὸς ἄρδευσιν τῶν ἀγρῶν εἰς ἐποχὰς ξηρασίας. Εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας ἐκαλλιεργοῦντο σιτηρὰ, ὄσπρια καὶ ὀπωροφόρα δένδρα.

Ἡ εὐφορος πεδιάς, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης πλησιάζουν περισσότερο, καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἐκβολῶν των, λέγεται κάτω Μεσοποταμία. Τὸ νότιον τῆς Μεσοποταμίας κατώκησαν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν οἱ Σουμέριοι, λαὸς γεωργικὸς, ἀγνώστου φυλετικῆς προελεύσεως. Οἱ Σουμέριοι εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου ἱδρυσαν ἀξιολογωτάτας πόλεις: τὴν Οὐρ, τὴν Λάρσαν, τὴν Οὐρούκ, τὴν Λαγκαάσην. Τὰ εὐρήματα ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς ἀπεκάλυψαν 4000 π.Χ. πολὺ προηγμένον πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος φθάνει πέραν τοῦ 4000 π.Χ. Εὐρέθησαν ἐπίσης πλάκες μὲ σφηνοειδῆ γραφὴν. Αἱ πόλεις τῶν Σουμερίων δὲν εἶχον ἐνιαίαν διοίκησιν, ἀλλὰ εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχεν εἷς βασιλεὺς, ἐλατρεύετο δὲ ἰδιαιτερος θεός. Ὅμοια κράτη ἀπετέλεσαν καὶ αἱ ὀρειοὶ πόλεις τῆς κάτω Μεσοποταμίας, ἡ Ἀγάδη, ἡ Κίς, ἡ Σιππάρα. Ἐδῶ

4000 π.Χ.

κατφύκουν οί Ἀκκαδίοι, Σημιτικῆς καταγωγῆς. Ἐκτὸς τῶν Ἀκκαδίων καὶ ἄλλα φύλα σημιτικά ἐπέδραμον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπως οἱ Ἀμορίται καὶ οἱ Χανααναῖοι.

Μερικοὶ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῶν πόλεων τῆς κάτω Μεσοποταμίας προσεπάθησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἀρχὴν των καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πρὸς δημιουργίαν ἐνιαίου κράτους. Ὁ Σαργών, ἡγεμὼν τῆς Ἀγάδης, περὶ τὸ 2630 π.Χ. ὑποτάσσει ὁλόκληρον τὴν κάτω Μεσοποταμίαν, προσέτι δὲ καὶ τὰς χώρας δυτικῶς τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εἶναι ὁ πρῶτος ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν μέγα ἐνιαῖον κράτος. Βραδύτερον ἤρχισεν ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν Σημιτῶν καὶ τῶν Σουμερίων, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπεκράτησαν οἱ Σημίται, οἱ δὲ Σουμεριοὶ ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν.

Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος

Περὶ τὸ 2000 π.Χ. λαὸς ξένος, προερχόμενος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, οἱ Βαβυλώνιοι ἢ Χαλδαῖοι, εἰσῆλθον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, κατέστρεψεν ὅλας τὰς πόλεις τῶν Σουμερίων καὶ ἵδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκ τούτου ἡ χώρα ὠνομάσθη Βαβυλωνία ἢ Χαλδαία.

Μέγας βασιλεὺς τοῦ κράτους αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Χαμμουραμί, ὁ ὁποῖος ἦτο Ἀμορίτης (1958 - 1917 π.Χ.). Οὗτος ἦνωσεν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐγένεν ὁ πραγματικὸς ἱδρυτὴς τοῦ ἀρχαίου Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Οὗτος ἐβασίλευσεν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του καὶ ἐπὶ τῶν Σουμερίων δι' ἐφαρμογῆς αὐστηρῶν νόμων. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Χαμμουραμί εἶναι ἡ νομοθεσία του, ἡ ὁποία εὐρέδη χαραγμένη εἰς λιθίνην στήλην. Οἱ νόμοι, τοὺς ὁποῖους ἔδωσε, φανερώνουν ἀνωτέραν περὶ δικαιοσύνης ἀντίληψιν διὰ τὴν ἐποχὴν του. Διὰ τοῦτο ὁ Χαμμουραμί θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους νομοθέτας τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ Μωϋσῆς. Αἱ διατάξεις τῆς νομοθεσίας του ἦσαν πολὺ αὐστηραί. Ἴδου μερικαὶ ἀπὸ αὐτάς:

Ἄν υἱὸς ἐκτύπησε τὸν πατέρα, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

Ἄν κανεὶς ἐξώρυξε τὸν ὀφθαλμὸν ἐλευθέρου ἀνθρώπου, νὰ ἐξορύξουν τὸν ἰδικόν του.

Ἄν ἰατρός τις ἐνοσήλευσεν ἄνθρωπον ἐλεύθερον, πάσχοντα ἀπὸ βαρείαν πληγὴν, μὲ χαλκοῦν ἐργαλεῖον καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατόν του, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

Ἄν ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης, διαταχθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς τὸν στρατόν, δὲν μετέβη, καὶ ἂν ἀκόμη ἔστειλεν ὡς ἀντικαταστάτην του μισθοφόρον, ὁ ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης θεωρεῖται ἔνοχος θανάτου. Ὁ ἀντικαταστάτης του θὰ λάβῃ τὴν οἰκίαν του.

Ἄν κανεὶς ὡς μάρτυς κατηγορίας εἰς δίκην περὶ ζωῆς δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅσα κατέδεσε, πρέπει νὰ θανατωθῇ.

Ἄν κανεὶς ληστευθῇ καὶ ὁ ληστής δὲν συλληφθῇ, ἡ πόλις καὶ ὁ ἄρχων τῆς περιοχῆς, ἔπου διεπράχθη ἡ ληστεία, ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλλουν πλήρη ἀποζημίωσιν εἰς τὸν ληστευθέντα.

Ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαμμουραμπὶ τὸ μέγα κράτος τῶν Βαβυλωνίων κατέρρευσε. Νέοι λαοί, ὅπως οἱ Χετταῖοι ἀπο βορρᾶ, οἱ Κοσσαῖοι ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἀπὸ τοῦ Τίγρητος, εἰσῆλθον εἰς τὴν χώραν. Τέλος 1731 π.Χ. νικηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων. Τὴν νίκην των ταύτην ὄφειλον εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἵππων καὶ τῶν πολεμικῶν ἀρμάτων. Οἱ Ἀσσύριοι ἵδρυσαν μέγα κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ.

1731 π. Χ.

Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος

Οἱ Ἀσσύριοι, κατ' ἀρχὰς κατόικον ἐπὶ τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, σπουδαιότεραι δὲ πόλεις των ἦσαν ἡ Ἀσσοῦρ καὶ ἡ Νινεβί. Ἀργότερον ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ αὐτοὺς ὠνομάσθη Ἀσσυρία. Ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ καὶ εἰς αὐτὴν ζοῦν σήμερον οἱ Κοῦρδοι. Ἐνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας οἱ κάτοικοι ἠσυχλοῦντο περισσότερο μὲ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ μὲ τὸ κυνήγιον καὶ ἐφημίζοντο ὡς καλοὶ πολεμισταί. Εἶχον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν γραφὴν καὶ τὸν ἴδιον πολιτισμὸν μὲ τοὺς Βαβυλωνίους.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀσσύριοι ἐγίναν ὑπήκοοι τῶν Βαβυλωνίων. Ἀργότερα ἡ δύναμίς των ηὔξηθη καὶ τότε ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Πρῶτος μέγας κατακτητὴς βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ὑπῆρξεν ὁ Τεγλατφάλασαρ Α' περὶ τὸ 1115 π.Χ. Οὗτος ἐνίκησεν εἰς τὸν ἄνω

Ευφράτην τοὺς ἐχθροὺς του καὶ τοὺς κατεδίωξε μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Κατόπιν ἐνίκησε τοὺς Βαβυλωνίους, κατέλαβε τὴν Βαβυλώνα καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν του. Πρὸς δυσμὰς ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Φοινίκης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέβαλε τὴν κυριαρχίαν του. Τὸ μέγα Ἀσσυριακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν, ἐφθάνεν ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα ἀκμὴ τῆς Ἀσσυριακῆς αὐτοκρατορίας συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσουρμπανιμπάλ (668 - 626 π.Χ.). Τὸν βασιλέα αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν *Σαρδανάπαλον* καὶ ἐπλασαν πολλοὺς μύθους διὰ τὴν τρυφήλὴν ζωὴν του. Ὁ Ἀσσουρμπανιμπάλ ὑπῆρξε μέγας πολεμιστῆς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν. Ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον καὶ διεξήγαγε πολλοὺς νικηφόρους πολέμους. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἡ Ἀσσυριακὴ αὐτοκρατορία ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν. Ὅταν συνεπλήρωσε τὸ πολεμικὸν του ἔργον, ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους *Νινεβί* μὲ λαμπροὺς ναοὺς καὶ ἀνάκτορα. Τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰ γράμματα ἔδειξε μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ χιλιάδας πλίνθων μὲ σφηνοειδῆ γράμματα.

Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος

Μετὰ τὸν Ἀσσουρμπανιμπάλ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος παρήκμασε. Τοῦτο ἐπωφελήθησαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἰδρυσαν τότε τὸ λεγόμενον νέον *Βαβυλωνιακὸν κράτος*. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων *Κυαξάρης*, μὲ τὸν ὁποῖον ἦσαν σύμμαχοι οἱ Βαβυλώνιοι κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων καὶ κατέστρεψε τὴν *Νινεβί* (625 π.Χ.).

Περίφημος βασιλεὺς τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ *Ναβουχοδονόσορ* (604 - 561 π.Χ.). Οὗτος ἐνίκησε τὸν Φαραῶ *Νεκῶ* πλησίον τοῦ *Εὐφράτου*, ὑπέταξε τὴν *Τύρον* μετὰ πολυετῆ πολιορκίαν, ἐκυρίευσεν τὴν *Ἱερουσαλήμ* καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν ἑβδομηκονταετῆ *βαβυλώνιον αἰχμαλωσίαν*. Ἐστόλισε τὴν *Βαβυλώνα* μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ ἄλλα σπουδαῖα μνημεῖα καὶ τὴν ὠχύρωσε μὲ τείχη.

Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ *Ναβουχοδονόσορος* παρήκμασε καὶ τὸ 539 π.Χ. κατελύθη ἀπὸ τὸν βασιλέα

Κυνήγιον λεόντων (άσιριακαί άειγίλερον)

των Περσών Κῦρον.

Ίστορικάι πηγαί. - Σφηνοειδής γραφή

Οί Άσσύριοι καί οί Βαβυλώνιοι ἦσαν λαοί συγγενεῖς καί ἤλθον ἀπό τήν Ἀραβίαν. Διά τοὺς λαοὺς αὐτοὺς αἱ παλαιότεραι γνώσεις μας περιωρίζοντο εἰς ὅσα γράφουν ὁ Ἡρόδοτος καί ἡ Παλαιά Διαθήκη. Κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Εὐρωπαῖοι σοφοὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τήν περιεργον καί πολὺ δύσκολον γραφήν των. Ἡ γραφή αὐτὴ εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἐφεύρεσις τῶν Σουμερίων. Οἱ Σουμεριοὶ ἔδωσαν τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Οἱ Βαβυλώνιοι καί οἱ Ἀσσύριοι ἐχάρασσαν τὰ γράμματά των μὲ ὀξύ ἐργαλεῖον ἐπάνω εἰς γλωρὰς πλίνθους. Αἱ πλίνθοι κατόπιν ἐψήνοντο καί τὰ γράμματα ἔμενον ἀνεξάλειπτα. Ἐπειδὴ τὰ γράμματα αὐτὰ ὁμοιάζουν μὲ σφήνας, ἡ γραφή τοῦ εἶδους αὐτοῦ ὠνομάσθη

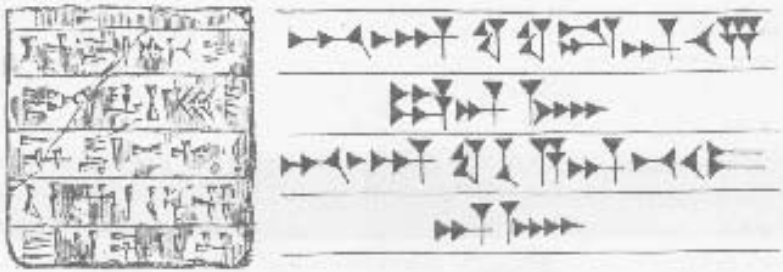
Πτερωτός ταύρος

Καλοσσισίαν δγαλμα με μορφήν Ἀσσυρίου βασιλέως, ὁ ὅποιός φορεῖ τιάραν καὶ ἔχει γυνειάδα. Οἱ πτερωτοὶ ταῦροι ἱεραβεταῦντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ὡς φρουροί.

σφηνοειδῆς. Βιβλιοθηκαὶ ὀλόκληροι εὑρέθησαν ἀπὸ πλίνθους μὲ σφηνοειδῆ γράμματα. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς παραδόξου αὐτῆς γραφῆς καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν σπουδαῖον πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν λαῶν.

Θρησκεία

Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἦτο κυρίως

Σημηνοειδής γραφή

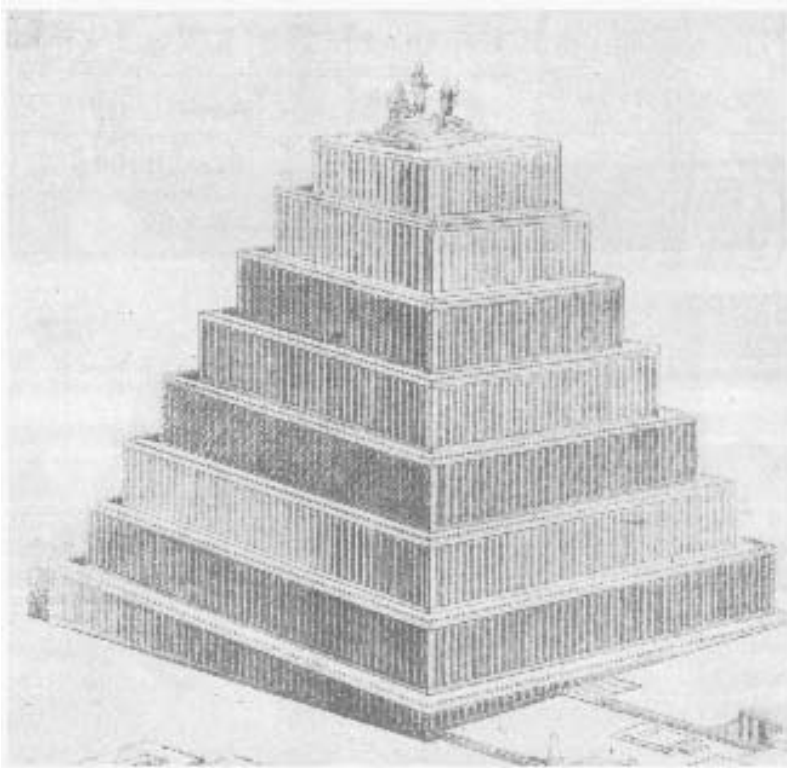
άστρολατρία. Ανώτατος θεός των ἤτο ὁ Βῆλος (ἥλιος), ὁ κύριος τοῦ κόσμου, ἡ δὲ Μύλιττα, γυναικεία θεότης (Ἀφροδίτη), τὸ σύμβολον τῆς γονιμότητος. Πρὸς τιμὴν τοῦ Βῆλου κατεσκευάσαν μεγάλους ναοὺς καὶ ὑψηλοὺς πύργους. Ναὸς τοῦ θεοῦ τούτου ἦτο τὸ περίφημον οἰκοδόμημα τῆς Π. Διαδήκης, ὁ πύργος τῆς Βαβέλ. Ἐθνικὸς θεὸς τῶν Ἀσσυρίων, κυρίως δὲ θεὸς τοῦ πολέμου, ἦτο ὁ Ἀσσοῦρ.

Οἱ ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων (Χαλδαιῶν) ὠνομάζοντο Μάγοι καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἀστρολογίαν. Παρατήρουν δηλαδὴ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων, διότι ἐπίστευον, ὅτι δι' αὐτῶν ἠδύναντο νὰ προῖδουν τὸ μέλλον. Ἐνῶ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀστρολογίαν, εὔρον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας.

Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι εἶχον ἀνεπτυγμένην διοικητικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Ανώτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἐδωρεῖτο ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ στρατὸς ἀπετέλει τὸ στήριγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Ἡ δύναμις τῶν βασιλέων ἦτο ἀνάλογος μὲ τὴν ἀξίαν τῶν καὶ μὲ τὴν ἰκανότητά των νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, τῶν ἱερέων καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο καὶ μὲ τὴν μαντικὴν, εἶχον μεγίστην δύναμιν. Οἱ βασιλεῖς διέτρεξαν κινδύνους, ὅσάκις ἀντετάχθησαν εἰς τὸ ἱερατεῖον. Οἱ εὐγενεῖς κατεῖχον ἐπίσης σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν πολιτείαν. Αὐτοὶ ἐλάμβανον τὰ

Ἀσσυριακὸς ναὸς

Πύργος με πολλὰ πατώματα. Εἰς τὴν κορυφὴν ἱερατοῦντο
τὰ εἰδωλὰ τῶν θεῶν.

ἀξιώματα καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνήκον τὰ μεγάλα κτήματα. Εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἀνήκεν ὁ λαός, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο διὰ τὸν βασιλέα, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Οἱ Βαβυλώνιοι προώδευσαν πολὺ εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας ἐκαλλιέργησαν τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Ἡ καταμέτρησις τῶν ἀπεράντων γαιῶν, τὸ ἐμπόριον, ἡ παρατήρησις τῶν ἀστέρων τοὺς ἠνάγκασαν εἰς τοῦτο. Ἐγνώριζον τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν καὶ σύμφωνα με τὰς γνώσεις τῶν αὐτὰς ἐκανόνιζον τὸ ἡμερολόγιον. Αὐτοὶ ὤρισαν ὡς μίαν τῶν

διαιρέσεων τοῦ χρόνου τὴν ἑβδομάδα. Εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ἐπίσης ὀφείλεται ἡ διαίρεσις τῆς ὥρας εἰς 60' καὶ τοῦ λεπτοῦ εἰς 60".

Οἱ Ἀσσύριοι ἠσυχολήθησαν περισσότερο μὲ τοὺς πολέμους. Ἡ σκληρότης των ἦτο μεγάλη. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς οἱ βασιλεῖς των ἀναφέρουν μὲ ὑπερφάνειαν τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκαυσαν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἐφόνευσαν. Εἰς τὰ ἀνάγλυφά των παριστάνουν σκηνὰς πολεμικὰς. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν πολεμικὰ ἄρματα καὶ πολεμικὰς μηχανάς.

Ἡ ἀπασχόλησις τῶν Ἀσσυρίων εἰς τοὺς πολέμους δὲν ἠμπόδισεν αὐτοὺς νὰ διακριθοῦν καὶ ὡς τεχνῖται. Περιφῆμοι ἦσαν οἱ κεντητοὶ τάπητές των μὲ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ φανταστικά τέρατα.

Ὁ καλλιτεχνικὸς πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων φανερῶνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν. Οἱ Χαλδαῖοι κατεσκεύαζον τὰ κτήρια των μὲ πλίνθους, διότι ἡ χώρα των εἶναι ἀμμώδης. Οἱ Ἀσσύριοι τοὺς ἐμιμήθησαν.

Μνημεῖα τῆς τέχνης των εἶναι ναοί, ἀνάκτορα καὶ τείχη. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα ἦσαν κτήρια κολοσσιαῖα μὲ παχεῖς τοίχους. Ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των λείπει ὁ κίων λόγῳ τοῦ μαλακοῦ ὕλικου τῶν πλίνθων. Ἄλλ' οἱ Ἀσσύριοι εἰσήγαγον μίαν σπουδαίαν καινοτομίαν. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν θόλους καὶ ἀψίδας.

Εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀνέπτυξαν πρωτοτυπίαν καὶ διεκρίθησαν εἰς τὴν παράστασιν τῶν θηρίων καὶ ἰδίως τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ὠραιότερου ἐξ αὐτῶν, τοῦ λέοντος. Οἱ βασιλεῖς ἐστόλιζαν τὰ ἀνάκτορά των μὲ πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἀναγλύφους παραστάσεις.

Ἡ Βαβυλῶν

Κέντρον τοῦ ἀσσυριοβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ Βαβυλῶν, τὴν ὁποίαν διέρρεε καὶ ἐχώριζεν εἰς δύο μέρη ὁ Εὐφράτης. Κειμένη εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία φέρει ἀπὸ τὴν Μεσόγειον εἰς τὰς Ἰνδίας, ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς της ἡ πλέον πολυάνθρωπος πόλις τοῦ κόσμου καὶ εἶχε στολισθῆ μὲ ὠραῖα κτήρια καὶ ἐπιβλητικούς ναοὺς. Ὄνομαστοὶ ἔγιναν οἱ κρεμαστοὶ κῆποι τῆς Βαβυλῶνος. Εἶχον κατασκευασθῆ ἐπὶ ἐπιπέδων, τὰ ὁποῖα ὑψώνοντο τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐβαστάζοντο διὰ θόλων.

Διὰ τῶν πλωτῶν ποταμῶν, τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος,

ἤρχοντο εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀπὸ τὸν Περσικὸν κόλπον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν. Ἐξ ἄλλου μὲ καρθάνια μετεφέροντο ἐκεῖ τὰ φοινικικά, συριακὰ καὶ αἰγυπτιακὰ βιομηχανικὰ εἶδη. Ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας μετεκομίζοντο μέταλλα καὶ πολύτιμοι λίθοι.

Ὀνομαστὰ ὑπῆρξαν καὶ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Βαβυλῶνος. Ἀπὸ αὐτὰ ἐθαυμάζοντο ἰδίως τὰ λινᾶ καὶ ἐριοῦχα ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἔστελλον εἰς τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς Φοίνικας. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ Βαβυλὼν κατέστη παγκόσμιος ἀγορὰ καὶ συνεκέντρωσε μέγαν πλοῦτον.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκέφθη τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν περιγράφει εἰς τὴν ἱστορίαν του. Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι ἐπηλήθευσαν τὴν περιγραφὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ὁ Ἕλληνας ἱστορικός: «Ἡ Βαβυλὼν, λέγει, κεῖται εἰς μεγάλην πεδιάδα καὶ σχηματίζει τετράγωνον. Ἐκάστη πλευρὰ τοῦ τετραγώνου εἶναι 120 στάδια καὶ ἐπομένως ἡ περίμετρος τῆς πόλεως εἶναι 480 στάδια. Καμμία ἄλλη πόλις, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, δὲν εἶχε τοιαύτην ὀχύρωσιν καὶ διακόσμησιν. Περιβάλλεται ἀπὸ τάφρον βαθεῖαν, πλατεῖαν καὶ πλήρη ὕδατος. Εὐθὺς μετ' αὐτὴν ὑψοῦται τεῖχος πλάτους 50 καὶ ὕψους 200 πήχεων... Ἐπάνω εἰς τὸ τεῖχος ἔχουν κτισθῆ πύργοι ἀπέναντι ἀλλήλων. Τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν πύργων ἦτο τόσον, ὥστε νὰ δύναται νὰ κυκλοφορῇ ἄρμα τέθριππον. Εἰς τὸ τεῖχος κατεσκευάσθησαν 100 πύλαι ὅλαι χάλκινοι, μὲ παραστάδας καὶ ὑπέρθυρα ἐπίσης ἀπὸ χαλκόν... Τὸ τεῖχος ἔχει δύο βραχίονας, οἱ ὁποῖοι φθάνουν ἕως τὸν ποταμόν».

Τὰ ὠραιότερα οἰκοδομήματα τῆς Βαβυλῶνος ἦσαν τὰ πολυτελεῖ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων εἰς τὸ ἐν τμήμα τῆς πόλεως καὶ ὁ ναὸς τοῦ Βήλου ἀπὸ ὀκτῶ ἐπαλλήλους πύργους εἰς τὸ ἄλλο. Γενικῶς ὀλόκληρος ἡ πόλις μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ κτήρια καὶ τὰ τεῖχη, τὴν τεραστίαν ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ τὸν πλοῦτόν της ἔκαμνε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ξένους. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς διηγήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱστορικών, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουν εἰς μυθικὰ πρόσωπα τὰ ἔργα καὶ τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως.

3. ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ

Χώρα καὶ κάτοικοι

Οι Έβραιοι είναι Σημίται από την Μεσοποταμίαν. Κατ' ἀρχὰς ἔζων νομαδικὸν βίον, ἀλλὰ περὶ τὸ 2000 π.Χ. ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν γεωργοί. Ἡ Ἁγία Γραφή 2000 π.Χ. ὀνομάζει τὴν Παλαιστίνην *Γῆν Χαναάν ἢ Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας*.

Ἡ Παλαιστίνη εἶναι μικρὰ χώρα, κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης μεταξύ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Φυσικῶς χωρίζεται εἰς τρία μέρη, τὴν παραλιακὴν πεδιάδα, τὸ ὄροπέδιον τῆς Χαναάν, πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Ἰορδάνου, καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου. Εἶναι χώρα ὀρεινὴ μὲ πολλὰς κοιλάδας. Λόγω τῶν ἐδαφικῶν διαφορῶν παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν κλίματος. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι συνέχεια τοῦ Ἀντιλίβανου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πηγάζει ὁ Ἰορδάνης ποταμός. Ὁ Ἰορδάνης διασχίζει τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομαζομένην κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου καὶ φθάνει εἰς τὴν λίμνην τῆς Γεννησαρέτ. Ἀπὸ ἐκεῖ προχωρεῖ ὀρητικὸς καὶ χύνεται εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, ἡ ὁποία εἶναι λίμνη 394 μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὰ ὕδατά τῆς ἔχουν ἄφθονον ἅλας καὶ πίσσαν. Ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μανθάνομεν, ὅτι εἰς τὴν παραλίαν τῆς εὕρισκοντο αἱ πόλεις Σόδομα καὶ Γόμορρα, τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς κατέκαυσε διὰ τὰς πολλὰς ἀμαρτίας τῶν κατοίκων.

Οἱ Έβραῖοι, ἂν καὶ ἦσαν λαὸς μικρὸς, κατέλαβον σπουδαίαν θέσιν μεταξύ τῶν ἐθνῶν, διότι αὐτοὶ πρῶτοι ἔφθασαν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ μονοθεϊσμοῦ. Ἡ ἐπίδρασις τῆς μονοθεϊστικῆς θρησκείας των εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξε μεγάλη. Ὁ Έβραϊκὸς λαὸς ἦτο μυστικοπαθὴς καὶ εὐφάνταστος. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη. Τὰ γραφικὰ τοπία, αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες καὶ τὰ θαθύσκια ὄρη ἤσκουν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Έβραίων. Ὁ ἰδιόρρυθμος πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἀνέπτυξαν, ὡς κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς θρησκείας.

Ἱστορία τῶν Έβραίων

Πηγὴ τῆς Έβραϊκῆς ἱστορίας εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία διαφόρων ἐποχῶν μὲ ποικίλον περιεχόμενον. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα εἶναι ἱστορικά, ἄλλα περιέχουν ψαλμούς, δηλαδὴ ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, καὶ ἄλλα

περιλαμβάνουν τήν νομοθεσίαν τῶν Ἑβραίων.

Τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν. Ἀπὸ αὐτὰ μανθάνομεν, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπου ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλάς. Ὁ ἀρχηγὸς 2000 π.Χ. ἐκάστης φυλῆς ἐλέγετο πατριάρχης.

2000 π.Χ.

Πρῶτος καὶ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας ὑπῆρξεν ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἔφυγε μὲ τὴν φυλὴν του ἀπὸ τὴν Μεσοπο-ταμίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν γῆν Χαναάν. Τὰς φυσικὰς καλλονάς, τὴν πλουσίαν βλάστησιν καὶ τὴν γονιμότητα τῆς χώρας περιγράφει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὡς πραγματικὸν παράδεισον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβραάμ οἱ Ἑβραῖοι ἐπανήρχισαν τὴν παλαιὰν νομαδικὴν ζωὴν, ἕως ὅτου κατέληξαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐγκατεστάθησαν. Οἱ Φαραῶ κατ' ἀρχὰς ἐδείχθησαν εὐμενεῖς πρὸς αὐτοὺς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον διαμονὴν των, ἡ ὁποία διήρκεσε περὶ τὰ 500 ἔτη, ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἔγιναν λαὸς ἰσχυρὸς. Τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς Φαραῶ, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ πιέζουσι καὶ νὰ καταδιώκουσι αὐτοὺς σκληρῶς. Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν περίοδον τοῦ ἐθνικοῦ των βίου παρουσιάσθη μεταξύ των ἐξαιρετικὸς ἀνὴρ, ὁ Μωϋσῆς. Μὲ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δραστηριότητά του ἔσωσε τοὺς Ἑβραῖους ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καταδυνάστευσιν τῶν Φαραῶ. Ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τοὺς ὠδήγησε πρὸς βορρᾶν διὰ μέσου τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου. Ἀφοῦ ἐπὶ 40 ἔτη περιεπλανήθησαν

1400 π.Χ.

καὶ ἐδοκίμασαν πολλὰς ταλαιπωρίας, ἔφθασαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Χαναάν, ἀνατολικῶς τοῦ Ἰορδάνου. Ἀλλ' ὁ Μωϋσῆς ἀπέθανε πρὶν πατήσῃ τὴν 1400 π.Χ. γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποίαν μόνον μακρόθεν εἶδεν ἀπὸ τὴν κορυφὴν ὄρους ἀπέναντι τῆς Ἰεριχῶς.

Ὁ Μωϋσῆς ὑπῆρξε καὶ μέγας νομοθέτης. Ἔδωσε νόμους συμφώνως μὲ τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ κατὰ τὴν πορείαν πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἐρρῦδιμιζον τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν Ἑβραίων. Ἰδοὺ μερικαὶ ἀπὸ τὰς περιφῆμους διατάξεις τοῦ Μωϋσέως:

Ὅποιοι καταραστῆ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του ἢ ὁποῖος τοὺς κτυπήσῃ, θά τιμωρῆται μὲ θάνατον.

Χήραν καὶ ὀρφανὸν νὰ μὴ στενοχωρήσῃς.

Νὰ μὴ γίνῃς αἰτία νὰ τιμωρηθῇ ἄδῳς.

Νὰ μὴ καταπατήσῃς τὸ δίκαιον τοῦ πτωχοῦ.

Ὅποιος κάμη ζημίαν εἰς ξένο χωράφι ἢ ξένο ἀμπέλι, θὰ τὴν πληρώσῃ μὲ τὸν καλύτερον καρπὸν ἀπὸ τὸ χωράφι του ἢ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι του.

Οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσέως διέβησαν τὸν Ἰορδάνην παρὰ τὴν Ἰεριχὼ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ καὶ κατέλαβον εὐκόλως τὴν Παλαιστίνην. Μέγαν κίνδυνον διέτρεξαν ἀπὸ τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Φιλισταίων, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὴν νότιον παραλίαν. Μετὰ μακροὺς πολέμους ἐνίκησαν τοὺς Φιλισταίους καὶ συνέτριψαν τὴν δύναμίν των. Τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοῦ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων, ὁ **Δαβὶδ**. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους καὶ ἔκτισε τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν κατέστησε πρωτεύουσαν. Ὁ Δαβὶδ ἦτο καὶ ἕξοχος ποιητής, ὅπως δεικνύουν οἱ ἐμπνευσμένοι ψαλμοὶ του.

Ὁ Σολομών, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαβὶδ, ὀνομαστὸς διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην του, ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρός του. Ἐκτὸς ἄλλων σημαντικῶν ἔργων κατεσκευάσε καὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ναὸς οὗτος πολλάκις ἐλεηλατήθη καὶ εἰς τὸ τέλος κατεστράφη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος **Τίτου** (70 μ.Χ.).

Μετὰ τὸν Σολομώντα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν Ἑβραίων. Οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν Κύρον, οἱ Μακεδόνες κατόπιν κατέκτησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν χώραν.

4. ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ

Χώρα καὶ κάτοικοι

Φοινίκην ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες τὴν στενὴν λωρίδα γῆς, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μεταξύ τῆς παραλίας τῆς Συρίας καὶ τῆς δασώδους ὄρσοειροῦς τοῦ Λιβάνου. Ἡ χώρα εἶναι πλουσία εἰς λιμένας καὶ ἀσφαλεῖς ὄρμους. Σπουδαιότεραι πόλεις τῆς Φοινίκης ἦσαν ἡ Ἄραδος, ἡ Βύβλος, ἡ Βηρυτός, ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος.

Οἱ Φοίνικες εἶχον πολλὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ μῦθοι, οἱ ὁποῖοι σώζονται, μαρτυροῦν, ὅτι πλεῖστα στοιχεῖα πολιτισμοῦ εἰσήγαγον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ὁ σπουδαιότερος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Κάδμου. Ὁ πρῶτος Ἕλληνας ἱστορικός Ἡρόδοτος λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «Οἱ Φοίνικες, οἱ σὺν Κάδμῳ ἀφικόμενοι, ἄλλα τε πολλὰ οἰκίσαντες ταύτην τὴν χώραν εἰσήγαγον μαθήματα ἐς τοὺς Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ γράμματα οὐκ, ὄντα πρὶν Ἑλλησιν». Διὰ τοῦτο τὸ ἀλφάβητον ὠνομάσθη φοινικικόν.

Οἱ Φοίνικες ἦσαν Σημίται. Ἡ φύσις τῆς χώρας τοὺς ἔκαμε νὰ στραφοῦν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὸ ὄρος Λίβανος ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἄφθονον καὶ ἀρίστην ξυλείαν διὰ τὴν κατασκευὴν πλοίων. Μὲ αὐτὰ ἐπεχείρουν μακρινὰ καὶ ἐπικινδύνα ταξίδια χάριν τοῦ κέρδους. Ἡ εὐφυΐα, ἡ πονηρία, ἡ τόλμη καὶ ἡ δραστηριότης των κατέστησαν αὐτοὺς περιφήμους ναυτικούς καὶ ἐμπόρους. Ἀλλὰ ὡς ἔμποροι ταξιδεύουν μόνον διὰ τὸ κέρδος καὶ ἀποκρύπτουν ἐπιμελῶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰς θαλασσίας ὁδοὺς καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀποκαλύπτουν.

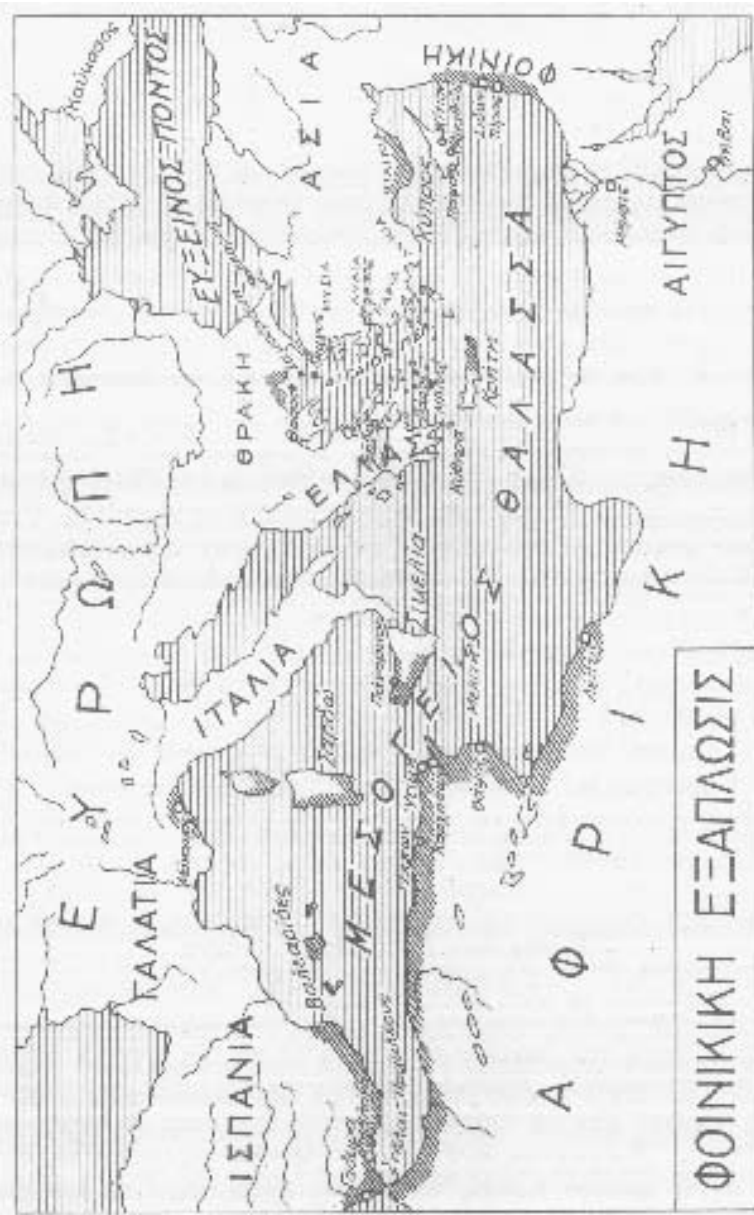
Οἱ Φοίνικες ἐλάτρευαν τὰ οὐράνια σώματα. Κυριώτεροι θεοὶ των ἦσαν ὁ Βάαλ (ἥλιος), θεὸς τοῦ φωτός, καὶ ἡ Ἀστάρτη (σελήνη), θεὰ τῆς γονιμότητος, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζον μὲ τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ λατρεία τῶν Φοινίκων ἦτο βάρβαρος, διότι ἐξιλέωνον τοὺς θεοὺς μὲ τὴν θυσίαν τῶν τέκνων των.

Οἱ Φοίνικες οὐδέποτε ἀπετέλεσαν ἐνιαῖον κράτος. Αἱ πόλεις των ἔμειναν αὐτόνομοι καὶ ἐκυβερνῶντο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ βασιλεῖς καὶ ἀργότερα ἀπὸ πλουσίους ἐμπόρους. Ἡ Σιδῶν καὶ ἡ Τύρος προώδευσαν περισσότερο τῶν ἄλλων καὶ κατέλαβον ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ αὐτῶν.

Κατ' ἀρχὰς ἀνεπτύχθη ἡ Σιδῶν (1100 π.Χ.), ἡ ὁποία ἔγινε σπουδαία ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ ἀπέκτησε μέγαν πλοῦτον. Τὰ πλοῖα τῆς ἐταξίδευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, περιέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη μετέφερον εἰς τὴν Σιδῶνα πολύτιμα ἐμπορεύματα.

Πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν Σιδῶνα ἀνεδείχθη ἀργότερα ἡ Τύρος. Οἱ Τύριοι διηθύνθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ὅπου ἵδρυσαν πολυαριθμούς ἀποικίας. Διὰ τῶν πλοίων των διεξήγον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἔγιναν

πλουσιώτατοι. Ἡ Τύρος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα.

Ἡ θαλασσοκρατία τῶν Φοινίκων

Πρῶτοι ναυτικοὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ὑπῆρξαν οἱ Κρήτες. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐδιδάχθησαν τὴν ναυτικὴν τέχνην οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἢ κατὰ θάλασσαν κυριαρχία περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας, οἱ ὁποῖοι ἀνεδείχθησαν ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Οἱ Φοίνικες περὶ τὸ 1100 π.Χ. κατέλαβον τὴν Κύπρον, τὴν νῆσον τοῦ χαλκοῦ, ὅπου ἵδρυσαν ἀποικίας. Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους ἔγιναν κύριοι τῆς Ρόδου καὶ ἦλθον εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τότε διῆλθον τὸν Ἑλλάσποντον καὶ τὸν Βόσπορον καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς Τύρου, οἱ Φοίνικες ἐστράφησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον. Ἦλθον εἰς τὴν Σικελίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰς Βαlearίδας νήσους καὶ ἔφθασαν μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν (Γιβραλτάρ). Παντοῦ ἵδρυσαν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ ἀποικίας. Πλησίον τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ ἔκτισαν τὰ Γάδειρα. Τὰς περισσοτέρας ἀποικίας ἐγκατέστησαν εἰς τὰ παράλια τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἐδῶ, πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος, ἐκτίσθη ἡ σπουδαιότερα ἐξ ὅλων τῶν ἀποικιῶν τῆς Φοινίκης, ἡ Καρχηδῶν (800 π.Χ.).

Τολμηροὶ θαλασσοπόροι οἱ Φοίνικες, ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἀπὸ Φοινίκας ναυτικούς ἔγινε καὶ ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς κατὰ παραγγελίαν τοῦ Φαραῶ Νεκῶ.

Ἐμπόριον - βιομηχανία - τέχνη

Οἱ Φοίνικες δὲν ὑπῆρξαν μόνον ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔμποροι ἀνεδείχθησαν ἀσύγκριτοι. Ἀπὸ τὸν Εὐξείνου πόντον μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ ἐγέμισαν ὅλα τὰ παράλια καὶ πολλὰς νήσους μὲ ἐμπορικοὺς σταθμοὺς. Οἱ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ ἦσαν θέσεις ὠχυρωμέναι πλησίον τῆς ἀκτῆς φυσικοῦ λιμένος. Εἰς αὐτοὺς ἐξεφόρτωναν τὰ ἐμπορεύματά των, τὰ

ὅποια ἀντήλλασον μὲ τὰ προϊόντα τῶν ἰθαγενῶν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ ξηρὰν εἶχον ὀργανώσει καρβάνια, μὲ τὰ ὅποια συνεχέντρωνον εἰς τὴν χώραν τῶν ὀλόκληρον τὸ ἐμπόριον τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Φοίνικες ἐδημιούργησαν καὶ βιομηχανίαν σημαντικὴν. Κατεσκεύασαν διάφορα εἶδη χρήσιμα εἰς τὴν ζωὴν -οἰκιακὰ σκευή, πῆλινα ἀγγεῖα, μικρὰ ἀγάλματα καὶ λεπτὰ ὑφάσματα- τὰ ὅποια ἐζητοῦντο πολὺ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μεγάλη ζήτησις ἐπέβαλε τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, ἴδρυσαν πολυάριθμα ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο πολλοὶ καὶ ἐμπειροὶ τεχνῖται. Τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ ἦσαν πραγματικὰ ἐργοστάσια καὶ παρήγον ἀφθονὰ καὶ εὐδηγὰ βιομηχανικὰ εἶδη.

Οἱ Φοίνικες διεκρίθησαν ἰδίως εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, τῆς ὑάλου καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς πορφύρας. Πορφύρα ὠνομάζετο τὸ κόκκινον χρῶμα, καθὼς καὶ τὸ κογγύλιον, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἐξήγγετο. Αἱ ἀκταὶ τῆς Φοινίκης ἦσαν γεμᾶται ἀπὸ τοιαῦτα κογγύλια. Μὲ τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας ἔβαφον τὰ πολυτελέστατα ὑφάσματα.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν δὲν ἀνέπτυξαν ἰδικῶν τῶν σχέδιον, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν γειτονικῶν λαῶν. Εἶχον ὅμως σπουδαίους καλλιτέχνας. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων Σολομῶν μὲ Φοίνικας τεχνίτας κατεσκεύασε τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ.

5. ΟΙ ΧΕΤΤΑΙΟΙ

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὁμιλεῖ περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Χετταίων. Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας δίδει, ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ νεώτερα σπουδαῖα εὐρήματα καὶ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν ἰδίων τῶν Χετταίων. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν, ὅτι οἱ Χετταῖοι ἦσαν ἀρχαῖος ἀνατολικὸς λαὸς μὲ ἀξιόλογον καὶ ἰδιόρρυθμον πολιτισμόν. Ὁ λαὸς οὗτος ἔζησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Συρίαν. Οἱ ἀρχαιότεροι βασιλεῖς του φθάνουν ἕως τὸ 2000 π.Χ. Οἱ Χετταῖοι δὲν εἶναι οὔτε 2000 π.Χ. Ἰνδοευρωπαῖοι οὔτε Σημίται, ἀλλ' ἀνήκουν εἰς τοὺς καλουμένους Μικρασιάτας, ὅπως οἱ Λυδοί, οἱ Κᾶρες, οἱ Λυκάονες, οἱ Καππάδοκες κλπ.

Πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν ἦτο ἡ Χαττοῦσα, ἡ ὅποια ἔκειτο εἰς

τὸ σημερινὸν χωρίον Μπογάτζκιοῖ, ἀνατολικῶς τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ. Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἀπέκτησε δύναμιν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καί, ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸ 1731 π.Χ. ἔκαμε μεγάλην ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ ἀρχαίου Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ὀλόκληρος ἡ Μικρὰ Ἀσία περὶ τὸ 1500 π.Χ. εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Χετταίων. Πρὸς δυσμὰς ἐπεκράτουν κατὰ θάλασσαν οἱ Κρήτες καὶ ἤχμαζεν ὁ Κρητικομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς. Ἡ Χαττούσα ἦτο ὠχυρωμένη μετ' ἰσχυρὰ τείχη, στρατιωτικαὶ δὲ ὁδοὶ ἤνωνον αὐτὴν μετὰ τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν συνόρων πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς.

Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἐφθάσεν εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν κατὰ τὸν 14ον π.Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Χετταῖοι ἤλθον εἰς σχέσεις μετὰ τοὺς Ἀχαιοὺς. Εὐρέθη σχέδιον ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Χετταίων ἔστειλεν εἰς τὸν βασιλεῖα τῶν Μυκητῶν πρὸς διακανονισμὸν διαφόρων πολιτικῶν ζητημάτων.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος οἱ Χετταῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν πίεσιν μεσογειακῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐκ τῶν παραλίων ἐκινήθησαν ἰπρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ὑπέκυψαν οἱ Χετταῖοι καὶ τὸ κράτος τῶν κατελύθη περὶ τὰ 1200 π.Χ.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν. - Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν

Ἀνατολικῶς τῆς Μεσοποταμίας καὶ παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος ὑψώνεται τὸ ὄρος Ζάγρος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὰ δυτικὰ ὄρια τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Ἰράν. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο καταλαμβάνει τεραστίαν ἔκτασιν. Φθάνει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς λίμνης Ἀράλης καὶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ὅλη ἡ χώρα τοῦ Ἰράν λέγεται Ἀριανή.

Τὸ κέντρον τοῦ Ἰράν εἶναι ἀκατοίκητος ἐρημος, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς ἐρήμου μέρος ἔχει γόνιμον ἔδαφος μετὰ πλουσίαν βλάστησιν καὶ ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν Ἰράν. Τὸ βόρειον. τμήμα τοῦ δυτικοῦ Ἰράν κατέχει ἡ Μηδία καὶ τὸ νότιον ἡ Περσία. Ἡ Μηδία εἶναι χώρα πλήρης ἀγρίων ὀρέων μετὰ πολλὰς

ευφόρους κοιλάδας. Η Περσία, όρεινή και αυτή, έχει μεγάλας πεδιάδας, αί όποιαι ποτίζονται από πολλούς ποταμούς και είναι ευφορώταται.

Κατά τούς χρόνους τής μεγάλης μεταναστεύσεως τών Ίνδοευρωπαίων, λαοί άνήκοντες εις τήν μεγάλην αυτήν όμοφυλίαν κατήλθον προς νότον από τας ρωσικάς στέππας. Από αυτούς έν τμήμα, τó όποϊον άπετέλουν οί Μήδοι και οί Πέρσαι, έγκατεστάθη εις τó δυτικόν Ίράν και έν άλλο εισέβαλεν εις τας Ίνδίας. Οί Μήδοι, οί Πέρσαι και οί Ίνδοί άποτελοϋν ένα κλάδον τής μεγάλης Ίνδοευρωπαϊκής οικογενείας λαών, τούς λεγομένους Άρίους.

Τó Μηδικόν κράτος

Οί Μήδοι κατ' άρχάς ήσαν διηρημένοι εις μικράς ήγεμονίας και έπλήρωνον φόρον εις τόν βασιλέα τών Άσσυρίων ως ύποτελεις. Κατά τά μέσα του 7ου π.Χ. αιώνος ήνώθησαν και έσχημάτισαν κράτος με πρωτεύουσαν τά Έκβάτανα. Είς έκ τών ήγεμόνων άνεγνωρίσθη τότε ως βασιλεύς. Όλίγον βραδύτερον ήνάγκασαν τούς όμοφύλους των Πέρσας νά ύποταχθούν εις αυτούς.

Όταν έγινε βασιλεύς τών Μήδων ό Κυαξάρης, συνενόηθη με τούς Βαβυλωνίους και οί δύο λαοί εισέβαλον εις τήν Άσσυρίαν. Κατοπιν πολιορκίας έκυρίευσαν και κατέστρεψαν τήν πρωτεύουσαν τών Άσσυρίων Νινεβί (612 π.Χ.). Η Μηδία απέκτησε τότε μεγάλην δύναμιν. Η Άσσυρία καθώς και όλοι αί χώραι προς βορράν, τας όποίας κατείχαν άλλοτε οί Άσσύριοι, περιήλθον εις τήν κυριαρχίαν τών Μήδων. Προς δυσμάς τó Μηδικόν κράτος έφθασε μέχρι του ποταμού Άλως, διά του όποίου έχωρίζετο από τó βασίλειον τών Λυδών.

Ό υίός και διάδοχος του Κυαξάρου Αστυάγης (584 - 550 π.Χ.) υπήρξεν ό τελευταίος βασιλεύς τών Μήδων. Έπί τής βασιλείας του άνεφάνη μεταξύ τών Περσών σπουδαίος άνήρ, ό Κύρος. Ύπό τήν άρχηγίαν του οί Πέρσαι επανεστάτησαν κατά τών Μήδων, κατέλυσαν τήν έξουσίαν των και άνεκήρυξαν αυτών βασιλέα. Από τότε Μήδοι και Πέρσαι συνεχωνεύθησαν, τó δε κράτος, εις τó όποϊον έζησαν ήνωμένοι, ώνομάσθη άδιαφόρως Μηδικόν ή Περσικόν κράτος. Παλαιότερα πρωτεύουσα του νέου κράτους ήσαν αί Πασαργάδαι, κατόπιν ή Περσέπολις και τέλος τά Σούσα.

Κῦρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους

Ὁ Κῦρος (556 - 528 π.Χ.), ἀφοῦ ὑπέταξε τοὺς Μήδους, ἐστράφη κατὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Λυδῶν. Βασιλεὺς τῆς Λυδίας ἦτο ὁ περὶφημος διὰ τὸν πλοῦτόν του Κροῖσος. Οὗτος εἶχεν ἐνώσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς ἐκεῖ Ἑλληνικὰς πόλεις.

Οἱ στρατοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων, Κύρου καὶ Κροῖσου, συνητήθησαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ἐκεῖ συνήφθη αἱματηρὰ μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠττήθη ὁ Κροῖσος καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, τὰς Σάρδεις. Ὁ Κῦρος ἐκυρίευσεν τὰς Σάρδεις 546 π.Χ. καὶ συνέλαβε τὸν Κροῖσον αἰχμάλωτον. Τὸ πλούσιον βασίλειον τῶν Λυδῶν, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Μικρὰ Ἀσία μὲ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν.

546 π.Χ.

Ὁ Κῦρος ἐστράφη κατοπιν ἐναντίον τῶν Βαβυλωνίων καὶ κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα ἀμαχητί. Τότε αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρεδόθησαν 538 π.Χ. εἰς αὐτόν. Εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι τὸν ἐχαιρέτισαν ὡς ἐλευθερωτὴν, ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ.

538 π.Χ.

Ὁ Κῦρος ἀνέβαλε τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐβάδισε πρὸς ἀνατολάς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησεν ἐναντίον λαῶν τῆς Σκυθίας, ἐφονεύθη (528 π.Χ.).

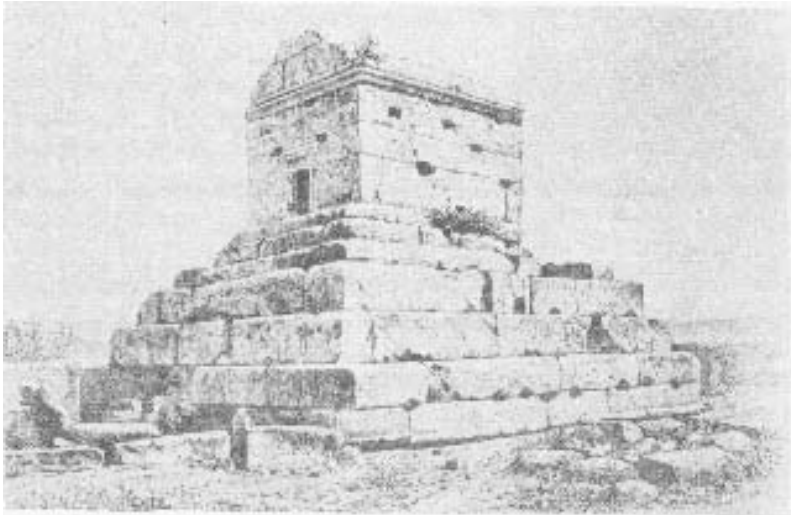
Ὁ νεκρὸς τοῦ Κύρου ἐτέθη εἰς τάφον, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὰς Πασαργάδας. Ὁ τάφος σώζεται μέχρι σήμερον. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει ἐπιγραφή μὲ σφηνοειδῆ γράμματα, ἡ ὁποία λέγει: «ὦ, ἄνθρωπε, ἐγὼ Κῦρός εἰμι ὁ Καμβύσου, ὁ τὴν ἀρχὴν Πέρσαις καταστησάμενος καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύσας. Μὴ οὖν φθονήσης μοι τοῦ μνήματός.»

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κύρου μαρτυροῦν, ὅτι ὑπῆρξε μέγας στρατηγός, ἔξοχος πολιτικός καὶ φιλάνθρωπος πρὸς τοὺς ἠττημένους ἐχθρούς του. Ὁ Ἀθηναῖος ἱστορικός Ξενοφῶν ἔγραψεν ὀλόκληρον σύγγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀρετάς του.

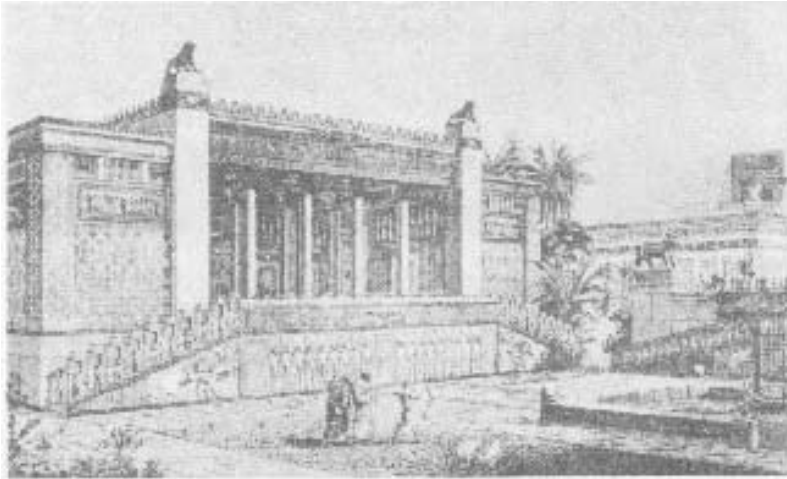
Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κῦρον

Τὸ κατακτητικὸν ἔργον τοῦ Κύρου συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς του Καμβύσης (528 - 521 π.Χ.). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος υπέταξε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐπανάστασις ἐξερράγη εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ Καμβύσης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν χώραν του, καθ' ὁδὸν ὅμως ἀπέθανεν αἰφνιδίως. Μετὰ τὸν Καμβύσην ὀνομαστός βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπῆρξεν ὁ Δαρεῖος Α' ὁ Ὑστάσπου (521 - 485 π.Χ.), ὅπως τὸν ἀναφέρουν οἱ παλαιοί. Εἰς αὐτὸν τὸ Περσικὸν κράτος ὀφείλει τὴν διοικητικὴν του ὀργάνωσιν, τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων του, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δυνάμιν του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς καὶ διάδογός του Ξέρξης ὁ Α'.

Τὸν Ξέρξην διεδέχθη ὁ Ἀρταξέρξης ὁ Α' καὶ αὐτὸν ὁ Δαρεῖος ὁ Β'. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρξης ὁ Β'. Τὸν Ἀρταξέρξην τὸν Β' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρξης ὁ Γ', ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ

Ὁ τάφος τοῦ Κύρου εἰς τῆς Πασαργάδας

Περσικόν ανάκτορον (Ιναπαρλίτασις)

Μία πρόσοψις ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων. Οἱ ὕψηλοί καὶ λεπτοὶ κίονες δίδουν εἰς τὸ οἰκοδόμημα κομψότητα καὶ εὐαφρότητα.

καταστείλῃ πολλὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὸ βασίλειόν του.

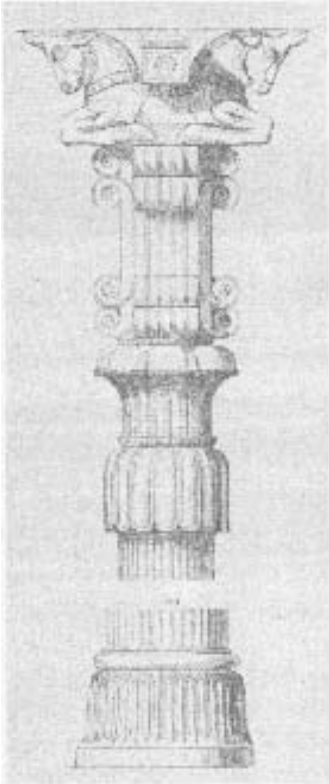
Ἄλλ' ἡ μοιραία ὥρα διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας ἐπλησίαζεν. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Γ' Δαρεῖος **330 π.Χ.** ὁ Γ' ὁ Κοδομανός (336 - 330 π.Χ.) ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαμενιδῶν.

Ἐπ' αὐτοῦ τὸ Περσικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ 330 π.Χ.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν

Οἱ Πέρσαι, ὡς Ἰνδοευρωπαῖοι, εἶχον τὰ χαρίσματα τῶν λαῶν τῆς μεγάλης αὐτῆς ὀμοειδνίας. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ὀξείαν ἀντίληψιν, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὸ ὠραῖον. Ἀπὸ τοὺς διαφόρους λαούς, τοὺς ὁποίους κατέκτησαν, παρέλαβον ὅ,τι ἦτο χρήσιμον εἰς αὐτούς.

Εἰς τὴν θρησκευτικὴν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικούς λαούς. Πιστεύουν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν δυνάμεων τοῦ

Περσικός κίον

('Από τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων)
Ἔχει ὕψος 20 μ. Τὸ κιονόκρανον
εἶναι δύο μέτρων ὕψους καὶ κο-
σμείται μὲ δύο ταύρους ἠνωμένους.

ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς αἰώνιον πόλεμον μεταξύ των. Ὁ Θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ Ἄχουρα Μάσδα, εἶναι ὁ πλάστης τοῦ κόσμου καὶ ἔχει ὡς βοηθοὺς τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους. Ὁ Θεὸς τοῦ κακοῦ, ὁ Ἄριμάν, ἀκολουθεῖται ἀπὸ πλῆθος πονηρῶν πνευμάτων καὶ προσπαθεῖ νὰ καταστρέψῃ τὸν κόσμον. Νικητὴς ἀπὸ τὴν πάλην αὐτὴν θὰ ἐξέλθῃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς τοῦ φωτός.

Κύριον στοιχεῖον τῆς λατρείας τῶν Περσῶν εἶναι τὸ πῦρ καὶ διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία αὐτὴ ὠνομάσθη *Πυρολατρία*. Οἱ θεοὶ των δὲν εἶχον ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Αἱ προσευχαὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρέων. Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας εἶναι ὁ Ζαρατούστρας (Ζωροάστρης, 7ος π.Χ. αἰών), ἡ δὲ διδασκαλία του περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Περσῶν, τὴν Ζένδ - Ἀβέσταν.

Οἱ Πέρσαι ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο κοινωνικὰς τάξεις: τοὺς γαιοκτήμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους γεωργούς. Ἡ πρώτη τάξις ἦτο προνομιοῦχος καὶ κατελάμβανεν ὅλας τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ἐξ ἄλλου μεγάλην δύναμιν εἶχον οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο

μάγοι. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης καὶ εἶχε τὴν ἀπαιτήσιν νὰ τὸν προσκυνοῦν οἱ ὑπῆκοοί του.

Ἔοσα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα διεσώθησαν, μᾶς ἐκπλήσσουν μὲ τὴν μεγαλοπρέπειάν των. Θαυμάσια αἰθουσαὶ τελετῶν καὶ ὑποδοχῶν,

ἀνάγλυφοι παραστάσεις, πλήθος κομφῶν κιόνων, πλουσία διακόσμησις μαρτυροῦν τὸν πλοῦτον, τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Περσῶν βασιλέων.

II. ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐγνωρίσαμεν εἰς τὰ προηγούμενα τοὺς σπουδαιότερους λαοὺς τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου. Εἶδομεν τὴν προέλευσιν, τὴν πρόοδον καὶ τὴν παρακμὴν των. Πρῶτοι αὐτοὶ ἀνέπτυξαν κοινωνίαν μὲ σαφῶς διακεκριμένας τάξεις. Πρῶτοι ἐδημιούργησαν κράτη μεγάλα καὶ ἰσχυρά. Εἰς τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν προώδυσαν σημαντικῶς. Πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης ὀφείλονται εἰς αὐτούς. Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιζήσουν καὶ νὰ δημιουργήσουν ἕνα ἀνώτερον καὶ μόνιμον πολιτισμόν.

Τοῦτο συνέβη, διότι τὰ κράτη αὐτὰ πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς παρέμειναν στάσιμα. Διετήρησαν μέχρι τέλους τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα καὶ τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπόλυτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων του. Οἱ γαιοκτῆμονες εὐγενεῖς ἐπέεζον τὸν λαὸν καὶ ὁ κληρὸς ἠμπόδιζε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξίν του.

Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν εἶχον ἀποκτήσει συνείδησιν τῆς ἀξίας των καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Τὸ φρόνημά των παρέμεινε πολὺ χαμηλόν. Αἱ πρόοδοί των εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ γενικῶς εἰς τὸν πολιτισμόν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ καλυτερεύσουν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ἰδικῆς των ζωῆς. Ἦτο ἐπομένως, φυσικὸν ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς νὰ ἐκλείψῃ μαζί με τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδημιούργησε.

Διάφοροι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἐλεύθερος πολιτικὸς των βίος καὶ αἱ πλούσιαι φυσικαὶ ἀρεταὶ των ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς ὑψηλὸν καὶ γενναῖον φρόνημα. Ὅτι κυρίως τοὺς ἀπησχόλει ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἐλευθερίας των καὶ ἡ βελτίωσις τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Ἐνεκα τούτου ὁ πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξαν,

δὲν ἀνήκει εἰς μίαν μόνον ἐποχὴν οὔτε ἐνδιαφέρει ὠρισμένον ἔθνος, ἀλλ' εἶναι αἰώνιος καὶ πανανθρώπινος.

Ἡ συναίσθησις αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς ἀπέναντι τῶν ἄλλων συγχρόνων λαῶν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἑλληνας θάρρος καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην αὐτοπεποίθησιν. Διὰ τοῦτο ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος εὐρέθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξαγάγουν ἀγῶνα φοβερὸν καὶ ἄνισον ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔκαμαν ἀληθινὰ θαύματα. Κατέφερον ἐναντίον των συντριπτικὸν κτύπημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε κατόπιν κατώρθωσαν νὰ συνέλθουν.

Τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν καὶ τιτανικὴν πάλην τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν θὰ παρακολοθήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα μαθήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΜΗΔΙΚΟΙΉ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τὰ αἷτια συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν

Ἀφ' ὅτου τὸ Περσικὸν κράτος μὲ τὰς κατακτήσεις τοῦ Κύρου καὶ τῶν διαδόχων του ἐξηπλώθη μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ βλέψεις τῶν Περσῶν βασιλέων ἐστράφησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Εἶχον τὴν γνώμην ὅτι, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὲς τὸ ἀπέραντον κράτος των, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἣ ὁποία περιέβρεχε τὰ δυτικὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Μεσόγειον οἱ Ἕλληνες. Ὁ μικρὸς ἀλλὰ δραστήριος αὐτὸς λαὸς εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς μεγάλῃς αὐτῆς θαλασσίας λεκάνῃς καὶ τὰ πλοιά των τὴν διέσχίζον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἦτο ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ἐξαφανισθῇ ἢ νὰ συγχωνευθῇ μὲ τοὺς διαφόρους ἄλλους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀπήρτιζον τὴν ἰσχυρὰν Περσικὴν αὐτοκρατορίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ Πέρσαι ἐκίνητοποίησαν ὅλας τὰς ὑλικὰς των δυνάμεις, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἀντιμετώπισαν μὲ ἀνεπαρκῆ πολεμικὴν προπαρασκευήν, ἀλλὰ μὲ ψυχὴν καὶ φρόνημα ἀκατάβλητον.

Μέ τοὺς Μηδικούς ἢ Περσικοὺς πολέμους, ὅπως λέγεται εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίζει ἡ λαμπροτέρα περίοδος τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας.

Οἱ μεγάλοι πρόγονοί μας μὲ τὴν ἀποφασιστικὴτητα καὶ τὸν ἀπαράμιλλον ἡρωϊσμόν των ἔσωσαν τότε τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ὑποδουλωσιν εἰς τοὺς Ἀσιάτας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ αὕτῃ θεωρεῖται σπουδαιότατος σταθμὸς διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνέβησαν κατ' αὐτὴν, ἀποτελοῦν σημαντικώτατον μέρος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος

Ὁ Δαρεῖος

Τὸ Περσικὸν κράτος ἦτο ἀπέραντον, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον

Δαρεῖος Α'
(Ἀπὸ περσικῶν ἀνάγλυφων)

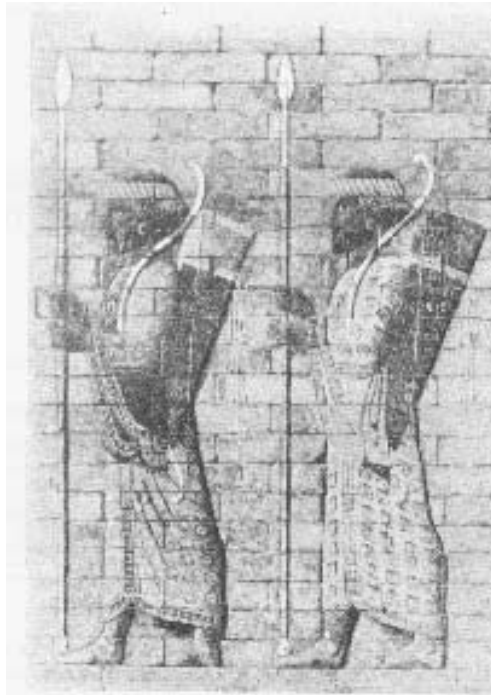
ὁ Δαρεῖος Α'. Ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν Ἰνδιῶν ἔφθανε μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου. Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξεν ὁ ὀργανωτὴς τοῦ ἀχανοῦς κράτους του. Διήρρεσεν αὐτὸ εἰς εἴκοσι διοικητικὰς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο σατραπείαι. Εἰς ἐκάστην σατραπείαν διώρισε διοικητὴν, τὸν σατράπην, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε μεγάλα δικαιώματα. Ἐφήρμωσε δηλαδὴ τὸ σύστημα διοικήσεως, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγομεν ἀποκεντρωτικόν. Ὁ σατράπης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ συναδροῖζῃ καὶ νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τὰ Σοῦσα τοὺς φόρους, τοὺς ὁποῖους ἐπλήρωνον οἱ πολῖται διὰ τὸν βασιλέα. Ἄλλο σοβαρὸν καθῆκον τοῦ σατράπου ἦτο νὰ ἔχῃ πάντοτε ἕτοιμον στρατὸν εἰς τὴν

διάδωσιν τοῦ αὐθέντου του. Αἱ παράλια πόλεις ὑπεχρεοῦντο νὰ ἔχουν ἔτοιμον ναυτικόν. Φοινικικά, αἰγυπτιακά καὶ πλοῖα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπετέλουν τὸν ἰσχυρὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πέρσου μονάρχου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἦτο θαυμαστή. Οὗτος εἶχε καθιερώσει τὸ σύστημα τῶν ἐπιθεωρητῶν, οἱ ὁποῖοι περιώδευον εἰς τὰς σατραπείας καὶ κατόπιν ἔδιδον ἀναφορὰν εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῆς διοικήσεως τῶν σατραπῶν. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ αὐτοὶ ἐλέγοντο «ὄφθαλμοὶ

τοῦ βασιλέως». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας εἶχε πάντοτε πλήρη καὶ πραγματικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῆς χώρας πρῶτος ἐφρόντισεν ὁ Δαρείος, οἱ δὲ διάδοχοί του τὸν ἐμιμήθησαν. Διὰ στρατιωτικούς καὶ διοικητικούς σκοποὺς κατεσκεύασεν ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν πρωτεύουσαν Σοῦσα μὲ τὰς σατραπείας. Κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν καὶ εἰς ὠρισμένας ἀποστάσεις ὑπῆρχον καταλύματα, οἱ λεγόμενοι σταθμοί. Εἰς αὐτοὺς ἔμενον πάντοτε ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, εἶδος ταχυδρόμων,

Πέρσαι πολεμισταὶ

(Παρόστασις ἐπὶ βασιλικῶν πλίνθων εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Σούσων)

οί ὁποῖοι μετέδιδον τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως.

Διὰ τὴν διευκόλυνήν τὸ ἐμπόριον, ἔκοψε χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, Μεγάλην κυκλοφορίαν εἶχον καὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων τὰ χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον τὴν προτομὴν τοῦ Δαρείου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο *δαρεικοί*.

Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος βασιλεὺς τῆς Περσίας μετὰ τὸν Κύρον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Περσία ἦτο ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἰσχυροτέρα δύναμις. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν τὸν Δαρεῖον «*μέγαν βασιλέα*», ἐξηκολούθησαν δὲ νὰ ὠνομάζουσι τοιοιυτοτρόπως ὅλους τοὺς μετ' αὐτὸν Πέρσας βασιλεῖς.

Αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας

Αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις, καθὼς εἶδομεν, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας ὑπὸ τοῦ Κύρου ἔγιναν καὶ αὐτοὶ ὑπήκοοι τῶν Περσῶν. Ἦκμαζον τότε εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα.

Αἱ ἐπισημότεραι μεταξύ αὐτῶν ἦσαν ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφέσος, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Σμύρνη.

Οἱ Ἕλληνες τῶν Ἴωνικῶν πόλεων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κροῖσου εἶχον αὐτονομίαν, διότι ὁ Κροῖσος ἐξετίμα αὐτοὺς διὰ τὸν πολιτισμὸν των. Ὄταν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ πόλεις των ἀπετέλεσαν μετὰ τῆς Λυδίας μίαν σατραπείαν μὲ πρωτεύουσαν τὰς Σάρδεις καὶ εἶχον τὰς ἰδίας ὑποχρεώσεις μὲ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ Περσικοῦ κράτους. Τοιοιυτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν των, τὴν ὁποίαν εἶχε σεβασθῆ ὁ Κροῖσος, καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς περσικοὺς νόμους.

Ὁ Δαρεῖος διώρισεν εἰς τὰς Ἴωνικὰς πόλεις ἐμπίστους τοῦ Ἑλλήνας ὡς διοικητὰς μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο τύρανοι. Οὗτοι διὰ νὰ διατηροῦν τὰς θέσεις των, ἐφρόντιζον νὰ ἐκτελοῦν πιστῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντά του. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ἔφερον θαρρέως τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ ἐζήτουν εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἀποτινάξουν.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν

Ὁ Δαρεῖος δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ ἀπεράντου κράτους του, ἀλλ' ἐπεχείρησε νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ μὲ νέας κατακτήσεις. Κατὰ τὸ ἔτος 514 π.Χ. ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συσῆθροισε 700.000 πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ 600 πλοῖα. Τῆς τεραστίας αὐτῆς δυνάμεως τὴν διοίκησιν ἀνέλαβε προσωπικῶς ὁ Δαρεῖος. Ὁ Σάμιος ἀρχιτέκτων Μανόροκλης κατεσκεύασε κατ' ἐντολὴν τοῦ γέφυραν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μέγας βασιλεὺς ἐπέρασεν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ στόλος του, ἀποτελούμενος κατ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ ἰωνικὰ καὶ νησιωτικὰ σκάφη, ἔπλευσεν εἰς τὸν Δούναβιν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ ἐκεῖ ἄλλην γέφυραν. Ἐπὶ τοῦ στόλου ἐπέβαινον οἱ τύραννοι τῶν Ἰωνικῶν πόλεων. Μὲ αὐτοὺς συνεστράτευσεν ἀναγκαστικῶς καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς θρακικῆς χερσονήσου Ἀθηναῖος Μιλτιάδης.

514 π.Χ.

Ὁ Δαρεῖος διῆλθε διὰ τῆς Θράκης, καθυπέταξε τὰς θρακικὰς φυλάς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Δούναβιν. Ἐκεῖ εὗρεν ἐτοιμὴν τὴν γέφυραν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Σκυδίαν. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις, τὰς ὁποίας διεξήγαγε, διέτρεξε μέγαν κίνδυνον καὶ ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ. Οἱ Ἕλληνες, οἱ φυλάττοντες τὴν γέφυραν εἰς τὸν Δούνα-βιν, ἐπληροφόρηθησαν τὴν ἄτακτον υποχώρησιν τοῦ Δαρείου ἀπὸ Σκύδας, οἱ ὅποιοι εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ ποταμοῦ. Οἱ Σκύθαι μάλιστα συνεβούλευσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ διαλύσουν τὴν γέφυραν καὶ νὰ φύγουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔλεγον, θὰ ἐπετύγχανον τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν ἰδικὴν των ἀπελευθέρωσιν. Τὴν πρότασιν αὐτὴν ὑπεστήριξεν ὁ Μιλτιάδης, ἀλλ' ἀντέδρασεν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος, καὶ ἡ γέφυρα διετηρήθη.

Ὁ Δαρεῖος καταδιωχόμενος ἀπὸ τοὺς Σκύθας διέβη τὴν γέφυραν καὶ διὰ τῆς Θράκης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν Θράκην ἀφῆκε τὸν στρατηγὸν του Μεγαβάζον, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησιν της. Ὀλόκληρος ἡ Θράκη, αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, καθὼς καὶ ἡ Μακεδονία ἔγιναν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας.

Ἡ Ἰωνικὴ ἐπανάστασις

Ὁ Ἰστιαῖος ἐκέρισε τὴν εὐνοίαν τοῦ Δαρείου διὰ τὴν ἀφοσίωσιν, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Σκυθίαν. Ἐπειδὴ ὅμως κατόπιν ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος ἕνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν, ὁ Δαρεῖος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὸν ἐκράτησεν ἐκεῖ, διὰ νὰ τὸν ἔχη δῆθεν σύμβουλόν του. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰστιαίου, ἐκυβέρνησα τὴν Μίλητον ὡς ἐπίτροπος ὁ γαμβρὸς του Ἀρισταγόρας.

Ὁ Ἀρισταγόρας παρέσυρε τὸν Δαρεῖον εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Νάξου, ἣ ὁποία ἀπέτυχε. Κατόπιν τούτου περιῆλθεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἐσκέφθη νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἴωνας εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τὰς σκέψεις του αὐτὰς τὸν ἐνίσχυσε καὶ ὁ πενθερὸς του Ἰστιαῖος μὲ μυστικὴν ἐντολήν. Ἐπεισε λοιπὸν τὰς Ἴωνικὰς πόλεις νὰ ἐπαναστατήσουν. Κατὰ συμβουλήν του ἐξεδιώξαν

499 π.Χ.

τοὺς τυράννους καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι στρατόν. Συγχρόνως ἐσκέφθη ὁ Ἀρισταγόρας νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἀρχὰς ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐξέδρασε εἰς τὸν βασιλέα Κλεομένην τὴν κατάστασιν τῶν Ἴωνικῶν πόλεων καὶ τὸν ἐξώρρισε νὰ τὰς συνδράμῃ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν. «Ἴωνων παῖδας, εἶπε, δούλους εἶναι ἀντ' ἐλευθέρων ὄνειδος καὶ ἄλλος μέγιστον μὲν αὐτοῖς ἡμῖν, ἔτι δὲ τῶν λοιπῶν ὑμῖν, οἳ προΐστασθε τῆς Ἑλλάδος. Νῦν οὖν πρὸς θεῶν τῶν ἐλληνικῶν ῥύσασθε Ἴωνας ἐκ δουλοσύνης, ἄνδρας ὁμαίμονας». Ἀπηρτίθησε κατόπιν τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας θὰ εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν των εἰς τὴν Ἀσιατικὴν ἡπειρον. Ἀλλ' οἱ διστακτικοὶ Σπαρτιᾶται ἠρνήθησαν τὴν ζητουμένην συνδρομήν. Τότε ὁ Ἀρισταγόρας ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ ὡς ὁμόφυλοι τῶν Ἴωνων καὶ ὡς φίλοι καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας ἔστειλαν πρὸς βοήθειάν των 20 πλοῖα μὲ ὀλίγον στρατόν. Εἰς αὐτὰ προσέδρασαν ἄλλα 5 οἱ Ἐρετριεῖς τῆς Εὐβοίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἦλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἠνώθησαν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὅλοι μαζὶ ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, τῆς πρωτεύουσος τῆς σατραπείας, καὶ τὰς ἐκυρίευσαν εὐκόλως. Ἡ ἀκρόπολις ὅμως ἀντέστη. Ἐνῶ οἱ ἐπαναστάται ἐπολιορκούν τὴν ἀκρόπολιν, αἰφνιδίᾳ πυρκαϊὰ κατέκαυσε τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν. Κατὰ τὴν ἀποχώρησίν

των ἐνικήθησαν πλησίον τῆς Ἐφέσου ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἑρετριεῖς ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἴωνας, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μόνοι.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπανάστασις εἶχε ἐπεκταθῆ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντιδος μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἔλαβον δραστήρια μέτρα. Ἰσχυρὸς Περσικὸς στόλος συνήντησε τὸν Ἴωνικὸν παρὰ τὴν νῆσον Λάδην πλησίον τῆς Μιλήτου καὶ τὸν κατέστρεψε. Μετ' **494 π.Χ.** ὀλίγον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Μίλητον, τὴν ὁποίαν ἔκαυσαν. Ἡ λύπη τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Ἴωνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Μιλήτου ὑπῆρξε μεγάλη. Ὅταν ἀργότερα ἐπαίχθη εἰς τὸ θέατρον τὸ δράμα τοῦ ποιητοῦ Φρυνίχου «Μιλήτου ἄλωσις», ἡ συγκίνησις των ὑπῆρξε τόση, ὥστε «ἐς δάκρυα ἔπεσε τὸ θέατρον», κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, «καὶ ἐξημίωσαν Φρύνιχον ὡς ἀναμνήσαντα οἰκεία κακὰ χιλιάς δραχμαῖς καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χρῆσθαι τούτῳ τῷ δράματι». Μετὰ τὴν Μίλητον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐτιμώρησαν σκληρῶς.

Τοιοῦτον ὄλιγον τέλος εἶχεν ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις. Κατέστρεψε τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ἤχημαζον ἕως τότε, καὶ ἔγινεν ἡ ἀφορμὴ τῶν Περσικῶν πολέμων.

Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον σαφῆ συνείδησιν, ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα λαὸν καὶ μάλιστα ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους ἀδιακρίτως ὠνόμαζον *βαρβάρους*. Ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν, ἀλλὰ παρέμειναν διηρημένοι εἰς μικρὰ καὶ ἀνεξάρτητα κρατίδια. Κάθε πόλις ἀπετέλει καὶ ἓν κράτος.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν διαίρεσιν ἰσχυροὶ ἠθικοὶ καὶ κοινωνικοὶ δεσμοὶ ἐκράτουν τοὺς Ἕλληνας ἠνωμένους μεταξύ των. Τοιοῦτοι δεσμοὶ ἦσαν: ἡ ἰδία γλῶσσα, ἡ ἰδία θρησκεία, τὰ ἴδια ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα Ἑλληνικὰ κράτη δύο ἦσαν τὰ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα: τὸ κράτος τῆς Σπάρτης καὶ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν, με

διαφορετικήν πολιτικήν και κοινωνικήν ὀργάνωσιν.

Τὸ κράτος τῆς Σπάρτης ἦτο στρατιωτικὸν μὲ πολίτευμα ὀλιγαρχικόν. Ἀπέβλεπε μόνον εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας και δὲν ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν και τὴν ἄνετον ζωὴν τῶν πολιτῶν του. Ἡ Σπάρτη μὲ τὴν ὀργάνωσίν της αὐτὴν ἔγινεν ἡ μεγαλύτερα στρατιωτικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Πελοποννησιακὴ συμμαχία, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης κατὰ τὸν βον π.Χ. αἰῶνα, ἦτο ἡ μόνη ὀργανωμένη σοβαρὰ δύναμις, ὅταν παρουσιάσθη ὁ περσικὸς κίνδυνος.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν διέφερεν ἀπὸ τὸ κράτος τῆς Σπάρτης. Χωρὶς νὰ παραμελῇ τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, ἐφρόντιζε διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν πολιτῶν του και ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν χωρὶς περιορισμούς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τὸ πολίτευμα τοῦτο μὲ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Κλεισθέους (507 π.Χ.) ἔλαβε τὴν πλήρη και τελειωτικὴν μορφήν του και εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ και τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φιλοπατρίας του.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς και πεισματώδους πάλης μεταξὺ Ἑλλήνων και Περσῶν πρωτηγωνίστησαν οἱ Ἀθηναῖοι και οἱ Σπαρτιαῖται. Μὲ αὐτοὺς συνετάχθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι Ἑλληνες και τοιουτοτρόπως κατώρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς βαρβάρους.

2. Ο ΑΜΥΝΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἀτυχὴς ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Δαρεῖος ὀργίσθη πολὺ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, και ἰδιαίτερος τῶν Ἀθηναίων, διὰ τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἴωνας. Τόση μάλιστα, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἦτο ἡ ὀργή του, ὥστε διέταξεν ἕνα δοῦλον νὰ λέγη εἰς αὐτὸν τρεῖς φορές κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου: «Δέσποτα, μέμνησο τῶν Ἀθηναίων». Ἀλλὰ και ὁ ἐκπτωτος τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Ἴππίας, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν αὐλήν του και ἐφρόντιζε νὰ ἐπανέλθη εἰς τὰς Ἀθήνας, διήγειρε συνεχῶς τὸ πάθος τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων παρουσίαζεν εἰς τὸν Δαρεῖον ὡς εὐκόλον ἐπιχείρησιν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία δὲ τὸν ἀπήλλασεν ἀπὸ κάθε μελλοντικὴν ἀνησυχίαν.

Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ μέγας ἀγὼν μεταξύ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς μετὰ τὸ ὄνομα *Περσικοὶ ἢ Μηδικοὶ πόλεμοι*.

Τὸ 492 π.Χ. ὁ Δαρεῖος ἔστειλε τὸν γαμβρὸν τοῦ Μαρδόνιον μετὰ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν Ἑλλησποντον καὶ ὑπέταξε τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ στόλος τοῦ ἔπλεε πλησίον τῆς παραλίας.

Ἄλλ' εἰς τὴν χερσονήσον τοῦ Ἄθω (ὅπου σήμερον τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους) κατελήφθη ἀπὸ σφοδρὰν τρικυμίαν καὶ ἐπάθε μεγάλην καταστροφὴν. Τὰ περισσότερα πλοῖα μετὰ τὰ πληρώματά των συνετριβήσαν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων βράχων τῆς χερσονήσου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἄπρακτος, διότι ἐκτὸς τοῦ στόλου καὶ ὁ στρατὸς τοῦ εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τὴν Μακεδονίαν.

492 π.Χ.

Ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνους

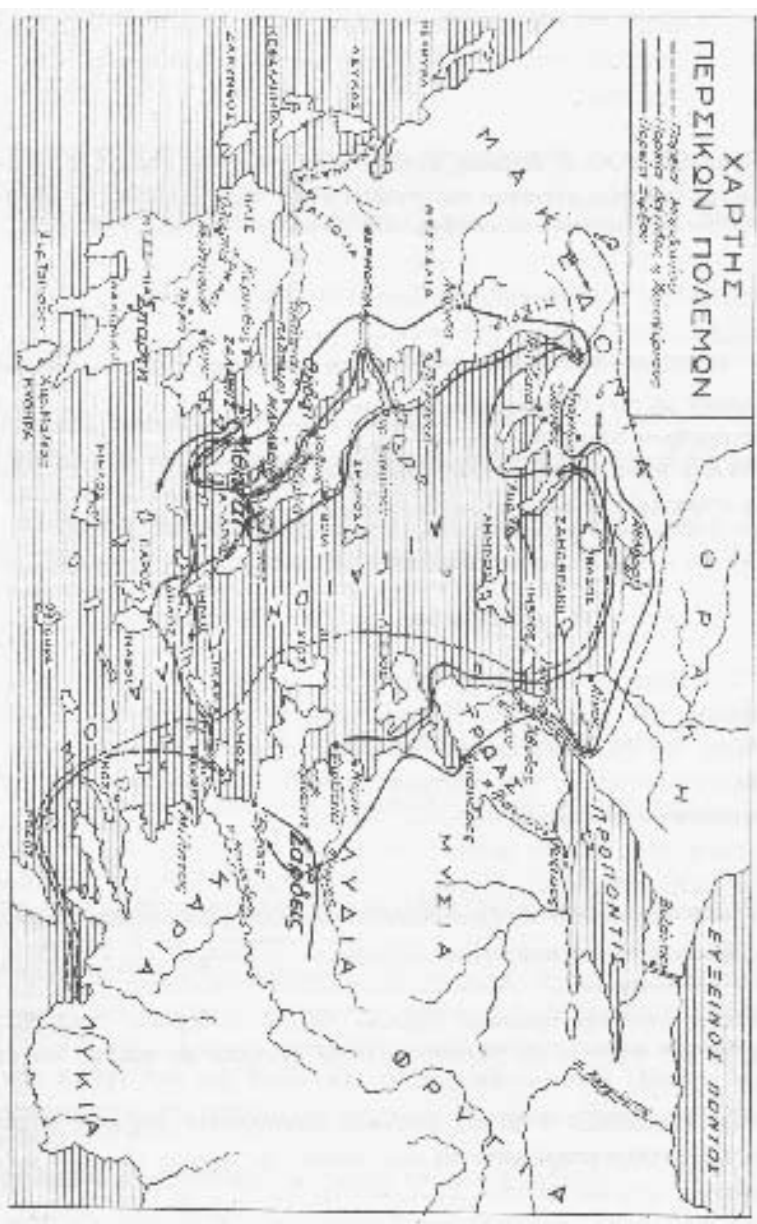
Ὁ Δαρεῖος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου. Κατενόει ὅτι, ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν Ἑλλὰς ἐλευθέρα, δὲν θὰ ἡσύχαζον αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπέμεινε λοιπὸν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του, νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ νέος στρατὸς καὶ στόλος. Συγχρόνως ἔστειλε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἀπὸ φόβον ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιάται τόσον ὠργίσθησαν ἀπὸ τὴν θρασεῖαν ἀξιώσιν του, ὥστε ἔρριψαν τοὺς πρέσβεις οἱ μὲν πρῶτοι εἰς βάραθρον, οἱ δὲ δεῦτεροι εἰς φρέαρ, διὰ νὰ λάβουν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ μέγας βασιλεὺς συνήθροισεν ἰσχυρὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ἐπεβίβασεν εἰς 600 πλοῖα τὴν ἄνοιξιν τοῦ 490 π.Χ. Ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας διώρισε τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην. Αὐτοὶ ἠκολούθησαν διαφορετικὴν ὁδὸν ἀπὸ τὸν Μαρδόνιον. Ἐπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Εἶχον μαζί των τὸν γέροντα Ἴππῖαν ὡς σύμβουλον καὶ

ΧΑΡΤΗΣ ΠΕΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Πολεμική Αεροπορία
Γραφείο Αεροπορίας & Χημικών
Πολεμική Σχολή

σύμμαχον, διότι ἐστηρίζοντο πολὺ εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ὀπαδῶν του.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Κάρυστον μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ κατόπιν διηυδύνθησαν πρὸς τὴν Ἐρέτριαν. Οἱ Ἐρετριεῖς ἀντέστησαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ὑπέκυψαν. Οἱ Πέρσαι ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς καὶ συνέλαβον τοὺς κατοίκους τῆς Ἐρετρίας, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν ὡς δούλους εἰς τὸν Δαρεῖον. Ὑστερον ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἀττικὴν. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἰππίου ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὅπου ὁ ἔκπτωτος τύραννος εἶχε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Οἱ χωρικοὶ τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὄρεινῶν μερῶν τῆς Ἀττικῆς, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο ἀπὸ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς των *διάκριοι*, ἐδεωροῦντο φίλοι τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Μαραθῶν

α) Αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠτοιμάσθησαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Πέρσας, μόλις ἔμαθον τὴν ἀποβίβασίν των εἰς τὸν Μαραθῶνα. Δι' αὐτὸ ἔστειλαν ἀμέσως τὸν ταχυδρόμον Φειδιππίδην εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Φειδιππίδης ἐξέδρασε ἐκεῖ ἐντὸς 48 ὥρῶν καὶ παρουσιάσθη εἰς τοὺς Ἐφόρους. Ὁμίλησεν εἰς αὐτοὺς μετὰ πνεῦμα πανελληνιον. Ἐτόνισεν ἰδιαίτερος τὴν σημασίαν τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. «ὦ Λακεδαιμόνιοι, εἶπεν, Ἀθηναῖοι ὑμῶν δέονται σφίσι βοηθῆσαι καὶ μὴ περιθεῖν πόλιν ἀρχαιοτάτην ἐν τοῖς Ἑλλησι δουλοσύνην περιπεσοῦσαν πρὸς ἀνδρῶν βαρβάρων καὶ γὰρ νῦν Ἐρέτριά τε ἠνδραπόδισται καὶ πόλει λογίμῃ ἢ Ἑλλάς γέγονεν ἀσθενεστέρα».

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ στείλουν βοήθειαν, ἀλλ' ἀπήντησαν, ὅτι διὰ λόγους θρησκευτικoὺς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύσουν, πρὶν γίνῃ πανσέληνος. Ἦτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννέα ἡμερῶν. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν αὐδορμήτως ὅλην τὴν δύναμιν των ἐκ 1000 ὀπλιτῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων.

Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς, ἐν ὄλῳ 10.000, παρετάχθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἀπέναντι τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δέκα στρατηγῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ *Μιλτιάδης*. Εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἔγινε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Φειδιππίδου

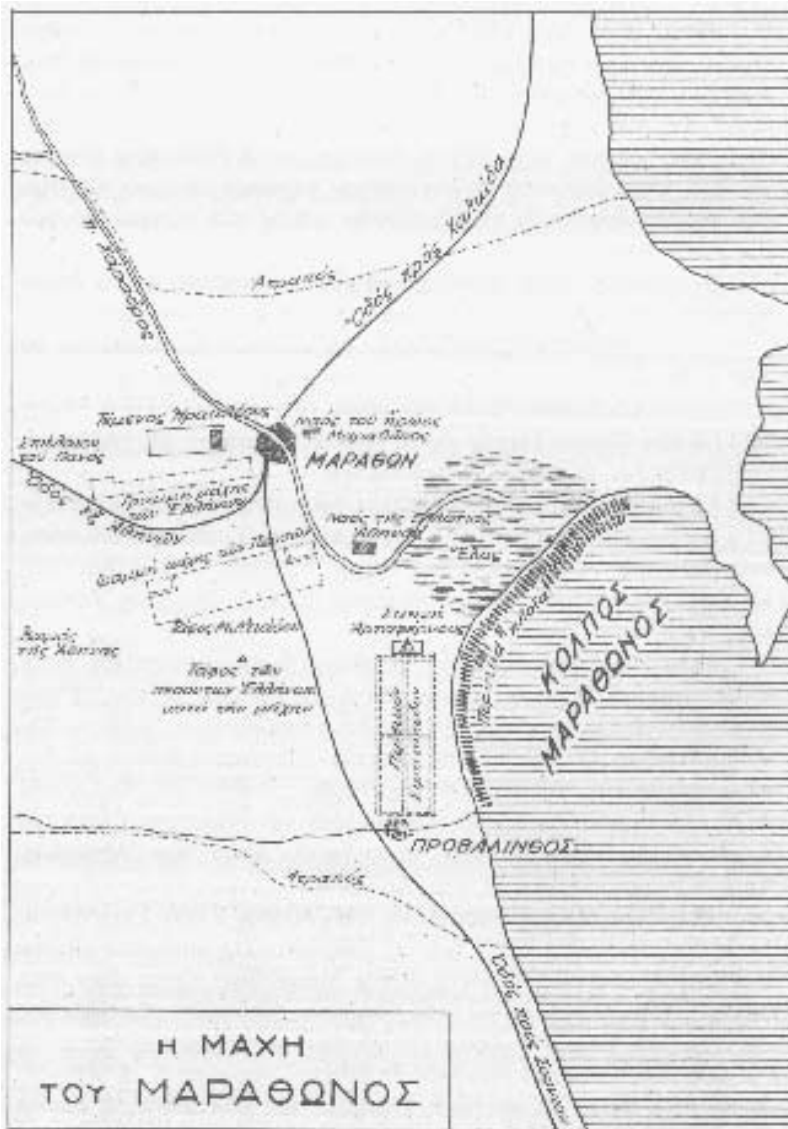
ἐκ τῆς Σπάρτης, αἱ γνώμαι τῶν στρατηγῶν ἐδιχάσθησαν. Ὁ Μιλτιάδης προέτεινε νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μὲ τὴν γνώμην του συνεφώνησαν ἄλλοι τέσσαρες. Οἱ ὑπόλοιποι πέντε ἔλεγον, ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμένουν τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς ἀναβολῆς ἦτο μέγιστος, διότι ἤρχισαν νὰ κινοῦνται ὑπόπτως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰππίου. Τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ὁ πολέμαρχος Καλλιμάχος, ὁ ὁποῖος ἐτάχθη μὲ τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ ἀπόφασις πλέον ἐλήφθη. Ἡ ἐπίθεσις ἔπρεπε νὰ γίνη τὸ ταχύτερον.

Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου, ἐνὸς ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν, ὅλοι ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν Μιλτιάδην. Ὁ Μιλτιάδης ἐφήρμοσε

τὸ ἐξῆς στρατηγικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε ἠκολούθησαν μεγάλοι στρατηγοὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τιμῆς ἕνεκα παρέταξε τοὺς Πλαταιεῖς. Διὰ νὰ ἐξισώσῃ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεώς του πρὸς τὸ ἐχθρικὸν μέτωπον, εἰς μὲν τὸ κέντρον ἐτοποθέτησεν ὀλίγους ἄνδρας, ἀντιθέτως δὲ ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας. Κατόπιν διέταξε τὸν στρατὸν νὰ ἐπιτεθῆ.

6) Ἡ μάχη

Ὅταν ἐδόθη τὸ σύνθημα, οἱ Ἀθηναῖοι ὤρμησαν τρέχοντες τόσον, ὥστε οἱ Πέρσαι τοὺς ἐνόμισαν τρελλοὺς. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ὁ Μιλτιάδης, ὅτι παρετάσσετο τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ, ἠνάγκασε τοὺς ἀπέναντί του Ἀθηναίους νὰ ὑποχωρήσουν. Ἀντιθέτως αἱ δύο πτέρυγες τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ἔστρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ἀντίστοιχα

ἄκρα τῆς ἐχθρικής παρατάξεως. Μετὰ τοῦτο ὁ Μιλτιάδης ἔστρεψε τὰς δύο πτέρυγας κατὰ τοῦ νικηφόρου περσικοῦ κέντρου. Οἱ Πέρσαι προσβαλλόμενοι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ ἐκ τῶν νώτων φεύγουν πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν πλοίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξήτησαν νὰ σωθοῦν. Ἐκεῖ συνήφθη νέος ἀγὼν αἱματηρότατος. Οἱ Ἀθηναῖοι προσεπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα καὶ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Πέρσας νὰ φύγουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ἐπέτυχον μόνον νὰ κυριεύσουν ἑπτὰ πλοῖα. Ἐξ ἑκατοντάδων Πέρσαι ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Οἱ ὑπόλοιποι ἐπεδιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον.

Κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην πάλην ἐφονεύθη ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος καὶ ὁ στρατηγὸς Στησίλαος. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου Κυνέγεϊρος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς, ἐνῶ προσεπάθει νὰ ἐμποδίσῃ περσικὸν πλοῖον νὰ φύγῃ. Ἐν ὄλῳ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐφονεύθησαν 192.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Μαραθῶνος ὁ περσικὸς στόλος διηυδύνθη πρὸς τὸ Φάληρον μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι θὰ εὔρισκε τὰς Ἀθήνας χωρὶς ὑπερασπιστὰς καὶ θὰ τὰς κατελάμβανεν εὐκόλως. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐνόησε τὸ σχέδιον τῶν Περσῶν. Ἐσπευσεν ἀμέσως μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρετάχθη πλησίον τῆς Φαληρικῆς ἀκτῆς. Οἱ Πέρσαι, ὅταν εἶδον ἀπὸ μακρὰν νὰ ἀστράπτουν ὑπὸ τὸν λαμπρὸν φεινοπωρινὸν ἥλιον τὰ νικηφόρα ὄπλα τῶν Ἀθηναίων, ἔφυγον ἐντροπιασμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας 2.000 Σπαρτιᾶται. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ἐν τούτοις ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ πεδῖον τῆς μάχης εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ὅταν εἶδον τοὺς σωροὺς τῶν λαφύρων καὶ τὰς τρομερὰς ἀπωλείας τῶν Περσῶν, συνεγάργησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸ μέγα κατόρθωμα.

Ἐκ τῶν πλουσιῶν λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐξαιρετικῶς ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ εὐφρὲς σχέδιόν του ἔγινε αἴτιος τῆς νίκης. Μοναδικὴν ἐπίσης τιμὴν ἀπένειμαν εἰς τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους. Ἐπειδὴ ἐθεώρησαν ὑπέροχον τὴν ἀνδρείαν των, ἔθαψαν αὐτοὺς εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Εἰς κοινὸν τάφον ἔθεσαν τοὺς νεκροὺς Ἀθηναίους, εἰς ἄλλον τοὺς Πλαταιεῖς καὶ εἰς τρίτον τοὺς φονευθέντας δούλους. Πλησίον τῶν τάφων ἀνήγειραν τρόπαιον ἀπὸ λευκὸν λίθον. Ἐπὶ αὐτοῦ ἐγράφαζαν τὸ

επίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς αἰώνιον ἔπαινον τῆς ἀρετῆς των ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ὁ Κεῖος:

*«Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσόφρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν».*

Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος. - Ὁ Μιλτιάδης

Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐν πρώτοις ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Δικαίως λοιπὸν ὁ Ἡρόδοτος ἐπαινεῖ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀνδρείαν των: «Πρῶτοι Ἕλλήνων, λέγει, οἱ Ἀθηναῖοι δρόμῳ ἐς πολεμίους ἐχρήσαντο, πρῶτοι δὲ ἀνέσχοντο ἐσθιῆτά τε Μηδικὴν ὀρώντες καὶ ἄνδρας τοὺς ταύτην ἐνδεδυκότας· τέως δὲ ἦν τοῖς Ἕλλησι καὶ τὸ ὄνομα τῶν Μήδων φόβος ἀκοῦσαι». Ἐξ ἄλλου ἡ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος, ὠδήγησεν αὐτοὺς πολλάκις εἰς νέους θριάμβους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀπέδωκαν μεγάλας τιμὰς εἰς τὸν πρωτεργάτην τῆς νίκης Μιλτιάδην.

Οὗτος ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ Ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. Ἦτο ἀνεψιὸς ἄλλου Μιλτιάδου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ Πεισιστράτου ἵδρυσεν Ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του ἔγινε αὐτὸς κύριος τῆς Χερσονήσου, ἀπεχώρησε δὲ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἴωνων.

Ὁ Μιλτιάδης ἐγνώριζε τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν, τὴν ὀργανώσιν των, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας των ἀπὸ τὴν ἐποχῆν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Θρακικὴ χερσόνησος εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Παρηκολούθησε μάλιστα ἀναγκαστικῶς, ὅπως εἶδομεν, τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ὅτε καὶ ἔγινεν ὑποπτος εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ εἶχε συμβουλευσε τὴν διάλυσιν τῆς γεφύρας τοῦ Ἴστρου. Διὰ τὴν πειρὰν του αὐτὴν καὶ τὴν στρατηγικὴν του ἀξίαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐξέλεξαν ἕνα ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν.

Ἄλλ' ἡ ἐξαιρετικὴ τιμὴ καὶ ὑπόληψις, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος ὁ Μιλτιάδης, ἐμεγάλωσαν τὸν ἐγωϊσμόν του καὶ τὴν φιλοδοξίαν του. Τὸ τέλος του ὑπῆρξε θλιβερόν. Παρέσυρε

τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀτυχῆ ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς νήσου Πάρου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἐπληρώθη βαρέως. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ τὸν κατηγοροῦν τότε, ὅτι ἐξηπάτησε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἐξημίωσε τὰς Ἀθήνας, διὰ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου ἐπέβαλεν εἰς τὸν Μιλτιάδην ὡς ποινὴν πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Τὸ πρόστιμον ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱὸς του Κίμων.

Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς

Δύο νέοι καὶ ἔξοχοι ἄνδρες κυριαρχοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἦσαν ἀντίπαλοι. Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν δημοκρατικῶν.

Ὁ Ἀριστείδης ἦτο ἐκ φύσεως συντηρητικὸς καὶ ἀπεστρέφετο τοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν πολιτείαν. Δὲν εἶχε τὴν εὐρείαν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλὰ διεκρίνετο διὰ τὸν ἤρεμον, εὐδὺν καὶ δίκαιον χαρακτῆρά του. Ἦτο προσέτι ἀφιλοχρήματος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὑπηρετήσε πάντοτε τὴν πατρίδα του ὄχι ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλλε τὸ καθήκον. Οὐδέποτε ἐξεμεταλλεύθη τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνῆλθε, διὰ νὰ πλουτίσῃ. Διὰ τοῦτο ἔμεινε μέχρι τέλους τόσο πτωχός, ὥστε ἐφρόντισε μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ Πολιτεία διὰ τὰς θυγατέρας του. Παρομιώδης ἦτο ἡ δικαιοσύνη του, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπωνομάσθη

δίκαιος. Όταν εις τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἠκούσθη ὁ στίχος τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου «οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει», ὅλοι οἱ θεαταὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν Ἀριστείδην. Πράγματι ὁ Ἀριστείδης δὲν ἤθελε μόνον νὰ φαίνεται δίκαιος, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι. Ὁ Ἀριστείδης διεξήγαγε σφοδρούς, ἀλλ' εὐπρεπεῖς πολιτικούς ἀγῶνας πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του, τὸν Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος κατώρδωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἷς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο πολὺ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Ἐπεδίωκε μὲ κάθε μέσον τὴν ἐξουσίαν, διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ σχέδιά του, τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο διὰ τοῦ προβλεπτικὸν νοῦν του, τὸν ὁποῖον συνώδευεν ἔκτακτος δραστηριότης. Ὁ μέγας Ἀθηναῖος ἱστορικὸς Θουκυδίδης δίδει τὴν ἐξῆς σκιαγραφίαν τοῦ Θεμιστοκλέους: Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἄξιος θαυμασμοῦ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεδείχθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ἡ μεγάλη ἀξία τῆς μεγαλοφυίας. Ἦτο ἰκανὸς νὰ σχηματίζῃ κατόπιν μικρᾶς μόνον σκέψεως κρίσιν ὀρθοτάτην διὰ τὰ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενα ζητήματα καὶ νὰ κάμνῃ ἀρίστας προγνώσεις διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Μὲ ἓνα λόγον ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν μεγάλην εὐφυΐαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, χωρὶς πολλὴν μελέτην, ἠδύνατο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ εὐρίσκῃ ἐκ τοῦ προχείρου τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ πρέποντα.

Μόνον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐδεώρει τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὡς ἀρχὴν νέων ἀγῶνων πρὸς τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἐπίστευον, ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἧττάν των δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπανέλθουν. Διὰ τοῦτο ὁ προβλεπτικώτατος πολιτικὸς ἐζήτει ἐνίσχυσιν πρωτίστως τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Μόνον μὲ ἰσχυρὸν στόλον, ἔλεγεν

ὁ Θεμιστοκλῆς, θὰ ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποκρούσουν τὸν μέγαν περσικὸν κίνδυνον.

Εἰς τὸ πρόγραμμά του συνήντησε σφοδρὰν ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐφοβοῦντο, ὅτι μὲ τὴν στρατολογίαν τῶν *θητῶν*, τῶν ἀνθρώπων δηλαδὴ τῆς τελευταίας κοινωνικῆς τάξεως, οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ στόλου, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ θὰ ἀπέκτων μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς βάρος τῆς ἰδικῆς των.

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρδωσε νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἀριστείδην καὶ τότε ἔδρασε εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ναυτικὸν τοῦ προγράμματος: ὤχυρωσε τὸν φυσικὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ μὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα

τοῦ Λαυρείου κατεσκεύασε 200 τριήρεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔκαμε τὰς Ἀθήνας τὴν ἰσχυροτέραν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγαλοφυοῦς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς δραστηριότητός του ἐφάνησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν. - Θάνατος τοῦ Δαρείου

Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῶν βαρβάρων δὲν ἐτελειώσεν, ἀπεδείχθη ὀρθή. Ὁ Δαρεῖος ἐταράχθη μὲν ἀπὸ τὴν ἦτταν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὸ ἀρχικόν του σχέδιον περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάσῃ μεγαλύτερον στρατὸν καὶ στόλον καὶ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς προσωπικῶς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ

τὴν διάρκειαν τῶν προπαρασκευῶν ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Ξέρξης (485 π.Χ.).

Ὁ θάνατος τοῦ Δαρείου ὑπῆρξε γεγονός εὐτυχές διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ νέος βασιλεὺς ὄχι μόνον δὲν εἶχε τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρετάς, καθὼς καὶ τὴν πείραν τοῦ πατρὸς του, ἀλλ' ἦτο προσέτι ἀλαζών, ἀνόητος καὶ δειλός.

Ὁ Ξέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Ξέρξης κατ' ἀρχὰς δὲν ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἐγκρίνη καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδια τοῦ πατρὸς του. Ἐν τούτοις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἐκστρατείας κατώρθωσαν νὰ τὸν παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των. Κατόπιν τούτου διέταξε γενικὴν καθ' ὅλον τὸ κράτος στρατολογία καὶ ἐτοιμασίαν πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προστεθοῦν ἄλλα τρία τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Δαρείου, συνεκεντρώθη τεραστία δύναμις, μοναδικὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 1.700.000 πεζοὺς, 80.000 ἵππους, 1.207 πολεμικὰ πλοῖα καὶ 3.000 φορτηγά. Διαφορετικοὶ λαοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ Περσικοῦ κράτους ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς λαοὺς μὲ τὰς ποικίλας ἐνδυμασίας καὶ τὰ διαφορετικὰ ὄπλα περιγράφει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος.

Ὁ Ξέρξης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς μεγάλης στρατιᾶς καὶ ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις, μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον, τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 480 π.Χ. Εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου, μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ, εἶχον κατασκευασθῆ κατὰ διαταγὴν τοῦ δύο γέφυραι ἀπὸ μικρὰ πλοῖα, ἀλλὰ σφοδρὰ τρικυμία τὰ κατέστρεψε. Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔμαθε τοῦτο, ὠργίσθη πολὺ καὶ εἰς τὴν παραφορὰν του διέταξε νὰ φονεύσῃ τοὺς μηχανικοὺς, οἱ ὁποῖοι κατεσκευάσαν τὰς γεφύρας, καὶ νὰ μαστιγώσῃ τὴν θάλασσαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέαι ἀσφαλέστεραι γέφυραι εἶχον ἐτοιμασθῆ, ὅταν ἔφθασεν ὁ Ξέρξης. Ἐπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ἐχρειάσθη ὁ στρατὸς του, διὰ νὰ διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατόπιν ἐβάδισε διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας χωρὶς νὰ συναντήσῃ

480 π.Χ.

καμμίαν ἀντίστασιν. Ἡ τεραστία στρατιὰ ἐσκόρπιζε τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀπόγνωσιν καὶ ὅλοι οἱ λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπέρασαν, ἐπροσκύνησαν τὸν παντοδύναμον βασιλέα.

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμόν

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Ξέρξου, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσουν τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Τὸ μαντεῖον ἀπήντησεν, ὅτι μόνον τὰ ξύλινα τεῖχη θὰ σώσουν τοὺς Ἀθηναίους.

Διάφοροι ἐρμηνεῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸν χρησμόν. Τέλος ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ξύλινα τεῖχη ἦσαν τὰ πλοῖα. Ἀπεφάσισαν τότε ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι ἠδύνατο νὰ φέρουν ὄπλα, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν Πανελλήνιον συνέδριον εἰς τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου μέ σκοπὸν νὰ ὀργανώσουν κοινὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλοι σχεδὸν αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ καταπαύσουν τὰς φιλονικίας καὶ ὅλοι ἠνωμένοι νὰ πολεμήσουν τοὺς βαρβάρους.

Ὁ κοινὸς κίνδυνος ἐξύπνησεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸ αἴσθημα τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ἐνιαίου συμφέροντος τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἔθνος παρουσιάσθη διὰ πρώτην φορὰν ἠνωμένον εἰς μίαν δύναμιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχη ἡ ἔνωσις αὕτη, οἱ Ἀθηναῖοι ἐδυσίασαν τὰ πρωτεῖά των. Ἐδέχθησαν νὰ γίνουσι οἱ Σπαρτιᾶται ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγῶνος ὅχι μόνον κατὰ ξηράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν, μολονότι διέδετον τὸν ἰσχυρότερον στόλον.

Ὅταν ἔμαθον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅτι οἱ Πέρσαι κατέρχονται ἐκ τῆς Μακεδονίας πρὸς νότον, ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὴν μεταξύ Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης στενοπορίαν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προελασίν των. Πράγματι 10.000 μαχηταὶ ἔφθασαν ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις. Ἀλλ' ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος ὁ Α', ὁ ὁποῖος ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τὸν Ξέρξην, διεμήνυσε μυστικῶς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὅτι εἶναι

481 π.Χ.

τόσον τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, ὥστε εὐκόλως θὰ τοὺς πλευροκοπήσῃ ἐκ τῶν Πιερίων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν τοποθεσίαν. Ὁ στρατὸς ἐπεβίβασθη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἴσθμόν.

Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἴσθμόν ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ προβάλουν ἀντίστασιν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν δευτέραν ἀμυντικὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει ἡ φύσει ὄχυρὰ θέσις τῶν Θερμοπυλῶν. Συγχρόνως ἔδωκαν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὸ βορειότερον ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας, τὸ Ἄρτεμίσιον, διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ Περσικοῦ στόλου εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον.

Θερμοπύλαι

α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδα μετὰ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7.000 Ἕλληνας κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν περσικὴν προέλασιν, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πανελληνίου Συνεδρίου.

Ἐξ ἄλλου στόλος ἀπὸ 300 πολεμικὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 150 ἦσαν ἀθηναϊκά, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυδιάδου περιέμενε τὸν περσικὸν εἰς τὸ Ἄρτεμίσιον. Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Ξέρξης ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν ὅτι ὀλίγοι Ἕλληνες ὑπὸ τὸν βασιλεῖα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα κατέχουν τὸ στενόν, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδόν του πρὸς νότον. Τὸ στενὸν αὐτὸ ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μία διόδος μεταξὺ τοῦ ὄρους Καλλιδρόμου καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἡ διόδος ἦτο τόσον στενὴ, ὥστε μία μόνον ἀμαξα ἠδύνατο νὰ διέλθῃ. Ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χώρος ἦτο πλατύτερος. Πλησίον τοῦ στενοῦ ὑπῆρχον θερμαὶ πηγαί. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἀπὸ τὴν δυσκολοδιάβατον αὐτὴν τοποθεσίαν διὰ τόσον μέγα πλῆθος ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ περάσῃ ὁ Ξέρξης. Ἦτο ἡ μόνη γνωστὴ καὶ εὐθεῖα ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ἐγίνετο ἡ συγκοινωνία τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ στενοῦ Ἑλλήνων. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον στενόν, διότι μετεβλήθη τὸ σχῆμα τῆς

παραλίας ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ.

Ὁ Ξέρξης ἐνόμισεν ὅτι οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐφύλασσαν τὴν τοποθεσίαν, θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, μόνις θὰ ἐβλεπον τὴν μυρμηκίαν τοῦ στρατοῦ του ἠπατήθη ὅμως εἰς τὰς προβλέψεις του. Δι' αὐτὸ ἐστελεν ἕνα κατάσκοπον ἰππέα νὰ ἴδῃ πόσοι ἦσαν καὶ τί ἔκαμνον. Ὁ ἰππεὺς εἶδε πράγματα παράδοξα δι' αὐτόν. Ὅλιγοι Σπαρτιάται ἐφρούρουν τὸ στενὸν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἐκτενίζοντο. Ἐπέστρεψε καὶ τὸ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ξέρξη.

Ὁ Ξέρξης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὅσα ἤκουσε. Ἐκάλεσε τότε τὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρατον, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἠκολούθει τώρα τὸν περσικὸν στρατὸν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως. Ὅταν ὁ Δημάρατος παρουσιάσθη ἐνώπιόν του, ὁ Ξέρξης ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ ὅσα συνέβαινον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δημάρατος, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, τοῦ ἀπήντησε:

«Βασιλεῦ, οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς πτωχός, ἀλλὰ προικισμένοι μὲ μεγάλας ἀρετάς. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἔχουν ἔλθει νὰ πολεμήσουν ἐναντίον μας διὰ τὸ στενὸν καὶ δι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται. Διότι ἔχουν τὴν ἐξῆς συνήθειαν. Ὅταν πρόκειται νὰ κινδυνεύσουν, τότε στολίζουν τὰς κεφαλὰς των. Νὰ γνωρίζῃς ἐπιπροσθέτως, ὅτι ἂν ὑποτάξῃς αὐτούς, καθὼς καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν εἰς τὴν Σπάρτην, κανέν ἄλλο ἔθνος δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ σοῦ ἀντισταθῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον ἐνδοξοτάτης πόλεως καὶ ἐναντίον ἀνδρῶν γενναιοτάτων. Νὰ μὲ θεωρῆς ψεύστην, ἂν δὲν γίνουν αὐτά, τὰ ὁποῖα λέγω».

Λέγεται ἀκόμη ὅτι, ὅταν ὁ Ξέρξης παρήγγειλεν εἰς τὸν Λεωνίδα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄσκοπον ἀγῶνα καὶ νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν «μολὼν λαβέ».

6) Ἡ μάχη

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἀφοῦ περιέμενε ματαίως ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθοῦν ὠριμώτερον καὶ θὰ φύγουν, κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν διέταξε τὰ στρατεύματά του

νά ἐπιτεθοῦν. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἀπεκρούσθησαν, ἀφοῦ ἔπαθον μεγάλην φθοράν. Τέλος ὁ Εἰρέξης ἔστειλε κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Καὶ αὐτῶν ὄμως ἡ τύχη δὲν ἦτο διαφορετικὴ.

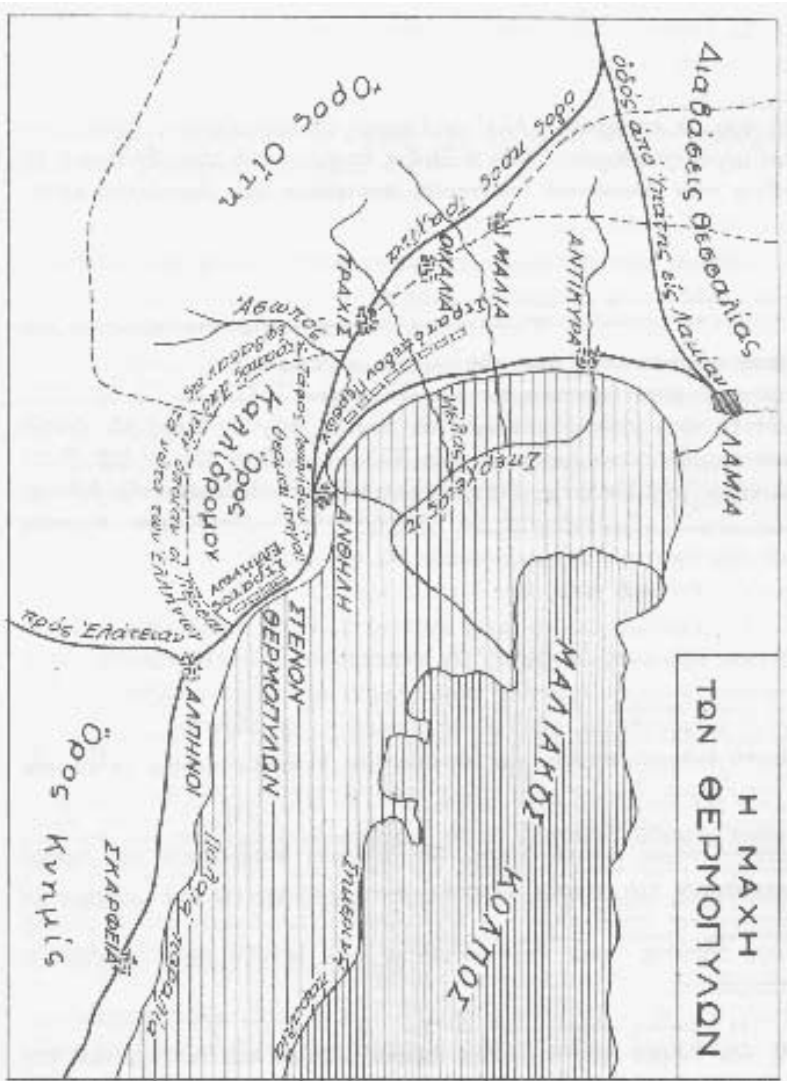
Ὅτι ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσε τὸ πλῆθος καὶ ἡ ὄρμη τῶν Περσῶν, ἐπέτυχεν ἡ προδοσία. Ἐνας ἀνόητος καὶ φιλόδοξος κάτοικος γειτονικῆς κώμης, ὁ Ἐφιάλτης, ὁ ὁποῖος ὠνειρεύετο πλοῦτον καὶ τιμὰς καὶ ἀξιώματα ἀπὸ τὸν Εἰρέξην, ὠδήγησε τὸν περσικὸν στρατὸν ἀπὸ μίαν ἀτραπὸν εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λεωνίδας διέταξε τότε τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ φύγουν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας ἔμεινεν ἐκεῖ, διότι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἀπηγόρευον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν διετάχθησαν νὰ υπερασπίσουν. Παρέμειναν προσέτι καὶ 700 Θεσπιεῖς, ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ πέσουν μὲ τιμὴν καὶ δόξαν μαζί του.

Ὁ Λεωνίδας, διὰ νὰ φέρῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν φθοράν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν, δὲν περιορίσθη μόνον εἰς ἄμυναν, ἀλλὰ ἐπετέθη μὲ ὄρμη ἐναντίον των. Ἀγρία πάλιν ἐπακολουθεῖ. Οἱ Ἕλληνες μάχονται ὡς λέοντες καὶ σπείρουν τὸν θάνατον εἰς τὰ ἐχθρικά πλῆθη. Τὰ δόρατά των θραύονται καὶ τότε σύρουν τὰ ξίφη. Εἰς τὸν γιγάντειον αὐτὸν ἀγῶνα πίπτει ὁ Λεωνίδας. Περὶ τὸ πτώμα τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ συνάπτεται τώρα φονικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπικρατοῦν καὶ παραλαμβάνουν τὸν νεκρὸν βασιλέα των. Περιεκυκλώθησαν ὅμως ἀπὸ παντοῦ καὶ πολεμοῦντες μὲ ὅ,τι μέσον εἶχον, ἀκόμη καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς ὀδόντας των, ἔπεσαν μέχρις ἐνὸς μετὰξὺ σωροῦ ἐχθρικῶν πτωμάτων.

Ἡ ἡρωϊκὴ θυσία τῶν ὀλίγων ἀγωνιστῶν τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἔμεινεν αἰώνιον καὶ ἀσύγκριτον παράδειγμα φιλοπατρίας δι' ὅλον τὸν κόσμον. Διὰ τὰς κατόπιν Ἑλληνικὰς γενεὰς ἀπετέλεσε πηγὴν ἐθνικῆς υπερηφανείας καὶ πατριωτικῆς ἐμπνεύσεως. Ἀπὸ τὰ βᾶθη τῶν αἰῶνων τὸ «μολὼν λαβέ» τοῦ Λεωνίδου μεταδίδεται εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅλων τῶν ἐποχῶν ὡς διδάγμα καὶ προσταγὴ καὶ χρέος.

Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔπεσαν οἱ Σπαρτιάται, ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων ὕψωσε κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἐχαράχθη τὸ πολυθρόνητον ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου:

480 π.Χ.

H MACH
TON GERMOTYANON

*«ἸΩ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆρδε
κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».*

Ὁ Εὐρέξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ παρέπλεε τὸ Ἄρτεμισιον, συνεκρούσθη ἐπανειλημμένως πρὸς τὸν περσικὸν καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν σοβαρὰς ζημίας. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ καταφέρῃ ἐναντίον αὐτοῦ ἀποφασιστικὸν κτύπημα, διότι τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτὸν καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἤλθεν ἡ εἶδησις, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐγίναν κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν, ἔπλευσε διὰ τοῦ Εὐρίπου εἰς τὸν Σαρωνικὸν καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς νήσου Σαλαμῖνος καὶ τῆς Ἀττικῆς.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν των. Ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο μόνοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Εὐρέξου, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ μὲ κατήφειαν καὶ θλίψιν ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ τῆς γενικῆς ἐξόδου τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν γερόντων, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὰς πλησίον νήσους. Οἱ μάχιμοι ἄνδρες ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα. Ὀλίγοι μόνον Ἀθηναῖοι γέροντες ἐκλείσθησαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν ὠχύρωσαν προχείρως μὲ ξύλινον φράγμα. Εἶχον παρερμηνεύσει τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας, ὅτι ἡ πόλις θὰ σωθῆ ἀπὸ τὰ ξύλινα τείχη.

Ὁ Εὐρέξης μετὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς νὰ συναντήσῃ οὐδεμίαν ἀντίστασιν. Ἐπέρασε τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ ὀλίγοι ὑπερασπισταὶ τῆς ὑπέκυσαν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν κατόπιν ἀντιστάσεως ὀλίγων ἡμερῶν. Οἱ Πέρσαι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας. Ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ ἀπεγύμνωσαν τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων. Τέλος ἔθεσαν πῦρ καὶ κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως.

Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ συντριβὴν ψυχῆς καὶ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς παρηκολούθουν ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ ἀπὸ τὰς νήσους τὴν καταστροφὴν

τῆς ἀγαπητῆς των πατρίδος. Ἐν τούτοις ἐγλύκαινε τὸν πόνον των ἡ ἐλπίς εἰς τὴν ἐπιστροφήν.

Σαλαμίς

α) Πολεμικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα

Ὁ Περσικὸς στόλος, ἀφοῦ παρέπλευσε τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸ Σούνιον, ἐστάθμευσεν εἰς τὸ Φάληρον. Τότε οἱ ναύαρχοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὴν Σαλαμίνα συνήλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν. Ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διεφώνησαν.

Οἱ Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅπου ἦτο ὁ στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμείνουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Προέβαλον τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν ἠγωνίζοντο εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἐνικῶντο, διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκλεισθῶν εἰς τὴν νῆσον.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντιθέτως ὑπεστήριξεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Εἰς τὸν μικρὸν χώρὸν τοῦ ὁ περσικὸς στόλος δὲν θὰ εἶχε τὴν εὐχέρειαν νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ τὰ βαρέα καὶ δυσκίνητα σκάφη του δὲν θὰ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ κινηθῶν.

Εἰς τὴν ἔξαψιν τῆς συζήτησεως, διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ὁ Εὐρυδιάδης ἐσήκωσε τὴν ράβδον του, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος, ἀτάραχος, τὸν ἐκράτησεν ἀκίνητον μὲ τὴν ἥρεμον ἀπάντησίν του «πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ». Εἶχε πλέον νυκτώσει καὶ ἡ ἀπόφασις δὲν εἶχε ἀκόμη ληφθῆ.

Ὁ Εὐρέξης, μὲ τὴν ιδέαν ὅτι συνέφερον εἰς αὐτὸν νὰ κλείσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ καταστρέψῃ ὅλα τὰ πλοῖά των, διέταξε τὸν στόλον τὴν ἰδίαν νύκτα νὰ τοὺς κυκλώσῃ. Τὰ περσικὰ πλοῖα ἀπέκλεισαν τὸ στενὸν καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην. Πρὸς συμπλήρωσιν μάλιστα τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπόσπασμα περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυττάλειαν, μικρὰν νῆσον μεταξύ Σαλαμίνας καὶ Πειραιῶς. Εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ Εὐρέξου συνετέλεσε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ παραμείνουν καὶ νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν, ἔστειλε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἐπιστολὴν μὲ τὸν δούλόν του Σίκιννον, Ἕλληνα ἐκ τῆς Ἀσίας, ὁ ὁποῖος

ἐγνώριζε τὴν περσικὴν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν συνεβούλευε δῆθεν φιλικῶς τὸν Ξέρξην νὰ σπεύσῃ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰς τὴν Σαλαμίνα, διότι οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι σκέπτονται νὰ ἀποπλεύσουν.

Ἦτο πλέον μεσονύκτιον. Ἡ συζήτησις εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων ἐξηκολούθει θορυβώδης, ὅταν αἴφνης ὁ ἐξόριστος Ἀριστείδης ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ἀπὸ τὴν Αἴγινα, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμενεν, εἶχε παρακολουθήσει τὰς κινήσεις τῶν Περσῶν καὶ τὸν εἶχε καταλάβει ἀνησυχία. Μὲ μικρὸν πλοιάριον κατώρδωσε νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἀμέσως παρουσιάσθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅσα εἶδε. Οἱ δύο μεγάλοι πολιτικοὶ ἀντίπαλοι, Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς, ἐλησμόνησαν τότε τὴν παλαιὰν ἐχθρὰν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συνεργασθοῦν, διὰ νὰ σώσουν τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Ἦρχι σαν λοιπὸν νὰ λαμβάνουν καταλλήλους θέσεις ἀπέναντι τῆς περσικῆς παρατάξεως.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαλαμίνας ὄρους Αἰγάλεω, περιστοιχισμένος ἀπὸ τὰ ἄριστα περσικὰ τάγματα, ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου ὁ Ξέρξης, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ πλησίον.

6) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας

Ἡ πρωΐα τῆς ἐπομένης ἡμέρας, 22ας Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ., εὔρε τοὺς ἐχθρικοὺς στόλους ἀντιμετώπους. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 180 ἀθηναϊκά, ὁ δὲ περσικὸς ἀπὸ 1000.

Πρῶτοι ἐπετέθησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Εὐρυβιάδης ἔδωκε τὸ σύνθημα, καὶ αἱ σάλπιγγες τὸ ἐπανέλαβον. Ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ παράταξις ἐκινήθη πρὸς τὰ ἔμπρός, ἐνῶ τὰ πληρώματα ἔψαλλον τὸν πόλεμικὸν παιᾶνα:

«Ἦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα,
ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδρη,
θῆκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν».

Δὲν εἶχον προχωρήσει πολὺ τὰ ἑλληνικὰ σκάφη, καὶ τὰ περσικὰ πλοῖα ὑπὸ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν πληρωμάτων ἐκινήθησαν ἐναντίον των. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἤρχισε τότε νὰ ὑποχωρῇ. Οἱ ναῦται ἐκωπηλάτουν μὲ δύναμιν πρὸς τὰ ὀπίσω, προσπαθοῦντες νὰ παρασύρουν τοὺς Πέρσας εἰς τὸ στενόν. Ὅταν εἶδον οἱ Ἕλληνες, ὅτι τὸ σκεδῖόν των ἐπέτυχε, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι προσέβαλον τὰ φοινικικὰ πλοῖα καὶ κατόπιν ὅλος ὁ στόλος ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ. Ἡ ναυμαχία ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἀλλ' ἔπαδον σύγχυσιν καὶ ταραχῇ. Ὁ χώρος ἦτο στενός καὶ τὰ μεγάλα πλοῖα των ἐδυσκολεύοντο εἰς τὰς κινήσεις. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἔπιπτε τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντιθέτως ἦσαν μικρὰ καὶ εὐκίνητα, οἱ δὲ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀσύγκριτον ἡρωϊσμόν.

Πρῶτοι ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Φοίνικας, οἱ ὁποῖοι παρέσυραν καὶ τὸν ὑπόλοιπον περσικὸν στόλον. Εἰς διάστημα **480 π.Χ.** ὀλίγων ὥρων τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἐγέμισεν ἀπὸ συντρίμματα καὶ ναυάγια. Οἱ Πέρσαι ἔφυγον πανικόβλητοι. Ἦτο μάλιστα τόση ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ σπουδὴ κατὰ τὴν φυγὴν των, ὥστε ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀποδιβάσει τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἰς τὴν Ψυττάλειαν. Τὴν ἡ-δίαν ἐσπέραν ὁ Ἀριστείδης μὲ ὀλίγους Ἀθηναίους ὀπλίτας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἐρημόνησον καὶ τὸ ἐξόντωσε.

Εἶχε νυκτώσει πλέον καὶ τὸ φῶς τῆς πανσελήνου ἔλαμψεν ὡς φωτοστέφανος εἰς τὰ μέτωπα τῶν νικητῶν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ περσικοῦ στόλου εἶχε καταστραφῆ. Ἡ περιλαμπρὸς νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἡ ὁποία ὤφειλετο κυρίως εἰς τὸ στρατηγικὸν δαμόνιον τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶχε κρίνει ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα.

Φυγὴ τοῦ Ξερέξου . -Τιμαὶ εἰς τὸν Θεμιστοκλέα

Ὁ Ξερέξης, παρ' ὅλην τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποῖαν ὑπέστη εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἶχεν ἀκόμη στόλον πολυπληθέστερον ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν.

Ἐν τούτοις κατελήφθη ἀπὸ τρόμον καὶ ἀγωνίαν. Ἐφοβεῖτο, μήπως οἱ Ἕλληνες νικήσουν καὶ πάλιν τὸν ὑπόλοιπον στόλον του καὶ τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπεφάσισε νὰ φύγη. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ Μαρδόνιος, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει τὸν Ξέρξην καὶ τὸν διεβεβαίωσεν, ὅτι ἡδύνατο αὐτὸς νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα μόνον μὲ 300.000 ἐκλεκτὸν στρατὸν. Ἐδωκε λοιπὸν ὁ Ξέρξης ἐντολήν εἰς τὸν στόλον του νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ σώσῃ τὰς γεφύρας, τὰς ὁποίας ὑπῆρχε φόβος νὰ καταστρέψουν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν Μαρδόνιον τὸν στρατὸν τῶν 300,000 ἀνδρῶν, ἀνεχώρησε μὲ τὸν ὑπόλοιπον διὰ ξηρᾶς.

Ὁ στρατὸς του κατὰ τὴν πορείαν διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἐδοκιμάσθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ τὰς ἀσθενείας. Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, εὔρε τὰς γεφύρας κατεστραμμένας ἀπὸ τρικυμίαν. Ὁ ἄλλοτε ἀγέρωχος καὶ ἀλάζων μονάρχης τώρα ταπεινωμένος καὶ πανικόβλητος ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν ἐπὶ πλοιαρίου. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τοῦ στόλου,

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου ἠθέλησαν νὰ ἀπονεύμουν βραβεῖα, ἀριστεία, ὅπως ἐλέγοντο, εἰς τοὺς πρωτεργάτας τῆς νίκης. Διὰ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰκανότητος δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Καθεὶς ἀπὸ τοὺς στρατηγούς ἔκρινε πρῶτον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἄξιον αὐτοῦ τοῦ βραβεῖου καὶ δεύτερον τὸν Θεμιστοκλέα. Τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι ὅλοι ἀνεγνώριζον τὸν Θεμιστοκλέα ἀνώτερον καὶ ἐπομένως ἄξιον νὰ λάβῃ τὰ πρωτεῖα.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους ἐγίνε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν προσεκάλεσαν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου τοῦ ἀπέδωκαν ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Λέγεται ὅτι, ὅταν ὀλίγον βραδύτερον προσῆλθεν ὡς θεατῆς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅλοι τὸν ἐπευφάνησαν ἐνθουσιωδῶς ὡς σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἡμέρα αὐτή, ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς του.

Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ξέρξου ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 479 π.Χ. ἠτοιμάζετο διὰ νέαν

ἐπίθουσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Πρὶν ὅμως ἀρχίσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπεδίωξε νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διεβίβασεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α', τὸν ὁποῖον οἱ Πέρσαι εἶχον παραλάβει μαζί των διὰ τῆς βίας, προτάσεις συμφερωτάτας. Ὑπεσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναοὺς των καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸ κράτος των εἰς ἕκτασιν.

Οἱ Σπαρτιαῖται, ὅταν ἔμαθον τὰς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ἐφοβήθησαν, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τὰς δεχθούν. Ἐγνωρίζον ἄλλωστε, ὅτι εὕρισκοντο εἰς πολὺ στενόχωρον θέσιν λόγῳ τῆς τελείας ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς χώρας των. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ ματαιώσουν τὴν συμμαχίαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐνώπιον τῶν πρέσβεων τῶν Σπαρτιατῶν ἔδωκαν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Μαρδονίου κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀριστείδου : « Ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἴη, ἣ καὶ νῦν ἔρχεται, μήποτε ὁμολογήσῃ ἡμᾶς Ξερέξη ἀλλὰ θεοῖς τε συμμάχοις καὶ τοῖς ἥρωσι πεποιθότες, ὧν ἐκεῖνος ἐνέπρησε τοὺς τε οἴκους καὶ τὰ ἀγάλματα, ἐπέξιμεν αὐτὸν ἀμυνόμενοι ».

Ἐξ ἄλλου πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σπαρτιατῶν εἶπον τὰ ἐξῆς : « Οὔτε χρυσὸς ἐστὶ γῆς οὐδαμῶδι τοσοῦτος, οὔτε χώρα κάλλει καὶ ἀρετῇ ὑπερφέρουσα, ἢ ἡμεῖς δεξάμενοι ἐθέλομεν ἂν μηδίσαντες καταδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα ». Παρεκάλεσαν μόνον τοὺς Σπαρτιατάς νὰ στείλουν τὸ ταχύτερον πελοποννησιακὸν στρατόν, διὰ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν ἰδικὸν των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀττικῆς. Εἶχον τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐστρέφετο κατὰ πρῶτον ἢ μανία τοῦ Μαρδονίου μετὰ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς προτάσεις του.

Πλαταιαὶ

α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων

Ὁ Μαρδόνιος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεών του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀττικῆς χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἐμπόδιον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν καὶ πάλιν τὴν πόλιν καὶ μετὰ τὰς γυναῖκας, τοὺς γέροντας καὶ τὰ παιδιὰ ἐπέρασαν εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ Μαρδόνιος ἐπεχείρησεν ἐκ νέου νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ ἐπανελάθε πρὸς αὐτοὺς τὰς γνωστὰς προτάσεις του. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ εἶχον ἐγκαταλειφθῆ διὰ δευτέραν φοράν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀπέρριψαν αὐτὰς μετὰ περιφρόνησιν. Συγχρόνως ἐστειλαν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Σπάρτην καὶ παρεπονοῦντο διὰ τὴν ἀδιαφορίαν των.

Τὴν φοράν αὐτὴν οἱ Σπαρτιάται ἐκινήθησαν δραστηρίως. Στρατὸς ἐκ 40.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Πausανίαν ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Καθ' ὁδὸν ἤλθον εἰς ἐνίσχυσίν του καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Ἀφοῦ διήλθον τὸν Ἰσθμόν, ἠνώθησαν μετὰ 8.000 Ἀθηναίους καὶ 600 Πλαταιεῖς ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην. Ὁ ἠνωμένος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνήρχετο περίπου εἰς 100.000 μετὰ ἀρχιστράτηγον τὸν Πausανίαν.

Ὁ Μαρδόνιος ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταλάβει τὰς Ἀθήνας καὶ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους. Ὅταν ὅμως ἔμαθεν, ὅτι σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐναντίον του, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἄσωπου ποταμοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Πλαταιάς. Εἰς τὸν στρατὸν του προσετέθησαν καὶ οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον προσχωρήσει εἰς τοὺς Πέρσας.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Πλαταιάς καὶ ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι περιορίζοντο εἰς ἀσημάντους ἀψιμαχίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὁ ὁποῖος, ὅπως εἴδομεν, ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τοὺς Πέρσας, ἐγνωστοποίησε κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Μαρδονίου. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἐτακτοποίησαν τὴν παράταξιν των. Ἡ ὥρα τῆς μεγάλης συγκρούσεως ἐπλησίαζε.

6) Ἡ μάχη

Πρῶτος ὁ Μαρδόνιος ἐπετέθη ἐναντίον τῆς πτέρυγος, τὴν ὁποίαν

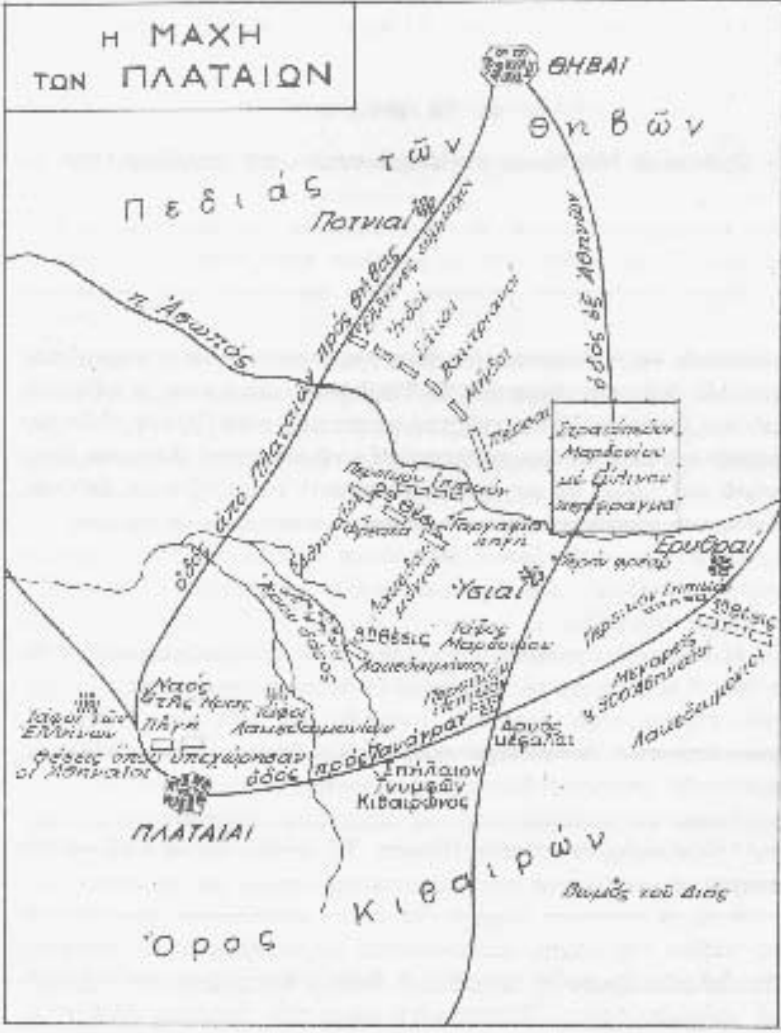
κατείχον οἱ Σπαρτιᾶται. Ὁ Πausανίας τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀντεπιδέσεως καὶ οἱ Ἕλληνες ὤρμησαν μὲ μανίαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη μὲ μεγάλην σφοδρότητα καὶ πείσμα. Οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλ' ἐφάνησαν πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιᾶτας, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ πρώτην φοράν ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ πολεμήσουν μὲ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῶν πρὸς τὸν περσικὸν στρατόν. Ὁ Μαρδόνιος, μαχόμενος μεταξὺ τῶν πρώτων, ἐφονεύθη. Ὁ θάνατός του κατετάραξε τοὺς Πέρσας, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ φεύγουν πανικόβλητοι. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον νικήσει καὶ τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Θηβαίους ὀπλίτας. Οἱ Πέρσαι καταδιωκόμενοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς ξυλίνου τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Ἀλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων ἔκαμψε τὴν ἐχθρικήν ἀντίστασιν. Τὸ τείχος ἐκυριεύθη.

Αἱ περσικαὶ ἀπώλειαι κατὰ τὴν μάχην ἦσαν τεράστιαι. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιὰς ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ. Ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχεν ὀριστικῶς συντριβῆ καὶ κάθε κίνδυνος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἐκλείψει. Οἱ Θηβαῖοι ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς διὰ τὴν διαγωγὴν των. Ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὁποῖοι συνεβούλευσαν τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς διέφυγε τὸν θάνατον.

479 π.Χ.

Ἀπὸ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες συνέλεξαν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κατεσκευάσαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν χρυσῶν τρίποδα, ὁ ὁποῖος ἐστηρίζετο ἐπὶ τρικεφάλου χαλκίνου ὄψεως. Ἐπίσης μέγα μέρος τῶν λαφύρων ἔδωκαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Πausανίαν. Τὸ πλῆθος τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων καὶ σκευῶν ἔκανε κατάπληξιν εἰς τοὺς πτωχοὺς Ἕλληνας. Ὁ Πausανίας μάλιστα, διὰ νὰ ἐξάρη τὴν μεγάλην ἀντίθεσιν τῆς πολυτελοῦς ζωῆς τῶν Περσῶν πρὸς τὸν ἀπλοῦν βίον τῶν Ἑλλήνων, διέταξε τοὺς συλληφθέντας μαγείρους τοῦ Μαρδονίου νὰ ἐτοιμάσουν ἐν ἀπὸ τὰ συνήθη δεῖπνα τοῦ ἀρχηγοῦ των. Συγχρόνως ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὑπηρέτας του νὰ παρασκευάσουν τὸν μέλανα ζωμόν. Ἐπειτα ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς καί, ἀφοῦ τοὺς ἔδειξε τὰ δύο δεῖπνα, εἶπε γελῶν : «Δέν ἦτο τρελλὸς αὐτὸς ὁ Πέρσης, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἔζη τόσον πλούσια, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, διὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὸν μέλανα ζωμόν;».

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ

Οἱ σύμμαχοι δὲν παρέλειψαν νὰ τιμήσουσι καὶ τοὺς Πλαταιεῖς, εἰς τὰ ἐδάφη τῶν ὁποίων ἠὺδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ ἀποδοθῆ ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχον ἄλλωστε προσφέρει οἱ ἴδιοι σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους. Ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ ἀπαράβιαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελοῦνται κατὰ πενταετίαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης πανελληνιοῦ ἀγῶνος, τὰ Ἑλευθερία.

Ἔσθαι νῖκαι τῶν Ἑλλήνων

α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης

Τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὰς Πλαταιάς, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου.

Ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου ἐναυλόγει εἰς τὴν Δῆλον. Ἐκεῖ ἐφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τῆς Σάμου καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξανθίππος ἔπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἠγγκυροβολημένος ὁ περσικὸς στόλος. Ἀλλὰ μόλις ἔμαθον οἱ Πέρσαι, ὅτι ἔρχονται ἐναντίον των οἱ Ἕλληνες, ἔσυραν τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου εἶχον συγκεντρώσει καὶ ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδίστασαν. Μὲ τὸν ὀλίγον στρατόν, τὸν ὁποῖον ἀπεβίβασαν, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς τετραπλασίους βαρβάρους καὶ κατέκαυσαν τὸν στόλον των.

β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας

Δὲν ἦσαν μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἐπάλαισαν σκληρῶς κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς

ἐλευθερίας των. Ἐξ ἴσου βαρὺν ἀγῶνα εἶχον ἀναλάβει καὶ οἱ Ἕλληνες ἄποικοι τῆς Σικελίας ἐναντίον ἄλλου ἐχθροῦ, τῶν Καρχηδονίων, οἱ ὁποῖοι ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Πέρσας ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν.

Πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου συνηνώθησαν τότε ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων. Εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Ἰμέραν ἐνίκησαν τὸν πολυπληθέστερον στρατὸν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπυρπόλησαν τὸν στόλον των. Λέγεται ὅτι ἐν μόνον πολεμικὸν πλοῖον ἐσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν θάλασσοκράτειραν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφορὰν.

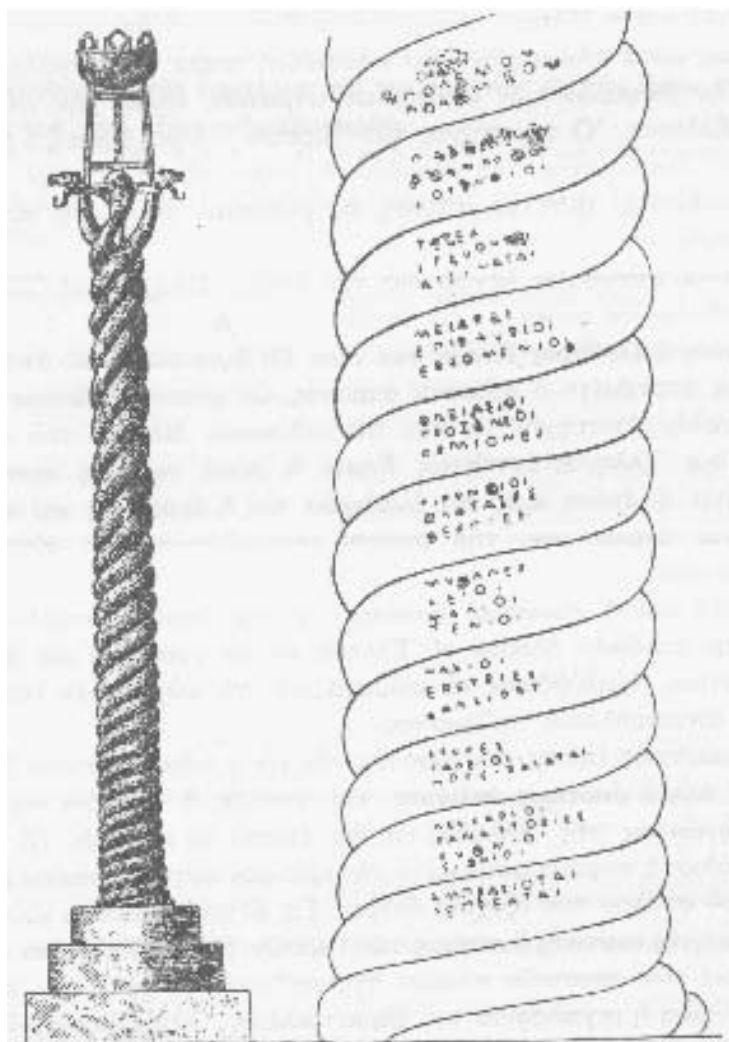
Ἡ νίκη αὕτη τῶν Ἑλλήνων τῆς Σικελίας συνέπεσε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμίως,

Τὰ αἴτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων

Ὁ μέγας ἀγὼν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐτελείωσε μὲ πλήρη θρίαμβον τῶν προγόνων μας. Ἄν σκεφθῶμεν ἅψ' ἐνὸς τὴν τε ραστίαν δύναμιν τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους καὶ ἅψ' ἐτέρου τὰς ὀλίγας δυνάμεις τῆς μικρᾶς, πτωχῆς καὶ διηρημένης Ἑλλάδος, θαυμάζομεν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Πράγματι ἀποροῦμεν, πῶς κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ συντρίψουν τοὺς ἰσχυροτάτους στρατοὺς καὶ στόλους, οἱ ὁποῖοι ἦλθον κατὰ τῆς χώρας των.

Ὁ Ἡρόδοτος, λέγει, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐφάνησαν κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, ἄπειροι δὲ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πράγματι, ἐνῶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἐπολέμησε μὲ ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν, οἱ ἀρχηγοὶ του δὲν εἶχον τὴν ἀπαραίτητον εὐστροφίαν νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν. Ὁ Εἰρέξης, τοῦ ὁποίου ἡ θέλησις ἦτο παντοδύναμος, ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς του δειλίας, ἐφάνη ἀνίκανος ἀκόμη καὶ νὰ ἀντιληφθῆ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς συστάσεις καὶ ὑποδείξεις τοῦ Δημαράτου, τὸν ὁποῖον εἶχε μαζί του ὡς σύμβουλον. Ἐστηρίζετο μόνον εἰς τὴν ἀναρίθμητον κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δύναμίν του.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις συνοχῆς τῶν Περσῶν, ἡ ὁποία παρετηρήθη ἰδίως κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, παρὰ τὴν μεγάλην ἀριθμητικὴν

Ὁ χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σπειρῶν
 τῶν ἄφρων ἐπιγραφή
 (Ἐπὶ τῶν σπειρῶν εἶχαν χαραχθῆ τὰ δοῦματα τῶν Ἑλλήνων,
 οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην).

διαφορὰν τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν Ἀρτάβαζος ἀπὸ ἀντιπολίτευσιν πρὸς τὸν Μαρδόνιον, μόλις εἶδε τοὺς περὶ αὐτὸν ὑποχωροῦντας, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς.

Ἄλλος σπουδαῖος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες, εἶναι τὸ ὑψηλὸν φρόνημα, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἐλεύθερος ἐθνικὸς τῶν βίος. Οἱ διάφοροι λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στρατός, ὡς μόνον σύνδεσμον εἶχον τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν παντοδύναμον θέλησιν τοῦ αὐθέντου. Τοὺς Ἕλληνας ἀντιθέτως ἤγωνε ἡ κοινὴ φύλετικὴ καταγωγὴ καὶ ἐκίνει ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἀφοσίωσις καὶ στοργὴ πρὸς τὴν ἄγονον γῆν, τὴν ὁποῖαν ἐκκληροδότησαν εἰς αὐτοὺς οἱ πατέρες τῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ σωματικὴ ἀσκήσις, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπεβάλλοντο ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαίστρας, ἐγαλύθωσεν τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν καὶ τοὺς ἔκαμιν ἀπαραμίλλους πολεμιστάς.

Σημαντικὸς ἐπίσης συντελεστής τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀφ' ἑνὸς ὁ ἀνώτερος ὀπλισμὸς, καὶ γενικῶς ἡ ἀνωτέρα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ναυτικόν. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα παρουσίασαν κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον ἀρχηγούς τοῦ στόλου τῶν ἐξόχους ἄνδρας. Εἰς αὐτοὺς ὠφείλετο κυρίως ἡ συντριβὴ τῆς ὑαυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν. Εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου οἱ ἄνδρες τῶν περσικῶν πλοίων ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Θεμιστοκλέους. Οὗτος ἀντελήφθη ἐγκαίρως ποῦ θὰ ἐκρίνετο ὁ ἀγὼν καὶ ἐκεῖ συνεπύκνωσε τὸ ἥμισυ τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως. Ἀντιθέτως οἱ Πέρσαι ὄχι μόνον ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν ναυτικὴν τέχνην, ἀλλ' ἐστεροῦντο καὶ ἐνιαίας διοικήσεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς ναυμαχίας. Ἐξ ἄλλου ὁ περσικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλοῖα καὶ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἔδιδον οἱ ἄλλοεθνεῖς ὑπήκοοι τοῦ κράτους (Φοίνικες, Ἴωνες κλπ.). Εἶναι φανερὸν ἐπομένως, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἀπαραίτητος διὰ τὴν νίκην ἐνδουσιασμὸς καὶ ἡ δρᾶσις τῶν πληρωμάτων εἶχεν ὡς κίνητρον τὸν φόβον ἢ τὴν ἐπίδειξιν.

Πρωτίστως ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν διὰ τὴν μεγάλην ἠθικὴν τῶν δυνάμιν, ἡ ὁποῖα ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὰς ὑπερόχους ἀρετὰς τῆς ἐδελοδυσίας, τῆς καρτερίας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ τέλος τῶν ἐνδόξων ἀμυντικῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας καὶ μεγάλης ἐποχῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ὁ νικηφόρος ἀμυντικός ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς αὐτοπεποίθησιν καὶ τοὺς κατέστησεν ὑπερηφάνους. Περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἠσθάνοντο δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν οἱ Ἀθηναῖοι. Πράγματι αὐτοὶ ἐκέρδισαν τὴν πρώτην νίκην εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς αὐτοὺς κυρίως ὠφέλιετο ἡ νίκη τῆς Σαλαμῖνος, αὐτοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς μεγαλύτερας δυσίας.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐξ ἄλλου ἐπίστευον, ὅτι μὲ τὸν πειθαρχικὸν καὶ γενναῖον στρατὸν τῶν ἔδωκαν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐξησφάλισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐβράδυνε λοιπὸν νὰ δημιουργηθῇ ἀντιζήλια μετὰξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.

Ἄλλ' ἡ συνεργασία τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ τὰς νίκας τῶν κατὰ τῶν Περσῶν δὲν διεσπᾶσθη. Μὲ πλήρη συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἀπεφάσισαν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμον. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐξηκολούθησεν, ἀλλ' ὑπὸ νέαν τῶρα μορφήν. Ἐγένετο ἐπιθετικός. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἐκδίωξις

τῶν Περσῶν ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος διήρκεσε 30 ἔτη καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν.

Ὁχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς

Οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εὗρον αὐτὰς κατεστραμμένας. Ἀφοῦ ἐπεδόθησαν εἰς πρόχειρον ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐρειπίων, ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ περιτειχίσουν τὴν πόλιν. Εἰς τοῦτο συνήντησαν ἀπροσδόκητον ἀντίδρασιν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐφοβοῦντο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν δυνατοὶ κατὰ θάλασσαν, γίνουσι καὶ κατὰ ξηρὰν ἰσχυροί. Ἔσπειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ματαιώσουν τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν, διότι δὴδεν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὀρμητήρια τῶν Περσῶν εἰς ἐνδεχομένην νέαν ἐπιδρομὴν των.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῶν Σπαρτιᾶτων καὶ ἀνέδεσαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ διαλύσῃ τοὺς φόβους των. Ὄταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφθασεν ἐκεῖ, ἀνέβαλλε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τοὺς Ἐφόρους, ἕως ὅτου ἐπληροφορήθῃ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι τὰ τείχη ὑψώθησαν ἀρκετά. Τότε ἐδήλωσε καθαρὰ εἰς τοὺς Σπαρτιᾶτας, ὅτι ἡ πόλις εἶχε τειχισθῆ καὶ ὅτι διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσουν τὴν ἄδειάν των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔκρυψαν τὴν ὀργὴν των, ἀλλ' οὐδέποτε συνεχώρησαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὴν ἀπάτην.

Ὄταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας, συνεπλήρωσε τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς πόλεως. Κατόπιν ὠχύρωσε καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὅποιον κατέστησεν ἰσχυρότατον πολεμικὸν ναύσταθμον καὶ ἐμπορικὸν λιμὲνα ἀσφαλέςτατον.

Τὸ τέλος τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀνέδεσαν τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Πausανίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἐπροστάτευσεν

τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, αἱ ὁποῖαι ἀμέσως μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Περσῶν ἐξεδιώξαν τὰς περσικὰς φρουρὰς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπληυδέρωσε καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν νήσων εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐπειτα ὁ συμμαχικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου κατέλαβε τὴν Σηστόν, κατόπιν δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον. Ἐκεῖ συνέλαβεν αἰχμαλώτους πολλοὺς Πέρσας εὐγενεῖς καὶ πλουσίους. Κατὰ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατεστάθη ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Πausanias μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἀπὸ τὰς τιμὰς καὶ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε, καὶ ἀπὸ τὴν νέαν δόξαν του ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ἔγινε πολὺ ἐγωῖστῆς καὶ ὑπερήφανος. Δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. Ἦρχισε νὰ ζῆ πολυτελῶς ὡς Πέρσης σατράπης καὶ κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Διὰ τὴν διαγωγὴν του αὐτὴν οἱ Σπαρτιάται τὸν ἀνεκάλεσαν. Ἀργότερα ἀπεδείχθη, ὅτι εὕρισκετο εἰς συνεννόησιν μετὰ τὸν Εὐρέξην, διὰ νὰ γίνῃ ἀρχὸν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν βοήθειάν του. Τότε οἱ Ἔφοροι τὸν κατεδίκανον εἰς θάνατον. Διὰ νὰ σωθῆ, κατέφυγεν

εις τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοῖκου Ἀθηνᾶς, ὅπου ἀπέθανε ἐκ πείνης, διότι κατὰ διαταγὴν τῶν Ἐφόρων ἐκτίσθησαν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ. Τόση ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις ἐναντίον του, ὥστε λέγεται ὅτι ἡ ἰδία ἢ μήτηρ του ἔδωσε τὸν πρῶτον λίθον κατὰ τὸ κτίσιμον τῶν θυρῶν. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος εἶχεν ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Πausanias.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ μέγας πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὠφείλετο ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν, ἀπέθανεν ἐπίσης ἀδόξως. Βίαιος κατὰ τὸν χαρακτῆρα, μὲ δυνατὸν ἀλλ' ἀνήσυχον νοῦν ὁ Θεμιστοκλῆς, δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Διὰ τοῦτο πολὺ ταχέως περιτλήδεν εἰς ὀξείαν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους του. Ἐπὶ πλέον ἡ Σπάρτη ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν καὶ εἰργάζετο διὰ τὴν ἐξόντωσίν του. Ἦτο ἄλλωστε πρόσφατος ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀπάτης του.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν παραμερισμὸν του ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ. Τὸ 472 π.Χ. ἐπεκράτησαν εἰς τὰς Ἀθῆνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτὸς κατόπιν συνεννόησεως μὲ τοὺς ἄλλους πολιτικοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεμιστοκλέους κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ (470 π.Χ.).

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἔμεινεν ἡσυχος. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν κατηγόρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς δῆδεν συνένοχον τοῦ Πausanias, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Συγχρόνως ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Σπαρτιᾶτας ἐπεδίωξαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ἠναγκάσθη τότε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαδεχθῆ τὸν Ξέρξην.

Ὁ Ἀρταξέρξης τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ τοῦ ἀπέδωκεν ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων δώρων τοῦ παρεχώρησε καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ συντηρῆται ἀπὸ τὰς προσόδους των. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διέμενεν, ἀπέθανεν ἐκ νόσου, ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης, τὸ 459 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν. Οἱ συγγενεῖς του, εἰς ἐκτέλεσιν παραγγελίας του, μετεκόμισαν τὰ ὀστέα του κρυφίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς.

Ἡ Ἀθηναϊκὴ συμμαχία. - Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Πausανίου εἰς τὴν Σπάρτην οἱ σύμμαχοι δὲν ἐδείκνυον προθυμίαν νὰ ὑποταχθοῦν ἐκ νέου εἰς Λακεδαιμόνιον ἀρχηγόν. Ἐστράφησαν τότε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα, τῶν ὁποίων εἶχον ἐκτιμῆσει τὴν μετριοπάθειαν, καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν των.

Οἱ Σπαρτιάται, καίτοι προσεβλήθη ἡ φιλοτιμία των, δὲν ἀντέδρασαν, ἀλλ' ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς συμμαχίας. Δὲν ἦσαν ἄλλωστε διατεθειμένοι νὰ διατηροῦν δυνάμεις μακρὰν τῆς Πελοποννήσου πρὸς προστασίαν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, οὔτε καὶ νὰ διεξάγουν πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τοὺς Σπαρτιάτας ἐμμύηθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐπίδεικτικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἐξηκολούθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐδείξαν μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα. Εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀργανωθῆ καλῶς ἡ συμμαχία των διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν ὁποῖον διώρισαν ναύαρχον τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὁ Ἀριστείδης συνεκέντρωσε τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν συμμάχων. Ὁ δίκαιος οὗτος ἀνὴρ καθώρισε τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ ἢ τῶν πλοίων ἢ τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ δίδῃ ἐκάστη πόλις διὰ τὴν συμμαχίαν, μὲ τόσῃν ἀμεροληψίαν, ὥστε δὲν ἠκούσθη κανὲν ἀπολύτως παράπονον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη Ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ ὁποία εἶχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Συμμαχία τῆς Δήλου. Εἰς τὴν συμμαχίαν ἔλαβον μέρος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίων τῆς

478 π.Χ. Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀντιπρόσωποι αὐτῶν συνήρχοντο κατὰ περιόδους εἰς τὴν Δῆλον καὶ ἀπεφάσιζον μὲ ἰσοψηφίαν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς συμμαχίας. Εἰς τὴν νῆσον ὑπῆρχε καὶ τὸ κοινὸν ταμεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατετίθεντο τὰ συμμαχικὰ χρήματα. Οἱ διαχειρισταὶ τοῦ ταμείου τούτου ὠνομάζοντο Ἑλληνοταμίαι καὶ

ἦσαν Ἀθηναῖοι. Τὸ ποσὸν τῆς ἐτησίας συμμαχικῆς εἰσφορᾶς ἦτο κατ' ἀρχὰς 460 τάλαντα.

Μετὰ δέκα ἔτη ἀφ' ὅτου ἰδρύθη ἡ πρώτη Ἀθηναϊκὴ Συμμαχία, ὁ Ἀριστείδης, ὁ δίκαιος ὀργανωτὴς αὐτῆς, ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας πτωχότατος (468 π.Χ.). Δὲν εἶχε ἀφήσει οὔτε τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ταφὴν του. Ἡ πατρὶς εὐγνωμοῦσα ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν του μνημεῖον εἰς τὸ Φάληρον, ἐπροίκισε τὰς δύο θυγατέρας του καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἔπαυσε νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς πτωχοὺς ἀπογόνους του.

Ὁ Κίμων

Ὁ Ἀριστείδης εἶχε διακρίνει τὰ προτερήματα τοῦ Κίμωνος, υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου, πολὺ ἐνωρίς. Εἰς τὸν νεαρὸν Ἀθηναῖον μὲ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, τὸ ὠραῖον πρόσωπον καὶ τὴν βοστρυχωτὴν κόμην ἔβλεπεν ἕνα ἀπὸ τοὺς δραστηριωτέρους ἐργάτας τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλεῖου. Διὰ τοῦτο τὸν περιέβαλε μὲ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην καὶ τὸν ἐβοήθησε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἡ λαμπρὰ καὶ ἐνδοξὸς δράσις τοῦ Κίμωνος μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε, πόσον ὀρθὴ ἦτο ἡ πρόβλεψις τοῦ Ἀριστείδου.

Ὁ Κίμων εἶχε χάσει μικρὸς τὸν πατέρα του. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του ὁ βίος του ἦτο ἄτακτος. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ ποτά. Ἀργότερα ἀπέβαλε τὰς κακὰς συνηθείας καὶ μετεβλήθη εἰς πολίτην χρηστὸν καὶ γενναιόφρονα. Κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀριστείδου ἀφωσιώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας.

Τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν του ἀπεκάλυψεν ὁ Κίμων διὰ πρώτην φοράν, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναῖους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ προελαύνοντος Εἰρέξου. Ἐπειδὴ ὁ Κίμων ἐθεώρησε τὸ σχέδιον τοῦτο σωτήριον, καίτοι ἦτο πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους, συνέστησεν εἰς τοὺς συμπολίτας του νὰ τὸ δεχθῶν. Μάλιστα αὐτὸς ὤρμησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρέσυρε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀκολουθήσου. Νέος ἀκόμη, ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Ὁ Κίμων εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ὑπῆρξεν ἀδωροδόκητος καὶ πρὸς

Κεφαλή τοῦ Κίμωνος

τοὺς συμπολίτας τοῦ πολὺ γενναϊοῦδωρος. Τὴν περιουσίαν τοῦ ἔκαμε κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ὑπερηγάπα. Ὅταν ἐξήρχετο εἰς τὰς ὁδοὺς, τὸν ἠκολούθουν δούλοι, οἱ ὁποῖοι ἐμοίραζον ἐνδύματα καὶ χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Εἰς τοὺς τρόπους ἦτο ἀπλοὺς, ἀλλὰ σοβαρὸς καὶ ἀπεστρέφετο τὴν πολυλογίαν, ὅπως οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὡς πολιτικὸς ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα καὶ διεδέχθη τὸν Ἀριστείδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του αὐτὴν ἐπέτυχε νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῶν

Θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὁποῖαι προσετέθησαν εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν Συμμαχίαν.

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκύρου. Τὴν νῆσον κατείχον οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί, οἱ ὁποῖοι ἔσπειρον τὸν τρόμον εἰς ὀλόκληρον τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Κίμων ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς καὶ κατέλαβε τὴν Σκύρον. Καὶ τοὺς μὲν Δόλοπας ἐπώλησεν ὡς δούλους, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἐγκατέστησεν Ἀθηναίους κληρούχους.

Αἱ νῆκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν. - Κιμώνειος εἰρήνη

Αἱ νῆκαι τοῦ Κίμωνος ἐστερέωσαν τὴν Ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀθηναῖος πολιτικὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεδῆ κατὰ τῶν Περσῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀσίαν. Ὠνειρεύετο νὰ τοὺς

ἀπομακρόνῃ ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν κυριώτερον σκοπὸν τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας.

Τὸ 467 π.Χ., μὲ διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς ἔπλευσεν εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῶν παραλίων τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας. Διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ὅμως αὐτὰς ἐδαπανήθη ἄρκετὸς χρόνος. Οἱ Πέρσαι ἐπωφελήθησαν ἐκ τούτου καὶ

467 π.Χ.

συνεκέντρωσαν ἰσχυρὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ *Εὐρυμέδοντος* εἰς τὴν Παμφυλίαν. Ὁ Κίμων ἔπλευσεν εἰς συνάντησίν των καὶ εἰς ἀποφασιστικὴν ναυμαχίαν κατέστρεψε τὸν περσικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀπετελείτο ἀπὸ 200 πολεμικὰ πλοῖα κατὰ τὸ πλεῖστον φοινικικά. Ἀμέσως κατόπιν ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τὴν παραλίαν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν μάχην ὁ περσικὸς στρατὸς ὑπέστη ὀδυνηρὰν ἧτταν καὶ ὑπεχώρησεν ἀτάκτως εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ νίκη τοῦ Κίμωνος εἰς ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Πλούσια ἦσαν τὰ λάφυρα καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους συνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἐνδοξὴν αὐτὴν ἐκστρατείαν.

Τὸ 449 π.Χ. ὁ Κίμων ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἐπιθετικὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἐπλευσε ἐναντίον τῆς Κύπρου, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Πέρσαι, καὶ ἐπολιορκήσε τὸ *Κίτιον* (σημερινὴν *Λάρνακα*). Ἀλλ' ὁ νικητὴς τοῦ *Εὐρυμέδοντος* δὲν ἐπρόλαβε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ *Κιτίου* ἀπέθανε, καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατόπιν τούτου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως καὶ ἀπέπλευσε. Κατὰ τὸν πλοῦν συνήντησε τὸν περσικὸν παρὰ τὴν *Σαλαμίνα* τῆς Κύπρου καὶ μετὰ βραχείαν ναυμαχίαν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κίμων καὶ νεκρὸς ἀκόμη ἐνίκησε τοὺς Πέρσας!

Αἱ ἐπιθετικαὶ ἐκστρατεῖαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέδωκαν πλουσίους καρπούς. Πλὴν τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ὁ περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἦτο τόσος ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ὥστε οὗτος διέκοψε κάθε ἐπαφὴν πρὸς αὐτοὺς

449 π.Χ.

κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ πλοῦς περσικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸ Αἰγαῖον ἔπαυσε καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας εἰς μεγάλην ἀκτίνα πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ προήλθεν ὁ θρύλος, ὅτι συνωμολογήθη εἰρήνη μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἀθηναίων, ἣ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Κίμωνος, ἣ περίφημος *Κιμώνειος εἰρήνη*.

Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των

Ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐστενοχῶρει τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ ναυτικοί. Οἱ ὄροι τῆς συμμαχίας ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις, τῶν ὁποίων τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπήτουν οἱ Ἀθηναῖοι αὐστηρῶς. Ἰδίως ἐστενοχωροῦντο ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι παρῆγον ἄνδρας καὶ πλοῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξέλιπεν ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, ὅσαι πόλεις ἐδίδον πλοῖα καὶ ἄνδρας, προσέτιναν νὰ δίδουν ἀντὶ τούτων μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφεραν ἀντίρρησιν.

Κατόπιν αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη πλέον ἀπὸ μόνους τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῶ οἱ σύμμαχοι ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεισφέρουν ὀρισμένα χρηματικὰ ποσά. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι κατεσκευάσαν ἰσχυρὸν στόλον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πληρώματα ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται καὶ μισθοφόροι. Οἱ σύμμαχοι ἔζων εἰς τὰς πόλεις των βίον εἰρηνικὸν καὶ οὐσιαστικῶς κατέστησαν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπῆλθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Δι' αὐτῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν εἰς τὴν πραγματικότητά κυρίαρχοι τῶν συμμάχων των, χωρὶς μάλιστα νὰ τὸ ἐπιδιώξουν. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσαρμόσουν τὰ πολιτευμάτά των πρὸς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν αὐτονομίαν των. Μόνοι αἱ νῆσοι *Χίος*, *Λέσθος*, *Σάμος* παρέμειναν πραγματικοὶ σύμμαχοι, ὅπως ἦσαν ἐξ ἀρχῆς. Τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον μετεκομίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μόνη πλέον ἦ Ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσιζε διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν συμμαχικῶν πόρων.

Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ μέγα ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον δὲν ὠμοιάζε μετὰ κανὲν ἀπὸ ὅσα ἐσχηματίσθησαν προηγουμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κράτος τοῦτο περιελάμβανε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, τὴν Εὐβοίαν, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Συγχρόνως ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν περιέλαβε τὰ Μέγαρα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Λοκρίδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγίναν παντοδύναμοι καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν, αὐτὴ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς συνθήκην εἰρήνης (451 π.Χ.).

Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης

Εἶδομεν ὅτι ἡ ὀλεθρία ἀντιζηλία μετὰ τῶν ἐπιφανέστερων καὶ ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐξεδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ μεγάλου Ἀθηναϊκοῦ κράτους. Ἀφ' ὅτου ὅμως συνεπληρώθη ἡ ἰδρυσις καὶ ἡ ὀργάνωσις αὐτοῦ, ὁ ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν δύο πόλεων ἔλαβεν ὀξυτέραν μορφήν.

Κατ' ἀρχὰς αἱ σχέσεις τῶν δύο πόλεων ἦσαν καλαί, διότι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκυβέρνων οἱ ἀριστοκρατικοί, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἐμπιστοσύνην. Εἰς ὅλας τὰς διαπραγματεύσεις των μετὰ τὸν Κίμων νὰ ἐδειξάν πνεῦμα διαλλακτικόν. Καὶ αὐτὸ ἦτο φυσικόν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος ἦτο «εἰρήνη μετὰ τοὺς ὁμοφύλους καὶ πόλεμος κατὰ τῶν βαρβάρων». Ὁ Κίμων ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικὴν, ἣ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ὑπεστήριξεν αἰτήσεις τῶν Σπαρτιᾶτων νὰ στείλουν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐκεῖνοι ἐπιέζοντο ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους κατὰ τὸν τρίτον μεσσηνιακὸν πόλεμον (466 - 455 π.Χ.). Καὶ πράγματι δύναμις 4.000 Ἀθηναίων πολιτῶν ἐστάλη πρὸς ἐνίσχυσιν των ὑπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κίμωνα. Ἀλλ' ἡ δυσπιστία τῶν Σπαρτιᾶτων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ μετὰ τὴν φιλικὴν αὐτὴν χειρονομίαν ἦτο μεγάλη. Δι'

αυτό απέπεμψαν με διάφορους προφάσεις τὸν Κίμωνα ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφίξιν του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν τοῦτο προσβλητικὸν δι' αὐτούς. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν διαβάλλουν ὡς αἴτιον τῆς προσβολῆς καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν του (461 π.Χ.).

Ἡ ὀξύτης τῶν σχέσεων μεταξύ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἔφθασε μέχρι πολέμου. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν *Τανάγραν* τῆς Βοιωτίας (457 π.Χ.). Πρὸ τῆς μάχης αὐτῆς συνέβη γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ Κίμωνος. Ὅταν ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Βοιωτίαν, προσῆλθεν ὁ ἐξόριστος στρατηγὸς καὶ προσεφέρθη νὰ ἀγωνισθῆ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης εἰς τὰς τάξεις τῆς φυλῆς του. Ἡ παράκλησίς του δὲν εἰσηκούσθη. Οἱ φίλοι του ὅμως κατ' ἐντολήν του ἐπολέμησαν με πείσμα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέδειξαν, ὅτι ὑπεράνω τῆς πολιτικῆς φιλίας ἔθετον τὸ καθήκον πρὸς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὴν μάχην ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιᾶται. Καίτοι ὅμως νικηταί, ἔκριναν φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου ἀνεκάλεσαν τὸν Κίμωνα ἐκ τῆς ἐξορίας κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλέους. Ὁ Πλούταρχος, ἐπαινῶν τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν, λέγει τὰ ἑξῆς: «Ὅτ' ὅτε πολιτικαὶ μὲν ἦσαν αἱ διαφοραί, μέτριοι δ' οἱ θυμοὶ καὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον εὐανάκλητοι· ἡ δὲ φιλοτιμία, πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν, τοῖς τῆς πατρίδος ὑπεχώρει καιροῖς». Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο ἐπιφανεστάτων πολιτικῶν, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κίμωνος, ἀνέκτησαν τὸ κύρος καὶ τὴν ἐπιβολὴν των. Ἡ Βοιωτία ἠναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Τὴν Βοιωτίαν ἠκολούθησαν κατόπιν ἡ Φωκίς καὶ ἡ Λοκρίς. Τὸ 455π.Χ. παρεδόθη ἡ Αἴγινα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος παραπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἔκασσε τοὺς λιμένας τῶν Σπαρτιατῶν Μεδώνην καὶ Γύθειον. Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πενταετῆ εἰρήνην (451 π.Χ.).

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν εἰς τὴν *Κορώνειαν* ἀπὸ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Βοιωτούς, τοὺς ὁποίους ἐβοήθουν οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς Βοιωτίας (447 π.Χ.). Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ Μεγαρεῖς ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Καθ'

ὕποκίνησιν τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε καὶ ἡ *Εὐβοία*. Κατὰ τῆς νήσου ἐστάλη ὁ Περικλῆς καὶ τὴν ἐξηνάγκασε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐν τῷ μεταξύ Σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἐλευσίνος. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος.

Τὸν κίνδυνον ἀπεμάκρυνε προσωρινῶς ὁ Περικλῆς. Δι' ἐνεργειῶν του συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ 30 ἔτη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἶναι αἱ περίφημοι τριακοντούταις **445 π.Χ.** σπονδαί, ὅπως τὰς ὀνομάζει ὁ Θουκυδίδης. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἄφησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὰς κτήσεις, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ περιορίσθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς ἔξω τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀποικίας. Ἐπὶ πλεόν ἐδέχθησαν νὰ περιληφθῶν οἱ Μεγαρεῖς εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ὁ Περικλῆς

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξέλιπεν ἡ σειρὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἔσωσαν καὶ ἐδόξασαν τὴν πατρίδα των κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων.

Ἡ πλουσία κληρονομία, τὴν ὁποίαν ἄφησαν οἱ φιλοπάτριδες αὐτοὶ πολιτικοί, ἐχρειάζετο διαχειριστὰς ἀνταξίους. Εὐτυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἀνὴρ μὲ σπάνια πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προσόντα, ὁ Περικλῆς.

Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης, καὶ τῆς Ἀγαρίστης, ἀνεψιᾶς τοῦ Κλεισθένου. Εἰς τὴν νεότητά του ἔλαβε ἀρτίαν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε μὲ ἰδίᾳ μελέτας.

Ὁ Περικλῆς ἤρχισε τὸ πολιτικὸν του στάδιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου. Εἶχεν ἰσχυρὸν πολιτικὸν ἀντίπαλον τὸν Κίμωνα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πολιτικοῦ Ἐφιάλτου. Ἦτο σοβαρὸς, ἀτάραχος καὶ εἶχεν εὐγενικοὺς τρόπους.

Οὐδέποτε ἐκολάκευσε τὸν λαόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤσκει μεγάλην ἐπιρροήν μὲ τὴν συναρπαστικὴν εὐγλωττίαν του. Διὰ τὴν εὐφράδειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ παραστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδιδε μεγαλυτέραν ἐπιβολὴν τὸ κράνος, καὶ τὸν ἥρεμον χαρακτῆρα του, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν παρωμοίασαν μὲ τὸν Δία καὶ τὸν ὠνόμασαν Ὀλύμπιον. Οἱ ποιηταὶ ἔλεγον ὅτι, ὅταν ὠμίλει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Ἐκκλησίας, ἤστραπττεν, ἐβρόντα καὶ συνεκλόνιζε τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὁ Ζεὺς διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν βροντῶν τὴν γῆν.

Ὁ Θουκυδίδης ἐξαίρει τὰ μεγάλα πολιτικὰ προσόντα τοῦ Περικλέους μὲ τὰ ἑξῆς: «Περικλῆς δυνατὸς ὢν τῶ

τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος γενόμενος κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἦγεν... Ἐγίνετο δὲ ἡ πολιτεία λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή».

Ὁ Περικλῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξελέγετο κατ' ἔτος στρατηγὸς καὶ ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία του, ἐντὸς δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὠφείλετο εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν προσωπικότητά του.

Ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους

Ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπέβαλλε

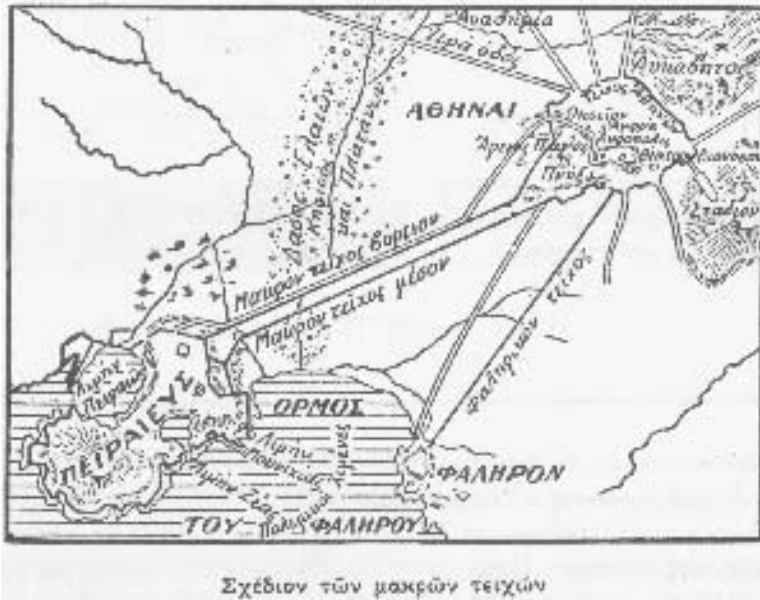
τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ὄλων τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Ἐξ αὐτῶν ὅμως οἱ πτωχοί, ἀπησχολημένοι μὲ τὰς ἐργασίας των, δὲν διέθετον χρόνον διὰ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἀφ' ὅτου ἐμεγάλωσε τὸ κράτος. Ὁ Περικλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ τὴν νοθεῖαν αὐτὴν τῆς δημοκρατίας.

Πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ εἰσήγαγε διὰ νόμου τὸν ἐκκλησιαστικόν, δικαστικόν καὶ βουλευτικόν μισθόν. Εἰς τοὺς πολίτας δηλαδὴ, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἢ ἐκκληρώνοντο δικασταὶ ἢ ἐξελέγοντο βουλευταί, ἐδίδοτο ἀποζημίωσις. Ἡ καινοτομία αὐτὴ τοῦ Περικλέους ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ διοίκησις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους ἦτο συγκεντρωμένη εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν καὶ χωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων, πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἦτο ἀδύνατον νὰ διεξάγεται ὁμαλῶς καὶ νὰ καλυτερεύη.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τῶν συμπολιτῶν του ἐφρόντισεν ὁ Περικλῆς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὸ θέατρον ἦτο λαϊκὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ πολῖται τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπλούτιζον τὰς γνώσεις των καὶ ἤκουον τὰ ὑψηλότερα πολιτικὰ διδάγματα καὶ τὰς ὑγιεινέρας ἠθικὰς ἀρχάς. «Τοῖς μὲν παιδαρίοις - λέγει ὁ Ἀριστοφάνης - ἔστι διδάσκαλος, ὅστις φράζει, τοῖς δ' ἠβῶσι ποιηταί». Ἐπρεπε λοιπὸν οἱ πολῖται ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν κοινωρικῶν τάξεων νὰ δύνανται νὰ παρακολουθοῦν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Πρὸς τοῦτο μὲ εἰδικὸν νόμον ὑπεχρέωσεν ὁ Περικλῆς τὴν πολιτείαν νὰ πληρώνη εἰς κάθε πτωχὸν τὸ ἀντίτιμον τοῦ εἰσιτηρίου διὰ τὸ θέατρον. Τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἔδιδε τὸ δημόσιον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἐλέγοντο θεωρικά.

Ὁ Περικλῆς εἶχε πρόγραμμα νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔπαυεν ἡ διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μὲ ἀντιζηλίαν καὶ πολέμους μεταξύ των. Κατόπιν προτάσεώς του ἡ Ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐψήφισε νὰ προσκληθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Θὰ συνεζήτουν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν, τοὺς ὁποῖους εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῆ μεταξύ των ἡ εἰρήνη. Εἰς τὴν προσπάθειαν ὅμως αὐτὴν τοῦ Περικλέους ἀντέδρασαν οἱ Σπαρτιαῖται καὶ τὸ σχέδιόν του ἐναυάγησε.

Ὁ Περικλῆς ἔδιδεν ἐπίσης μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν

ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν μὲ κάθε τρόπον προσεπάθησε νὰ αὐξήσῃ. Εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ἰδοῦ τί λέγει περὶ τῆς ἀξίας τῆς ναυτικῆς δυνάμεως : «Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος. Σκέψασθε δέ· εἰ γὰρ ἤμεν νησιῶται, τίνες ἂν ἀληπτότεροι ἦσαν;» Δι' αὐτὸ ἐσκέφθη νὰ ἐξασφάλισῃ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ θαλάσσης. Καὶ ὁ Κίμων προηγουμένως εἶχε δεῖξει παρομοίαν φροντίδα. Ἐκτίσθη δηλαδὴ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὸν Πειραιᾶ ἀφ' ἑνὸς καὶ μέχρι τοῦ (Παλαιοῦ) Φαλήρου ἀφ' ἑτέρου τὰ λεγόμενα μακρὰ τείχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον ἢ Φαληρικόν, ὅπως ὠνομάζοντο. Ἀλλ' ὁ χώρος, ὁ ὁποῖος ἐξετείνεται μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τειχῶν, ἦτο πολὺ πλατύς. Δὲν ἐπροστατεύετο ἀπολύτως ἀπὸ ἐνδεχομένην ἀπόβασιν τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ νὰ ἐξασφάλισῃ λοιπὸν καλύτερον αὐτὸν τὸν εὐρὺν διάδρομον ὁ Περικλῆς, ἔκτισε τὸ λεγόμενον μέσον τείχος. Εἰς τὸν χώρον μεταξὺ τῶν τειχῶν ἠδύναντο νὰ εὐρίσκουν ἀνέτως ἄσυλον εἰς περίπτωσιν ἐχθρικής ἐπιδρομῆς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν των.

Καὶ διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐφρόντισεν ἐπίσης ὁ

Περικλῆς. Ἐστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν μὲ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια ἔδωκαν εἰς αὐτόν, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀφθαρτον δόξαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Η ΛΑΜΠΡΑ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ

Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἀρχίζει διὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐξασφάλισαι πλέον τὴν ἐλευθερίαν των καὶ μὲ θαυμαστὴν δραστηριότητα ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς πατρίδος. Ἀνοικοδομοῦν τὰς πόλεις των, τὰς ὁποίας εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, ἀνεγείρουν τοὺς ναοὺς των καὶ κτίζουν ἄλλους ὠραιότερους, καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε. Γενικὴ ὄρεξις πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα καὶ σημαντικωτέρα πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐφθάσαν εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς. Ὁ σπουδαιότερος δημιουργὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς, ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ

τέλος τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Περικλέους. Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀθηνῶν λαμβάνει τὴν τελειότεραν μορφήν του. Δημιουργεῖ ἐξαιρετικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν μεταξὺ τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ ἑλληνικοῦ θαύματος. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ γνωρίσωμεν τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τῶν προγόνων μας εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του.

α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται. Διὰ νὰ ἐγγραφῆ κανεὶς εἰς τὰ μητρώα, ἔπρεπε νὰ εἶναι γνήσιος. Καὶ πρὸ τοῦ Περικλέους μὲν γνήσιος Ἀθηναῖος ἐδωρεῖτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀδιακρίτως τὸν ἓνα ἐκ τῶν δύο γονέων Ἀθηναῖον πολίτην. Ἀλλὰ ἐπὶ Περικλέους ἐψηφίσθη ἄλλος νόμος. Κατ' αὐτόν, διὰ νὰ ἀναγνωρισθῆ κανεὶς ὡς Ἀθηναῖος, ἦτο ἀπαραίτητον νὰ προέρχεται ἀπὸ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ οἱ δύο Ἀθηναῖοι. Πλὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον οἱ μέτοικοι καὶ οἱ δούλοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται εἶχον πλήρη δικαιώματα καὶ αὐτοὶ ἐκυβέρνηον τὸ κράτος. Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀνῆρχοντο εἰς 600.000 καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον 140.000 ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται (ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ). Ἀπὸ τὰς 140.000 τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν μόνον 30.000 περίπου ἦσαν ἄνδρες καὶ αὐτοὶ ἀπετέλουσαν τὸν δῆμον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ περισσότεροι εἶχον μεγάλα κτήματα ἢ ἦσαν ἐργαστασιάρχαι ἢ βιοτέχναι ἢ ἐφοπλισταί. Ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ τεχνῖται καὶ μερικοὶ μικρέμποροι.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ ἄλλα μέρη, οἱ ὁποῖοι ἔμενον μονίμως εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτοὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, οὔτε ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν. Δὲν εἶχον ἐπίσης δικαίωμα νὰ νυμφευθοῦν Ἀθηναίαν γυναῖκα. Ἐπὶ πλέον κάθε μέτοικος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχη Ἀθηναῖον προστάτην, ὁ ὁποῖος τὸν ἀντεπροσώπευεν εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐπεβαρύνετο ἀκόμη μὲ φορολογίαν 12 ἀττικῶν δραχμῶν ἑτησίως, ἢ

ὅποια ἐλέγετο μετοίκιον. Οἱ μέτοικοι ἠσχρολοῦντο μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ ἐργασίας βιομηχανικὰς καὶ χρηματικὰς. Ἄλλ' ἐνῶ οὗτοι ἐσπεροῦντο παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος, ἐλάμβανον ὑποχρεωτικῶς μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας, οἱ μὲν πλούσιοι ὡς ὀπλίται, οἱ δὲ ἄλλοι ὡς ναῦται. Δι' ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν ἀπέκτων ἀστικά δικαιώματα, ἀλλ' ὅχι καὶ πολιτικά. Ἐλέγοντο τότε ἰσοτελεῖς καὶ ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσουν ἀκίνητον περιουσίαν, διότι εἶχον τὰς ἰδίας πρὸς τοὺς γνησίους πολίτας φορολογικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις. Ὁ ἰσοτελής ἀπηλλάσσεται τοῦ μετοικίου.

Οἱ δούλοι ἦσαν ἢ θάρβαροι ἀγορασμένοι μὲ χρῆμα ἢ ἀπόγονοι δούλων ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 200.000. Πολλάκις πλούσιοι Ἀθηναῖοι εἶχον περισσότερους τῶν ἑκατὸν δούλων. Οἱ δούλοι ἔμενον εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των καὶ ἔκαμνον διαφόρους ἐργασίας. Ἄλλοι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰ ἐργαστάσια, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο μόνον διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ δούλοι δὲν εἶχον κανέν δικαίωμα. Ἀνῆκον εἰς τοὺς κυρίους των, εἰς τοὺς ὁποίους ὄφειλον τυφλὴν ὑπακοήν. Ὁ κύριος εἶχε δικαίωμα νὰ μεταχειρισθῇ τὸν δούλον ὅπως ἤθελε. Δὲν ἠδύνατο μόνον νὰ τὸν φονεύσῃ. Σπανιωτάτη ἐν τούτοις ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ ἀπλὴ κακομεταχείρισις τοῦ δούλου. «Οὐδ' οἰκέτας χρῆ ὄργῃ κολάζειν» ἐδίδασκον οἱ σοφοί. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως τοῦ Περικλέους, ὅτε ἀπεδόθη μεγαλυτέρα ἀξία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καὶ ἡ θέσις τῶν δούλων ἐβελτιώθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας των καὶ τοὺς ὠνόμαζον οἰκέτας καὶ παῖδας. Ἄν ὁ κύριος ἦτο σκληρός, ὁ δούλος ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ νόμου.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς δούλους ἐμάνθανον γράμματα, προσελαμβάνοντο ἀπὸ τὸ κράτος ὡς υπάλληλοι, ἰδίως λογισταί. Ἐπίσης δούλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Σκύθαι, ἦσαν ὅλοι οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται. Ἐφερον τόξον καὶ μαστίγιον καὶ ἐπέβλεπον τὴν τάξιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τοὺς δημοσίους τόπους. Δούλοι ἐπίσης ἦσαν καὶ οἱ ἐκτελεσταί τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ μάλιστα τῆς θανατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μισθωμένοι ἀπὸ τὸν δῆμον, ἐλέγοντο δῆμοι ἢ δημόκοινοι. Ὁ δούλος ἠδύνατο νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἢ τὸν κύριόν του, ἂν ἐπεδείκνυεν ἄμεμπτον διαγωγὴν. Ἐλέγετο τότε ἀπελεύθερος καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν μετοίκων. Ὡς τοιοῦτος εἶχεν ὑποχρεωτικῶς προστάτην τὸν πρόην κύριόν του.

Από τὰ ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν ἴσοι. Ὑπῆρχε μίᾳ κοινωνικῇ τάξει κυρίαρχος καὶ εἰς αὐτὴν ἀνήκον μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται. Εἰς τοὺς προνομιούχους τούτους ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία παρῆχε πολιτικὰ δικαιώματα, ἰσονομίαν καὶ ἀτομικὰς ἐλευθερίας.

6) Τὸ πολίτευμα

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πολίτευμα δημοκρατικόν. Ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ εἶχον ἴσα δικαιώματα. Αὐτοὶ ἐκυβέρνην τὸ κράτος. «Κατὰ τοὺς νόμους, ἔλεγεν ὁ Περικλῆς, ὅλοι οἱ πολῖται ἔχουν ἴσα δικαιώματα διὰ τὴν διαχείρισιν ὅμως τῶν κοινῶν προτιμᾶται ὁ καθεὶς ὅχι τόσον ἀπὸ τὴν καταγωγὴν του, ὅσον λόγῳ τῶν ἀτομικῶν ἱκανοτήτων του» (Περικλέους Ἐπιτάφιος). Κυρίαρχον ὄργανον τοῦ πολιτεύματος ἦτο ἡ Ἐκκλησία τοῦ δήμου. Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σπουδαιότερα ἀρχὴ ἦτο ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, δηλαδὴ ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ, συνεκέντρωνεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Αὐτὴ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης, περὶ συμμαχίας μετὰ ἄλλα κράτη, ἐψήφισε τοὺς νόμους καὶ ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται, οἱ ὅποιοι εἶχον ἡλικίαν ἄνω τῶν 20 ἐτῶν, ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις. Συνήρχοντο κανονικῶς τρεῖς ἢ τέσσαρας φοράς τὸν μῆνα κατὰ μὲν τοὺς παλαιότερους χρόνους εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν, κατὰ δὲ τὸν 5ον καὶ 4ον π.Χ. αἰῶνα εἰς τὴν Πνύκα, μικρὸν λόφον πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως. Βραδύτερον αἱ συνελεύσεις τῆς ἐκκλησίας ἐγίνοντο καὶ εἰς τὸ Διονυσιακὸν θεᾶτρον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνήρχετο καὶ ἐκτάκτως, ὡσάκις παρουσιάζετο ἐπείγουσα ἀνάγκη. Τὸ πρόγραμμα τῶν συζητήσεων συνέτασσαν οἱ πρυτάνεις. Ὅλοι εἶχον δικαίωμα νὰ λαμβάνουν τὸν λόγον. Οἱ ὁμιλοῦντες, οἱ ῥήτορες ὅπως ἐλέγοντο, ἀνέβαινον εἰς τὸ βῆμα μετὰ στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συζητήσεως ἢ ἀπόφασις ἐλαμβάνετο δι' ἀνατάσεως τῆς χειρός.

Ἡ σημαντικωτέρα ἀρχὴ μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἦτο ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέλεγον κατ' ἔτος μετὰ κληρὸν 50 βουλευτὰς ἐξ ἐκάστης τῶν δέκα φυλῶν ἀπὸ τοὺς συμπληρώσαντας τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Τὸ ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο προβουλευτικόν. Προητοίμαζε δηλαδὴ τὰ νομοθετήματα, διὰ τὰ ὅποια θὰ συνεζήτει

καὶ δὴ ἀπεφάσιζεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ δήμου. Αἱ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς ἐλέγοντο *προβουλευματα*. Μόνον μετὰ τὴν ψήφισίν των ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας ἔφερον εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἐξῆς τυπικὴν φράσιν: «*Ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ*».

Ἡ βουλὴ διηρεῖτο εἰς δέκα τμήματα. Τὸ καθὲν ἐξ αὐτῶν περιελάμβανε τοὺς 50 βουλευτὰς ἐκάστης φυλῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε διαιρεθῆ τὸ ἔτος εἰς δέκα κυβερνητικὰς, περιόδους, οἱ 50 βουλευταὶ ἐκάστης φυλῆς ἐκυβέρνηον τὸ κράτος ἐπὶ 35 ἡμέρας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν 35 ἡμερῶν οἱ βουλευταὶ ὠνομάζοντο *πρυτάνεις*, ἢ φυλή, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον, *πρυτανεύουσα* καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς *πρυτανεία*. Ἡ σειρά τῶν πρυτάνεων ὠρίζετο διὰ κλήρου. Διὰ κλήρου ἐπίσης ἐξελέγετο καθ' ἐκάστην ἐκ τῶν πρυτάνεων ὁ πρόεδρος των, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο *ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων*. Ὁ ἐπιστάτης ἐκράτει τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως, τὰς κλεῖδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προήδρευεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦτο μὲ ἀλλοιους λόγους ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν. Οἱ πρυτάνεις ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ πρυτανεῖον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο πλησίον τοῦ βουλευτηρίου.

Ἄλλο σοβαρώτατον ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας. Ἐκτὸς δηλαδὴ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν νόμων ἡ βουλὴ εἶχε καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν εἰς τὰ σημερινὰ πολιτεύματα ἀσκεῖ ἡ κυβέρνησις.

γ) Οἱ στρατηγοὶ

Τὸ ἀξίωμα τῶν στρατηγῶν ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ περισσότερον τιμητικὸν εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν δημοκρατίαν. Οἱ στρατηγοὶ ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι ἄρχοντες. Ἦσαν δέκα καὶ ἐξελέγοντο δι' ἓν ἔτος, κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 487 π.Χ. καὶ ἐξῆς μόνον οἱ ἐννέα. Ὁ δέκατος στρατηγὸς ἐξελέγετο ἀδιακρίτως φυλῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πολίτας καὶ ἦτο τρόπον τινὰ ὁ ἀρχιστράτηγος. Ὁ οὕτω ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ἦτο συνήθως ἡ σπουδαῖος πολιτικὸς ἢ ἐπιφανὴς στρατιωτικὸς, ὅπως π.χ. ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς.

Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔπρεπε νὰ ἔχουν εἰδικὰς γνώσεις καὶ νὰ

ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν των, ἐξελέγοντο μὲ διάφορον τρόπον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας. Μαζί μὲ τοὺς ταμίαις, τοὺς διαχειριστὰς δηλαδὴ τοῦ δημοσίου χρήματος, ἦσαν οἱ μόνοι ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον τὸ ἀξίωμα τῶν διὰ ψηφοφορίας (αἵρετοι) καὶ ὄχι διὰ κλήρου (κυαμευτοί). Ἡ ἐπανεκλογή τῶν στρατηγῶν ἐπετρέπετο χωρὶς κανένα περιορισμόν.

Οἱ στρατηγοὶ εἶχον τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τὴν στρατολογίαν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ γενικῶς τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας. Αὐτοὶ ἐπίσης διηύδουν τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Ἐδέχοντο τοὺς ξένους πρεσβευτὰς καὶ ἠδύνατο νὰ συνάπτουν συνθήκας. Εἶχον ἀκόμη τὸ δικαίωμα νὰ καλοῦν εἰς ἕκτακτον συνεδρίασιν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὡσάκις τὸ ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη. Ἐνίοτε ὁ λαὸς ἐχορῆγει εἰς αὐτοὺς εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν καὶ τότε ἐλέγοντο στρατηγοὶ αὐτοκράτορες.

δ) Τὰ δικαστήρια

Ἡ μεγάλη μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπῆλθε μὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τῆς δημοκρατίας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀφήσῃ ἀνεπηρέαστα τὰ παλαιὰ δικαστήρια. Καὶ αὐτὰ ὑπὸ τὴν δημοκρατίαν ἔχασαν τὰ προηγούμενα δικαιώματά των. Ὁ Ἄρειος Πάγος διετηρήθη, ἀλλ' ἀπέβαλε μέγα μέρος τῆς δυνάμεώς του. Περιορίσθη νὰ δικάζῃ μόνον τὰς δίκας φόνου ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ ἄλλας ὀλιγώτερον σπουδαίας.

Ὁ λαὸς ἐδημιούργησε νέον δικαστήριον, τὴν ἡλιαίαν, ὅμοιον περὶπου μὲ τὰ σημερινὰ δικαστήρια τῶν ἐνόρκων. Ἡ ἡλιαία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 6.000 δικαστὰς, οἱ ὅποιοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται, ἡλικίας ἄνω τῶν 30 ἐτῶν, ἐξελέγοντο κατ' ἔτος μὲ κλῆρον καὶ ὠνομάζοντο ἡλιασταί.

Ἡ ἡλιαία μὲ ἄλλους λόγους ἀντεπροσώπευε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἦτο εἶδος λαϊκοῦ δικαστηρίου καὶ ὄχι σῶμα ἀπὸ δικαστὰς ἐξ ἐπαγγέλματος. Καὶ οἱ ἡλιασταὶ ἐλάμβανον μισθὸν ὡς ἀποζημίωσιν. Πρὶν ἀναλάβουν τὰ καθήκοντά των, ὠρκίζοντο ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀρδηττοῦ, ὅτι θὰ δικάσουν εὐσυνειδήτως καὶ χωρὶς προκατάληψιν.

Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δικάζουν ὅλοι μαζί οἱ ἡλιασταί,

διηροῦντο εἰς δέκα τμήματα. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε 500 δικαστάς. Οἱ 1.000 ἐπὶ πλέον ἦσαν ἀναπληρωματικοί. Διὰ τὰς σοβαρωτέρας δίκας ἠγώνοντο δύο τμήματα καὶ τοιουτοτρόπως ἐδίκαζον χίλιοι δικασταί. Σπανίως ἐδίκαζον τρία ἢ καὶ τέσσαρα τμήματα ἠγωμένα. Τὰς δίκας εἰς τὰ δικαστήρια εἰσήγον ἀναλόγως τῆς φύσεώς των οἱ ἐννέα ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι διεξήγον καὶ τὴν προανάκρισιν.

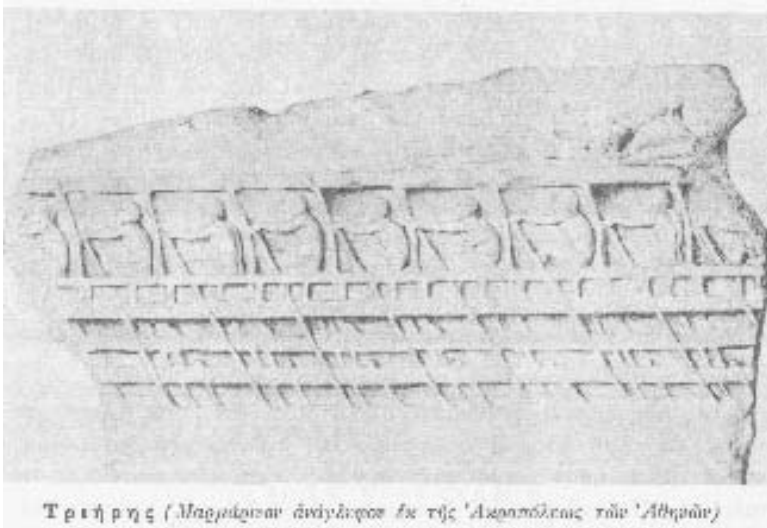
2. ΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

α) Ὁ στρατός

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ πεζοὺς καὶ ἵππεις. Οἱ πεζοὶ ἦσαν ἢ ἰσχυροτέρα καὶ πολυαριθμοτέρα δύναμις, ἐνῶ οἱ ἵππεις ἦσαν ὀλίγοι, κατ' ἀρχὰς 300 καὶ κατόπιν 1.000. Ἡ πολεμικὴ ἀξία τοῦ ἵππικου ἦτο μικρά, ἀλλὰ διὰ τὴν λαμπρότητα, τὴν ὁποίαν προσέδιδεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς καὶ τὰς λοιπὰς πανηγύρεις, ἐτίμων πολὺ αὐτὸ τὸ σῶμα οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ πεζοὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν, ἐνῶ οἱ ἵππεις μόνον ἀπὸ τὰς δύο ἀνωτέρας, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ διαθέσουν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἵππων. Ὡς ὀπλίται ἐστρατεύοντο καὶ οἱ μέτοικοι. Ὡς ψιλοὶ (τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταὶ) ὑπηρετοῦν οἱ θῆτες.

Τὴν διοίκησιν τοῦ πεζικοῦ εἶχον οἱ δέκα στρατηγοί, τοῦ ἵππικου οἱ δύο ἵππαρχοι. Οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλίται ἀνῆρχοντο εἰς 13.000 καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν των εἰς τὰς μάχας. Ὁ Περικλῆς μὲ ὑπερφάνειαν ἔλεγεν ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς στρατός, καίτοι δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Σπαρτιατῶν, μὲ ἴσην ὀρμὴν πρὸς ἐκείνους ἐβάδιζεν εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας. Οἱ στρατιῶται ἐλάμβανον δύο ὀβολοὺς τὴν ἡμέραν διὰ μισθὸν καὶ δύο διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐλάμβανον διπλάσιον μισθόν, οἱ ἵππεις τριπλάσιον καὶ οἱ στρατηγοὶ τετραπλάσιον.

Ὁ στρατός τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἀνεκαθεν μικρότερος τοῦ Σπαρτιατικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦτο ἀρκετὸς διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ ἐκτεταμένου κράτους τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήγαγον τὸ σύστημα τῆς κληρουχίας. Οἱ κληροῦχοι ἦσαν πτωχοὶ Ἀθηναῖοι, τοὺς ὁποίους ἐγκαθίστα ἢ κυβέρνησις εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα κατακτωμένης χώρας, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς φρουροὶ καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιβλέπουν

τοὺς συμμάχους. Εἰς τοὺς κληρούχους παρεχωροῦντο κτήματα εἰς τὸν τόπον τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς των, διετήρουν δὲ οὗτοι καὶ εἰς τὴν νέαν πατρίδα των ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

6) Ὁ στόλος

Ποίαν σημασίαν εἶχεν ὁ στόλος διὰ τοὺς Ἕλληνας, εἶδομεν κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι, μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, κατὰ τὴν ὁποίαν μικροτέρα δύναμις μὲ εὐφύες σχέδιον κατενίκησε τὴν ἀνωτέραν ἀριθμητικῶς περσικὴν, ἐπεδόθησαν μὲ μεγαλύτερον ζῆλον εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἐτελειοποίησαν.

Πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν αἱ τριήρεις. Ἐκάστη τριήρης εἶχε πλήρωμα 200 ναύτας (ἐρέτας) καὶ 30 ἢ περισσοτέρους ὀπλίτας (ἐπιβάτας) διὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν ἄμυναν τῆς τριήρους. Ἐκτὸς τῶν τριήρων ὑπῆρχον καὶ τὰ ὀπλιταγωγὰ ἢ ἱππαγωγὰ πλοῖα διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων. Τὰ φορτηγὰ πλοῖα ἐλέγοντο ὀλκάδες ἢ στρογγύλα πλοῖα ἢ ἀπλῶς πλοῖα. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου εἶχον, ὡς εἶδομεν ἤδη, οἱ στρατηγοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατέστησαν τὸν Πειραιᾶ μέγαν πολεμικὸν λιμένα. Κατεσκεύασαν ἐκεῖ ναυπηγεῖα καὶ ὑπόστεγα ἐπὶ τῆς παραλίας, τοὺς λεγομένους νεωσοῖκους. Εἰς αὐτοὺς ἀνεσύροντο καὶ ἐφυλάσσοντο τὰ πλοῖα, διὰ νὰ μὴ μένουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὑφίστανται φθοράν. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ναύσταθμος τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους

Αἱ Ἀθῆναι εἶχον μεγάλα ἔξοδα διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τοῦ στόλου. Διὰ τὰς δαπάνας αὐτὰς διέθετον ἔσοδα, τὰ ὅποια προήρχοντο ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου, τῆς νήσου Θάσου καὶ τῆς Θράκης. Τὰ μεταλλεῖα, ἰδίως τοῦ Λαυρείου, ἀπέδιδον τότε ἀξιολόγους προσόδους. Γνωρίζομεν, ὅτι μὲ τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς κατεσκεύασε 200 τριήρεις, αἱ ὅποια ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσέπραττον πολλὰ ἀπὸ τοὺς φόρους τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων καὶ ἀπὸ τὸν φόρον, τὸν ὅποιον ἐπλήρωνον οἱ μέτοικοι, τὸ μετοίκιον. Ἐπίσης τὰ χρηματικὰ πρόστιμα, τὰ ὅποια ἐπεβάλλοντο κατὰ τὰς δίκας, ἀπετέλουν σημαντικὸν ἔσοδον. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον εἰσόδημα εἶχε τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς χρηματικὰς εἰσφορὰς τῶν συμμάχων μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Αἱ χρηματικαὶ αὐταὶ πρόσοδοι ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους εἰς 600 τάλαντα καὶ βραδύτερον εἰς 1000 καὶ περισσότερα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐσόδων, τὰ ὅποια ἦσαν τακτικά, ὑπῆρχον καὶ τὰ ἐκτακτα ἔσοδα. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ ἐκτάκτους ἐπιβαρύνσεις, τὰς ὁποίας ἐπέβαλεν ἡ πολιτεία εἰς πλουσίους πολίτας. Εἰς περίπτωσιν πολεμικῆς ἰδίως ἀνάγκης ἐξευρίσκοντο καὶ ἄλλα ἔσοδα. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς πολίτας νὰ συνεισφέρουν διὰ τὴν κάλυψιν ἐλλειμμάτων εἰς τὸν δημόσιον προϋπολογισμὸν ἀναλόγως πρὸς τὴν περιουσίαν των. Αἱ ἐκτακτοὶ αὐταὶ εἰσφοραὶ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπηλλάσσοντο μόνον οἱ ὁμολογουμένως

ἄποροι, ἐλέγοντο *εἰσφοραί*. Ἡδύνατο ἐπίσης ἡ πολιτεία νὰ προσκαλέσῃ τοὺς πολίτας νὰ προσφέρουν ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν ὅ,τι ἤθελεν ἕκαστος. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γινομένη προσφορὰ ἐλέγετο *ἐπίδοσις*.

Ἐκτὸς τῶν δαπανῶν διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτεία εἶχε καὶ ἄλλα πρόσθετα ἐξοδα. Ἡ πλήρης δραστηριότητος ζωῆ, τὴν ὁποίαν διῆγεν ὁ Ἀθηναῖος πολίτης, εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας. Διὰ τοῦτο σοβαρὰ ποσὰ τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ διετίθεντο διὰ τὰς ἐορτὰς καὶ ἰδίως διὰ τὰ θεωρικά. Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ποσόν, τὸ ὁποῖον ἐδαπάνα ἡ πόλις, διὰ νὰ διδῆ ἡμερησίαν ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς ἀναπήρους τοῦ πολέμου καὶ τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὠνομάζοντο *ἀδύνατοι*.

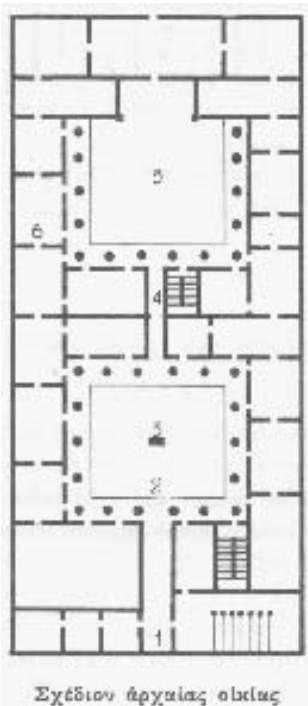
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

1. Η κατοικία

Αἱ κατοικίαι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀκόμη καὶ τῶν πλουσιωτέρων, οὔτε εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἦσαν κομψαί, οὔτε εἰς τὸν ἐσωτερικὸν στολισμὸν ἦσαν πολυτελεῖς. Δὲν παρείχον τὰς ἀνέσεις τῶν σημερινῶν κατοικιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι προϊὼν τῆς καταπληκτικῆς τεχνικῆς προόδου τοῦ τελευταίου αἰῶνος. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκία, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων, ἦτο ἀρκετὰ περιποιημένη. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον *Ἐπιτάφιόν του*, ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς, ἐγκωμιάζει καὶ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν. «Καὶ ἐναντίον τῶν κόπων, λέγει, ἐφροντίσαμεν νὰ εὐρωμεν πλεῖστα μέσα ἀνακουφίσεως... μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιούμεν εὐπρεπεῖς ἰδιωτικὰς κατοικίας».

Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν μεγαλυτέρας καὶ ἀνετωτέρας κατοικίας. Γενικῶς ὅμως αἱ οἰκίαι τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν μικραὶ καὶ ἰσόγειαι, ἀλλ' ὑγιειναί, εὐάεροι καὶ εὐήλιοι. Οἱ τοῖχοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ λίθους ἢ πλίνθους καὶ δὲν εἶχον παράθυρα εἰς τὸ ἰσόγειον. Τὰ δωμάτια ἐλάμβανον φῶς καὶ ἀέρα ἀπὸ τὴν αὐλήν. Αἱ μεγαλύτεραι οἰκίαι ἀνῆκον εἰς τοὺς πλουσίους καὶ μερικαὶ ἐστολίζοντο μὲ τοιχογραφίας.

Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις δὲν ἦτο πάντοτε ἡ ἴδια. Ὁ καθεὶς διερρῦθμιζε τὴν οἰκίαν του ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας του. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὕτη περιελάμβανε δύο εὐρύχωρα διαμερίσματα, τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν (ἀνδρῶν, ἀνδρωνίτις) καὶ τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν (γυναικῶν, γυναικωνίτις).

Τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν εἶναι τὸ πρῶτον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσερχόμεθα ἀπὸ ἓνα διάδρομον ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς θύρας. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ δωματία ὕπνου, φαγητοῦ καὶ συναναστροφῶν. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ὑπῆρχε καὶ βωμὸς καὶ πλησίον αὐτοῦ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἑρκείου Διός, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευε τὸν οἶκον καὶ τὴν οἰκογένειαν. Ἐδῶ ἐδυσιάζον καὶ ἐτέλουν τὰς οἰκογενειακὰς τῶν ἐορτῶν.

Ἀπὸ μίαν εἴσοδον ὀπισθεν τοῦ ἀνδρῶνος ἐφθανε κανεὶς εἰς τὸ διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον προωρίζετο διὰ τὰς γυναῖκας. Εἰς μερικὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐκτισμέναι ἐπὶ στενοῦ οἰκοπέδου, τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν ἦτο εἰς τὸν

δεύτερον ὄροφον. Αὐτὸ ἐλέγετο ὑπερῶν.

Οἱ ἄνδρες τὰς περισσοτέρας ὥρας τῆς ἡμέρας διήρχοντο ἐκτὸς τῆς οἰκίας, εἰς τὰς παλαιστράς, τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰ μυροπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα, μαχαιροποιεῖα καὶ ἄλλα βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια. Συνήθης τόπος διημερεύσεως ἦσαν καὶ τὰ κουρεῖα. Ἐκεῖ συνεζήτουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐνδιαφερόντων ζητημάτων. Αἱ γυναῖκες ἀντιθέτως παρέμενον εἰς τὰς οἰκίας ἐργαζόμεναι.

2. Ἡ ἐνδυμασία

Ἡ ἐνδυμασία ὅλων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο πολὺ ἀπλῆ. Ἄνδρες

καί γυναίκες ἐφόρου τὰ ἴδια περίπου ἐνδύματα. Τὰ συνήθη φορέματά των ἦσαν ὁ χιτῶν καί τὸ ἱμάτιον. Τὸν χιτῶνα ἐφόρου κατάσαρκα, ὅπως τὸ σημερινὸν ὑποκάμισον. Ὁ δωρικός ἦτο κοντός, μάλλινος καί χωρὶς χειρίδας (μανίγια). Ὁ ἰωνικός ἦτο λινοῦς, χειριδωτός καί ἔφθανε μέχρι τῶν ποδῶν (ποδήρης). Αἱ γυναῖκες μὲ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των εὕρισκον ποικίλους τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων ὁ χιτῶν προσέδιδεν ἰδιαιτέραν χάριν καί λυγερότητα εἰς τὸ σῶμά των. Συνήθως ἔζωνον αὐτὸν ὑψηλὰ καί ἐσχημάτιζον κόλπον μὲ πολλὰς πτυχάς.

Τὸ ἱμάτιον ἦτο μάλλινον ἐπίμηκες ὕφασμα, χονδρότερον ἀπὸ τὸν χιτῶνα. Ἦτο τὸ ἴδιον καί διὰ τοὺς ἄνδρας καί διὰ τὰς γυναῖκας. Πολλοὶ ἦσαν οἱ τρόποι, μὲ τοὺς ὁποίους τὸ ἱμάτιον ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ χιτῶνος. Ἦτο ἐν εἶδος σημερινοῦ ἐπανωφορίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρόσεχον πολὺ διὰ τὴν καλαισθητὸν ἐμφάνισίν του. Αἱ γυναῖκες ἰδίως διέθετον διὰ τὸ ἐνδύμα τοῦτο ὅλην τὴν ἐφευρετικότητά των. Εἶδος ἱματίου ἦτο καί ἡ χλαμύς, φόρεμα κοντὸν καί ἐλαφρόν. Χλαμύδα ἐφόρου οἱ ἵππεῖς, οἱ ἔφηβοι καί οἱ ὁδοιπόροι.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔφερον κάλυμμα εἰς τὴν κεφαλὴν. Μόνον οἱ ἵππεῖς, οἱ ἔφηβοι καί οἱ ὁδοιπόροι ἐφόρου στρογγύλον καί πλατύγυρον πῖλον, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο πέτασος. Δὲν ἦτο ἐπομένως παράδοξον ὅτι περιποιοῦντο τὴν κόμην των, ἢ ὁποία συνήθως ἦτο μακρά. Διετήρουν ἀκόμη καί μέτριον πώγωνα. Διὰ τὴν περιποίησιν αὐτοῦ καί ἰδίως τῆς κόμης προσέφευγον οἱ ἄνδρες εἰς τὰ κουρεῖα.

Μεγαλυτέρα φροντίδα διὰ τὴν κόμμωσίν των ἐδείκνυον, ὅπως ἦτο φυσικόν, αἱ γυναῖκες. Τὰ εἶδη τῶν γυναικείων κομμώσεων ἦσαν πολλὰ καί ποικίλα.

* Ἄνθρωπος μὲ χιτῶνα καὶ ἄνθρωπος μὲ ἱμάτιον

Γυνή με χιτώνα κπὶ γυνή με ἱμάτιον

Πολλὰ σχέδια σημερινῶν γυναικείων κομμώσεων ἔχουν γίνει κατὰ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Διὰ νὰ διατηρῆται ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὸ σχῆμα τῆς κόμης, οἱ κουρείς μετεχειρίζοντο τὸ αἰγυπτιακὸν κόμμι (γόμμα). Αἱ γυναῖκες, ἐξ ἄλλου, διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς κόμης ἔδενον αὐτὴν ὀλόγυρα μὲ ταινίαν (κεφαλόδεσμον).

Καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν πολὺ ἀπλά. Ἐφόρουσαν σανδάλια ἢ πέδιλα, τὰ ὅποια ἀπετελοῦντο ἐξ ἐνὸς δερματίνου πέλματος καὶ ἐδέοντο μὲ ἱμάντας εἰς τὰ σφυρά. Τὰ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς ἐπισήμους ἐμφανίσεις (ἐπισκέψεις, πανηγύρεις κλπ.), διότι συνήθως ἄνδρες καὶ γυναῖκες περιεπάτουσαν ἀνυπόδητοι.

3. Ἡ μόρφωσις τῶν νέων

Τὰ παιδιὰ μέχρις ἐπτὰ ἐτῶν ἔμενον εἰς τὴν οἰκίαν των. Ἐκεῖ ἔπαιζον, ὅπως καὶ σήμερον, τὰ ἀνάλογα πρὸς τὴν ἡλικίαν των παιγνίδια εἰς τὸν γυναικωνίτιν ἢ τὴν αὐλήν. Ὅταν ἐμεγάλωνον, τὰ ἄρρενα ἐστέλλοντο εἰς κατωτέρους διδασκάλους, διὰ νὰ διδαχθοῦν τὰ πρῶτα γράμματα. Τὰ κορίτσια ἠσχολοῦντο μὲ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας.

Σκοπὸς τῆς μορφώσεως τῶν νέων εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἡ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων των, διὰ νὰ γίνουσι τέλειοι ἄνθρωποι, «καλοὶ κάγαθοί», ὅπως ἔλεγον. Αἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὴν μόρφωσιν νὰ παρασκευάσῃ ἀποκλειστικῶς στρατιώτας, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν Σπάρτην. Ἡ Σπάρτη ὡς σκοπὸν τῆς εἶχε θέσει νὰ δημιουργήσῃ ἄνδρας ρωμαλέους καὶ γενναίους, διὰ

Σχολεῖον. (Ἀπὸ ἀγγείου τοῦ ἀρχαιογράφου Λαβουάς)

Εἰς τὸ μέσον ὁ διδάσκαλος μὲ ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον ἀκούει τὸν μαθητὴν νὰ ἀπαγγέλλῃ ποίημα ἄριστόν τι ἄλλος διδάσκει μουσικῆν. Δεξιὰ δὲ ἐσθλὸς παιδογωγὸς ἀναμαίει τὸν μαθητὴν, εἰς μὴ τὴν ὁδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἰς τὸν τοίχον κρέμονται μουσικὰ ὄργανα

νὰ ἐξυπηρετοῦν μόνον τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, νὰ μάχωνται καὶ νὰ πίπτουν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεδίωκε νὰ πλάσῃ ἀνδρώπους πλήρεις φρονήματος καὶ ἀνδρείας, μὲ συναίσθησιν τῆς ἀξίας τῆς προσωπικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας, συγχρόνως ὁμως ἡθικοὺς καὶ ἐξηυγενισμένους.

Τὰ σχολεῖα δὲν ἦσαν δημόσια, ἀλλὰ ἰδιωτικά, οἱ δὲ διδάσκαλοι ἰδιῶται, οἱ ὅποιοι ἐπληρώνοντο ἀπὸ τοὺς γονεῖς. Ἐλέγοντο γραμματισταὶ (γραμματοδιδάσκαλοι) καὶ ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν. Εἰδικοὶ διδάσκαλοι ἐδίδασκον τὰ παιδιά τὴν γυμναστικὴν. Οὗτοι ἐκαλοῦντο παιδοτρίβαι. Ἄλλοι πάλιν ἐδίδασκον μουσικὴν καὶ ἐλέγοντο κιθαρισταί. Οἱ μαθηταί, ἐκτὸς τῶν ἄλλων γνώσεων, ἐμάνθανον νὰ ἀπαγγέλλουν ποιήματα μεγάλων ποιητῶν, τὰ ὅποια ἀπεστήδιζον. Μετὰ τὴν μόρφωσίν των αὐτὴν ἐπεδίδοντο εἰς ἀσκήσεις εἰς τὰς παλαιστρας καὶ τὰ δημόσια γυμνάσια (γυμναστήρια). Ἦσκούντο εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν πάλην,

Παλιίστρα (*Από Δρυβαρόμορφου αγάλματος)

Υπό την έδηγίαν του παλαστρέβου, ο οποίος είναι εις το μέσον, δύο έφηβοι άσπαστρά παλαίου. Δεξιά άλλος έφηβος θέλει να χορέψη γρομμή επί του έσάφους.

εις το άλμα, έρριπτον τον δίσκον και το άκόντιον. Υπήρχον και διπλά άγωνίσματα, όπως το παγκράτιον, το όποιον ήτο άγων πυγμαής και πάλης.

Οί νέοι κατά το στάδιον της σωματικής άσκήσεως δέν παρημέλουν την πνευματικήν των μόρφωσιν. Άνώτερα εκπαιδευτήρια, δημόσια ή ιδιωτικά, δέν υπήρχον. Είχον όμως την έξαιρετικήν ευτυχίαν οί έφηβοί των Άθηνών να ζούν εις περιβάλλον, εις το όποιον ήδύνατο να αποκτήση κανείς την μόρφωσιν και εις τας όδους και εις την άγοράν και εις τά γυμναστήρια. Εις τας Άθήνας συνέρρεον από τας Έλληνικάς πόλεις όλοι οί σοφοί, δια να έπιδείξουν την σοφίαν των. Δια τούτο με δικαιολογημένην υπερηφάνειαν εκάλουν οί Άθηναίοι την πόλιν των παιδείμα (εκπαιδευτήριον) της Έλλάδος άπάσης.

Οί νέοι έν τούτοις των πλουσιωτέρων οικογενειών δέν περιωρίζοντο μόνον εις αύτην την μόρφωσιν. Όσοι ιδίως ήσθάνοντο έλξιν προς την πολιτικήν, προσέφευγον εις τούς λεγομένους σοφιστάς, οί όποιοι έδίδασκον την πολιτικήν τέχνην και την ρητορικήν με μεγάλα δίδακτρα.

4. Αί στρατιωτικάι υποχρεώσεις των Άθηναίων

Οἱ νέοι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστρατεύοντο εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ὅτε καὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Μόλις ἐστρατεύοντο, ἐλάμβανον ἀπὸ τῶν ἀρμόδιων ἀρχόντα τὰ ὄπλα καὶ ἔδιδον τὸν ἀκόλουθον ὄρκον: «Οὐ καταισχνῶ ὄπλα τὰ ἱερά, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ὅτω ἂν στοιχήσω ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ, ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρείω ὄσης ἂν παραδέξωμαι· καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ κρινόντων ἐμφρόνως, καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἰδρυμένοις πείσομαι καὶ οὐστυνας ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἰδρύσῃται ὁμοφρόνως· καὶ ἂν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς ἢ μὴ πείθῃται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν. Καὶ ἱερά τὰ πάτρια τιμήσω. Ἰστορες θεοὶ τούτων Ἀγλαυρος, Ἐνυάλιος, Ζεὺς, Αὐξῶ, Θαλλῶ, Ἥγεμόνη».

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἦτο διετής. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ νέοι ἠσκούοντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων. Κατὰ τὸ δεύτερον ὑπηρέτου ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐφρούρουσαν τὰ τεῖχη καὶ τὰ ὄχυρά τῶν συνόρων καὶ ἐτήρουσαν τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ὁ πολίτης ὑπεχρεοῦτο εἰς ἐπιστράτευσιν, ὡσάκις εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ ἢ πατρίς. Ἀπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ ἕως μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ἀνήκεν εἰς τὴν ἐφεδρείαν, ἢ ὅποια δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἐκστρατείας καὶ εἶχεν ἔργον νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ σύνορα τῆς χώρας ἀπὸ κοινου μετὰ τῶν ἐφίλων.

Ὁ στρατὸς ἀποτελεῖτο ἀπὸ ὀπλίτας, ψιλοῦς καὶ ἱππεῖς. Οἱ ὀπλίται ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι καὶ ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ. Προήρχοντο ἀπὸ τὰς τρεῖς εὐπορωτέρας τάξεις -τοὺς πεντακοσιομεδίμνους, τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς ζευγίτας- καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προμηθεύωνται τὰ ὄπλα μὲ ἰδικὰ τῶν χρήματα.

Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις ἔδιδον τοὺς ἀναγκαίους ἱππεῖς. Ἀλλ' ὅπως εἶδομεν προηγουμένως, τὸ ἱππικὸν τῶν Ἀθηναίων εἶχε μᾶλλον διακοσμητικὴν ἀποστολήν. Πολὺ σπανίως ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς πολέμους. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἀξιόλογον ἱππικὸν εἶχον οἱ Βοιωτοὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες.

Οἱ ψιλοὶ ἦσαν ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι (πελτασταί, σφενδονῆται, τοξόται) καὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν τελευταίαν τάξιν τῶν θητῶν.

5. Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον

Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χώρα ἄγονος καὶ ἡ παραγωγή δὲν ἐπῆρκει διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων τῆς. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε πολλὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης, ἰδίως σίτον, νὰ εἰσάγουν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως. Καὶ πράγματι κατώρθωσαν νὰ ὀργανώσουν ἀξιόλογον βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα εἶχον μεγάλην διάδοσιν εἰς τὰς ξένας ἀγοράς.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα αἱ Ἀθῆναι εἶναι μεγάλη βιομηχανικὴ πόλις. Εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐργάζονται χιλιάδες δούλοι. Μεγάλην ἰδίως ἐξέλιξιν ἐσημείωσεν ἡ κεραμευτικὴ. Τὰ προϊόντα τῆς γίνονται πολὺ ταχέως ὀνομαστά καὶ τὰ περίφημα ἀττικά ἀγγεῖα κυριαρχοῦν εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Ὁ πρωτόγονος τροχὸς τοῦ ἀσήμου ἀγγειοπλάστου καὶ ὁ πτωχικὸς χρωστῆρ τοῦ ταπεινοῦ ἀγγειογράφου ἔδιδον εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα χάριν, κίνησιν, ζωὴν.

Ἐκτὸς τῆς κεραμευτικῆς καὶ ἡ ναυπηγικὴ, ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, τῶν ὄπλων, τῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων, τῶν ὑφασμάτων, τῶν ἀρωμάτων εἶχον μεγίστην ἀνάπτυξιν. Ὅλα τὰ προϊόντα διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα τῆς κατεργασίας καὶ τὴν καλαισθησίαν.

Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀκμὴν τοῦ ἐμπορίου. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον εὐρὸν ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ἐβοήθει καὶ ἡ ἐπικαιροτάτη θέσις τοῦ Πειραιῶς, ὁ ὁποῖος ἐνωρὶς εἶχε γίνει ὁ σπουδαιότερος λιμὴν τῆς Μεσογείου. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ἀναγκαῖος σταθμὸς δι' ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Δύσιν ἢ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐταξίδευον πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἢ ἄλλας χώρας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν λαὸς ναυτικός, ἡ δὲ ναυτιλία ἔχει μεγάλην συγγένειαν μὲ τὸ ἐμπόριον. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ πρῶτοι ἔμποροι τῆς Ἑλλάδος.

Σπουδαίας ἐμπορικᾶς συναλλαγᾶς εἶχον ἰδίως μὲ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέφερον εἰς τὴν Ἀττικὴν σιτηρὰ, ἀλίπαστα, ξυλείαν, δέρματα καὶ ἔστελλον ἀγγεῖα καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη τῆς βιομηχανίας των. Εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Εὐξείνου πόντον ἀπέδιδον οἱ Ἀθηναῖοι μεγάλην σημασίαν, διότι ἀπὸ ἐκεῖ πρὸ πάντων ἐπρομηθεύοντο τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἄγονον Ἀττικὴν σίτον. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μάλιστα τὴν ἀνεμπόδιστον

Ἐσωτερικὸν σιδηρουργεῖον (Ἀπὸ ἀγγείου)

Εἰς τὸ νεκρὸν οὗτο βούλοι ἐργάζονται ὑπὸ τῆς ἐπιβλαψῆς τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ ἐργασταρίου. Μεταξὺ τοῦ βούλου καὶ τοῦ ἰδιοκτήτου εἰκονίζεται ἐπισκέπτης.

εἴσοδον εἰς τὸν Εὐξείνιον, κατέλαβον τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ἣ ὁποῖα μετὰ τῆς ἀντικρῆ ἀσιατικῆς ἀκτῆς σχηματίζει τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἐπέβαλλον διόδια εἰς ὅλα τὰ διερχόμενα πλοῖα. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐφρόντιζον νὰ εὕρισκωνται πάντοτε εἰς καλὰς σχέσεις μετὰ τὸν βασιλέα τῆς Θράκης.

Σίτον ἐπρομηθεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Μὲ αὐτὴν εἶχον ἀνεκαθεν ζωηρὰν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν, διότι ἐκτὸς τοῦ σίτου, εὕρισκον ἐκεῖ τὰ περιζήτητα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἰδίως μπαχαρικά. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κύπρον μετέφερον ἐπίσης σίτον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διετήρουν μετ' αὐτῶν συνεχεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις.

Καὶ μετὰ τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας εἶχον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι συναλλαγὰς. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν μεταξύ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου -ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον μεταλλεῖα- ἐπρομηθεύοντο ξυλείαν πρὸς ναυπήγησιν πλοίων. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἵδρυσαν καὶ περίφημον ἀποικίαν, τὴν Ἀμφίπολιν.

Εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, ἐξ ἄλλου, οἱ Ἀθηναῖοι ἱδρυσαν ἀποικίαν, τοὺς *Θουρίους*. Διὰ τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἐξέτεινον τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς των μέχρι τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Τυρρηνίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισαν νὰ συναγωνίζωνται ἐπιτυχῶς τοὺς Κορινθίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον προσηγηθῆ καὶ ἠύνοσούντο ἀπὸ τὰς ἀριθμητικῶς περισσοτέρας δωρικὰς ἀποικίας τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι μάλιστα ἐπροχώρησαν ἀκόμη δυτικώτερον μέχρι τῶν παραλίων τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τοιουτοτρόπως εἰς ὁλόκληρον τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τῶν χωρῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ πλοῖα, τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα συνεκέντρωσαν εἰς χεῖρας των τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐμπορίου. Νομίσματα παντὸς εἶδους ἐκυκλοφόρουν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἀγοράν. Διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν των καὶ διὰ τὴν χορήγησιν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν δανείων ἐδημιουργήθησαν τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ καὶ τοῦ τραπεζίτου.

6. Αἱ μεγάλαι ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἠγάπων τὰς ἐορτάς. Γνωρίζομεν μάλιστα, ὅτι μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς -ὅπως τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἰσθμια καὶ τὰ Νέμεα- εἶχον γίνεαι πανελλήνιοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι σχετικῶς μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἶχον τὰς περισσοτέρας ἐορτάς. Αἱ ἐπισημότεραι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν τὰ *Παναθήνια*, τὰ *Διονύσια* καὶ τὰ *Ἐλευσίνια*, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα. Εἰς τὰς ἐορτάς ἐλάμβανον μέρος ὄχι μόνον οἱ πλούσιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πτωχοί. Περὶ αὐτοῦ ἐφρόντισε νόμος τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἔπρεπε νὰ δίδωνται εἰς τοὺς ἀπόρους χρήματα ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, διὰ νὰ μετέχουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν γενικὴν χαρὰν καὶ νὰ μὴ αἰσθάνωνται πικρίαν, διότι εὕρισκοντο εἰς κατωτέραν θέσιν ἀπέναντι τῶν πλουσίων.

Τὰ *Παναθήνια* ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ ὅλων τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν πόλιν, τὰς Ἀθήνας. Ἦτο ἡ μεγίστη ἀθηναϊκὴ ἐορτή. Ἐworτάζετο ἀνὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον. Ἐντόπιοι καὶ ξένοι προσήρχοντο ἀδρόσοι εἰς τὴν ἐορτήν, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν τελετὴν καὶ τοὺς

ἀγῶνας καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πόλεως. Κατὰ τὰ Παναθήνια κυρίως ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ἵππικόν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἑορτὴ διήρκει ἕξ ἡμέρας. Τὰς πρώτας ἡμέρας ἐγίνοντο ἀγῶνες μουσικοί, ἀθλητικοί, ἵππικοί, ἄρματοδρομικοί, ναυτικοί. Οἱ μουσικοὶ ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ὀδεῖον, οἱ ναυτικοί, οἱ ὅποιοι περιωρίζοντο εἰς λεμβοδρομίας, διεξήγοντο εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατὰ τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνας ἠγωνίζοντο εἰς τὰ γνωστὰ ἀγωνίσματα. Τὸ βραβεῖον διὰ τὸν νικητὴν ἦτο ἀμφορεὺς μὲ ἔλαιον ἀπὸ τὰς ἱεράς ἐλαίας τῆς Ἀθηνᾶς, τὰς μορίας, ὅπως ἐλέγοντο. Ἐγίνετο ἐπίσης ἀγὼν εὐανδρίας, εἰς τὸν ὅποιον ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ Ἀθηναῖοι. Κατ' αὐτὸν ἐκάστη φυλὴ ἔστειλεν ἀριθμὸν ἀνδρῶν καὶ γερόντων, ἐνίκα δὲ ἐκείνη,

ἢ ὁποῖα παρουσίαζε τοὺς ρωμαλεωτέρους καὶ ὠραιότερους ἄνδρας ἢ τοὺς ἀχμαιοτέρους γέροντας. Τὴν ἑορτὴν ἐποίκιλλον καὶ ἀπαγγελίαι τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀμήρου καὶ λόγοι ρητορικοί. Κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα τῶν Παναθηναίων ἐγίνετο λαμπαδηδρομία. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ δεσποτικώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ **πομπὴ τῶν Παναθηναίων**, ἢ ὁποῖα διεξήγετο τὴν τελευταίαν ἡμέραν. Κατ' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὴν πολιουχον θεᾶν τὸν κίτρινον μάλλινον πέπλον, τὸν ὅποιον εἶχον ὑφάνει εὐγενεῖς παρθένοι τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τοῦ πέπλου ἦσαν κεντημένα σκηναὶ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἀθηνᾶς κατὰ τῶν Γιγάντων.

Ἡ πομπὴ ἐξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπροχώρει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Προηγείτο πλοῖον κινούμενον ἐπὶ τροχῶν. Ἐπάνω εἰς τὸν ἴστόν του ἦτο κρεμασμένος ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς. Εὐθύς κατόπιν ἠκολούθουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς. Μετὰ τούτους αἱ κανηφόροι καὶ μετ' αὐτὰς τὰ πρὸς θυσίαν ζῆα. ἠκολούθουν προσέτι ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ξένων, γέροντες μὲ κλάδους ἔλαιας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναϊκάς των καὶ ἄρματλητάται. Τὴν μακρὰν συνοδείαν ἔκλειον ἵππεις, οἱ ὅποιοι μὲ δυσκολίαν συνεκράτουν τοὺς ζωηροὺς ἵππους των. Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως ὁ πέπλος κατεβιβάζετο καὶ μετεκομίζετο εἰς τὸν Παρθενῶνα. Ἐπηκολούθουν θυσίαι καὶ γενικὴ εὐωχία. Τὴν πομπὴν ἀπηθανάτισαν εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του.

Τὰ Διονύσια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τοῦ οἴνου καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἐωρτάζοντο μὲ μεγάλῃν εὐθυμίαν κατὰ μῆνα Μάρτιον. Κατ' αὐτὰ ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν στεφανωμένοι μὲ κισσόν. Νέοι μετημφιεσμένοι εἰς σατύρους ἔλεγον πειρακτικούς λόγους εἰς οἰονδήποτε, χωρὶς νὰ παρεξηγῶνται. Ἦρκει νὰ προκληθῇ γέλως εἰς τοὺς ἀκροατάς. Ἦτο καὶ αὐτὸς τρόπος λατρείας πρὸς τὸν θεόν, ὁ ὁποῖος ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν γέλωτα. Πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ ἐψάλλετο ἐνθουσιῶδες ἄσμα, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο διδύραμβος. Κατὰ τὰ Διονύσια ἐπαίζοντο εἰς τὸ θέατρον νέα δραματικὰ ἔργα.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς κόρης τῆς Περσεφόνης. Διήρκουν ἑννέα ἡμέρας. Κατὰ τὰς πρώτας πέντε ἐγίνοντο καθαρμοί, θυσίαι καὶ προσευχαί. Τὴν ἕκτην, μεγάλῃ πομπῇ ἐξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ ἔφθανε εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Κατὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἐγίνοντο οἱ λεγόμενοι γεφυρισμοί, πειράγματα δηλαδὴ καὶ ἀστεῖσμοι πρὸς τοὺς διαβάτας. Μετὰ τετράωρον πορείαν ἢ πομπὴ ἔφθανε τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸ πλῆθος διενυκτέρευεν εἰς τὸν εὐρύτατον περίβολον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας ἐγίνοντο μυστικαὶ τελεταὶ ἐντὸς τοῦ τελεστηρίου (ναοῦ) τῆς Δήμητρος, τὰ λεγόμενα Ἐλευσίνια μυστήρια. Αὐτὰ παρηκολούθουν ὀλίγοι μόνον ἄνθρωποι μεμυημένοι εἰς τὴν μυστικὴν λατρείαν τῆς θεᾶς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ μύσται μέσα εἰς τὴν κατανυκτικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ναοῦ ἤκουον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς Δήμητρος συμβολικούς λόγους σχετικούς μὲ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

7. Αί λειτουργίαι

Αί μεγάλαι έορταί, περι τῶν ὁποίων ἔγινε λόγος, ἀπήτουν καὶ μεγάλα ἔξοδα. Διὰ τὰ ἀνακουφίζεται ἀπὸ τὰς δαπάνας αὐτὰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς εὐπόρους πολίτας ὠρισμένας ἐκτάκτους ὑποχρεώσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ἀνελάμβανον τὰ πρόσθετα αὐτὰ βάρη. Ἐφιλοτιμοῦντο νὰ συντελέσουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν μεγαλοπρεπεστέραν ἐμφάνισιν τῶν ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι προσέδιδον αἰγλήν καὶ μεγαλείον εἰς τὴν πατρίδα. Διὰ τοῦτο ὄχι σπανίως τὰ ἀνελάμβανον μόνοι των. Αἱ ἰδιαιτέριαι αὐταὶ ὑποχρεώσεις τῶν εὐπόρων Ἀθηναίων πολιτῶν ἐλέγοντο *λειτουργίαι καὶ ἀπετέλου*ν τρόπον τινὰ εἰδικὴν φορολογίαν τῶν πλουσίων. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν: ἡ *χορηγία*, ἡ *γυμνασιαρχία*, ἡ *ἀρχιθεωρία* καὶ ἡ *τριηραρχία*.

Ἡ *χορηγία* ἦτο πολὺ δαπανηρὰ λειτουργία. Ὁ ἀναλαμβάνων αὐτὴν ὀνομάζετο *χορηγός*. Ἐκάστη φυλὴ ἐξέλεγε μεταξὺ τῶν πλουσίων πολιτῶν ἰδικόν τῆς *χορηγόν*. Αὐτὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ εὕρῃ τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὸν *χορόν*, ὁ ὁποῖος προωρίζετο διὰ τοὺς λυρικοὺς ἢ δραματικοὺς ἀγῶνας, νὰ δίδῃ μισθὸν εἰς τοὺς *χορευτάς*, νὰ τοὺς συντηρῇ ἐφ' ὅσον χρόνον ἴσχοῦντο. Ἐπὶ πλέον ὑπεχρεοῦτο νὰ εὕρῃ καὶ νὰ μισθοδοτῇ τὸν κατάλληλον *χοροδιδάσκαλον*. Ἐπρεπεν ἀκόμη νὰ ἐτοιμάσῃ μὲ ἔξοδά του τὰς εἰδικὰς ἐνδυμασίας, τὰς *προσωπίδας* κλπ., αἱ ὁποῖαι ἐχρειάζοντο διὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἔργου.

Ἐὰν τὸ δράμα, διὰ τὸ ὁποῖον προωρίζετο ὁ *χορός*, ἐνίκα εἰς τὸν δραματικὸν ἀγῶνα, ὁ *χορηγός* ἐλάμβανεν ὡς βραβεῖον ἀπλοῦν στέφανον ἀπὸ κισσόν. Πρὸς διαιώνισιν τῆς νίκης του ἀνέθετε *χάλκινον τρίποδα* μὲ ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸν Διόνυσον ἢ τὸν Ἀπόλλωνα εἰς τὴν ὁδὸν Τριπόδων. Αὐτοὶ οἱ τρίποδες ἐλέγοντο *χορηγικοὶ* καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων τοὺς ἐτοποθέτου, *χορηγικά*. Σφίζεται ὑπὸ τὸν ἀνατολικὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ὠραιότατον *χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους*, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται κοινῶς *Φανάρι τοῦ Διογέους*.

Ὁ πολίτης, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανε τὴν λειτουργίαν τῆς *γυμνασιαρχίας*, ἐλέγετο *γυμνασίαρχος*. Κυριώτατον ἔργον του ἦτο ἡ *προετοιμασία* τῆς *λαμπαδηδρομίας*, ἡ ὁποία ἐγίνετο κατὰ τὰ Παναθηναῖα καὶ εἰς ἄλλας

έορτάς. Ὁ γυμνασίαρχος κατέβαλλεν ὅλα τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν διατροφήν τῶν ἀγωνιστῶν τῆς λαμπαδηδρομίας.

Ἡ ἀρχιθεωρία συνίστατο εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης διὰ τὰς θεωρίας. Ἐλέγετο δὲ θεωρία ἡ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων ἐκ μέρους τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὰς πανελληνίους έορτάς ἢ τοὺς ἱεροὺς τόπους, ὅπως εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὠνομάζοντο θεωροί.

Ἐκ τῶν δαπανηροτέρων λειτουργιῶν ἦτο ἡ τριηραρχία. Ὁ τριήραρχος παρελάμβανεν ἀπὸ τὴν πολιτείαν κενὴν τριήρη καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν ἐξοπλίσῃ καὶ νὰ τὴν συντηρῇ ἐξ ἰδίων του. Βραδύτερον ἢ ὑποχρέωσις τοῦ τριηράρχου συνίστατο μόνον εἰς τὴν συντήρησιν τῆς τριήρους. Ἐπειδὴ μάλιστα καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν αὐτὸν τὰ ἔξοδα ἦσαν μεγάλα, ἡ λειτουργία αὕτη ἀνετίθετο πολλάκις εἰς δύο πολίτας, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο συντριήραρχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

1. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΑΚΜΗ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, μὲ τὸν ὁποῖον συμπίπτει ἡ ἐνεργὸς πολιτικὴ δράσις τοῦ Περικλέους, αἱ Ἀθῆναι ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ὅχι μόνον ἡ ὁμαδικὴ καὶ ἀτομικὴ δραστηριότης ὑπῆρξεν ἔντονος εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἔφθασεν εἰς μοναδικὴν τελειότητα.

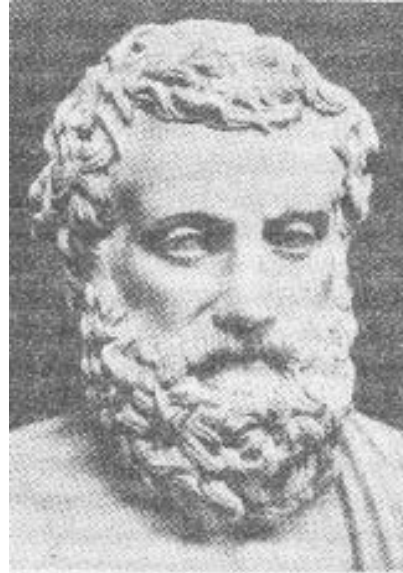
Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν, ἀπὸ ὅσας διῆλθε μέχρι σήμερον ὁ κόσμος, παρουσιάσθησαν ἄνδρες τόσο σοφοί, καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι τόσο ἐμπνευσμένοι καὶ μεγαλοφυεῖς, ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Δι' αὐτό, ὅταν λέγωμεν αἰὼν τοῦ Περικλέους, ἐννοοῦμεν τὴν λαμπροτέραν περίοδον ὅχι μόνον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀλλ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ποίησις

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἀνεπτύχθη τὸ καθαρῶς ἑλληνικὸν δημιουργημα, ἡ δραματικὴ ποίησις.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ἐγεννήθη καὶ ἐκαλλιεργήθη μέχρι τοῦ

ἀκροτάτου βαδμοῦ τῆς τελειότητος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ποίησις αὐτῆ εἶναι ἐντεχνος συνδυασμὸς τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν ἐνωρίτερον. Ἡ ἐπική ποίησις ἤ ψάλλει τὰ ἐνδοξὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων (ἡρωϊκὸν ἔπος) ἢ δίδει χρησίμους διὰ τὸν βίον συμβουλὰς (διδασκτικὸν ἔπος). Ἡ λυρική ποίησις ἐγεννήθη, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ προσέχη περισσότερον τὸν ἑαυτόν του. Διὰ τοῦτο ἐκφράζει τὰς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά του. Τὸ δράμα συνδέεται στενῶς μὲ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Διονύσου καὶ τοὺς μύθους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς αὐτὸν καὶ τὰ παθήματά του, καὶ ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τοῦ διδυράμβου. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς μύθους αὐτοὺς ἄλλοι μὲν ἔχουν ὑπόθεσιν θλιβεράν, ἄλλοι δὲ φαιδράν, ἐγεννήθησαν δύο εἶδη δραματικῆς ποιήσεως, ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμωδία. Οἱ ἐνδοξότεροι τραγικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Αἰσχύλος

Ὁ Αἰσχύλος ὑπῆρξε ποιητικὴ μεγαλοφυΐα καὶ τὰ ἔργα του δημιουργήματα ὑψηλῆς καὶ ρωμαλέας ἐμπνεύσεως. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν του εἶναι ὑπερφυσικά, δὲν συναντῶνται δηλ. εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Τὰ νοήματα εἶναι μεγάλα καὶ ὑψηλά. Μαραθωνομάχος, ἀλλὰ πρὸ πάντων Σαλαμινομάχος ὁ ἴδιος, ἔγραψε καὶ ἱστορικὴν τραγωδίαν, τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Ἀγαπᾷ τὸ μέτρον καὶ τὴν ἁρμονίαν εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων. Δὲν ἀναθιβάξει εἰς τὴν σκηνὴν πρόσωπα ὑπεράνθρωπα,

οὔτε ταπεινά καὶ χυδαῖα. Παρουσιάζει μορφὰς ἰδανικὰς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ φροντίζουσι νὰ φθάσουσι οἱ ἄνθρωποι.

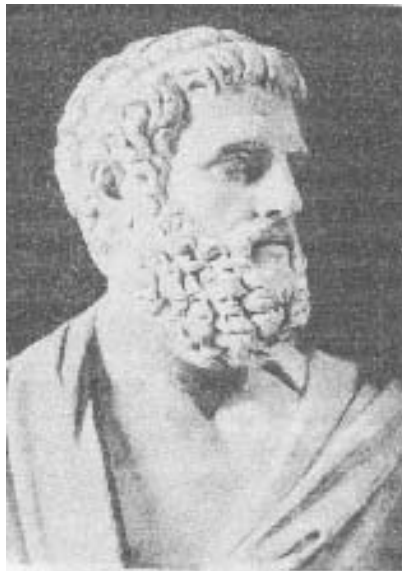
Ὁ Εὐριπίδης πλησιάζει περισσότερο τὸν πραγματικὸν ἄνθρωπον μὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας του. Τὰ πρόσωπά του ζοῦν καὶ κινοῦνται ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας· ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ἐκφράζουσι καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας, ὁ Εὐριπίδης ὠνομάσθη ἀπὸ σκηναῆς φιλόσοφος. Ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς τραγωδίας του, ὅπως πράγματι εἶναι καὶ ὅχι ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἐξοχώτερος εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ ὁποῖος σατιρίζει μεγάλους συγχρόνους τοῦ ἀνδρα: ποιητὰς, φιλοσόφους, στρατηγούς, πολιτικούς. Τὴν σάτιράν του δὲν διέφυγεν οὔτε αὐτὸς ὁ Σωκράτης, τοῦ ὁποίου εἶχε παρεξήγησει τὴν διδασκαλίαν. Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς διασύρει ὑπερβολικὰ τὸν Εὐριπίδην. Συντηρητικὸς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ καινοτομίας.

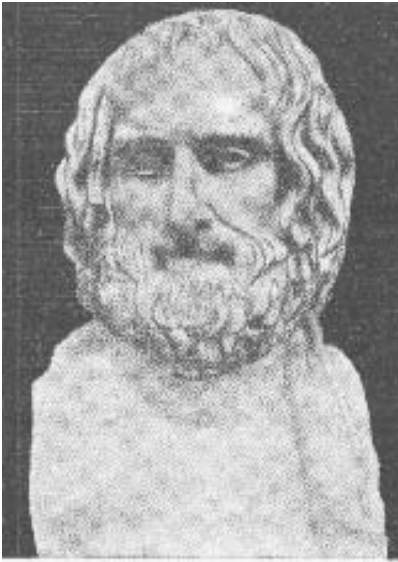
Ἡ Ἱστορία

Οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ἐκαλλιέργησαν τὸν ποιητικὸν λόγον. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ ὅλους τοὺς λαοὺς εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν των, κατὰ τὴν ὁποίαν παρουσιάζει μεγάλην δύναμιν ἢ φαντασίαν. Ὅταν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου προήχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κρίσις, ἔστρεψαν οὗτοι περισσότερο τὴν προσοχὴν των εἰς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἡ ποίησις. Τότε ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται ὁ πεζὸς λόγος.

Ὅπως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ποιήσεως, οὕτω καὶ εἰς

Σ ο φ ο κ λ ῆ ς

Εὐριπίδης

τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου προηγήθησαν οἱ Ἴωνες. Τὰ πρῶτα ἔργα δηλαδὴ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐγράφησαν εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον. Ἴωνες φιλόσοφοι πρῶτοι διετύπωσαν τὰς σκέψεις των εἰς πεζὸν λόγον. Ἀμέσως κατόπιν ἄλλοι ἤρχισαν νὰ καταγράφουν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἱστορικὴ ὕλη.

Εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα παρουσιάζονται οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς. Αὐτοὶ μαζί με τὰ πραγματικὰ γεγονότα ἀνεμείγνουν εἰς τὰ ἔργα των καὶ μυθικὰς διηγήσεις καὶ τοπικὰς

παραδόσεις χωρὶς νὰ κάνουν διάκρισιν τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ μύθου, διότι ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ὠνομάσθησαν *λογογράφοι*.

Πατὴρ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ὑπῆρξεν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τὸ 484 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν. Οἱ περσικοὶ πόλεμοι, μετὰ τοὺς ὁποίους συμπίπτει ἡ παιδικὴ του ἡλικία, τὸν συνεκίνησαν πολὺ. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ ἐκδέσῃ τὰ αἰτία, τὰς ἀφορμὰς, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν. Συγχρόνως ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῇ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι, ὡς ὑπήκοοι τῶν Περσῶν, ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τιτανικὴν πάλην τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.

Ὁ Ἡρόδοτος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του, ἀφοῦ προηγουμένως περιῆλθεν ὅλας τὰς τότε γνωστὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ πληροφορίας καὶ σχηματίσῃ προσωπικὴν ἀντίληψιν περὶ ὅσων ἐπρόκειτο νὰ διηγηθῇ. Κατὰ τὴν

διήγησιν τῶν γεγονότων, καίτοι προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἔργον του ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μύθους, δὲν τὸ κατορθώνει. Καὶ αὐτὸς εἶναι ἐπηρεασμένος εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὰς μυθικὰς διηγήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ιστοριογράφων. Γενικῶς ὅμως λέγει τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι. Ἡ διήγησις τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἀπλῆ καὶ εὐχάριστος. Τὸ ἔργον του ἔχει ἰδιαίτεράν ἀξίαν, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐθνικὴν μας ἱστορίαν. Ὡς τοιοῦτον ἐνέπνευσεν ὑψηλὸν φρόνημα καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς γενεάς.

Πολὺ πλεיותרὰν καὶ περισσότερον ἐπιστημονικὴν μορφήν λαμβάνει ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τότε ἔζησεν ὁ μεγαλύτερος ἱστορικός τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Θουκυδίδης, ἐκ τοῦ δήμου Ἄλιμοντος τῶν Ἀθηνῶν (παρὰ τὸν σημερινὸν Ἄλιμον, πέραν τοῦ Π. Φαλήρου). Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος κριτικὸς ἱστοριογράφος καὶ ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀττικῶν πεζογράφων. Συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μετὰ μεγίστην ἀκρίβειαν, μοναδικὴν ἀμεροληψίαν, σπανίαν κρίσιν καὶ ἀπαράμιλλον ἐκφραστικὴν δύναμιν. Διὰ τὰς ἀρετάς του αὐτὰς ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖται ὑπόδειγμα ἱστορικοῦ συγγραφέως.

Ἡ φιλοσοφία

α) Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι. - Οἱ σοφισταὶ

Οἱ Ἕλληνας, ἀπὸ τὴν παλαιστάτην ἀκόμη ἐποχὴν, ἐζήτησαν νὰ ἐξηγήσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Μετὰ τὴν ζωηρὰν καὶ ὀροσερὰν φαντασίαν τῶν ἔπλασαν

Θουκυδίδης

περι αὐτοῦ θελκτικωτάτους μύθους. Ὅταν ὁμως προώδευσαν πνευματικῶς, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὰς περι κόσμου ἐρμηνείας τῶν μύθων.

Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες τῶν Ἴωνικῶν πόλεων προσεπάδησαν νὰ εὔρουν λογικὴν ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Οἱ τοιοῦτοι ἐλέγοντο φιλόσοφοι καὶ ἐπειδὴ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, ὠνομάσθησαν φυσικοὶ φιλόσοφοι. Εἰς τοὺς φυσικοὺς φιλοσόφους ἀνήκουν οἱ Ἴωνες Θαλῆς, Αναξίμανδρος, Πυθαγόρας, Ἡράκλειτος, Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν, μαζί μὲ ἄλλους μορφωμένους ἀνθρώπους, ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ φιλόσοφοι. Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τὰς Κλαζομενᾶς τῆς Ἰωνίας. Ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Περικλέους καὶ ἐδημιούργησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν κίνησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μὲ τὸν Ἀναξαγόραν ἐγένεν ἀξιόλογος πρόοδος εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν. Πρῶτος αὐτὸς ἐκήρυξεν ὅτι ὁ νοῦς ζωογονεῖ, κινεῖ καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ὁ κόσμος παρουσιάζεται ὡς προϊὼν λογικῆς δυνάμεως.

Ἀμέσως κατόπιν ἐνεφανίσθησαν οἱ σοφισταί. Ὅπως δεικνύει καὶ τὸ ὄνομα (σοφιστής = σοφός), οὗτοι ἦσαν ἄνθρωποι εὐρείας μορφώσεως, προσήρχοντο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ τὰς ἀποικίας. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γοργίας ὁ Λεοντίνος, ὁ Πρωταγόρας ὁ Ἀθῆναιος, ὁ Ἰππίας ὁ Ἠλείος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος.

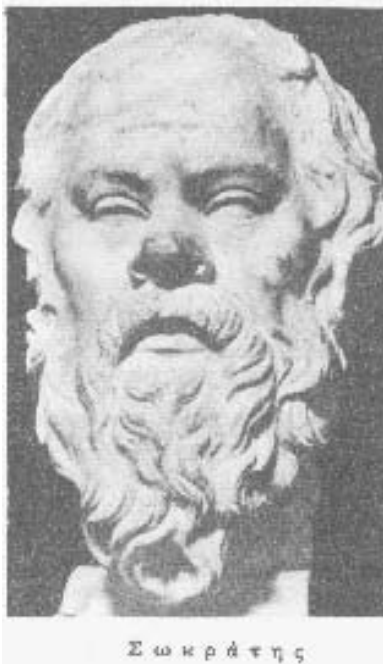
Μὲ τοὺς σοφιστὰς ἀρχίζει ἡ φιλοσοφία νὰ ἐγκαταλείπη τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, δηλαδὴ τῆς φύσεως, καὶ νὰ στρέφῃ

τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Κεντρικὴ ἰδέα εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν εἶναι, ὅτι *δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια παραδεκτὴ ἀπὸ ὅλους* τοὺς ἀνθρώπους. Βάσις κάθε γνώσεως εἶναι ἡ προσωπικὴ ἀντίληψις διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀληθὲς εἶναι, ἔλεγον, ὅ,τι συμφέρει εἰς τὸ ἄτομον καὶ ἀγαθὸν ὅ,τι τὸ ὀφείλει. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχον συρρεῦσει κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἤσκουν, ὅπως εἶδομεν, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ρητορικῆς. Ἡ πρὸς μάθησιν δίψα τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων καὶ ἡ καταπλήσσοσα εὐφυΐα τῶν σοφιστῶν προσεπόρισαν εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν ἄφθονον πλοῦτον καὶ ζηλευτὴν δόξαν. Συγχρόνως ἡ παρουσία των εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν πόλιν τῆς διανοήσεως ἔδωκε μεγάλην ὠθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια νὰ διαστρέφουν τὰ πράγματα μετὰ τὴν ρητορικὴν δεξιότητά των ἐκλόνισε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου πρὸς αὐτούς. Αἱ πρόχειροι ἐξ ἄλλου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπατηλαὶ λύσεις, τὰς ὁποίας ἔδιδον εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα, καὶ γενικῶς ἡ νεωτερίζουσα διδασκαλία των ἀνεστάτωσαν τὴν συντηρητικὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦτο ἀργότερα ἐδυσφημήθησαν καὶ ἐδωροῦθησαν ὑπεύθυνοι τῆς παρακμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

6) Ὁ Σωκράτης

Συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τοὺς σοφιστὰς παρουσιάσθη ὁ Σωκράτης. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 469 π.Χ. ἀπὸ πτωχοῦς γονεῖς, τὸν λιθοξόον Σωφρονίσκον καὶ τὴν μαῖαν Φαιναρέτην. Γράμματα ἔμαθεν ὀλίγα, ἀλλ' ἡ φύσις τὸν εἶχε προικίσει μετὰ δυνατόν, δημιουργικὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του, ταχέως ὅμως τὸ ἐγκατέλειπεν. Ἡσδάνετο τὸν ἑαυτὸν του προωρισμένον δι' ὑψηλοτέραν εἰς τὸν κόσμον ἀποστολήν. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία δι' αὐτοῦ ἔλαβε σπουδαίαν ἐξέλιξιν.

Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης τοῦ Σωκράτους, ὅπως καὶ τῶν σοφιστῶν, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλά, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ὁ Σωκράτης ἐδίδασκεν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ἀγαθόν, τὰ ὁποῖα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται ὁμοίως. Τὸ λογικόν, ἔλεγεν, εἶναι τὸ ἴδιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Δι' αὐτὸ, σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας του ἔθεσε τὴν εὕρεσιν τῶν αἰωνίων καὶ ἀναλλοιώτων

ἡθικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι κανονίζουν τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ὀδηγοῦν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν. Ἐδίδασκεν ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀπατηλὴν καὶ πρόσκαιρον ὕλικὴν εὐτυχίαν, ὅπως ἐπρέσβευον οἱ σοφισταί, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν, ἣ ὅποια ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. «Δὲν ἐντρέπεσαι, ἔλεγεν εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα διαβάτην, τὸν ὅποιον εὗρισκεν εἰς τὸν δρόμον του, ἐνῶ εἶσαι πολίτης τῆς μεγαλυτέρας πόλεως τοῦ κόσμου διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δυνάμιν της, νὰ φροντίζῃς διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν καὶ νὰ ἀδιαφορῇς διὰ τὴν ἀρετὴν;»
Εἶναι δὲ ἀρετὴ κατὰ τὸν

Σωκράτην ἡ γνώσις. Ὅσοι κατορθώνουν νὰ ἀποκτήσουν γνώσεις, γίνονται ἐνάρετοι ἄνθρωποι, ὠφέλιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἄλλ' ἡ πρώτη γνώσις, τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ γνώσις τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ γινῶθι σαυτόν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας.

Μὲ τὴν διδασκαλίαν του, διὰ τὴν ὅποιαν οὐδέποτε ἔλαβε χρήματα, ἀπέβλεπεν ὁ Σωκράτης εἰς τὸν διαφωτισμὸν καὶ τὴν ἡθικοποίησιν τῶν συμπολιτῶν του. Πλήθος νέων, ἰδίως ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ καὶ ὠρίμων ἀνθρώπων τὸν ἠκολούθει διαρκῶς καὶ ἤκουε τὴν διδασκαλίαν του. Τόσῃν γλυκύτητά, ἡμερότητα καὶ σοφίαν ἐστάλαζεν ὁ λόγος του. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πολυπληθῶν θαυμαστῶν καὶ φίλων, ὁ Σωκράτης ἀπέκτησε καὶ ἐχθροὺς θανασίμους. Οἱ σοφισταὶ πρῶτοι, τῶν ὁποίων ἐπολέμησε τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἀπὸ πλάνην ἐδεώρουν αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς

δημοκρατίας, ἐπεδίωκον νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Τέλος τὸ κατώρθωσαν. Ὑπέβαλον ἐναντίον του μῆνυσιν δι' ἀσέβειαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ ἐπέτυχον νὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον τὸ 399 π.Χ.

2. Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

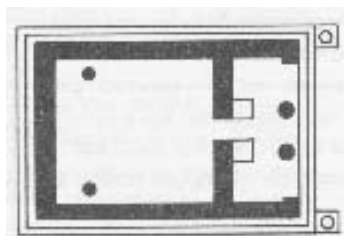
Ἡ ἀρχιτεκτονική. - Οἱ ρυθμοὶ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους ἐξ ἴσου μὲ τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ καλαὶ τέχναι: ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική, ἡ ζωγραφική.

Ἡ ἀρχιτεκτονική προῆλθεν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου νὰ μένῃ μὲ τὴν οἰκογένειάν του ὑπὸ στέγην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔδωκεν αὕτη ἐξαιρετα δειγμάτων σημαντικῆς ἀναπτύξεως ἀκόμη ἀπὸ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Διὰ νὰ φθάσῃ ὅμως εἰς τὴν τελειότητα τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐπέρασεν ἀπὸ πολλὰ στάδια. Τὰ στάδια αὐτὰ δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς, διότι εἰς αὐτοὺς κατὰ πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀφιέρωσαν τὴν ἐφευρετικότητά καὶ τὴν δημιουργικὴν ἰκανότητά των. Ἐπειδὴ ἐθεώρουν τοὺς ναοὺς ὡς κατοικίας τῶν θεῶν, κατέβαλον ὅλην τὴν προσπάθειάν των νὰ τοὺς παρουσιάσουν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικούς. Ὁ Θεὸς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀνταξίαν πρὸς τὸ μεγαλεῖόν του κατοικίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ δὲν εἶχον τὰς διαστάσεις τῶν σημερινῶν ἐκκλησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συγκεντρώνονται οἱ πιστοί, διὰ νὰ προσευχηθῶν καὶ νὰ λατρεύσουν τὸν Δημιουργόν. Οἱ ναοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν γενικῶς μικροί. Ἐν τούτοις τὸ σχέδιόν των δὲν ἦτο ὁμοιόμορφον.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀπετυπώθη πολὺ ζωηρὰ ὁ διαφορετικὸς χαρακτήρ τῶν δύο μεγάλων ἑλληνικῶν φύλων τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰώνων. Ὡς ἐκ τούτου ἐδημιουργήθησαν δύο τεχνοτροπία, δηλαδὴ δύο διαφορετικὰ σχέδια κατασκευῆς

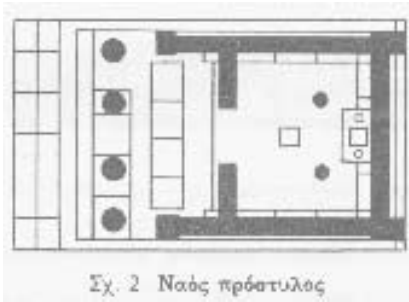

Σχ. 1. Ναός ἐν παραστάσει

ναῶν, τὰ ὅποια λέγονται ρυθμοί: ὁ δωρικός καὶ ὁ ἰωνικός. Ὁ δωρικός ρυθμὸς εἶναι βαρὺς καὶ ἐπιβλητικός, ἐνῶ ὁ ἰωνικός εἶναι ἐλαφρότερος καὶ κομψότερος.

Μορφαὶ ἐλληνικῶν ναῶν

Κατ' ἀρχὰς ὁ ναὸς ἦτο πολὺ ἀπλοῦς. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν ὀρθογώνιον

Σχ. 2 Ναὸς πρόστυλος

δωμάτιον, τοῦ ὁποίου οἱ δύο μακροὶ τοῖχοι ἐξείχον πρὸς ἀνατολὰς. Μεταξὺ τῶν ἄκρων τῶν τοίχων αὐτῶν, τὰ ὅποια ἐλέγοντο παραστάδες, ἐτοποθετήθησαν δύο κίονες. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ναὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ εἴσοδος, ἐλέγετο πρόδομος ἢ πρόναος.

Ὁ ὀπισθεν τοῦ προνάου κλειστὸς χώρος ἐλέγετο σηκός. Εἰς τὸν σηκὸν ἐτοποθετεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ναὸς, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὸ τὸ σχῆμα, ἐλέγετο ναὸς ἐν παραστάσι (σχ. 1).

Ἀργότερα οἱ ἀρχιτέκτονες ἐτοποθέτουσαν κίονας καὶ πρὸ τῶν παραστάδων εἰς τὴν ἰδίαν γραμμὴν μὲ τοὺς μεσαίους. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη εἶδος στοᾶς μὲ τέσσαρας κίονας. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐλέγετο πρόστυλος (σχ. 2). Χάριν συμμετρίας προσετέθη ὁμοία στοὰ καὶ πρὸς δυσμὰς, ὁ λεγόμενος ὀπισδόδομος, καὶ ὁ ναὸς ἐγένετο ἀμφίπρόστυλος (σχ. 3).

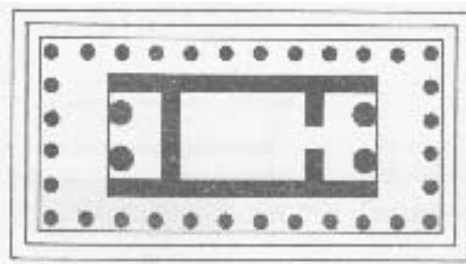
Γενικῶς ὁ ὀπισδόδομος ἦτο ὅμοιος ἰσὲ τὸν πρόναον καὶ ἀπετέλει τὴν ὀπισθίαν πρόσσψιν τοῦ ναοῦ.

Ὁ τύπος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ διεμορφώθη πλέον ὀριστικῶς, ὅταν προσετέθη ὀλόγυρά του στοὰ ἀπὸ κίονας. Ἡ στοὰ τοῦ εἶδους

Σχ. 3. Ναὸς ἀμφίπρόστυλος

αὐτοῦ ἐλέγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους περιστάσις ἢ πτερόν, καὶ ὁ ναὸς μὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ὠνομάσθη περίπτερος (σχ. 4). Συχνὰ ἢ στοὰ αὐτῆ εἶναι διπλῆ καὶ τότε ὁ ναὸς ἐκαλεῖτο δίπτερος. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν κίωνων εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς ὠνομάζετο ὁ ναὸς τετράστυλος, ἐξάστυλος, ὀκτάστυλος. Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καὶ οἱ κίονες στηρίζονται εἰς βάσιν λιθοκτιστον, τὸ κρηπίδωμα, ὅπως λέγεται, τὸ ὁποῖον ἔχει βαθμίδας διὰ τὴν ἀνάβασιν. Πρὸ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε βωμὸς. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγίνοντο αἱ θυσίαι κατὰ τὰς τελετάς, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λαὸς συνηθροίζετο περὶ τοῦ βωμοῦ.

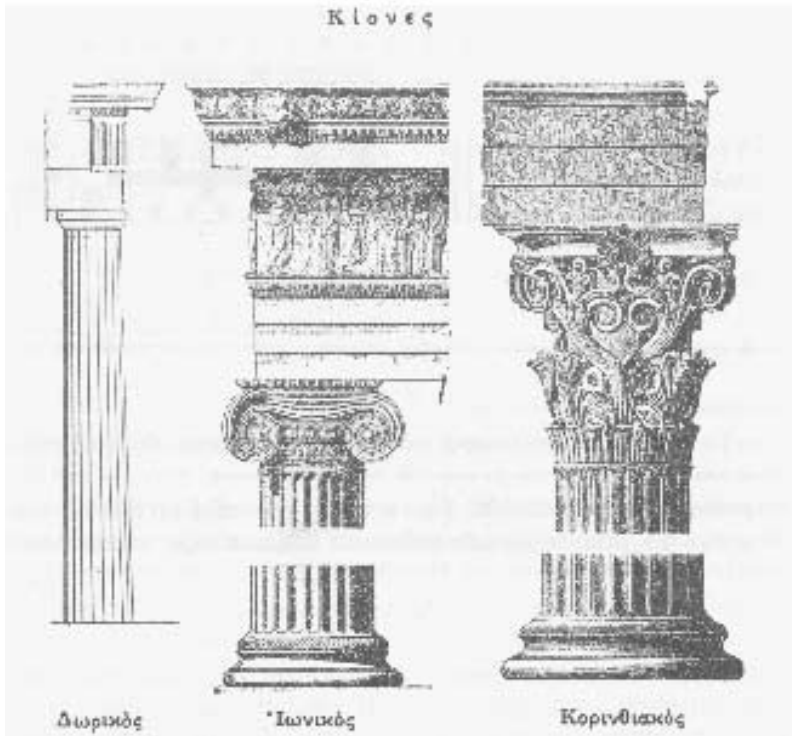

Σχ. 4. Ναὸς περίπτερος

Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας μέχρι καὶ τῆς στέγης, λέγεται θριγκός. Ὁ θριγκὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιον, τὸ διάζωμα καὶ τὸ γείσον. Εἰς τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν τὸ διάζωμα φέρει παραστάσεις μυθολογικὰς ἢ ἱστορικὰς καὶ λέγεται ζωφόρος. Εἰς τὸν δωρικὸν τὸ διάζωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τριγλύφους καὶ μετόπας. Αἱ πρῶται ἔχουν τρία κάθετα σκαλίσματα, αἱ δὲ μετόπαι εἶναι τετράπλευροι πλάκες μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπικλινῆς καὶ σχηματίζει εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς τρίγωνα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἀετώματα. Καὶ τὰ δύο ἀετώματα ἐστολίζοντο μὲ ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα παρίστανον σκηνὰς ἀπὸ τοὺς μύθους τοὺς σχετικοὺς μὲ τὸν θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ὁ ναὸς ἀφιερωμένος.

Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ναοῦ εἶναι αἱ στοαὶ μὲ τοὺς κίονας. Ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν κίωνων δυνάμεθα εὐκόλως νὰ διακρίνωμεν τοὺς δύο ρυθμούς, τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἰωνικόν.

Ὁ δωρικὸς κίων στηρίζεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ κρηπίδωμα καὶ φέρει ἀπὸ ἐπάνω ἕως κάτω αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς ὀξεία ἄκρα. Ὁ ἰωνικὸς κίων στηρίζεται εἰς ὠραίαν βάσιν, ἢ ὁποῖα λέγεται σπείρα. Εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος τοῦ δωρικοῦ καὶ ἔχει περισσοτέρας αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς στενὰς ταινίας. Τὸ κιονόκρανον τοῦ δωρικοῦ κίονος εἶναι πολὺ ἀπλοῦν, ἐνῶ τοῦ

Ιωνικού φέρει κοσμήματα, τὰ ὅποια λέγονται ἑλίκες. Βραδύτερον ἀπὸ τὸν ἰωνικὸν κίονα προῆλθεν ὁ πολυτελέστατος κορινθιακὸς μετὰ καταστόλιστον κιονόκρανον. Ὅπως γίνεται φανερὸν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὁ κίον αὐτὸς ἐχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κορίνθου. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἔχει σχῆμα καλαδίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἀπὸ φύλλα ἀκάνθης. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη καὶ τρίτος ρυθμὸς, ὁ κορινθιακός. Οἱ ἀρχαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, ἐπλασαν τὴν ἐξῆς παράδοσιν. Ὁ ἐξοχὸς καλλιτέχνης Καλλίμαχος (6' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος) εἶδε κάποτε εἰς τὸν τάφον μικρᾶς κόρης εἰς τὴν Κόρινθον ἐν καλάδιον μετὰ παιγνίδια τῆς, σκεπασμένον μετὰ πλάκα. Τὸ καλάδιον αὐτὸ εἶχον περιβάλλει φύλλα ἀκάνθης. Τὸ σχέδιον ἤρρεσε πολὺ εἰς τὸν

καλλιτέχνην καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸν νέον αὐτὸν τύπον κιονοκράνου.

Ἡ γλυπτική. - Ἀρχαϊκὴ τέχνη

Ἡ γλυπτικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὁποίαν κανεῖς λαός, ἀρχαῖος ἢ νέος, δὲν κατώρδωσε νὰ πλησιάσῃ. Τὰ ἀγάλματα, οἱ ἀνδριάντες καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν μεγάλων ἀλλὰ καὶ τῶν μικρῶν γλυπτῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα πρὸς μίμησιν εἰς ὅλους τοὺς καλλιτέχνας τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν παραχθῆ ἔργα ὅμοια.

Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἔφθασεν ἡ γλυπτικὴ ὕστερον ἀπὸ μακρὰς

Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνῆς (Ἀπτέρου) Νίκης, Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ
(Ἀναπαύσασαις)

Κοῦρος
Μαρμάρινον ἀρχαῖόν ἀγαλμα
Δωρική τέχνη

καὶ ἐπιπόνους προσπάθειας. Εἰς τὴν μυκηναϊκὴν τέχνην ἔχομεν τὰ πρῶτα σημαντικὰ δείγματα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Ἡ δωρικὴ μετανάστευσις ἐξηφάνισε τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἐσταμάτησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Μόλις μετὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἀναφαίνεται ἐκ νέου κάποια προσπάθεια νὰ ἀναζήσῃ.

Τὰ πρῶτα δημιουργήματα τῆς γλυπτικῆς ἦσαν ἄτεχνα. Εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστούς, τὰς χεῖρας προσκεκολλημένας εἰς τὸ σῶμα καὶ τοὺς πόδας ἠνωμένους. Ὡς ὕλικὸν ἐχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς τὸ ξύλον μὲ κορμοὺς δένδρων δηλαδὴ ἤρχισαν οἱ τεχνῖται νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα θεῶν, τὰ λεγόμενα ξόανα.

Πρῶτοι οἱ Σάμιοι καλλιτέχνηαι Ροῖκος καὶ Θεόδωρος τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων τὸν ὀρείχαλκον. Ἡ τέχνη, ἡ ὁποία

προηγῆθη τῶν περσικῶν πολέμων, λέγεται ἀρχαῖκή καὶ περιλαμβάνει δύο αἰῶνας, τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον.

Ὅπως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν διακρίνομεν δύο τεχνοτροπίας, τὴν δωρικὴν καὶ τὴν ἰωνικὴν. Οἱ Δωριεῖς ἐτίμων ὑπερβολικὰ τοὺς ρωμαλέους ἄνδρας. Διὰ τοῦτο ἡ δωρικὴ τέχνη προτιμᾷ νὰ παριστάνῃ ἀδλητὰς γυμνοὺς,

Κόρη

Μαρμάρινον αρχαϊκόν ἄγαλμα Ἴωνικῆς τέχνης

Κεφαλή του Διός της 'Ολυμπίας
('Επί νομίσματος των 'Ηλείων)

τὸ γυναικεῖον σῶμα. Ὡς ὑλικὸν μετεχειρίσθη τὸ μάρμαρον, διότι εἶναι καταλληλότερον, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν λευκὴν καὶ τρυφερὰν γυναικεῖαν σάρκα. Τὰς γυναῖκας παριστάνουν μὲ πλουσίαν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν, ἣ ὁποία σχηματίζει πολλὰς πτυχάς, μὲ ὠραῖον κτένισμα καὶ μὲ ἐλαφρὸν μειδιάμα εἰς τὰ χεῖλη. Τὸ μειδιάμα αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς κούρους, ὀνομάζεται ἀρχαῖκὸν μειδιάμα. Ὀφείλεται εἰς ἀδυναμίαν τῶν καλλιτεχνῶν νὰ δώσουν κατ' ἄλλον τρόπον ζωὴν εἰς τὴν ἐκφράσιν τοῦ προσώπου καὶ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχαῖκῆς τέχνης. Τὰ γυναικεῖα ἀγάλματα λέγονται κόραι.

Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἔζησαν οἱ διασημότεροι γλύπται ὅλων τῶν ἐποχῶν. Μὲ τὸ καλλιτεχνικὸν δαιμόνιον τῶν ἔδωκαν εἰς τὸν ἄψυχον χαλκὸν καὶ λίθον κίνησιν, παλμόν, ζωὴν. Ἄπὸ τὰ ἔργα τῶν μόνον ἀντίγραφα σώζονται. Ἄν δὲ τὰ διασωθέντα ἀντίγραφα, ἔργα κοινῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνιτῶν, κινοῦν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν, ἡμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν ποίαν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν θὰ προεκάλουν τὰ ἴδια τὰ πρωτότυπα. Διὰ τοῦτο οἱ ἐπιφανέστεροι ἀντιπρόσωποι τῆς τέχνης αὐτῆς, ὁ Φειδίας, ὁ Μύρων καὶ

Μαρμάρινου αντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς
(Ἀθῆνι τοῦ Βαλθασαίου)

ὁ Πολύκλειτος, ἔγιναν αἰώνια πρότυπα καλλιτεχνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἀσυγκρίτου ἐμπνεύσεως.

Μεταξὺ τῶν τριῶν καλλιτεχνῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Φειδίας. Αὐτὸς δὲν ἦτο μόνον γλύπτης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτέκτων. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μάλιστα εἶχε καὶ γνώσεις ζωγραφικῆς. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλίγον μετὰ τὸ 500 π.Χ. καὶ ἔζησε περίπου 80 ἔτη. Τὰ ὀνομαστότερα ἔργα του εἶναι τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ ἐπίσης χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ.

Πῶς ἀπεικονίζετο ὁ Ζεὺς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, σχηματίζομεν μικρὰν ἰδέαν ἀπὸ τὰ νομίσματα τῶν Ἡλείων. Ὁ Φειδίας ἐπέτυχε νὰ συνδυάσῃ εἰς τὸ ἔργον του τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν σοβαρότητα μαζί με τὴν ἀπαλὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τόσῃ ἐντύπωσιν ἔκαμνε εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ ἄγαλμα αὐτό, ὥστε ἔλεγον ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέδωκε κατὰ τρόπον τέλει τὴν μορφήν τοῦ Διὸς, διότι κατέβη ὁ ἴδιος ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὸν καλλιτέχνην:

«Ἡ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δεῖξων

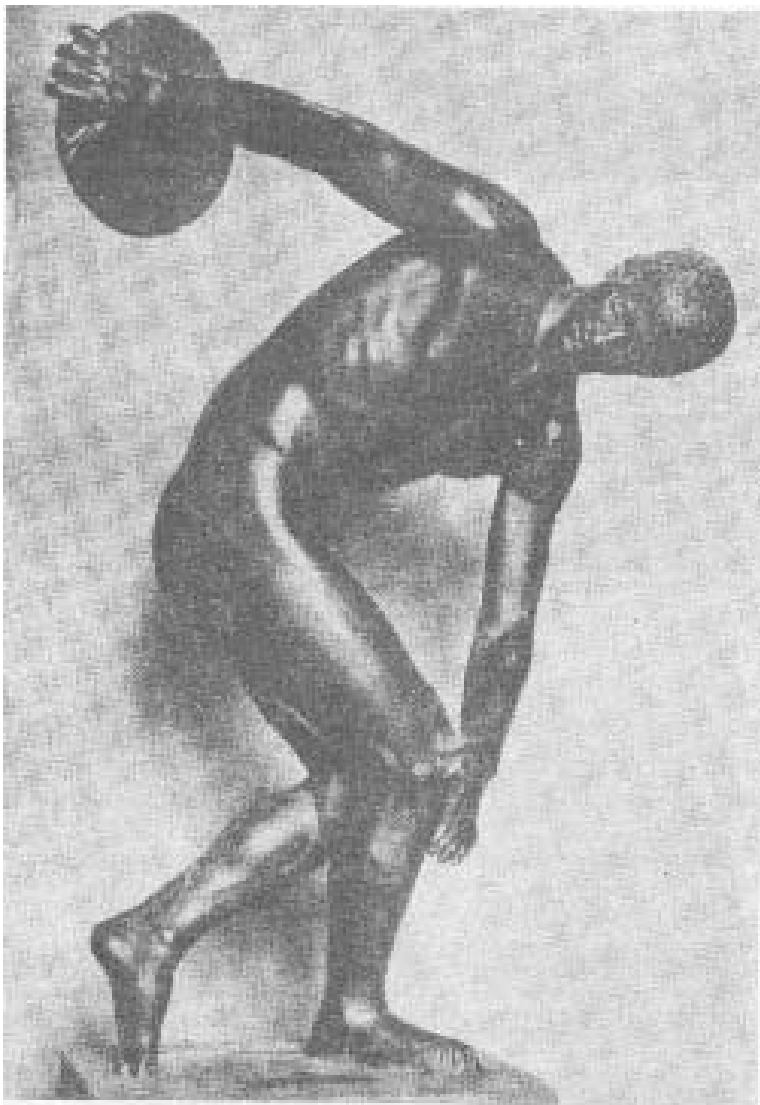
Φειδιά, ἧ σὺ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀψόμενος»,

λέγει παλαιὸν ἐπαινετικὸν ἐπίγραμμα διὰ τὸν Φειδίαν.

Ἐξαιρετικῆς ἐπίσης τέχνης ἦτο καὶ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος. Ἰδέαν τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ λαμβάνομεν ἀπὸ μαρμάρινον ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον εὐρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν θεμελίων τοῦ Βαρθακειοῦ, τὴν λεγομένην Ἀθηνᾶν τοῦ Βαρθακειοῦ.

Περίφημον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου ἦτο καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ. Ὡνομάσθη Λημνία, διότι τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κληροῦσχι τῆς Λήμνου. Ἡ κεφαλὴ μετὰ τὰς ἀπαλὰς γραμμὰς καὶ τὴν αὐστηρὰν ἑκφράσιν τοῦ προσώπου εἶναι πραγματικὸν ἀριστοῦργημα.

Ἄλλ' ὁ Φειδίας δὲν ἔκαμνε μόνον ἀγάλματα. Κατ' ἐντολήν τοῦ φίλου του Περικλέους εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐποπτεῖαν ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, μετὰ τὰ ὁποῖα ὁ μέγας πολιτικὸς κατεστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν. Ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας του. Ἡ ζωφόρος μάλιστα τοῦ Παρθενῶνος εἶναι γνήσιον ἔργον τῆς φειδιακῆς τεχνοτροπίας καὶ μᾶς

Ὁ Δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος
(Ἰ. Αἰὼν π.Χ.)

δίδει τὸ μέτρον τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ Ἀθηναίου γλύπτου.

Ὁ Μύρων εἶναι ἐπίσης Ἀθηναῖος, ὀλίγον προγενέστερος τοῦ Φειδίου. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ χαλκοπλάστου Ἀγελάδα ἀπὸ τὸ Ἄργος. Τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος εἶναι ὀρειγάλκινα καὶ παρουσιάζουν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις. Περίφημον ἔργον τοῦ ἦτο ἡ *χαλκῆ βοῦς*, τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει εἰς μίαν πλατεῖαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἦτο τόσο φυσική, ὥστε -κατὰ τὴν παράδοσιν- ὅταν διήρχετο ἀγέλη βοῶν, ἐξηπάτα τὸν μύσχον καὶ τὸν ἴδιον τὸν βουκόλον. Το μαρτυρεῖ χαριτωμένον ἐπίγραμμα τοῦ Ἀνακρέοντος:

*«Βουκόλε, τὴν ἀγέλην πόρρω νέμε, μὴ τὸ Μύρωνος
βοῖδιον ὡς ἔμπνουν βοῦσι συνεξελάσῃς».*

Ῥαῖον ἄγαλμα τοῦ Μύρωνος ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ *Δισκοβόλος*. Ἐπρόκειτο περὶ ἀθλητοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκσφενδονίσῃ τὸν δίσκον. Τὸν παριστᾷ εἰς μίαν στιγμιαίαν στάσιν, ἡ ὁποία δεικνύει, ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν παράδοσιν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἔργα του κίνησιν καὶ ζωὴν.

Ὁ Πολύκλειτος ἦτο νεώτερος τοῦ Φειδίου καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα τῆς Κορινθίας. Ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Ἀγελάδα καὶ ἔγινεν ὁ διασημότερος καλλιτέχνης τῆς σχολῆς τοῦ Ἄργους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιοῖ τὸν ὀρειγάλκον καὶ ἀνδείχθη ἐξοχος χαλκοπλάστης. Παρίστανεν ἰδίως νέους ἀθλητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ σωματικὴ ἀσκήσις εἶχε δώσει δύναμιν καὶ ὠραιότητα. Ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰς ὁρδὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, διότι, ὅπως ἔλεγεν, ἐκεῖ ἐστηρίζετο τὸ κάλλος τῆς μορφῆς. Τὰς ιδέας του αὐτὰς ἐφήρμοσεν εἰς τὸν περίφημον *Δορυφόρον*, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη κανὼν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα τῶν σωματικῶν ἀναλογιῶν εἰς τοὺς κατόπιν καλλιτέχνας. Ἄλλο ἐξαιρετὸν ἔργον τοῦ Πολυκλείτου ἦτο ὁ *Διαδούμενος*. Ὁ ἀνδριὰς παριστᾷ ἔφηβον, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ δέσῃ τὴν κόμην του με ταινίαν.

Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία

Ἡ ζωγραφικὴ εἶχε λάβει μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὴν κρητικὴν καὶ μυκηναϊκὴν τέχνην. Αἱ περίφημοι τοιχογραφίαι τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Τίρυνθος ὁμιλοῦν εὐγλώττως περὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ ἐνῶ γνωρίζομεν τόσο καλὰ τὴν προϊστορικὴν ζωγραφικὴν, αἱ γνώσεις

μας διὰ τὴν ἑλληνικὴν ζωγραφικὴν τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἶναι πολὺ περιορισμέναι. Δι' αὐτὴν ἔχομεν μόνον εἰδήσεις ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀπὸ αὐτοὺς μανθάνομεν περὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς ἀξίας τῶν μεγαλυτέρων ζωγράφων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος: τοῦ Πολυγνώτου, τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Παρρασίου, διότι οὐδεὶς πίναξ αὐτῶν σώζεται.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰς πληροφορίας τῶν παλαιῶν, διαφωτίζουν σημαντικώτατα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αἱ ἀγγειογραφίαι. Οἱ ἀγγειογράφοι, καίτοι

Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου
(Μαρμάρινος ἀστέρας)

Μελανόμορφος ἀμφορέυς
Αίας καὶ Ἀχιλλεύς παίζουν πεσσοῦς
(ἔργον τοῦ διασημοῦ Ἀθηναίου ἀγ-
γειογράφου τοῦ ἑνὸς αἰῶνος Ἐξηκταίου)

ἦσαν ἀπλοῖ τεχνῖται, μᾶς ἀφῆχαν ἐν τούτοις ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα. Πολλὰ μάλιστα εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ζωγράφων. Τὰ θέματα τῶν ἀγγειογράφων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μυθολογικά. Συχνὰ τὰ ἀγγεῖα κοσμοῦνται μὲ σκηναὶς ἀπὸ τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων καὶ συμπληρῶνουν τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν δι' αὐτοὺς ἀπὸ ἄλλας πηγὰς. Πλήθος τοιούτων ἀγγείων ἔχουν διασωθῆ καὶ στολίζουσι ὅλα τὰ μουσεῖα τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειογραφίας ἐπεκράτησαν δύο ρυθμοί, ὁ μελανόμορφος καὶ ὁ ἐρυθρόμορφος. Ὁ μελανόμορφος ἔχει πατρίδα τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυριάρχησε κατὰ τὸν ἕκτον π.Χ. αἰῶνα. Ὁ ἐρυθρόμορφος

ἀνεπτύχθη βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεκράτησε κατὰ τὸν ἕκτον π.Χ. αἰῶνα.

Τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα φέρουσι ζωγραφισμένας μὲ μαῦρον χρῶμα τὰς μορφάς. Τὰ ἐρυθρόμορφα ἀντιθέτως ἔχουσι μαῦρον χρῶμα εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου καὶ τὰς μορφάς ἐρυθράς. Τὰ ἐρυθρόμορφα εἶναι τὰ ὠραιότερα.

3. Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἕτταν τῶν Περσῶν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπέδωκαν εἰς τὴν πολιοῦχον Ἀθηναίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἀφιερωμένη ἡ Ἀκρόπολις. Αἱ Ἀθηναῖαι εἶναι τώρα

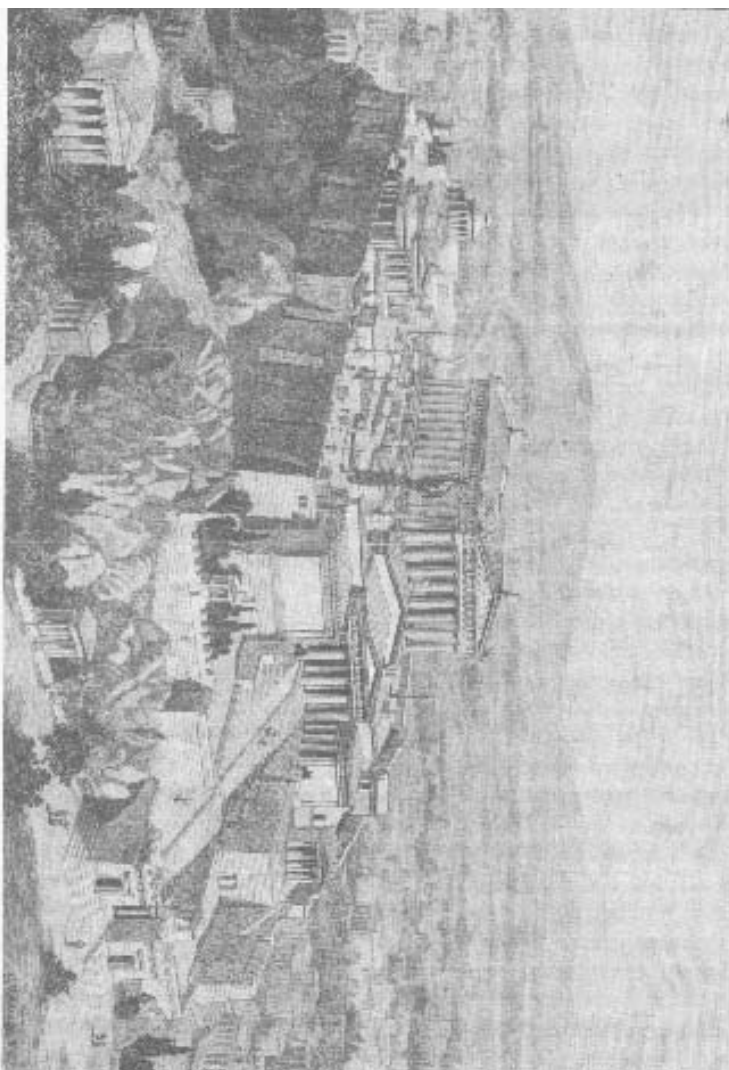
μεγάλη δύναμις με πλούσια εισοδήματα. Διαδέτουν επιπλέον και εξαιρετον υλικόν, τὰ λευκά μάρμαρα τῆς Πεντέλης. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπόν, ἀπὸ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν θεάν, ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως νὰ κτίσουν τοὺς ἐρειπωμένους ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως πολυτελεστέτους καὶ ὠραιότερους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαθεν ὁ Περικλῆς. Ἐμόχθησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ κατώρθησε μετὴν συνεργασίαν τοῦ Φειδίου νὰ καταστήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν τὸ λαμπρότερον καλλιτεχνικὸν μνημεῖον ὅλων τῶν αἰῶνων.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ανερχόμεθα ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν, ὅπου σήμερον ὑπάρχει λιθίνη κλίμαξ. Ὄταν ἀνέλθωμεν τὴν κλίμακα, εὐρισκόμεθα ἐμπροσθεν μεγαλοπρεποῦς εἰσόδου, ἣ ὅποια ὠνομάζετο *Προπύλαια*. Τὸ λαμπρὸν αὐτὸ οἰκοδόμημα ἔκτισεν ὁ ἀρχιτέκτων *Μνησικλῆς* ὀλόκληρον ἐκ πεντελικῶν μαρμάρου. Ἡ κατασκευὴ τοῦ διήρκεσε πέντε ἔτη. Ταυτοχρόνως μετὰ τὰ Προπύλαια ἐκτίσθη ὁ μικρός, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς *Νίκης ἢ Ἀπτέρου Νίκης*, ὅπως λέγεται σήμερον. Εἶναι ναὸς ἀμφιπρόστυλος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, εὐρίσκεται δὲ δεξιὰ μας, πρὶν διέλθωμεν τὰ Προπύλαια, ἐπὶ προεξοχῆς τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὄταν περάσωμεν τὰ Προπύλαια καὶ προχωρήσωμεν, θὰ παρατηρήσωμεν χώρον τετράγωνον, ὅπου σῶζονται τμήματα βάσεως τοῦ κολοσσιαίου ὀρειχαλκίνου ἀγάλματος τῆς *Προμάχου Ἀθηνᾶς*, τὸ ὅποιον κατεσκεύασεν ὁ Φειδίας. Τόσον μέγα ὕψος εἶχε τὸ ἄγαλμα, ὥστε οἱ παραπλέοντες τὸ Σούνιον ἔβλεπον κατὰ τὰς ἀνεφέλους ἡμέρας τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος τῆς θεᾶς νὰ ἀκτινοβολῇ ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου.

Καθὼς προχωροῦμεν, συναντῶμεν ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον χώρον τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἀκροπόλεως τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ σεβαστότερον μνημεῖον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸν *Παρθενῶνα*. Ὁ ναὸς αὐτὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ πεντελικῶν μαρμάρου εἶναι τὸ τελειότερον ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς. Ὁ *Ἰκτίνος* καὶ ὁ *Καλλικράτης* ἦσαν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ, ὁ ὅποιος εἶναι περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὸν σηκόν του ὑπῆρχε τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Ὁ ὀπισθόδομος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς θησαυροφυλάκιον τῆς πόλεως. Περιφῆμα εἶναι τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα, μετὰ τὰ ὅποια ἐστόλισαν τὸν ναὸν ἀπὸ παντοῦ ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του. Εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ σηκοῦ εἰκονίζετο ἡ πομπὴ τῶν

Η Δαδερμάς του Αθηνών (Ανακατασκευή)

Παρθενῶν (Ἀναπαράσταση)

Παναθηναίων. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα παριστάνετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ εἰς τὸ δυτικὸν ἡ φιλονικία τῆς μετὸν Ποσειδῶνα διὰ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως.

Ἀπέναντι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος ὑπάρχει τὸ κομψότατον καὶ χαριτωμένον δημιούργημα τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὸ Ἐρεχθεῖον. Ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ δωρικὸν ρυθμὸν τοῦ Παρθενῶνος ὁ λεπτὸς καὶ ἐλαφρὸς ἰωνικὸς τοῦ Ἐρεχθεῖου δίδει τὴν ἐντύπωσιν μικροῦ κομψοτεχνήματος. Εἰς τὸν χώρον, ὅπου ἰδρύθη ὁ ναός, ἔγινε κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως. Τὸ λαμπρότερον τμῆμα τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν νοτίαν πλευράν, ἡ ὁποία ἔχει στεγασμένην προεξοχὴν ἐν εἴδει στοᾶς. Ἀντὶ κιόνων ἕξ ὠραῖαι κόραι, μετὴν τοπικὴν ἐνδυμασίαν τῶν γυναικῶν τῆς μικρᾶς κόμης τῆς Λακωνικῆς, τῶν Καρυῶν (σήμερον Ἀράχωβα), ὑποβαστάζουν τὴν στέγην τῆς στοᾶς. Εἶναι αἱ περίφημοι Καρυάτιδες, ἀπὸ τὰ

ζωντανώτερα καὶ θελκτικώτερα γλυπτὰ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐμπνεύσει πλείστους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Ὅπως βλέπομεν, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἦσαν συγκεντρωμένα τὰ σεβαστότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα κατώρδωσε νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἡ βαθεῖα εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖον, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ὅλος ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ἠσθάνετο ἐξαιρετικὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐθαμβῶνετο εἰς τὸ ἀντίκρυσμά των.

Ὁ ἴδιος θαυμασμὸς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ ὁ ἴδιος σεβασμὸς πρὸς τὰ ἀθάνατα προϊόντα τῆς παρακινεῖ καὶ σήμερον τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους νὰ ἔρχωνται ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ τῶν ἱερῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἣ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ πεντήκοντα ἔτη τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἔδιδεν αἰσιοδοξίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Γενικῆ ἤτιο ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὰ πάθη, τὰ ὁποία ἐχώριζον τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἔσθθησαν καὶ ὅτι ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν θὰ ἀνεστάτωνον πλέον τὴν χώραν. Ἡ ἀντίληψις αὐτῆ ἐνισχύθη, ὅταν τὸ 445 π.Χ. συνωμολογήθη ἡ τριακονταετῆς εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιῶν. Εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καθόλου εὐχάριστος.

Ἡ Σπάρτη - τῆς ὁποίας τὸ κύρος εἶχε καταπέσει ἔνεκα τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ Πausaniou - περιωρίσθη, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὸ κράτος της, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ καιροφύλακτῆ. Συνεκέντρωσε καὶ ὠργάνωσε τὰς δυνάμεις της, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν τὸ παλαιὸν καὶ φιλόδοξον σχέδιόν της νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἐδείκνυε καμμίαν διάθεσιν νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς μόνιμον κατάστασιν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ προθέσεις τῆς Σπάρτης ἐφάνησαν μὲ τὴν ματαιώσιν ἐξ αἰτίας της τοῦ γνωστοῦ σχεδίου τοῦ Περικλέους περὶ πανελληνίου συνεδρίου διὰ τὴν ἔνωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐθαίρετος διαγωγή τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς συμμάχους συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γεννηθοῦν μίση καὶ νὰ ἐξαφθοῦν τὰ παλαιὰ πάθη εἰς μέγαν βαθμόν. Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἐπωφελήθησαν οἱ Σπαρτιῶται καὶ παρουσιάσθησαν προστάται τῶν καταδυναστευομένων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη. Μία ἀσήμαντος ἀφορμὴ ἐχρειάζετο, διὰ νὰ ἀνάψῃ τὴν καταστρεπτικὴν φλόγα τοῦ πολέμου. Καὶ αὐτὸ δὲν ἐβράδυνε νὰ συμβῇ.

Κατὰ τὸ ἔτος 431 π.Χ., ἡ τριακονταετῆς εἰρήνη κατελύθη καὶ ἤρχισε μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ γνωστὸς ὡς

431 - 404 π.Χ. Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 27 ἔτη. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐξήντησε τὴν Ἑλλάδα

καὶ τὴν ὠδήγησεν εἰς τὴν καταστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ποτὲ πλεόν δὲν ἠδυνήθη νὰ συνέλθῃ. Μὲ τὸ τέλος τοῦ ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος.

2. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὸ σπουδαιότερον αἶτιον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μεταξύ τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς Σπάρτης. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ηὔξηθη εἰς μέγαν βαθμὸν μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐκτεταμένου καὶ ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου των. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριαρχήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των ἦσαν περιζήτητα παντοῦ. Τοῦτο ἐγέννησε τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸν φθόνον τῶν Σπαρτιατῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων των Κορινθίων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἀνταγωνισταὶ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Οἱ Κορίνθιοι ἀνησύχησαν πολὺ, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς πόλεις τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἕως τότε οἱ Κορίνθιοι εἶχον τὸ μονοπώλιον τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Αἱ προσπάθειά των νὰ σταματήσουν μὲ εἰρηνικὰ μέσα τὴν πρόοδον τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων δὲν ἔφεραν κανὲν ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο οἱ Κορίνθιοι ἐπεδίωκον καὶ παρεσκευάζον τὸν πόλεμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἠλπίζον ὅτι θὰ ἐπετύγχανον τοὺς σκοποὺς των. Μόλις ἐδόθη ἡ πρώτη ἀφορμὴ, τὴν ἐπωφελήθησαν καὶ ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Εἰς τὸ τέλος κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπον μὲν μὲ ἀνήσυχον βλέμμα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἦσαν πάντοτε διστακτικοὶ νὰ ἀναλάβουν πόλεμον ἐναντίον των.

Ἀφορμὰς εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκαν τὰ ἐξῆς γεγονότα. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐπίδαμον (σημερινὸν Δυρράχιον), ἡ ὁποία ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐγίνεν ἐπανάστασις. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἐπιδαμνίων ἀνεμείχθησαν

οί Κορίνθιοι. Ἄλλ' ἡ ἐπέμβασις των κατέληξεν εἰς πόλεμον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Κερκυραίων, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι, μολονότι ἐγνώριζον ὅτι, μέ τὸ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κερκυραίους, παρεβιάζον τοὺς ἄλλους τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης, ἔκριναν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χάσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσεταιρισθοῦν ὡς σύμμαχον τὴν Κέρκυραν. Ἡ νῆσος εἶχεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν καὶ εὐρίσκειτο εἰς ἐξαιρετικὴν θέσιν.

Οἱ Κορίνθιοι, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἀθηναίους, ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτειδαίαν, ἡ ὁποία ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς Χαλκιδικίην, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ὅταν ἔμαθον αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν ἀμέσως στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Ποτειδαίαν καὶ τὴν ἐπολιόρκησαν στενωῶς.

Ἄλλη σοβαρὰ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλέους, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Μεγαρεῖς -σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν- ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕΙΣ ΣΠΑΡΤΗΝ - Η ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατόπιν τῶν γεγονότων αὐτῶν, οἱ Κορίνθιοι ἐπέτυχον νὰ συγκληθῆ συνῆδριον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὁποίων ἀρχηγός ἦτο ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν οἱ φιλοπόλεμοι. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰρήνη δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τρεῖς περιόδους.

Ἡ πρώτη περίοδος ὠνομάσθη δεκαετής ἢ Ἀρχίδαμειος πόλεμος (431 - 421 π.Χ.). Ἐλάβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σπαρτιατικοῦ καὶ λοιποῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, τὸν Ἀρχίδαμον, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἦσαν ἀμφίβολα.

Ἡ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων (415 - 413 π.Χ.), ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς καταστροφὴν των.

Τὴν τρίτην περίοδον ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Δεκελεικὸς πόλεμος (413 - 404 π.Χ.), ὁ ὁποῖος ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀθηνῶν.

Εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἀγωνιώδη πάλην τῶν δύο ἐπιφανῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ Ἑλλάς. Μὲ τὴν Σπάρτην εἶχε συνταχθῆ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, μερικαὶ πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἢ Λευκάς. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων των, εἶχον ὡς συμμάχους τὴν Ναύπακτον, τοὺς Ἀκαρνανὰς καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον συμπαθείας καὶ μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν Ἀθηνῶν, διότι διεκέρυττον, ὅτι πολεμοῦν, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι κατήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον μὲ ἀκμαίας δυνάμεις. Ἰσχυρότεροι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ θάλασσαν, ὑστέρουν τῶν Σπαρτιᾶτῶν εἰς τὴν δύναμιν κατὰ ξηρὰν. Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήγοντο μόνον κατὰ τὸ θέρος (Μάρτιος - Νοέμβριος). Ἡ περίοδος τοῦ χειμῶνος (Δεκέμβριος - Φεβρουάριος) προωρίζετο διὰ τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας τῶν ἐμπολέμων.

4. ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἀρχιδάμειος πόλεμος. - Ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 431 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμος μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, νὰ κόπῃ τὰ δένδρα καὶ νὰ καταστρέφῃ τοὺς ἀγρούς. Οἱ ἀγρόται μὲ πόνον ψυχῆς παρηκολούθουν τὴν φθορὰν τῆς περιουσίας των μέσα ἀπὸ τὰ τεῖχη τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχον καταφύγει μὲ τὰς οἰκογενεῖας των καὶ μὲ τὰ κινητὰ πράγματά των κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους. Ὁ μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι κατὰ ξηρὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς ἄμυναν. Δι' αὐτό, μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, παρήγγειλεν εἰς τοὺς κτηματίας τῆς Ἀττικῆς νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν πόλιν. Τοιοῦτοτρόπως ὅλος ὁ χώρος ὁ μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐγένετο ἀπὸ πρόσφυγας. Ἐκεῖ ἦσαν ἀσφαλεῖς, διότι τὰ μακρὰ τεῖχη προσφύλαττον τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ νὰ ἀποδώσουν τὰ ἴσα εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔστειλαν τὸν στόλον των

εις τὴν Πελοπόννησον καὶ δι' αὐτοῦ ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς.

Ὁ Ἀρχίδαμος δὲν παρέτεινε ἐπὶ μακρὸν τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Μόλις ἤρχισαν νὰ λείπουν αἱ τροφαί, ἐγκατέλειψε τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐπέστρεψε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπίσης, ἀφοῦ ἐλεηλάτησε τὰ εὐφορώτερα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἐπανεπέλευσε εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπέρασε τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν μὲ φροντίδα τοῦ δημοσίου τοὺς πρῶτους νεκροὺς τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δέ, σύμφωνα μὲ παλαιὸν ἔθιμον, ἔπρεπε κατὰ τὴν ταφὴν νὰ ὀμιλήσῃ πρὸς τιμὴν των ἐκ μέρους τῆς πόλεως ἀνὴρ μὲ γενικὴν ὑπόληψιν καὶ κύρος, ὠρίσθη ὁ Περικλῆς νὰ εἴπῃ «ἐπ' αὐτοῖς ἐπαινοὺς τὸν πρόποντα». Ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τότε ὁ Ἀθηναῖος πολιτικός, εἶναι πραγματικὸν ἀριστοῦργημα. Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους, ὅπως λέγεται, ἀποτελεῖ ὕμνον πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα των καὶ τὸν πολιτισμὸν των. «Μόνη, λέγει, ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ ὅλας τὰς σημερινὰς πόλεις παρουσιάζεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἐρευνητοῦ ἀνωτέρα τῆς φήμης τῆς καὶ μόνη αὐτὴ οὔτε εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅταν ἔλθῃ ἐναντίον τῆς, δίδει ἀφορμὴν, νὰ ἀγανακτῆ, διότι κακοπαθεῖ ἀπὸ τοιοῦτους ἀσημάντους ἀνδρώπους, οὔτε εἰς τὸν ὑπήκοον νὰ παραπονήται, διότι τάχα κυβερνάται ἀπὸ ἀναξίους... Λοιπὸν χάριν τοιαύτης πόλεως αὐτοὶ ἐδῶ γενναίως μαχόμενοι ἐφονεύθησαν, ἐπειδὴ ἐδεώθησαν χρέος των νὰ μὴ τὴν ἀφήσουν νὰ χαθῆ, καὶ ὁ καθένας ἀπὸ ὅσους μένουσιν εἰς τὴν ζωὴν δίκαιον εἶναι νὰ θέλῃ νὰ ὑποφέρῃ πρὸς χάριν τῆς». (Θουκυδίδου, Περικλέους Ἐπιτάφιος).

Τὸ δεῦτερον ἔτος ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ τὸν Περικλέα, ἐλεηλάτησεν ἐκ νέου διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Ἀλλὰ τὸ ἔτος αὐτὸ μεγάλη συμφορὰ ἐπληξεν τοὺς Ἀθηναίους. Συγχρόνως περίπου μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σπαρτιατῶν, φοβερὰ ἐπιδημικὴ νόσος, λοιμὸς, ὅπως τὸν λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Εἶναι πιθανόν, ὅτι μετεδόθη εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀπὸ ξένον ἐμπορικὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον προήρχετο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἡ ἐπιδημία ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Ὁ συνωστισμὸς, ὁ ὁποῖος εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν ὄλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου εἰς τὸν μεταξὺ

τῶν μακρῶν τειχῶν χώρον καὶ τὰς ἀνδυγιεινὰς καλύβας, ὑπεβοήθει τὴν ἐξάπλωσίν τῆς. Προσέβαλεν ὅλους χωρὶς διάκρισιν φύλου ἢ ἡλικίας.

Ὁ Θουκυδίδης, ὁ ὁποῖος προσεβλήθη ἀπὸ τὸν λοιμὸν καὶ ἐσώθη, τὸν περιγράφει μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβειαν. Ἀπὸ τὰ συμπτώματα φαίνεται, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. «Τόσον ἀσύνηδες ἦτο τὸ νόσημα, λέγει, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον, ὅπως τὰ πρόβατα, καὶ πολλοὶ ἔμενον ἄταφοι. Τὰ δὲ πτηνὰ, τὰ ὁποῖα τρώγουν ἀνθρώπινα πτώματα, ἢ δὲν ἐπλησίαζον τοὺς ἀτάφους νεκρούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολλοί, ἢ, ὅσα ἔφαγον ἀπὸ αὐτούς, ἐμολύνθησαν καὶ ἀπέθανον. Τὰ πτηνὰ αὐτὰ ἐξηφανίζοντο ἀπὸ τὰ μέρη, ὅπου εὕρισκοντο ἄταφα πτώματα». Ὁ λοιμὸς διήρκεσε, μὲ μικρὰς ὑποχωρήσεις, καθ' ὅλον τὸ δεῦτερον καὶ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ ἐπροξένησε μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν πληθυσμὸν.

Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων. - Θάνατος τοῦ Περικλέους

Ὁ Ἀρχίδαμος ἐφοβήθη μήπως προσβληθῆ ὁ στρατός του ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν καὶ ἀπεχώρησε μὲ σπουδὴν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς ἐξ ἄλλου, ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε τὸν στόλον ὑπὸ ἄλλους στρατηγούς εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ ἐπιτύχη τὴν ἄλωσην τῆς Ποτειδαίας. Ὁ στόλος ὅμως ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἡ κατάστασις ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν θραύσιν τοῦ λοιμοῦ ἦτο σχεδὸν ἀπελπιστικὴ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ χάνουν τὸ ἡθικόν των. Εἰς τὴν ἀπόγνωσίν των ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ Περικλέους, τὸν ὁποῖον ἐδεώρουν ὑπαίτιον τῶν συμφορῶν.

Ὁ Περικλῆς τότε συνεχάλεσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ μὲ τὴν γνωστὴν ἀταραξίαν του ὠμίλησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὡς πατὴρ καὶ ὄχι ὡς ἀνώτατος ἄρχων. «Ἄν ἡ πατρις εὐτυχῆ, εἶπεν, αἱ ἰδιωτικαὶ ἀτυχίαι θεραπεύονται, ἐνῶ οὐδεμία ἰδιωτικὴ εὐτυχία δύναται νὰ διατηρηθῆ, ὅταν ἡ πατρις περιέλθῃ εἰς δυστυχίαν... Ὅταν λοιπὸν ἡ μὲν πατρις ἡμπορῆ νὰ βαστάσῃ τὰς συμφορὰς τῶν πολιτῶν, ἕνας δὲ ἕκαστος μεμονωμένος πολίτης δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ, πῶς δὲν ἐπιβάλλεται ὅλοι μαζί νὰ τὴν ἐνισχύσωμεν καὶ νὰ μὴ μᾶς τρομάζουν αἱ ἀτομικαὶ κακουχίαι μας;»

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ λόγου ὑπῆρξε μεγάλη. Ἡ δυσφορία τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ Περικλέους ἔπαυσεν, ἀλλὰ προσωρινῶς. Αἱ ταλαιπωρίαι τῶν ἀπὸ τὴν νόσον ἐμεγάλωνον καὶ ἡ ὀργὴ τῶν ἐξέσπασε καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Περικλέους, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τώρα ἀφήρσαν τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ. Χωρὶς δυσφορίαν καὶ παράπονον ὁ Ἀθηναῖος πολιτικὸς ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔχασεν ἀπὸ τὴν νόσον τοὺς δύο υἱοὺς του. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν συμφορὰν διετήρησεν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν του.

Ἡ ἀνικανότης τῶν διαδόχων τοῦ Περικλέους ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ἀρχήν. Δὲν ἦτο ὅμως πλέον πεπρωμένον νὰ ὑπηρετήσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν πατρίδα του. Προσεβλήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν θανατηφόρον ἐπιδημίαν καὶ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 62 ἐτῶν.

Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἀνεπανόρθωτος συμφορὰ. Ὁ Περικλῆς, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς καὶ ρήτωρ. Μὲ τὰ προτερήματα αὐτὰ ἀπέκτησε μέγα κύρος, μὲ τὸ ὁποῖον κατώρθωνε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν πειθαρχίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ θεμελίον διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν προκοπὴν τῶν λαῶν. Καὶ ἐπετύγχανεν αὐτὸ χωρὶς καθόλου νὰ δεσμεύῃ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπώλειά του ἦτο βαρὺ πλήγμα διὰ τοὺς Ἀθηναίους.

Μετὰ τὸν Περικλέα ἐπεκράτησαν πολιτικοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸ συμφέρον τῆς ὀλότητος, ἀλλ' εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς προσωπικῆς τῶν φιλοδοξίας. Ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὸν λαὸν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας τῶν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐκλογὴν τῶν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα. Οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ὠνομάζοντο *δημαγωγοί*. Περίφημος δημαγωγός, ὁ ὁποῖος ἐπεβλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας κανὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ὑπῆρξεν ὁ Κλέων, ἄνθρωπος ἐμπαδέστατος καὶ τυχοδιώκτης. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' εἶχε πλουτήσῃ ὡς βιομήχανος βυρσοδέψης. Πλὴν τῶν χρημάτων ὅμως διέθετε καὶ ρητορικὴν καὶ δημαγωγικὴν ἱκανότητα μοναδικήν. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐπεβάλλετο εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸ παρέσυρεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων.

Αποστασία τῆς Λέσβου

Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιᾶται δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ λοιμοῦ. Δὲν ἔμειναν ὅμως ἀργοί. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχιδάμου ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Πλαταιῶν, τὰς ὁποίας ἐπολιόρκησαν.

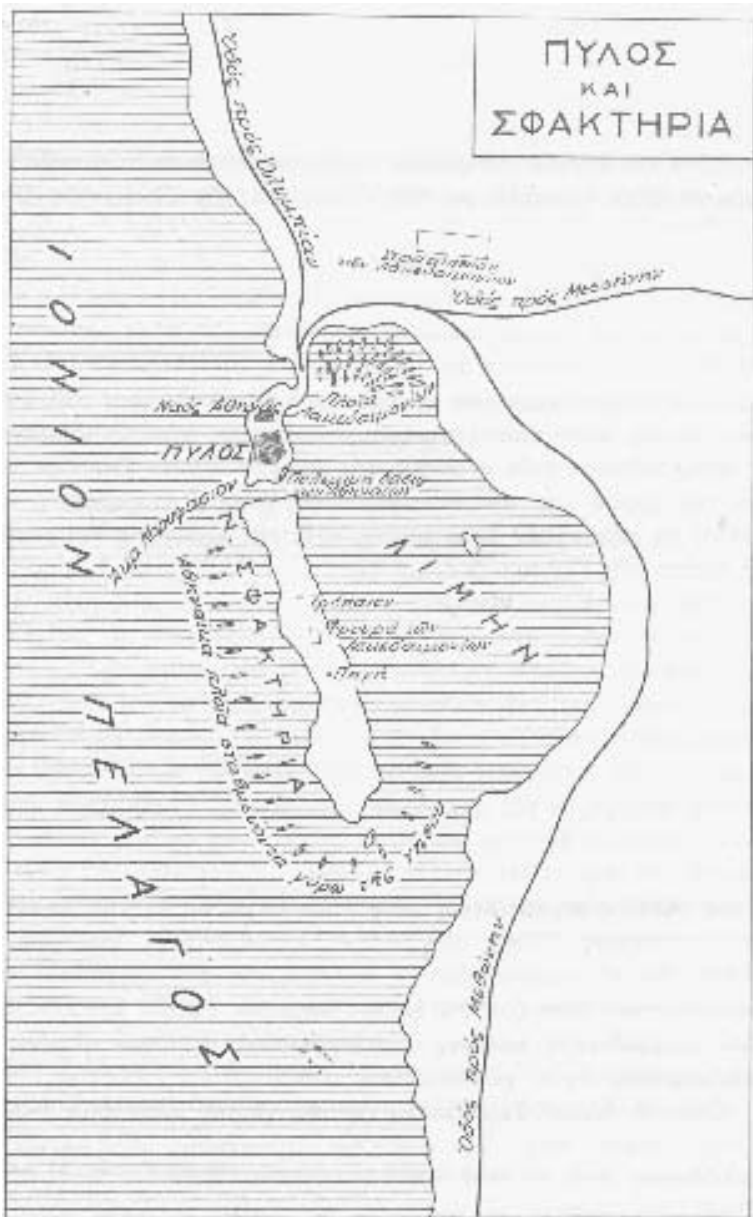
Ἐν τῷ μεταξύ ἔπεσεν ἡ Ποτείδαια καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (428 π.Χ.) ἀπεστάτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἡ Λέσβος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἀμέσως στόλον καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Μυτιλήνην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ Μυτιληναῖοι ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος νὰ παραδοθῶν, διότι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν κατώρθωσαν νὰ τοὺς βοηθήσουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Λέσβος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μυτιλήνης ἐφάνη ἡ ἐμπάθεια καὶ ἡ ἀγριότης τοῦ Κλέωνος. Οὗτος προέτεινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ θανατώσουν ὅλους τοὺς ἐνηλικίους Μυτιληναίους. Καὶ ἀπεσοβήθη μὲν τὸ φρικτὸν τοῦτο ἀνοσιούργημα, διότι ἐπεκράτησαν ἄλλαι φρονιμώτεραι γνῶμαι, ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν χιλίους αἰχμαλώτους ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Μυτιλήνης.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυρίευσαν μετὰ διαιτητικὴν πολιουρκίαν τὰς Πλαταιάς καὶ διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς συμμάχους τῶν Θηβαίων, ἐφόνευσαν τοὺς ὀλίγους ὑπερασπιστὰς τῆς ἐνδόξου πόλεως. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος ἐγένετο διαρκῶς ἀγριώτερος.

Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον τὸ σημαντικώτερον πολεμικὸν γεγονός ἐπῆρξεν ἡ κατάληψις τῆς Πύλου καὶ τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὸ 425 π.Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης κατέπλευσε μὲ πέντε πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὠχύρωσε τὴν περιοχὴν. Ἐπειδὴ ἡ πόλις ἔκειτο εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ὁ Δημοσθένης ἐσχεδιάζε νὰ τὴν καταστήσῃ ὄρμητῆριον, διὰ νὰ ἀποκλείσῃ ἐκ δυσμῶν τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς δυσηρεστομένους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατοίκους τῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀντελήφθησαν τοὺς σκοποὺς του καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον του ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ

ΠΥΛΟΣ
ΚΑΙ
ΣΦΑΚΤΗΡΙΑ

τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ἀπεβίβασαν 420 ὀπλίτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἣ ὅποια εὐρίσκεται ἐμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Πύλου. Ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας τοῦ προσέβαλε γενναίαν ἀντίστασιν. Ὅταν ἐφθάσε δὲ ἐνίσχυσις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὄχι μόνον κατώρθησε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλὰ καὶ ἐπολιόρησε τοὺς 420 ὀπλίτας τῶν εἰς τὴν Σφακτηρίαν. Ἄρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπλίτας αὐτοὺς ἀνῆκον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενεῖας τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι προέτειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην, ἀλλ' αὐτοί, κατὰ συμβουλήν τοῦ Κλέωνος, ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πολιορκία παρετείνετο, ὁ Κλέων ἐζήτησε νὰ ἀποσταλῆ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Πύλον. Ἐδῶκε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ θὰ ἐφόνευεν ἢ θὰ ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας αἰχμαλώτους τοὺς ἀποκλεισμένους εἰς τὴν Σφακτηρίαν Σπαρτιάτας. Ὅπως διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης, οἱ Ἀθηναῖοι ἐγέλασαν διὰ τὰς καυχησιολογίας τοῦ Κλέωνος, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν πρότασίν του. Ἡλιπίζον ὅτι ἐδίδοτο εὐκαιρία «*δυοῖν ἀγαθοῖν τοῦ ἑτέρου τεύξεσθαι: ἢ Κλέωνος ἀπαλλαγῆσεσθαι, ὃ μᾶλλον ἤλιπίζον, ἢ Λακεδαιμονίους σφίσι χειρώσασθαι*».

Ὅταν ὁ Κλέων ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον, εὗρεν ὅλα ἑτοιμα διὰ τὴν ἐπίδρασιν ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Οἱ Σπαρτιάται ἐκυκλώθησαν ἀπὸ παντοῦ καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ διαφύγουν. Δι' αὐτὸ ἐπολέμησαν μὲν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κλέων ἐντὸς 20 ἡμερῶν μετέφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του, τοὺς 292 ἐπιζήσαντας Σπαρτιάτας ὀπλίτας τῆς Σφακτηρίας. Ἀπὸ τότε ὁ τυχοδιώκτης δημαγωγὸς ἐγίνε παντοδύναμος. Οἱ Σπαρτιάται δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἠπειλήσαν ὅτι, ἂν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἐθανάτωνον τοὺς αἰχμαλώτους.

Νικίειος εἰρήνη

Ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας, ἐξήγαγε τὴν πατρίδα του ὁ χρηστός, γενναῖος καὶ ἐξαιρετος στρατηγὸς Βρασίδης. Οὗτος, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μὲ τὴν μοναδικὴν διὰ Σπαρτιάτην ρητορικὴν του ἱκανότητα ἔπεισε τοὺς Ἐφόρους νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴν

εκπέλεσιν τοῦ τολμηροῦ του σχεδίου.

Ὁ Βρασίδης ἐπέρασε μὲ ὀλίγας δυνάμεις τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς ἄμεσον συνεννόησιν μὲ τὸν βασιλέα Περδίκκαν, φίλον τῶν Σπαρτιατῶν. Μὲ τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ ὁ Βρασίδης ἀπέσπασε πολλὰς πόλεις ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Χαλκιδικήν. Τέλος ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίπολιν, ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ναύαρχος τότε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, δὲν ἠδυνήθη νὰ πλεύσῃ ἐγκαιρῶς εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάληψιν τῆς. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἀναπολόγητον εἰς θάνατον. Ὁ Θουκυδίδης, διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ὑπεβλήθη εἰς ἐκουσίαν ἐξορίαν.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Κλέωνα. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἀφίξιν του οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεκρούσθησαν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Κατὰ τὴν μάχην ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς ἐνίκηθη καὶ ὁ Κλέων ἐφονεύθη. Τὴν ἰδίαν ὅμως τύχην εἶχε καὶ ὁ στρατηγὸς Βρασίδης, ὁ ὁποῖος ἐτάφη μὲ μεγάλας τιμὰς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀμφιπόλεως. Τοιοῦτοτρόπως ἔλειψαν οἱ δύο φιλοπόλεμοι στρατηγοὶ Βρασίδης καὶ Κλέων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπερίσχυσε τότε τὸ κόμμα τοῦ Νικίου, ὁ ὁποῖος ἤρχισεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Σπαρτιάτας περὶ εἰρήνης. Αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκαί, διότι καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι εἶχον ἐξαντληθῆ ἀπὸ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται τὸ 421 π.Χ. ἔκλεισαν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποδοθοῦν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δέ ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἔγινε μὲ τὴν μεσολάβησιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ στρατηγοῦ Νικίου, διὰ τοῦτο ὠνομάσθη *Νικίειος εἰρήνη*.

Ὁ Νικίας

Ὁ Νικίας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ τὰ ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Λαυρείου καὶ ἀπὸ βιομηχανικὰς ἐργασίας ἠὔξησε τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησε, καὶ ἔγινεν ὁ πλουσιώτερος ἄνθρωπος τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Νικίας ἦτο πολίτης ἐνάρετος καὶ συνετός. Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ

δημοσία ζωή του ἦτο ἄμεμπτος. Ἐξ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς ἠσθάνετο πολὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν προγονικὴν θρησκείαν. Καίτοι πλούσιος, διῆγε βίον ἀπλοῦν καὶ λιτόν. Ἡ νομιμοφροσύνη, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ δικαιοσύνη του ἦσαν ὑποδειγματικά. Ἀλλ' ὑπεράνω ὅλων τῶν ἀρετῶν του διέλαμπεν ἡ φλογερὰ φιλοπατρία του. Ὅνειρον ὅλης τῆς ζωῆς του ἦτο ἡ διατήρησις «τοῦ μεγάλου ὀνόματος τῶν Ἀθηνῶν», ὅπως συνήθιζε νὰ λέγῃ, καὶ κατὰ τὰς ἀτυχίας τῆς πόλεως «ἡ ἐπανόρθωσις τῆς πεπτωκυίας δυνάμεως αὐτῆς». Ὁ Νικίας εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας, τῶν ὁποίων ἐπαινεῖ τὸν χαρακτήρα ὁ Θουκυδίδης: «Ἡ ὅλη διαγωγὴ, λέγει, τοῦ Νικίου ἦτο κανονισμένη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀποβλέπη μόνον εἰς τὴν χρηστότητα».

Ὡς στρατηγὸς διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ ἀπήλαυε γενικῆς ὑπολήψεως. Ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἠγαπάτο, διότι ὑπεβάλλετο μαζί των εἰς τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ τὰς αὐτὰς ταλαιπωρίας καὶ στερήσεις. Εἰς τὴν πολιτικὴν διεκρίθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε χαρακτῆρα ἤπιον καὶ ἄτολμον, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ ἀντιπάλου Κλέωνος, ὁ ὁποῖος ἦτο βιαϊότατος καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ μεταχειρίζεται καὶ τὰ εὐτελέστερα μέσα, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἡ ἀγαθότης, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ σωφροσύνη τοῦ Νικίου δὲν συνεβιάζοντο μετὰ τὴν ταραχώδη ἐποχὴν, μετὰ τὴν ὁποίαν συνέπεσεν ἡ ἀνάμειξις του εἰς τὴν πολιτικὴν.

Ὁ Νικίας εἶχε συμβουλευσεῖ τοὺς Ἀθηναίους, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας, νὰ δεχθῶν τὰς προτάσεις εἰρήνης τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος ἐπεβλήθη ἡ πολιτικὴ του, εἰς τὴν ὁποίαν ὠφείλετο ἡ Νικίειος εἰρήνη. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἦτο ἀπλῶς μία ἀναγκωχὴ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτησαν μετ' ὀλίγον οἱ φιλοπόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ καταφέρωνται κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἀρχηγὸς των ἦτο νέος πολιτικὸς ἀνὴρ μετ' ὠραῖον παράστημα, εὐφύης καὶ δραστήριος, ἀλλὰ καὶ πλήρης ἐλαττωμάτων, ὁ Ἀλκιβιάδης.

Ὁ Ἀλκιβιάδης

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀνήκεν εἰς μεγάλην οἰκογένειαν. Ὁ πατὴρ του Κλεινίας κατήγετο ἀπὸ τὸ μυθικὸν γένος τῶν Αἰακιδῶν, ἡ δὲ

μήτηρ του Δεινομάχη από τους Άλκιμεωνίδας και ἦτο συγγενής τοῦ Περικλέους. Πολύ ἐνωρίς ἔχασεν ὁ Ἀλκιβιάδης τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Κορωνείας (446 π.Χ.), καὶ τὴν κηδεμονίαν του ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του παρηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἰδιαιτέρως συνεδέθη μὲ τὸν Σωκράτην, ὁ ὁποῖος ὅμως, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς του, πολὺ ὀλίγον ἐπέδρασεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτήρα τοῦ μαθητοῦ του. Μὲ τὴν λαμπρὰν μὀρφωσιν, τὴν εὐφυΐαν, τοὺς εὐγενεῖς τρόπους καὶ τὴν ὀραιότητά του ἐγοήτευεν ὅλους. Ἦτο γενναῖόδωρος μέχρι σπατάλης, καταδεκτικὸς καὶ πειστικὸς εἰς τοὺς λόγους του. Εἶχεν ἀποκτήσει τόσῃν συμπάθειαν εἰς τὸ πλῆθος, ὥστε, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, «οὐδὲν θαυμαστόν, ὅτι ἦνθει ἡ δόξα αὐτοῦ μετ' εὐνοίας καὶ τιμῆς, ἐπεὶ καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἔνια πολλάκις χάριν εἶχε».

Ἄλλ' εἶχεν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ μεγάλα ἐλαττώματα, διότι ἦτο ὑπερβολικὰ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Χάριν τῶν προσωπικῶν ἐπιδιώξεων του ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν χωρὶς νὰ πιστεύῃ εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας. Ἐνῶ ἦτο καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὅπως καὶ ὁ Νικίας, ἐν τούτοις ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου. Ἐφάνταζετο, ὅτι θὰ ἐδίετο εἰς αὐτὸν ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσῃ δόξαν καὶ ὄνομα. Μὲ τὴν ἀλλοπρόσαλλον πολιτικὴν καὶ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του ὠδήγησε τὴν πατρίδα του εἰς μεγάλας συμφοράς. Ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην ἔλειπεν ὁ ἀγνὸς

Ἀλκιβιάδης

πατριωτισμός του Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους καί τοῦ συγγρόνου του πολιτικοῦ Νικίου.

5. ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὰ πολιτικά σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου

διὰ τήν κατάκτησιν τῆς Σικελίας

Ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου ἦτο φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σπαρτιαῖται διὰ τήν νεαρὰν κυρίως ἡλικίαν του δέν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ διετήρουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Νικίαν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του, ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγινεν ἐχθρὸς των. Διὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῆ ὅταν ἐξελέγη στρατηγός (420 π.Χ.), συνεννοήθη μὲ τοὺς ἀντιπάλους τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοὺς Ἀργεῖους, Ἀρκάδας καὶ Ἡλείους, μὲ σκοπὸν νὰ προσβάλῃ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν ἰδίαν της χώραν. Οἱ Σπαρτιαῖται ὅμως ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοιοῦτοτρόπως τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐματαιώθησαν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀποτυχία αὐτῆ δέν ἐσωφρόνισε τὸν φιλόδοξον πολιτικόν. Διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸ γόητρόν του, ἔβαλε τώρα εἰς τὸν νοῦν τολμηρότερα σχέδια καὶ περιέμενε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογήν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρέφει τὴν προσοχὴν των πρὸς δυσμάς. Τοὺς προσεΐλκυεν ἰδίως ἡ ἐπίκαιρος θέσις τῆς Σικελίας μὲ τὰς πλουσίας ἀποικίας της, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον αἱ Συρακοῦσαι. Ἐὰν ἐγίνοντο κύριοι τῆς μεγάλης νήσου, θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἡγεμονίαν των σπουδαιότατα ἑλληνικὰ κέντρα τῆς δύσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ Πελοπόννησος θὰ ἀπεκλειέτο ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο ὑποχείριος εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσχέφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγαλεπήβολον αὐτὸ σχέδιον. Ἐφάνταζετο ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀνεγνωρίζετο ὡς ὁ μεγαλοφύεστατος πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ἡ εὐκαιρία δέν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῆ.

Εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀρχίσει ἐχθροπραξίαι μεταξὺ τῶν πόλεων Ἐγέστης καὶ Σελινούντος. Ἐπειδὴ οἱ Συρακούσιοι ἐβόηθον τοὺς

Σελινουντίους, οί Έγεσταίοι ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὑπεστήριξε θερμῶς τὴν αἴτησιν τῶν Έγεσταίων, τὴν ὁποίαν οἱ φρονιμώτεροι Ἀθηναῖοι, καὶ πρὸ πάντων ὁ Νικίας, ἀπέκρουον. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅπως διηγείται ὁ Θουκυδίδης, ὁ Νικίας ἐτόνισε τὸν μέγιστον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον θὰ διέτρεχον, ἂν ἀπετύγχανον εἰς τὴν μακρινὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. «Ἄν πάθωμεν, εἶπε, κάποιαν σοβαρὰν ἤτταν, θὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν οἱ ἐχθροὶ ἀμέσως. Αὐτοὶ ἤναγκάσθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην, διότι ἔπαθον κατὰ τὸν πόλεμον μεγαλυτέρας συμφορὰς ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας. Ἐπειτα ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ὄροι τῆς εἰρήνης ἀμφισβητούμενοι... Ἄν διχάσωμεν τὰς δυνάμεις μας, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν μαζὶ με τοὺς Σικελιώτας... Ἄς ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς τοὺς Έγεσταίους ὅτι, ὅπως ἤρχισαν τὸν πόλεμον με τοὺς Σελινουντίους χωρὶς τοὺς Ἀθηναίους, ἔτσι πρέπει μόνοι τῶν νὰ τὸν τελειώσουν. Ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ κάμνωμεν συμμάχους, ὅπως συνηθίζομεν, ἐκείνους τοὺς ὁποίους θὰ βοηθήσωμεν, ἂν ἀτυχήσουν, ἐνῶ δὲν πρόκειται νὰ ὠφεληθῶμεν τίποτε ἀπὸ αὐτοὺς εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης». Ἄλλ' οἱ φρόνιμοι λόγοι τοῦ Νικίου δὲν ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ γοητεία καὶ τὰ ἀπατηλὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀλκιβιάδου τοὺς παρέσυραν καί, χωρὶς νὰ σκεφθοῦν τοὺς κινδύνους, ἀπεφάσισαν τὴν ἐκστρατείαν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας. - Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου

Ἀφοῦ ἡ μεγάλη ἀπόφασις εἶχε ληφθῆ, οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ὀργανώνουν τὴν ἐκστρατείαν με ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἀμέσως ἐξέλεξαν στρατηγούς τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Λάμαχον καὶ τὸν Νικίαν. Εἶναι πράγματι συγκινητικὴ ἡ δῆλωσις τοῦ Νικίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν στρατηγίαν, ἐφ' ὅσον αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τῆς πατρίδος, καίτοι ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἐκστρατείαν.

Ἄλλ' ἐνῶ αἱ πολεμικαὶ ἐτοιμασίαι εὕρισκοντο εἰς τὸ τέλος τῶν, ἀπροσδόκητον γεγονός ἐσυνετάραξε τὰς Ἀθήνας. Μίαν πρωίαν εὐρέθησαν κομμέναι αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ μικραὶ τετράγωνοι στήλαι, αἱ ὁποῖαι ἔφερον εἰς τὴν κορυφὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ὡς ὁδοδείκται. Ἐπ' αὐτῶν ἀνεγράφοντο ὁδηγίαι διὰ τοὺς διαβάτας καὶ συμβουλαὶ χρήσιμοι διὰ τὴν ζωὴν. (Μὴ φίλους ἐξαπάτα. Πορεύου δίκαια φρονῶν.

Μὴ πᾶσι πιστεῦε. Ἀνιαρὸν ἀργία) κ.ἄ.δ.

Ὁ ἀκρωτηριασμός τῶν Ἑρμῶν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μεγάλη ἀσέβεια καὶ ὡς κακὸς οἰωνός διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Ἡ βουλή προσεκήρυξεν ἀμέσως ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐνόχων. Καὶ οἱ μὲν ἔνοχοι δὲν ἀνευρίσκοντο, ἀλλ' οἱ πολλοὶ ὑπόπτευσον τὸν Ἀλκιβιάδην. Αὐτὸς ἐζήτησε νὰ διεξαχθοῦν ἀνακρίσεις, οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως ἐπέτυχον ἀναβολὴν τῆς δίκης, διὰ νὰ μὴ ματαιωθῇ δῆθεν ἡ ἐκστρατεία.

Ὁ στόλος μὲ τὴν ἄλλην ἐκστρατευτικὴν δύναμιν ἀπέπλευσεν

ἐκ τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ θέρους τοῦ 415 π.Χ. Ὁ ἀπόπλους ἔλαβε μορφήν πανηγυρικὴν. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιεῖς, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ κατευδῶσαν τοὺς ἀναχωροῦντας μὲ τὰς θερμότερας εὐχάς. Εἰς τὴν Κέρκυραν, ἡ ὁποία εἶχεν ὀρισθῆ ὡς τόπος συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, συνηθροίσθησαν 134 τριήρεις, 5.100 ὀπλίται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1.500 Ἀθηναῖοι, 1.300 μισθοφόροι ψιλοὶ καὶ πλῆθος ἄλλων φορτηγῶν καὶ μεταγωγικῶν πλοίων. Ὅλοι αὐταὶ αἱ δυνάμεις ἦσαν ἄριστα ἐξοπλισμέναι καὶ εἶχον ἄφθονα ἐφόδια.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ὁ στόλος διηυδύνθη εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σικελίαν.

Τότε παρουσιάσθησαν αἱ πρῶται δυσκολίαι.

Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νήσου δὲν ἔδειξαν προθυμίαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως αὐτοὶ ἤλπιζον. Ἐξ ἄλλου, οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ διεφώνησαν. Ὁ Λάμαχος εἶχε τὴν

Στήλη Ἑρμοῦ

γνώμην νὰ προσβάλουν ἀμέσως τὰς Συρακούσας, ἐνῶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Νικίας ὑπεστήριζον, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν προηγουμένως συμμάχους.

Ἀλλὰ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο τὸ ἐξῆς: Εἰς τὴν νῆσον κατέπλευσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐν ἑκ τῶν ἱερῶν πλοίων τῶν Ἀθηναίων, ἡ Σαλαμινία. Εἶχεν ἐντολὴν νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐχθρῶν του διὰ τὸν ἀκρωτηριασμόν τῶν Ἐρμῶν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τῆς πόλεως. Ἠκολούθησε μὲ τὴν ἰδικὴν του τριήρη τὴν Σαλαμινίαν, καδ' ὁδὸν ὅμως ἐδραπέτευσε καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἐρήμην, εἰς θάνατον καὶ ἐδήμυσαν τὴν περιουσίαν του.

Τότε ἐφάνη ὁ διεστραμμένος νοῦς καὶ χαρακτήρ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἀθηναίους, ἔγινε πολύτιμος συνεργάτης τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του. Συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας ἀφ' ἐνὸς νὰ στείλουν εἰς τὴν Σικελίαν ἰκανόν στρατηγόν μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τειχίσουν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὴν Δεκέλειαν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτὴν μονίμως.

Ἡ καταστροφή

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Λάμαχος ἐφθασαν εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Συρακουσίους εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως, ἐπολιόρκησαν στενῶς τὴν πόλιν. Οἱ Συρακούσιοι

ἐπιέζοντο πολὺ ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιάται, κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἔστειλαν τὸν ἐμπειροπόλεμον στρατηγὸν Γυλίππον μὲ δύναμιν τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἡ ἄφιξις τοῦ Γυλίππου ἔδωκε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Συρακουσίους καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν των.

Ἀντιθέτως, ἡ κατάστασις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ἐχειροτέρευε διαρκῶς. Ὁ στρατηγὸς Λάμαχος ἐφονεύθη, ὁ δὲ Νικίας δέν κατώρδωσε νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον κατὰ τοῦ Γυλίππου καὶ τῶν Συρακουσίων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ Νικίας συνέστησε δι' ἐπιστολῆς του εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν. Εἰς ἀπάντησιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθειαν ἀπὸ 70 πλοῖα καὶ 5.000 ὀπλίτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ἐνισχύσεων τὰ πράγματα διαρκῶς ἐχειροτέρευον διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἐπίθεσις, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν κατὰ τῶν Συρακουσίων, ἀπέτυχε. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐπανειλημμένας ἀτυχεῖς ναυμαχίας. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἔγινε τοιουτοτρόπως κρίσιμος. Μόνον των ἔκαυσαν τὸν ὑπόλοιπον στόλον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Οἱ Συρακούσιοι ἀντελήφθησαν τὰς προθέσεις των καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τοῦ ὑποχωροῦντος ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ. Κατόπιν ἐξαιρετικῆς φθορᾶς καὶ ἀφαντάστου κακοπαθείας οἱ δύο Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν μέ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 413 π.Χ.

Ἀπὸ 40.000 ἀνδρας μόνις 7.000 εἶχον διασωθῆ. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους ἐθανάτωσαν οἱ Συρακούσιοι, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Νικίαν, καὶ ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰ λατομεῖα. Ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν, τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακουχίας, οἱ περισσότεροι προσεβλήθησαν ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἀπέθανον. Ὅσοι ἔζησαν, ἐπωλήθησαν ἀργότερα ὡς δούλοι. Μόνον ἐλάχιστοι κατώρδωσαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ φέρουν τὴν θλιβερὰν εἰδήσιν τῆς μεγάλης συμφορᾶς. Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἔδωκεν ὁ Θεουκιδίδης συμπυκνωμένον εἰς μίαν φράσιν: «οὐδὲν ἔστιν, ὅ,τι οὐκ ἀπώλετο».

6. ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δεκελεικός πόλεμος. - Αποστασία τῶν συμμάχων

Ἀπὸ τὴν ἀνοιξὶν ταῦ 413 π.Χ. ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανεληφόθησαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλεῖα Ἄγιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὠχύρωσε τὴν Δεκέλειαν κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐλεηλάτει τὴν χώραν καὶ ἀπέκλεισε στενωῶς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς.

Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν ἐφόδασαν αἱ πληροφορίαι διὰ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠθέλον νὰ τὰς πιστεύσουν. Ἄλλ' ὅταν τὰ γεγονότα ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τῶν ὀλίγων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἀθήνας, μεγάλη ἀγωνία καὶ ἀπελπισία κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσυλλογίζοντο τί ἔχασαν, ἔβλεπον ὅτι εἶχον μείνει χωρὶς στρατὸν καὶ χωρὶς πλοῖα καὶ κατενόουν τὴν κρίσιμον θέσιν τῆς πατρίδος των. Ἐπὶ πλέον ἐφοβοῦντο, ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ ἤρχετο ἀπὸ τὴν Σικελίαν ὁ νικητὴς καὶ θὰ κατελάμβανε τὰς Ἀθήνας. Ἐσυλλογίζοντο ἀκόμη, ὅτι ἴσως καὶ οἱ σύμμαχοι κινήσῃν εἰς ἀποστασίαν ἐπωφελοῦμενοι τὴν δύσκολον θέσιν των. Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔχασαν ὅλως διόλου τὸ ἠθικόν των. Μετὰ τὴν πρώτην κατάπληξιν ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον συμφορὰν ἤρχισαν ἀμέσως νέας ἐτοιμασίας. Ὑπεβλήθησαν εἰς περιορισμούς καὶ δαπάνας καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσαν νὰ ἀνασυγκροτήσῃν τὰς δυνάμεις των. Ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἶχον ὑπερνικήσει ὅλας τὰς δυσκολίας.

Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἐχειροτέρευε καθημερινῶς. Οἱ Σπαρτιαταὶ δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν. ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζου, ἰσχυρὸν στόλον, διὰ νὰ προσβάλουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ κατὰ θάλασσαν. Συγχρόνως ἔστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ παρακινήσῃ τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων νὰ ἀποστατήσουν καὶ νὰ ταχθῶν μέ τὸ μέρος των. Καὶ πράγματι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους συμμάχους τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαταὶ ἔκαμαν καὶ κάτι ἄλλο πολὺ φοβερώτερον. Διὰ τοῦ σατράπου τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Καρίας Τισσαφέρνους συνεννοήθησαν

μέ τον βασιλέα των Περσών, έγιναν σύμμαχοί του και άνεγνώρισαν τήν περσικήν κυριαρχίαν εις τās Ἑλληνικάς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς ἀντάλλαγμα ανέλαβεν ὁ Τισσαφέρνης νά μισθοδοτῆ τὰ πληρώματα τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου. Τοιουτοτρόπως οἱ Πέρσαι ἐπεμβαίνουν εἰς τόν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Ἑλλήνων καί ἐνισχύουν μέ χρήματα τοὺς Σπαρτιάτας. Πέρσαι καί Λακεδαιμόνιοι ἐνώνονται, διὰ νά καταφέρουν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τās Ἀθήνας

Ὁ Ἀλκιβιάδης, τὸν ὁποῖον οἱ Σπαρτιάται ἐχρησιμοποίησαν, ὅπως εἶδομεν, διὰ νά ἀποστατήσουν τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων, ἐκίνησε μετ' ὀλίγον τās ὑποψίας των. Τότε ὁ ἐξόριστος πολιτικὸς ἠναγκάσθη νά καταφύγῃ εἰς τὸν Τισσαφέρνην, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε καταστρεπτικὰς συμβουλὰς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Παρέστησεν εἰς αὐτόν ὅτι τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν ἐπιβάλλει νά εὕρισκωνται εἰς διαρκῆ πόλεμον αἱ δύο ἰσχυρότεραι Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, χωρὶς νά δύναται οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη νά ἐπιτύχῃ ἀπόλυτον ὑπεροχῆν. Συγχρόνως ὁ Ἀλκιβιάδης ἦλθεν εἰς συνεννόησιν με τοὺς στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι εὕρισκοντο εἰς τὴν Σάμον. Εἶχε διαβεβαιώσει αὐτούς, ὅτι θὰ ἀπέσπα τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ θὰ τοὺς ἔκαμνε φίλους τῶν Ἀθηναίων. Μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῶν οὕτω παραπλανηθέντων στρατηγῶν κατώρδωσεν ὁ Ἀλκιβιάδης νά ἀνακληθῆ ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν.

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τās Ἀθήνας εἶχε γίνῃ σοβαρὰ πολιτικὴ μεταβολή. Οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιρροή εἶχεν αὐξηθῆ μετὰ τὰ ἐπανειλημμένα στρατιωτικὰ ἀτυχήματα, ἀνέκτησαν θάρρος καὶ μετέβαλον τὴν δημοκρατίαν εἰς ὀλιγαρχίαν. Κατέλυσαν τὴν βουλήν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἐγκαθίδρυσαν νέαν βουλήν, τὴν λεγομένην κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων (411 π.Χ.). Ἀλλ' ὁ στόλος δὲν ἐνέκρινε τὴν γενομένην μεταβολὴν καὶ ἐπανεφέρε τὴν δημοκρατίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης, μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του, δὲν ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τās Ἀθήνας. Ἦθελε νά ἐπανέλθῃ μετὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν λάμπιν τοῦ νικητοῦ. Μὲ μικρὰν μοῖραν στόλου, τὴν ὁποίαν εἶχε συγκαροτήσῃ μετὰ χρήματα τοῦ Τισσαφέρνου καὶ μετὰ συνεργασίαν τῶν ἄλλων

Ἀθηναίων στρατηγῶν, εἶχεν ἀρκετὰς ἐπιτυχίας κατὰ θάλασσαν. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κύζικον τοῦ Ἑλλησπόντου κατεναυμάχησε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἔχασε καὶ αὐτὸν τὸν ναύαρχόν του, τὸν Μίνδαρον. Ἐπὶ πλέον κατέλαβε τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔγινε κύριος τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον. Κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 407 π.Χ. ἔπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἑξαλλοὺς χαρὰν καὶ διὰ ψήφισματος τῆς ἐκκλησίας ἀνεκήρυξεν αὐτὸν στρατηγὸν αὐτοκράτορα, δηλαδὴ στρατηγὸν μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ ἰσχυρὸν στόλον ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' ἡ τύχη ἔπαυσε πλέον νὰ τὸν εὖνοῃ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος Β' διώρισε σατράπην τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Κῦρον ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρους. Ὁ Κῦρος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς ἐβοήθει, ὅσον ἠδύνατο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλκιβιάδης ἔχασε τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Τισσαφέρους.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλος σοβαρὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἀλκιβιάδου παρουσιάσθη. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου ἀνέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μινδάρου ἀνὴρ κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προηγουμένους, ὁ Λυσάνδρος. Μὲ τὴν στρατηγικὴν πείραν ὁ νέος Σπαρτιάτης ναύαρχος συνεδύαξε καὶ ἐξαίρετον διπλωματικὴν εὐστροφίαν.

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐδοκίμασε τὴν ἀξίαν τοῦ Λυσάνδρου πολὺ ταχέως. Κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν μὲ αὐτὸν βορείως τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Νότιον ἠττήθη. Εἰς τὴν ναυμαχίαν δὲν ἔλαβε μέρος ὁ Ἀλκιβιάδης, διότι ἀπουσίαζεν εἰς ἄλλην ἀποστολήν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν εὐθύνην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ὑπαίτιον τοῦ ἀτυχήματος καὶ τὸν καθήρσαν ἀπὸ τὴν στρατηγίαν. Εἰς ἀντικατάστασίν του ἐξέλεξαν δέκα στρατηγούς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἰκανώτερος ἦτο ὁ Κόνων.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἀλκιβιάδου ὑπῆρξε σοβαρὸν σφάλμα τῶν Ἀθηναίων, διότι δὲν εἶχον ἄλλον ἀντάξιον αὐτοῦ στρατηγόν. Ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἐπανῆλθε πλέον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀπεσύρθη εἰς ἰδιόκτητον ὠχυρωμένην περιοχὴν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Ἡ ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας

Τὴν ἀνοιξὶν τοῦ ἔτους 406 π.Χ., ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυμαχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου τὸν Καλλικρατίδαν, ἄνδρα μὲ πανελλήνια αἰσθήματα. Μὲ ψυχικὸν πόνον ἔβλεπεν ὁ Καλλικρατίδας νὰ συνεχίζεται ὁ ἀδελφοκτόνος ἐμφύλιος σπαραγμὸς καὶ νὰ τὸν ὑποβάλουν μὲ χροῖματα οἱ Πέρσαι: «Εἶναι ἀθλιώτατοι οἱ Ἕλληνες, ἔλεγε, διότι κολακεύουν τοὺς βαρβάρους δι' ὀλίγα χροῖματα» καὶ προσέθετεν ὅτι, ἂν ἐπιστρέψῃ σῶος εἰς τὴν Σπάρτην, θὰ καταβάλῃ ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Σπαρτιᾶτας καὶ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐν τούτοις ὁ Καλλικρατίδας δὲν ἔδειξεν ἀδράνειαν εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ἡ πατρίς του. Εἶχε μάλιστα εὐθύς ἀμέσως σπουδαίαν ἐπιτυχίαν. Κατώρδωσε νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ναύαρχον τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Κόνωνα μετὰ τῶν πλοίων του εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὸ ἀτύχημα τοῦ Κόνωνος, ἠτοίμασαν ταχέως 110 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἐπλευσαν εἰς τὴν Σάμον. Ἐκεῖ ἠνώθησαν μὲ ἄλλας 40 συμμαχικὰς καὶ διηυδύνθησαν πρὸς τὴν Λέσθον. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καλλικρατίδας ἄφησε μίαν μοῖραν τοῦ στόλου νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ ἐξέπλευσε μὲ τὰ ὑπόλοιπα 120 πλοῖα πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν πλησίον τῶν νησίδων Ἀργινουσῶν, μεταξὺ τῆς Λέσθου καὶ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν περιφανῆ νίκην. Μέγα μέρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου κατεστράφη, **406 π.Χ.** ὁ ἴδιος δὲ ὁ ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐπνίγη. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ ὁποῖοι ἐπολιόρχουν τὸν Κόνωνα, ὅταν ἔμαθον τὴν ἤτταν, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσαν εἰς Χίον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κόνων ἠλευθερώθη, ἠνώθη μὲ τοὺς νικητὰς καὶ ὅλος μαζί ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν ἀπέναντι τῶν νικητῶν στρατηγῶν καὶ ἠμαύρωσαν τὴν νίκην των. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ στρατηγοὶ δὲν ἠδυνήθησαν, λόγῳ τῆς μεγάλης θαλασσοταραχῆς, νὰ περισυλλέξουν τοὺς ναυαγούς καὶ τοὺς νεκρούς

των. Κατηγορήθησαν ἔνεκα τούτου ἀπὸ τοὺς δημαγωγοὺς διὰ παράβασιν καθήκοντος καὶ ἀνεκλήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μετὰ μικρὰν διαδικασίαν ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου κατεδικάσθησαν ὅλοι εἰς θάνατον, πλὴν τοῦ Κόνωνος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν. Εἰς τὴν δραματικὴν ἐκείνην περίστασιν ἐθαυμάσθη ἡ ἀφοβία καὶ ὁ ἀνώτερος χαρακτήρ τοῦ προεδρεύοντος τῆς ἐκκλησίας φιλοσόφου Σωκράτους, ὁ ὁποῖος μόνος ἀντετάχθη εἰς τὴν παράνομον καταδίικην τῶν στρατηγῶν.

Ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς

Ὀλίγον μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινουσῶν, κατ' ἀπαίτησιν τῶν συμμάχων, οἱ Σπαρτιαῖται ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου εἰς τὸν Λύσανδρον. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπηγόρευεν ὁ νόμος νὰ ἐκλεγῆ ναύαρχος δύο φορές τὸ ἴδιον πρόσωπον, διώρισαν κατὰ τύπους ἄλλον ἀρχηγὸν τοῦ στόλου, ὡς ἐπιστολέα δέ, δηλαδὴ ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον.

Ὁ Λύσανδρος ἔπλευσεν εἰς τὰ μικρασιατικὰ παράλια, ἀλλ' ἀπέφευγε νὰ ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ σπαρτιατικοῦ. Μὲ ἐπιδεξιούς ἐλιγμούς ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος κατώρθωσεν ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ νὰ προσορμισθῇ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Ἄβυδον, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Λάμψακον, πόλεις ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠκολούθουν κατὰ πόδας τὸν Λύσανδρον καὶ ἠγκυροβόλησαν μὲ 180 πολεμικὰ σκάφη εἰς μίαν θέσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ ὁποία ὀνομάζετο Αἰγὸς ποταμοί. Ἀπὸ ἐκεῖ ἰσχυραὶ μοῖραι τοῦ στόλου ἐξήρχοντο καθημερινῶς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ προσεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ Λύσανδρος ἤρκειτο νὰ παρακολουθῇ τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἀσχολίας των εἰς τὸ ἀγκυροβόλιόν των. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε τὰς κινήσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Λυσάνδρου ἀπὸ τὰ κτήματά του, συνεβούλευσεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς νὰ ἀλλάξουν ἀγκυροβόλιον. Ἀλλ' αἱ συστάσεις του ἔμειναν ἄκαρποι, «αὐτοὶ γὰρ νῦν ἔλεγον στρατηγεῖν, οὐκ ἐκείνον».

Τοιουτοτρόπως τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἀφ' ὅτου οἱ Ἀθηναῖοι

είχον καταπλεύσει εις τούς Αιγὸς ποταμούς, συνετελέσθη εις τὴν θέσιν ἐκείνην τὸ μεγαλύτερον δράμα ὀλοκλήρου τοῦ πολέμου. Ἐνῶ τὰ πληρώματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἶχον ἀποβίβασθῆ καὶ ἦσαν διεσκορπισμένα εις τὴν ξηράν, ὁ Λύσανδρος ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέλαβεν ὀλόκληρον. Μαζί με τὰ πλοῖα ἠχμαλώτισε καὶ τὰ πληρώματά των, τὰ ὅποια ἀνήρχοντο εις 3.000 ἄνδρας. Ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν του κατόρθωμα ἐκηλίδωσε μὲ ἀπάνθρωπον πρᾶξιν, διότι διέταξε νὰ φονεύσουν ὅλους τούς συλληφθέντας αἰχμαλώτους.

Μόνον ὁ Κόνων μὲ δώδεκα πλοῖα κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εις τὴν Κύπρον. Ἐξέφυγεν ἐπίσης καὶ τὸ ἱερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Πάραλος, ἡ ὅποια ἔφερεν εις τὰς Ἀθήνας τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν τῆς πρωτοφανοῦς καταστροφῆς.

Ἡ συμφορὰ διὰ τούς Ἀθηναίους ὑπῆρξεν αὐτὴν τὴν φορὰν ἀνεπανόρθωτος, Ὁ μακροχρόνιος καὶ καταστρεπτικὸς πόλεμος ἔληξε πλέον ὀριστικῶς.

Ὁ Λύσανδρος μετὰ τὴν νίκην του κατέπλεεν εις τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἔμενον ἀκόμη εις τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὑπεχρέωνε τὰς ἀθηναϊκὰς φρουρὰς καὶ τούς κληρούχους νὰ ἀπέρχωνται εις τὰς Ἀθήνας. Συγχρόνως κατεκράτει τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια μετέφερον ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου Πόντου σίτον εις τὸν Πειραιᾶ. Ἡλπίζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἀθῆναι θὰ ἠναγκάζοντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ὑποκύψουν εὐκολώτερον. Ἐν τῷ μεταξύ κατέλαβε τὰς σπουδαιότερας πόλεις ἐκ τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόνα, ἄλλας θρακικὰς πόλεις, τὴν Λέσθον καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Εἰς ὅλας αὐτὰς ἐγκαθίστα ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, τὰς λεγομένας δεκαρχίας, καὶ σπαρτιατικὴν φρουράν.

Ἄφω ὁ Λύσανδρος ἐτακτοποίησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ πράγματα εις τὰς κτήσεις καὶ τὰς συμμαχικὰς πόλεις τῶν Ἀθηνῶν, ἔπλευσε πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὲ 200 πολεμικὰ πλοῖα.

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν

Ἦτο νύξ, ὅταν ἡ Πάραλος ἔφθασεν εις τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν τρομερὰν εἰδήσιν. Ὅλοι οἱ Πειραιεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐσηκώθησαν ἐπὶ ποδός. Καθ' ὄλην τὴν νύκτα οὐδεὶς ἐκοιμήθη. Θρηνοὶ καὶ κλαυθμοὶ ἐγέμιζον τὴν ἀτμόσφαιραν. «Δὲν ἐπένδουν, λέγει ὁ Ξενοφῶν, μόνον

τούς σκοτωμένους, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἀκόμη τούς ἰδίους ἑαυτοῦς των, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ πάθουν ὅτι κακὸν εἶχον κάμει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων».

Τὴν ἐπομένην ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τῶν δύο πόλεων ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως οἱ βασιλεῖς Ἄγεις καὶ Πausanίας, μὲ ὅλην τὴν πεζικὴν δύναμιν τῆς σπαρτιατικῆς συμμαχίας, ἀπέκλεισαν τὰς Ἀθήνας τελείως ἀπὸ τὴν ξηράν.

Ἐν τούτοις ἡ πόλις ὑπέμεινε μὲ καρτερίαν τὴν πολιορκίαν ἐπ' ἄρκετόν. Μόνον ὅταν αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ θάνατοι ἀπὸ τὴν πείναν ἐπληθύνοντο καθημερινῶς, ἠναγκάσθησαν νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τοὺς πολιορκητὰς περὶ παραδόσεως. Ἀλλ' ὁ Ἄγεις ἀπήντησεν, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἀρμόδιος διὰ τὴν εἰρήνην καὶ συνέστησε νὰ σταλοῦν οἱ πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπήκουσαν.

Εἰς τὴν Σπάρτην ὅλοι οἱ Σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν συνήλθον εἰς συνέδριον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς εἰρήνης. Κατ' αὐτὸ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι προέτειναν νὰ μὴ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ νὰ καταστρέψουν ἐντελῶς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιάται ὅμως «οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδισεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις τοῖς Ἑλλάδος» (Ξενοφώντος Ἑλληνικά). Ὡδηγήθησαν δηλαδὴ οἱ Σπαρτιάται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαυχῶντο οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἠκολούθουν μόνον αὐτοὶ ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς: «πρὸς τὸ ὁμόφυλον μέχρι νίκης δεῖ πολεμεῖν καὶ μὴ δι' ὀργὴν ἰδίαν τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων διαφθεῖρειν» (Πλάτωνος Μενέξενος). Ἡ γνώμη τῶν Σπαρτιατῶν ὑπερίσχυσε.

ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὅρους. Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς **415 π.Χ.** συνθήκης ὑπεχρεώθησαν: 1) νὰ κρημίσουν τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ ὄχυράματα τοῦ Πειραιῶς, 2) νὰ παραδώσουν τὸν στόλον των ἐκτὸς 12 πλοίων, 3) νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐξορίστων διὰ τὰ πολιτικὰ ἀδικήματα καὶ 4) νὰ ἔχουν τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ φίλους μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν ὁπουδήποτε πολεμοῦν.

Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ

Λύσανδρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀμέσως ἤρχισε νὰ κρημνίζῃ τὰ τείχη, ἐνῶ αὐλητρίδες ἐχώρευον μὲ τὴν συνοδείαν αὐλοῦ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπανηγύριζον. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχιζεν ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, ἡ ὁποία ἔμενεν ἀκόμη πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους κατέλαβε τὴν νῆσον καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην θριαμβευτής. Ἔφερε μαζί του, ἐκτὸς τῶν ἄλλων λαφύρων, καὶ 470 τάλαντα, περισσεύματα ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων.

7. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟῦ ΠΟΛΕΜΟῦ

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο ὀλέθριος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἠγωνίσθησαν μὲ τόσον πείσμα, ὥστε αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς τὴν χώραν, ὑπῆρξαν ἀνεπανόρθωτοι. Ὅλη ἡ μακρὰ, ἐπίπονος καὶ δημιουργικὴ ἐργασία, τὴν ὁποίαν εἶχον καταβάλει οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης, ἐξεμηδενίσθη. Οἱ ἀγροὶ ἐγκατελείφθησαν, ἡ ὑπαιθρος ἐδενδροτομήθη, σπουδαῖαι Ἑλληνικαὶ πόλεις μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια καὶ οἱ κάτοικοί των ἐξωντώθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Μυριάδες ἄνθρωποι ἐξ ἄλλου ἐγάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἐπιδημίας. Γενικῶς ἡ ὑλικὴ φθορὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἠθικαὶ ζημίαι δὲν ἦσαν μικρότερα. Οἱ Ἕλληνες διεκρίνοντο ἀνέκαθεν διὰ τὸν ἥρεμον χαρακτῆρα καὶ τὰ ἀπαλά των ἦθη. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τοῦ πολέμου αὐτοῦ τόσον εἶχον ὀξυνθῆ τὰ πάθη, ὥστε καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι παρεσύρθησαν εἰς ἀγριότητας, αἱ ὁποῖαι ἐκηλίδωσαν τὸν πολιτισμὸν των. Ἐλησμώνησαν τὴν κοινὴν καταγωγὴν, τοὺς κοινούς κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας καὶ ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τὴν ἐξόντωσιν τῶν ὁμοφύλων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὠραίας των χώρας. Δέν ἐσεβάσθησαν οὔτε τοὺς θείους οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους. Φονεύουν τοὺς αἰχμαλώτους, πωλοῦν ὡς δούλους Ἕλληνας, καταστρέφουν ἐκ θεμελίων πόλεις καὶ γενικῶς διαπράττουν κακουργήματα ἀνάξια τῶν παραδόσεων των. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι ὁ μόνος νόμος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν.

Ὁ Θουκυδίδης περιγράφων τὴν ἡθικὴν κατάπτωσιν, ἣ ὁποία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἑλλάδα, λέγει τὰ ἐξῆς: «Συνέβησαν ταῦτα, καθόσον οὐδὲν μέσον συμφυλιώσεως τῶν ἀντιπάλων ὑπῆρχεν, ἀφοῦ οὔτε οἱ λόγοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδοντο, ἐτηροῦντο, οὔτε οἱ ὅρκοι ἐνέπνεον φόβον, ἀλλ' ὅλοι γενικῶς, ὅταν συνήπτον συμφωνίαν, ὑπελόγιζον μᾶλλον, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ τηρηθοῦν τὰ συμφωνηθέντα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλάμβανον ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέτρα των, διὰ νὰ μὴ πάθουν κακὸν ἀπὸ τὴν ἀσφαλῆ παραβίασιν των».

Ἐφθασαν ἀκόμη εἰς τοιοῦτον σημεῖον ταπεινώσεως οἱ Ἕλληνες, ὥστε νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν καὶ αὐτῶν τῶν Περσῶν εἰς τὸν μεταξύ των ἀγῶνα. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους μὲ περσικὰ χρήματα.

Αὐτὰς τὰς ὑλικὰς καὶ ἡθικὰς συμφορὰς ἐπεσώρευσε εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἐν τούτοις διетήρει ἀκόμη τὸ ἔθνος ἀρκετὴν ζωτικότητα, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐξήντηλε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς ἄλλους ἐμφυλίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ παρέσυρεν ἐκ νέου ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ὁ φθόνος μεταξύ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων.

Ἐπῆρξε δυστύχημα διὰ τὸν ἑλληνισμόν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, οἱ ὅποιοι τόσον ἐξύψωσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμόν, πρὸ τοῦ ὁποίου κλίνει εὐλαβῶς τὸ γόνυ ἡ ἀνθρωπότης, εἶχον καὶ σοβαρὰ ἐλαττώματα. Τὰ χειρότερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ φιλοπρωτία. Ἀπὸ τοὺς ὁμηρικὸς ἀκόμη χρόνους ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξύ τῶν ἡρώων καὶ ὁ ἀσυγκράτητος πόθος πρὸς ὑπεροχὴν ἐδημιούργησαν ὀξείας ἀντιθέσεις καὶ ἔδιδον ἀφορμὴν εἰς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι παρέβλαπτον τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἴδια ἐλαττώματα ἐβάρυνον τοὺς προγόνους μας καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς ὀφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι δὲν κατώρθωσαν αἱ ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ ἀποτελέσουν ἐνιαῖον κράτος μὲ κοινὰς πολιτικὰς ἐπιδιώξεις. Αὐτὰ προεκάλεσαν τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικὸς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν τὸ ἔθνος εἰς τὴν παρακμὴν, ἐξησθένισαν τὰς δυνάμεις του καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν του. Τοῦτο ἀποτελεῖ διδακτικώτατον μάθημα δι' ἡμᾶς. Μόνον ἡ εὐγενὴς ἄμιλλα μεταξύ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη συντηροῦν τὴν δύναμιν τῶν λαῶν καὶ ὀδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν εὐημερίαν.

8. ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἀκμή τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἠκολούθησε μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὠφείλετο εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Κυρίως ὅμως ἦτο ἔργον τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι διηύθυνον κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τὰς τύχας τῶν.

Ὁ Μιλτιάδης, πρῶτος μὲ τὴν στρατηγικὴν ιδιοφυΐαν, τὸν ἔξοχον νοῦν, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν, ἔδρασε εἰς τὸν Μαραθῶνα τὰ θεμέλια τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος του.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μοναδικὴν τύχην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἡτύχησαν πράγματι νὰ γεννήσουν ὄχι μόνον ἓνα, ἀλλὰ σειρὰν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς προσέθετε κάτι εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἄλλου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸν δαιμόνιον νοῦν κατέστησε τὰς Ἀθήνας ναυτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία συνέτριψε τὸν περσικὸν στόλον, ἐξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκεν ἀργότερα διέξοδον πρὸς ὅλας τὰς θαλάσσας εἰς τὸν ἐπιχειρηματικὸν νοῦν, τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Ἀθηναίων. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἄλλος ὀνομαστός Ἀθηναῖος, ὁ Ἀριστείδης, διωργάνωσε καὶ ἐστερέωσε.

Ὁ ἀντάξιος πρὸς τὸν πατέρα υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων ἠύξησε τὴν ναυτικὴν δύναμιν, διότι προσέθεσε εἰς αὐτὴν τὰς νησιωτικὰς καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιώρισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν μόνον εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν κτήσεις του.

Ὅταν, μετὰ τὸν θάνατον ὅλων αὐτῶν τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν, ἡ διοίκησις τῶν Ἀθηνῶν περιήλθεν εἰς τὰς ἰσχυρὰς χεῖρας τοῦ μεγαλοφυοῦς Περικλέους, ἡ δύναμις τῆς πόλεως ἐφθάσεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Τὸ λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του. «Ὅτι ἐδημιουργήθη πέραν ἀπὸ τὴν κυρίαρχον θέσιν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐκκληροδότησαν οἱ πατέρες μας, τὸ ἀνεπτύξαμεν οἱ ἴδιοι ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι εὕρισκόμεθα ἀκόμη σήμερον εἰς τὴν ὠριμον περίπου ἡλικίαν, καὶ ἐφωδιάσαμεν τὴν πόλιν μας καθ' ὅλα, ὥστε καὶ διὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν εἰρήνην νὰ ἔχῃ πλήρη αὐτάρκειαν». Ὅλοι οἱ πολῖται

αισθάνονται τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντελέσουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς πατρίδος των. Ἡ κοινωνικὴ, ἢ πνευματικὴ, ἢ καλλιτεχνικὴ καὶ ἢ πολιτικὴ ζωὴ φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀνθισιν, ἢ ὅποια ἔδωκε δόξαν καὶ γόητρον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπέβαλεν εἰς τὴν συνείδησιν ὄλων τῶν Ἑλλήνων ὡς πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος.

Τοιουτοτρόπως ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων καὶ ὁ Περικλῆς ἔγιναν οἱ πρωτεργάται τῆς θαυμαστῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Μέτὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐκλείπουν αἱ μεγάλαι φυσιογνωμίαι μέτὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν, τὸν ἔξοχον νοῦν, τὸν ἀκέραιον χαρακτῆρα. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον δημαγωγοί, ταπεινοὶ συμφεροντολόγοι, αὐθάδεις ἐγωῖσταί, χωρὶς πολιτικὰς ἢ ἠθικὰς ἀρχάς, ἄνθρωποι μέ ἓνα λόγον φαῦλοι. Αὐτοί, ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, ἐσπατάλησαν ἀσκόπως τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως, διέλυσαν τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν καὶ προητοίμασαν τὴν παράδοσιν τῆς πατρίδος των εἰς τὴν δουλείαν τῆς Σπάρτης.

Εὐτυχεῖς οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν τύχην νὰ τοὺς κυβερνοῦν εὐφυεῖς, ἱκανοί, φιλοπάτριδες καὶ ἠθικοὶ ἄνδρες! Καὶ ἂν δὲν τοὺς ὀδηγοῦν πάντοτε εἰς τὴν μεγαλουργίαν, ἐξασφαλίζουν τουλάχιστον εἰς αὐτοὺς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν προκοπὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

**Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι. - Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα
εἰς τὰς Ἀθήνας**

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἡ μόνη κυρίαρχος δύναμις. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται, ἀφοῦ ἐπέτυχον νὰ γίνουσι ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος, ἐλησμόνησαν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις περὶ ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Ἡ πρώτη πολιτικὴ πράξις τῆς Σπάρτης, μετὰ τὸν εὐτυχεῖ δια αὐτὴν τερματισμὸν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦτο νὰ μεταβάλῃ τὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Παντοῦ οἱ Σπαρτιάται κατέλυσαν τὰς δημοκρατίας καὶ ἐγκατέστησαν ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις ἀπὸ τοὺς πιστοτέρους φίλους των. Ἔστελλον ἐπίσης εἰς κάθε σύμμαχον πόλιν Σπαρτιάτην διοικητὴν, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο ἀρμοστής, καὶ τὰς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουσι φόρον μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἔδιδον ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίσθησαν καὶ ὑπέστησαν θυσίας διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Σπάρτη, δὲν ἐβράδυνον νὰ μετανοήσουσι. Πολὺ ταχέως ἐνόησαν, ὅτι ἔπασαν εἰς νέον ζυγὸν χειρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως

εις τριάκοντα ὀλιγαρχικούς μέ τήν πρόφασιν, ὅτι θέλει νά καταρτίσῃ τόν νέον καταστατικόν χάρτην τῆς πολιτείας, ὅπως λέγομεν σήμερον. Ἀλλ' αὐτοί, μόλις κατέλαβον τήν ἀρχήν, διώρισαν 500 βουλευτάς ἀπό τοὺς ἐμπαθεστέρους ὀλιγαρχικούς καί ἀντικατέστησαν ὅλας τὰς ἄλλας ἀρχάς, ὅπως ἤθελον. Τοιοῦτοτρόπως ἀντι τῶν νόμων ἐκυβέρινα ἡ αὐθαίρετος θέλησις τῶν ὀλίγων.

Διὰ νά στηριξοῦν τήν ἀρχήν των οἱ Τριάκοντα, ἐχρησιμοποιοῦν ἐκτός τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, τήν ὁποίαν ἐγκατέστησεν ὁ Λύσανδρος, καί σώμα ἱππέων ἀπό ὀλιγαρχικούς τῆς ἀρεσκείας των. Συγχρόνως ἐπέδιωξαν νά ἐπιβληθοῦν μέ τήν τρομοκρατίαν, τήν ἐξορίαν, τήν σφαγήν. Κάθε πολίτην, ὁ ὁποῖος δέν ἐνέπνεεν εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην, τὸν ἐφόνευον. Δέν ἔκαμνον διάκρισιν μεταξύ πλουσίων ἢ πτωχῶν, δημοκρατικῶν ἢ ὀλιγαρχικῶν, ἐντοπίων ἢ ξένων. Ὅπως λέγει ὁ Ἰσοκράτης, «εἰς διάστημα τριῶν μηνῶν μόνον ἐθανάτωσαν χωρὶς καμμίαν διαδικασίαν περισσοτέρους ἀπὸ ὅσους ἐδίκασεν ἡ πόλις καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς δημοκρατίας» (Ἰσοκράτους Πανηγυρικός). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν περισσοτέρους ἀπὸ 1.500 πολίτας, ἐνῶ πολλοὺς ἄλλους ἠνάγκασαν νά ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Διὰ τὰ βίαια μέσα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθησαν ἐναντίον τοῦ λαοῦ, καί διὰ τὰς φρικιαστικὰς κακουργίας των ὠνομάσθησαν τύραννοι. Ἡ τρομοκρατία τῶν τριάκοντα ἔφθασεν εἰς τὴν ἀποκορύφωσίν της, ὅταν ὁ σημαντικώτερος καί αἰμοβορώτερος ἀπὸ αὐτοὺς, ὁ Κριτίας, ἐθανάτωσε καί αὐτὸν τὸν συνάρχοντά του Θηραμένην.

Ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας

Ἀπ' αὐτοῦς, οἱ ὁποῖοι εἴτε ἐξωρίσθησαν εἴτε μόνον ἐγκατέλειψαν τὰς Ἀθήνας ὡς δημοκρατικοί, πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Θήβας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καί ὁ Θρασύβουλος, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ ὡς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Θρασύβουλος δέν ἠνείχετο νά βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν τριάκοντα καί ἀπεφάσισε νά τὴν ἐλευθερώσῃ. Πρὸς τοῦτο ὠργάνωσε δύναμιν ἐξ 70 ἀνδρῶν ἀπὸ τοὺς ἀνδρειότερους ἐξορίστους καί μέ αὐτοὺς κατέλαβε τὴν Φυλὴν, ὀχυρὸν φρούριον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος.

Οἱ Τριάκοντα ἐπετέθησαν μέ ἀρκετὴν δύναμιν κατὰ τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ δύναμις τῶν δημοκρατικῶν

έδεκαπλασιάσθη και μέ αυτήν ό Θρασύβουλος έπροχώρησε και κατέλαβε τόν Πειραιά. Ό Κριτίας ώρμησεν έναντίον τών επαναστατών, άλλ' ήττήθη και έφονεύθη. Τότε οι ίδιοι οι ολιγαρχικοί εις τās Αθήνας καθήρσαν τούς τριάκοντα, οι όποιοι κατέφυγον εις τήν Έλευσίνα. Οι Σπαρτιάται, οι όποιοι ήλθον έν τῷ μεταξύ εις βοήθειαν τών ολιγαρχικῶν, δέν ήκουσαν τās συστάσεις του Λυσάνδρου να προσβάλουν τούς δημοκρατικούς. Προετίμησαν να μεσολαθήσουν διά τήν συμφιλίωσιν τών δύο μερίδων. Χάριν αυτής έδέχθησαν να μη επανέλθουν οι τριάκοντα εις τās Αθήνας.

Όταν αποκατεστάθη ή τάξις εις τās Αθήνας, οι Λακεδαιμόνιοι απέχώρησαν έκ τής Αττικής, και ό Θρασύβουλος εισήλθε θριαμβευτικῶς εις τήν πόλιν. Η πρώτη πράξις του ήτο **403 π. Χ.** να ανέλθῃ επί τής Ακροπόλεως και να θυσιάσῃ εις τήν Αθηνῶν. Κατόπιν έχορήγησε γενικήν άμνηστίαν και επανέφερε τὸ δημοκρατικὸν πολιτευμα.

Η άρχή τών τριάκοντα διήρκεσε μόνον οκτῶ μηνας, ή δέ κατάλυσις της ύπῆρξεν ή πρώτη ταπεινωσις τής σπαρτιατικῆς ήγεμονίας.

Η Σπάρτη και οι Πέρσαι. - Η Κύρου Άνάβασις

Κατά τήν διάρκειαν του Πελοποννησιακού πολέμου οι Λακεδαιμόνιοι κατώρθωσαν, ὅπως είδομεν, να αποκτήσουν τήν συμπάθειαν τών Περσῶν και να λαμβάνουν από αυτούς χρήματα. Έν τούτοις, μεταξύ τής Σπάρτης και του μεγάλου βασιλέως δέν έβράδυνε να δημιουργηθῇ έχθρότης. Άφορμῆν εις αυτήν έδωκεν ή έκστρατεία του Κύρου έναντίον του αδελφου του Αρταξέρξου του Β', βασιλέως τών Περσῶν.

Τὸ έτος 404 π.Χ. απέθανεν ό βασιλεύς τής Περσίας Δαρειός Β'. Ουτος αφήκε δύο υιούς, τόν Αρταξέρξην, ό όποιος τόν διεδέχθη εις τόν θρόνον, και τόν Κύρον τόν νεώτερον, σατράπην τής Λυδίας. Ό Κύρος έσκέφθη να εκθρονίση τόν αδελφόν του και να γίνῃ αυτός βασιλεύς. Τήν επιτυχίαν τών σχεδίων του έβάσιζε κυρίως εις τήν άγάπην, τήν όποιαν έτρεφον πρὸς αυτόν οι Πέρσαι τής σατραπείας του, άλλὰ και εις τήν βοήθειαν τών Λακεδαιμονίων. Πράγματι δέ, εις ανταμοιβήν τών ύπηρεσιῶν του πρὸς αυτούς κατά τήν τελευταίαν περιόδον του Πελοποννησιακού πολέμου, έζήτησε τήν συνδρομήν

των. Οί Σπαρτιαῖται ἐδέχθησαν εὐχαρίστως νὰ τὸν βοηθήσουν κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ὁ Κύρος εἶχε κυρίως ἀνάγκην δυνάμεων κατὰ ξηράν. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν δοκιμασμένην ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, λόγῳ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἣ ὅποια ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ ἄνθρωποι εἶχον μείνει χωρὶς ἐργασίαν ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑπηρετοῦν οἰονδήποτε ὡς μισθοφόροι. Ὁ Κύρος λοιπὸν συνήθροισεν ἐξ αὐτῶν 13.000 μαχητὰς μὲ ἰδικούς των ἀρχηγούς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Σπαρτιάτης Κλέαρχος. Μὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι χάριν συντομίας ὠνομάσθησαν Μύριοι, καὶ μὲ 100.000 περσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀριαῖον ἐξεκίνησεν ὁ Κύρος ἀπὸ τὰς Σάρδεις τὴν ἀνοιξιν τοῦ 401 π.Χ. καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος Κύρου Ἀνάβασις.

Ὁ Ἀρταξέρξης ἐπληροφορήθη ἐγκαίρως ἀπὸ τὸν σατράπην τῆς Καρίας Τισσαφέρην τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Κύρου καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μὲ μεγάλας δυνάμεις. Οἱ **401 π.Χ.** δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας. Κατὰ τὴν μάχην (Σεπτέμβριος τοῦ 401 π.Χ.) ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι τοὺς ἀπέναντί των παρατεταγμένους βαρβάρους, ἀλλ' ὁ Κύρος ἐφονεύθη καὶ ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν. Ὁ Ἀρταξέρξης ἐζήτησε τότε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὅπλα ὅμως αὐτοὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἀξίωσίν του. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις ἐνὸς ἀπλοῦ Ἀθηναίου μισθοφόρου εἰς τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως. «Ἡμεῖς, εἶπε, δὲν ἔχομεν αὐτὴν τὴν στιγμὴν τίποτε ἄλλο ἀγαθὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἀνδρείαν μας. Λοιπὸν ἂν κρατήσωμεν τὰ ὅπλα μας, νομίζομεν ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ χρησιμοποίησωμεν τὴν ἀνδρείαν μας. Ἄν ἀντιθέτως τὰ παραδώσωμεν, ἔχομεν τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ χάσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μας. Μὴ φαντάζεσαι ἐπομένως, ὅτι θὰ παραδώσωμεν εἰς σὰς τὰ μόνα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια διαθέτομεν» (Ξενοφῶντος, Κύρου Ἀνάβασις).

Ἡ χάθοδος τῶν Μυρίων

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως ἐσκέφθησαν, ὅτι μόνον συντεταγμένοι, ὅπως ἦσαν, ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ Πέρσαι προσεπειθήθησαν κατ' ἀρχάς, ὅτι ἦσαν

πρόθυμοι νὰ τοὺς διευκολύνουν εἰς αὐτό, ἕως ὅτου ὁ Τισσαφέρνης κατώρθωσε μὲ δόλον νὰ φονεύσῃ τοὺς στρατηγούς των.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει ὡς ἰδιώτης τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, ἐνεθάρρυνε τὸν ἀπληπισμένον στρατὸν τῶν Μυρίων μὲ λόγους πατριωτικοὺς καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν του. Κατὰ συμβουλήν του ὁ στρατὸς ἐξέλεξε νέους στρατηγούς καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν ἴδιον. Τότε ἤρχισεν ἡ πορεία διὰ μέσου τῶν ἀγνώστων καὶ χιονοσκεπῶν ὁρέων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Περσίας μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Εὐξείνιον. Αὐτὴ εἶναι ἡ πολυδρῦλτος *Κάδοδος τῶν Μυρίων*. Μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν νέων στρατηγῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ξενοφῶντος οἱ Μῦριοι ἐβάδισαν ἐπὶ τέσσαρας μῆνας μέσα εἰς τὴν ἀγνωστον χώραν, πολεμοῦντες πρὸς τὸ δριμύτατον ψῦχος, τὴν πείνα, τὰς κακουχίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔφθασαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 400 π.Χ. εἰς τὴν *Τραπεζοῦντα*. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐσυνέχισαν παραλιακῶς τὴν πορείαν, ἔφθασαν εἰς τὴν Βιδυνίαν καὶ ἐπέρασαν εἰς τὸ Βυζάντιον περίπου 9.000. Ἀπὸ τὴν Θράκην οἱ ἐναπομείναντες 6.000 ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα ἐπέστρεψαν ἐκ νέου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἠνώδησαν μὲ τὸν σπαρτιατικὸν στρατὸν τοῦ στρατηγοῦ *Θίβρωνος*, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθιβάσθῃ εἰς τὴν Ἴωνίαν καὶ ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρους.

Τὸ κατόρθωμα τῶν Μυρίων, νὰ διέλθουν μὲ ὀλίγας σχετικῶς ἀπωλείας ἀπὸ αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας, ἀπέδειξεν ὅτι, καίτοι ἀκόμη διετῆρει αὕτη τὴν παλαιὰν ἔκτασίν της, εὕρισκετο εἰς παρακμὴν. Ἐπιστοποίησε προσέτι, τί θὰ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν εὔρισκεν ἰκανὸν ἀρχηγὸν νὰ τὸ ἐνώσῃ, νὰ τὸ ὑποβάλλῃ εἰς πειθαρχίαν καὶ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ μὲ τὸ παράδειγμά του θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Δι' αὐτὸ ἔμεινεν ἀθάνατον τὸ ὄνομα τοῦ Ξενοφῶντος, εἰς τὸν ὁποῖον κυρίως ὠφείλετο τὸ θαῦμα τῆς καδόδου τῶν Μυρίων.

Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν. Ἀπόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Ἄγησίλαος

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐσκέφθησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶν τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Περσικοῦ κράτους. Δὲν ἐχρειάζετο παρὰ νὰ δοθῇ δι' αὐτὸ

ἢ κατάλληλος εὐκαιρία. Καὶ πράγματι δὲν ἤργησεν αὕτη νὰ παρουσιασθῇ

Ὁ Ἀρταξέρξης, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Τισσαφέρην, διώρισεν αὐτὸν σατράπην καὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνήκον πρωτύτερα εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Κύρου. Ὁ Τισσαφέρης ἐσκέφθη τότε νὰ τιμωρήσῃ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας, διότι εἶχον ταχθῆ μετὰ τὸν Κύρον. Οἱ Ἴωνες ἐνόησαν τὰ σχέδια τοῦ πονηροῦ Πέρσου καί, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ νὰ ἐξασφαλίσθουν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Πέρσου σατράπου, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην.

Οἱ Σπαρτιαῖται ὡς ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προστατεύσουν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ὅπως προηγουμένως οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων. Κατ' ἀρχὰς ἔστειλαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τὸν στρατηγὸν Θίβρωνα μὲ μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Μὲ αὐτὴν ἠνώδησαν οἱ 6.000 ἀπὸ τοὺς διασωθέντας Μυρίους ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους. Ἀλλ' ὁ Θίβρων δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον. Ἀντιθέτως μὲ τὴν ἀνικανότητά του προεκάλεσε τὰ παράπονα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέδρασε τὸ σπαρτιατικὸν γόητρον. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιαῖται τὸν ἀντικατέστησαν μὲ τὸν στρατηγὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διπλωματικῆς του εὐστροφίας κατώρδωσε νὰ υποτάξῃ τὴν Αἰολίδα.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχε γίνῃ βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Ἀγησίλαος. Οὗτος ἦτο μὲν μικρόσωμος καὶ χλωρὸς εἰς τὸν ἕνα πόδα, ἀλλ' εἶχε μεγάλας ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι τὸν ἀνέδειξαν ἕνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦτο ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐγενὴς, φιλόνομος καὶ εὐπειθὴς εἰς τοὺς ἄρχοντας, στρατηγὸς ἐξοχος καὶ πρὸ πάντων ἀνὴρ μὲ πανελλήνια αἰσθήματα.

Ὅταν ἐφθάσαν εἰδήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐτοιμάζει μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, προφανῶς ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ὁ Ἀγησίλαος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ 396 π.Χ. ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐνίκησε τὸν Τισσαφέρην κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐξηυτέλισε τὴν δύναμιν τοῦ Ἀρταξέρξου. Ὁ μέγας βασιλεὺς τόσο πολὺ ἐταράχθη ἀπὸ τὰς ἤττας τοῦ Τισσαφέρους, ὥστε ἐλησμόνησε τὰς μεγάλας εὐεργεσίας τοῦ σατράπου του καὶ διέταξε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν.

Ὁ διάδοχος τοῦ Τισσαφέρους Τιθραύστης ἐφάνη πολιτικώτερος. Ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὸν Ἀγησίλαον, συνωμολόγησε μαζί του ἐξάμηνον ἀναχωχὴν. Τὸν ἔπεισε μάλιστα νὰ στραφῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναχωχῆς ἐναντίον τοῦ Φαρναβάζου, σατράπου τῆς Φρυγίας. Ἦτο καὶ αὐτὸ δείγμα τῆς παραλυσίας καὶ παρακμῆς τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἄλλοτε ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἔπλαττε μεγάλα καὶ τολμηρὰ σχέδια. Δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ ὠνειρεύετο νὰ καταλύσῃ ὅλως διόλου τὸ Περσικὸν κράτος. Τὰ σχέδιά του ὅμως ἐνανάγησαν. Ὅτι δὲν κατώρθωσαν οἱ Πέρσαι διὰ τῶν ὄπλων, τὸ ἐπέτυχεν ὁ Τιθραύστης διὰ τοῦ χρήματος. Μὲ ἄφθονον χρυσόν, τὸν ὅποιον ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

ΟΙ ΝΕΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγησιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας.-Ὁ Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη μεταβολή. Ἡ ἀγανάκτησις ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἔνεκα τῆς δεσποτικῆς πολιτικῆς τῆς εἶναι γενική. Καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ σύμμαχοι εἶναι πολὺ δυσηρεστημένοι καὶ στρέφονται ἐναντίον τῆς. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἀντίπαλοι τῆς Σπάρτης Ἑλληνικαὶ πόλεις αὐξάνουν εἰς ἀριθμόν. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις των, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθαρῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρουσιάζονται τώρα ἐνισχυμένα.

Αἱ Ἀθῆναι ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνουν οἰκονομικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των ἔσπερεώδη καὶ οὐδεὶς φόβος ὑπῆρχε πλέον ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρχικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκμηδενισθῆ τελείως. Ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος αἱ Ἀθῆναι ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν τὴν παλαιὰν λάμψιν των καὶ νὰ ἀσχοῦν γοητεῖαν εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Οἱ Κορινθιοὶ ἐξ ἄλλου δὲν ὠφελήθησαν τίποτε ἀπὸ τὸν

Πελοποννησιακὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ προεκάλεσαν. Ὅταν μάλιστα εἶδον, ὅτι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ὑποδουλωθῆναι εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐγκατέλειψαν τὴν Σπάρτην καὶ προσεχώρησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς της.

Αἱ Θῆβαι εἶχον ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦν ἀξιόλογον δύναμιν καὶ δὲν ἠνείχοντο τὰς αὐθαιρεσίας τῆς Σπάρτης. Ἄντι τῆς βοήθειας, τὴν ὁποίαν ἀνέμενον ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, διὰ τὴν συνενώσασθαι τὰς βοιωτικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, συνήντων περιφρόνησιν καὶ ἀδιαφορίαν.

Τέλος τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον πάντοτε εἶχεν ἀντιζηλίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῆ τὴν ὑπεροχὴν του μεταξὺ τῶν δευτερευουσῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, μόλις ἐφθασαν τὰ χρήματα τοῦ Τιθραύστου εἰς τὴν Ἑλλάδα, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι ἐρέθησαν πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Σπάρτης. Μὲ αὐτοὺς ἠνώθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι λόγῳ τῆς παλαιᾶς ἔχθρας τῶν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκτὸς τούτου ἤθελον νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι τόσον τοὺς ἐβοήθησαν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λεγόμενος *Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς* (395 π.Χ.).

Οἱ Σπαρτιάται, πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακάλεσον ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. Καὶ ἐλυπήθη μὲν οὗτος διότι, κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐματαιώνοντο τὰ σχέδιά του, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος του.

Ἡ μάχη τῆς Κορωνείας. - Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης

Οἱ νέοι ἀγῶνες διεξήχθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων. Ὑπὸ τὰ τείχη τῆς μικρᾶς πόλεως Ἀλιάρτου οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν τὸν σπαρτιατικὸν στρατόν. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Λύσανδρος ἔπεσεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀγησίλαος σπεύδει διὰ ξηρᾶς πρὸς τὸν Ἑλλησποντον, προχωρεῖ εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατέρχεται εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα. Καθ' ὁδὸν συνήντησε τὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος μετέβαιεν

εις τὸν Ἑλλάσποντον. Ὄταν δὲ ὁ Δερκυλίδας ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἀγγησίλαον μὲ γαράν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἔχασαν εἰς τὰς πρώτας συγκρούσεις τῆς Κορινθίας 10.000 μαχητάς, ὁ φιλέλλην βασιλεὺς εἶπε μὲ ἀναστεναγμὸν: «Φεῦ, φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ἐπεὶ οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους» (Ξενοφῶντος Ἀγγησίλαος). Κατόπιν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Βοιωτίαν (τέλος Αὐγούστου τοῦ 394 π.Χ.) μετὰ 30 ἡμέρας, ἀφ' ὅτου ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Πλησίον τῆς Κορωνείας ἐνίκησε τοὺς ἠνωμένους συμμάχους εἰς μάχην φονικωτάτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτραυματίσθη καὶ ὁ ἴδιος.

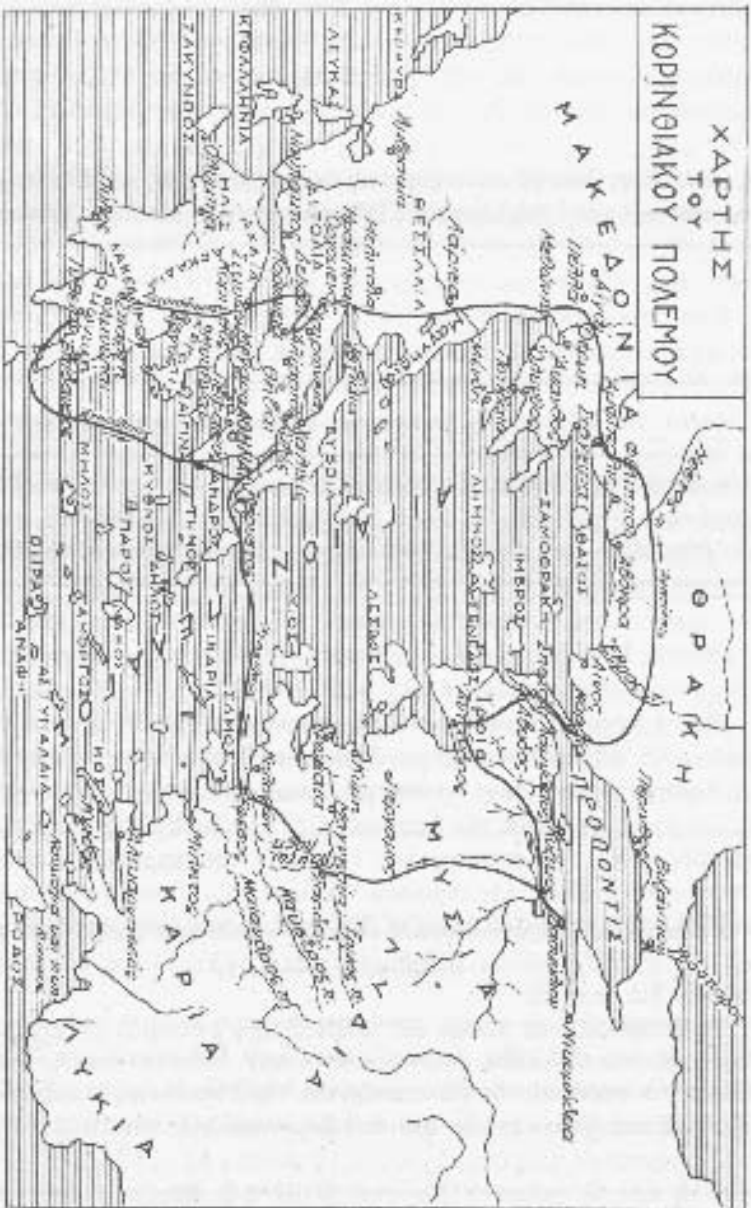
394 π.Χ.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας, ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν Κορινθίαν καὶ περίξ του Ἴσθμου ἐπὶ ἕξ ἔτη. Κατὰ τον πόλεμον αὐτὸν διεκρίθη ὁ Ἀθηναῖος στρσηγὸς Ἰφικράτης. Οὗτος ἀναδιωργάνωσε στρατιωτικῶς τὸν ἐκ πελταστῶν μισθοφορικὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων, τοῦ ὁποίου ἦτο ἀρχηγός. Κατέστησεν αὐτὸν ἐλαφρότερον καὶ περισσότερον εὐκίνητον, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζῃ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τοῦ δυσκινήτου στρατοῦ τῶν ὀπλιτῶν τῆς Σπάρτης. Πλησίον τῆς Κορίνθου μὲ τοὺς πελταστάς του ἐξώντωσεν ὁ Ἰφικράτης ὀλόκληρον σπαρτιατικὸν τάγμα ἐκ 400 ἀνδρῶν.

Μέ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατὰ ξηρὰν συμπίπτουν ἄλλα κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων, μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, εἶχε καταφύγει, ὅπως εἶπομεν, εἰς τὴν Κύπρον. Ἐκεῖ εὐρισκόμενος ἐπεισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διὰ τοῦ σατράπου Φαρναβάζου νὰ τοῦ ἀναδέσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ περσικοῦ στόλου. Μέ αὐτὸν προσέβαλε τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (394 π.Χ.) καὶ τὰς κατέστρεψε. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης κατὰ θάλασσαν κατελύθη διὰ παντός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος Κόνων καὶ Φαρναβάζος ἐπλευσαν μὲ ἰσχυρὸν στόλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον, ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβον τὰ Κύθηρα καὶ ἤλθον ἔπειτα διὰ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Ἴσθμόν. Ἐκεῖ συνέστησαν εἰς τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιμείνουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς χρήματα. Κατόπιν ὁ μὲν Φαρναβάζος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Κόνων ἐπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ περσικὰ χρήματα ἀνοικοδόμησε τὰ τεῖχη τῆς πόλεως.

ΧΑΡΤΗΣ
 ΤΟΥ
 ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Προσέγγισης Σπάρτης και Περσών. - Ανταλκίδειος Ειρήνη

Οί Σπαρτιαῖται ἔβλεπον, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντεπεξέλθουν ἐναντίον τόσων ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους μάλιστα ἐβοήθουν χρηματικῶς οἱ σατράπαι τοῦ μεγάλου βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἡ περίστασις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων των. Ὁ Ἀρταξέρξης μὲ δυσαρέσκειαν ἔβλεπε τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν προσχώρησιν πολλῶν πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν των. Τὴν ἀνησυχίαν αὐτὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Σπαρτιαῖται καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν ναύαρχον Ἀνταλκίδα, ὁ ὁποῖος ἐφημιζετο διὰ τὴν πανουργίαν του. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του ἦτο νὰ διαρρήξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Περσῶν.

Ὅταν ὁ Ἀνταλκίδας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, εὔρε σατράπην τῆς Ἰωνίας τὸν Τιρίβαζον, τοῦ ὁποῖου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην. Ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Τιρίβαζος ἔδωκε χρήματα εἰς τὸν Ἀνταλκίδα, διὰ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν σπαρτιατικὸν στόλον. Διὰ νὰ δείξῃ μάλιστα καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὰ φιλικὰ του αἰσθήματα, συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν Κόνωνα, ὁ ὁποῖος ὅμως κατώρδωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐν τούτοις ὁ μέγας βασιλεὺς ἐδίσταζεν ἀκόμη νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τῆς Σπάρτης.

Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει μὲ σοβαρὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὴν Προποντίδα. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος μετέβησαν εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ πείσουν τὸν Ἀρταξέρξη νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ, χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους ἐνεργείας τοῦ Τιρίβαζου, ἐπέτυχεν ὁ Ἀνταλκίδας νὰ ἐκδώσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ἕλληνας διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέβαλε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνταλκίδου, ὁ ὁποῖος τὴν διεπραγματεύθη, ὠνομάσθη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος ἐπέστρεψαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς εἰρήνης.

387 π.Χ.

Ὁ Ξενοφῶν διέσωσε τοὺς ὄρους τῆς εἰς τὰ Ἑλληνικά του. Ἴδού αὐτοί: «Ἄρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενάς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφείναι, πλὴν Λήμνου καὶ Ἰμβροῦ καὶ Σκύρου, ταύτας δὲ ὡσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅποτεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ πεζῇ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασι».

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ἐστάλησαν εἰς Ἰωνίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶν τοὺς βαρεῖς ὄρους τῆς Περσικῆς συνθήκης. Μὲ αὐτὴν ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἕλληνας νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ ὅποιος ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κανονίζῃ ὡς ἀνώτατος ἄρχων τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διαφοράς.

Ποία ἦτο ἡ ἐντύπωσις τῶν φρονίμων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ ἀτιμωτικὸν ἔγγραφο, μᾶς λέγει ὁ ρήτωρ Ἰσοκράτης. «Ἄλλοτε, λέγει, ἡμεῖς περιωρίζαμεν τὰ ὅρια τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἐκανονίζαμεν τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου, τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ καταβάλλουν μερικαὶ πόλεις ἐκ τῶν ὑπηκόων του, καὶ τοῦ ἐδέταμεν φραγμοὺς εἰς τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τῶν θαλασσῶν. Σήμερον ἀντιθέτως ἐκεῖνος κανονίζει τὴν ἑλληνικὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ αὐτὸς ὑπαγορεύει εἰς τὸν καθένα τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ μόνον ποὺ δὲν διορίζει καὶ σατράπας εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Διότι, ἂν ἐξαίρεσωμεν αὐτό, ποῖος ἄλλος ἐξευτελισμὸς ὑπολείπεται; Μήπως δὲν διευδύνει ἐκεῖνος τὴν πολιτικὴν κατάστασιν; Δὲν κάμνομεν ὀλόκληρον ταξίδι οἱ Ἕλληνας προκειμένου νὰ κατηγορήσωμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὡσὰν νὰ ἦτο κυρίαρχός μας; Δὲν τὸν προσφωνοῦμεν μὲ τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὡσὰν νὰ εἴμεθα αἰχμάλωτοί του; Ὅταν πολεμοῦμεν ἀναμεταξὺ μας, δὲν στηρίζομεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν συνδρομὴν ἐκείνου, ποὺ μὲ ὄλην του τὴν εὐχαρίστησιν δὰ ἐξώτωνεν, ἂν ἦτο δυνατόν, ὅλους τοὺς Ἕλληνας; Λοιπὸν ἀφοῦ λάβουν ὅλα αὐτὰ ὑπ' ὄψιν των οἱ Ἕλληνας, ἐπιβάλλεται νὰ αἰσθανθῶν ἀγανάκτησιν διὰ τὸ σημερινὸν κατάντημα καὶ νὰ ἀποδώσουν μομφὴν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, διότι, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐκήρυξαν τὸν (Πελοποννησιακὸν) πόλεμον μὲ ἀντικειμενικὸν δῆθεν σκοπὸν τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὰ τελευταῖα παρέδωκαν τοὺς περισσοτέρους εἰς τοὺς

βαρβάρους» (Ἰσοκράτους Παναηγυρικός).

Ἄλλ' ἡ κατακραυγή κατὰ τῆς συνθήκης δὲν ἐσταμάτησε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι διέλυσαν τὴν νέαν συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχον ἰδρύσει, καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἡγεμονίας των ἐπὶ τῶν ἄλλων βοιωτικῶν πόλεων. Μόνον ἡ Σπάρτη μὲ τὴν συμμαχίαν τῆς ἔμενε πλέον κυρίαρχος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς αὐτὴν ἀνέθεσεν ὁ Ἀρταξέρξης νὰ ἐπιβλέπη διὰ τὴν αὐστηρὰν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Περσῶν οἱ Σπαρτιαῖται μετεβλήθησαν εἰς τυράννους τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Εἰς ἄλλας πόλεις ἐπέβαλλον ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις, ἄλλας ἠνάγκαζον διὰ τῆς βίας νὰ γίνουν σύμμαχοί των, ἐνῶ τοὺς κατοίκους τῆς Μαντινείας ὑπεχρέωσαν νὰ χωρισθοῦν εἰς τέσσαρας κώμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΔΜΕΙΑΣ ὙΠΟ ΤΩΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι, κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν καὶ ἰδίως κατὰ τὸν Βοιωτικὸν πόλεμον, ἐπέδειξαν ἀξιόλογα προτερήματα: θάρρος, τόλμην καὶ γενναιότητα. Αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ ἐφάνησαν ἀκόμη καθαρώτερα, ὅταν οἱ Σπαρτιᾶται, κατὰ παράβασιν τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης, κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας κατὰ τὸ ἔτος 382 π.Χ. ἐστάλη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται εὕρισκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ὀλυνθίους, διότι οὗτοι εἶχον σχηματίσει ὁμοσπονδίαν μὲ τὰς γειτονικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰς διατάξεις τῆς εἰρήνης καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅταν ὁ Φοιβίδας διέβαινεν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἐστάθμευσε πλησίον τῶν Θηβῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰς τὰς Θήβας Λεοντιάδης ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ προσέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Καδμείαν. Ὁ Φοιβίδας, ἄνθρωπος φιλόδοξος, ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἀμέσως εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐγκατέστησε σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν δὲ διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην.

Συγχρόνως συνέλαβε και ἐφυλάκισε τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν Ἴσμηνίαν. Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὔρον πρόθυμον φιλοξενίαν, ὅπως πρὸ εἴκοσι δύο ἐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξόριστοι εἰς τὰς Θήβας.

Ἡ καταπάτησις τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη προσεποικίθη, ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ πραξικόπημα τοῦ Φοιβίδου καὶ τὸν ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκε τὴν Καδμείαν. Ἐπὶ πλέον παρέπεμψε τὸν Ἴσμηνίαν εἰς σπαρτιατικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

2. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΗΘΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοί, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, κατώρδωσαν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα των τρία ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Μεταξὺ τῶν πατριωτῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος μὲ θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ ἐξαιρετικὴν γενναιότητα.

Ὁ Πελοπίδας καὶ ἄλλοι ἐξόριστοι Θηβαῖοι συνεννοήθησαν μυστικῶς μὲ ὁμόφρονας εἰς τὰς Θήβας, εἰσῆλθον κρυφίως ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ὀλιγαρχικῶν. Κατόπιν ἐστράφησαν κατὰ τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἠγάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καδμείαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐπαναστάται ἐγίναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἐπανεφέρον εἰς τὴν πόλιν τὴν δημοκρατίαν.

379 π.Χ.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεστράτευσαν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν Θηβῶν χωρὶς νὰ κατορδῶσουν τίποτε ἀξιόλογον. Τὸ φρόνημα τῶν Θηβαίων εἶχε τώρα ἀναπτρωθῆ καὶ ἡ δύναμις των ἐντὸς τῆς Βοιωτίας ἐνισχύθη σημαντικῶς.

3. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Πελοπίδου εἰς τὰς Θήβας καὶ ἡ ταπείνωσις τῆς Σπάρτης ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀνασύστασιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἡ ὁποία εἶχε

διαλυθῆ κατά τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Αἱ περιστάσεις ἦσαν τώρα εὐνοϊκώτεραι. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἤθελον νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς Σπάρτης καὶ ὡς μέσον δι' αὐτὸ ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των με τοὺς **379 π.Χ.** Ἀθηναίους ἐντὸς τῶν διατάξεων τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Οὕτω τὸ Βυζάντιον, ἡ Τένεδος, ἡ Λέσθος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Εὐβοία ἔγιναν μέλη τῆς συμμαχίας. Ὡς σκοπὸς τῆς ὀρίσθη ἡ προστασία τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἀπὸ σπαρτιατικὴν ἀπόπειραν πρὸς ἡγεμονίαν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τῆς δευτέρας συμμαχίας διαφέρει ἀπὸ τὸν παλαιόν. Τὴν νέαν συμμαχίαν διοικεῖ συνέδριον ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν συμμάχων, τὸ ὅποιον ἐδρεύει εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις διατηροῦν πλήρη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν των, δὲν πληρώνουν φόρους καὶ ἔχουν ἴσῃ ψῆφον με τοὺς Ἀθηναίους.

Ἡ νέα ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἀπετέλεσε τὸ σπουδαιότερον πρόσκομμα εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς Σπάρτης διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὴ ἐπίσης ἔδωκε τὴν πρώτην ἀποτελεσματικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Θηβαίων ἐναντίον τῆς Σπάρτης, μέχρις ὅτου ἔγιναν οὗτοι ἱκανοὶ νὰ τὸν διεξαγάγουν μόνοι.

4. Η ΠΑΛΗ ΜΕΤΑΕΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας

Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ὁ πατριωτισμὸς δύο ἀνδρῶν, τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔφερον τὰς Θήβας εἰς τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὁ Πελοπίδας κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ καὶ πλούσιαν οἰκογένειαν τῶν Θηβῶν καὶ ἔλαβε λαμπρὰν ἀνατροφὴν. Μολονότι πλούσιος, ἔζη ἀπλοῦστατον βίον. Ἠγάπα τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν σκληραγωγίαν. Τὸν διέκρινε φλογερὰ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, διὰ τὴν ὁποίαν διέδесе τὸν πλοῦτόν του καὶ ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχε, τὴν ζωὴν του. Ὁ Πελοπίδας εἶναι ὁ ὀργανωτὴς τοῦ περιφήμου ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβῶν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 ἐκλεκτοὺς νέους, οἱ ὅποιοι

συνεδέοντο μεταξύ των με στενωτάτην φιλίαν και ἦσαν ἀφωσιωμένοι ὁ εἷς εἰς τὸν ἄλλον μέχρι θανάτου. Τὴν φιλίαν των ἐπεσφράγιζον με ὄρκον εἰς τὸ ἐν Θήβαις ἱερὸν τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Ἰολάου, φίλου τοῦ Ἡρακλέους. Ἐξ αὐτοῦ ὁ λόγος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἱερός. Ὁ Πελοπίδας με τὸν ἱερὸν λόγον πρῶτος ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας και τοιουτοτρόπως ἐνίσχυσε τὸ θάρρος και τὸ φρόνημα τῶν συμπατριωτῶν του.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ ἀλλὰ πτωχὴν οἰκογένειαν. Ἡ πενία ἐν τούτοις δὲν τὸν ἐστενοχώρει, διότι ἐζή βίον λιτόν. Ἦσκειτο με τοὺς ἄλλους νέους εἰς τὰ γυμνάσια και τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλ' ἐφρόντιζε πολὺ και διὰ τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο ἠγκροάσθη τοὺς σοφωτέρους ἀνδρας τῆς ἐποχῆς του και ἀπέκτησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Καίτοι εὐφραδέστατος ρήτωρ, ἐν τούτοις ἀπεστρέφετο τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους και ἦτο ὀλιγόλογος μέχρις ὑπερβολῆς. Πρὸ πάντων ὅμως ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο ἐξαιρετικὴ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα. Αὐτὸς ἐφήρμοσεν εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην νέα σχέδια, με τὰ ὁποῖα κατώρδωσε νὰ συντριψῆ τὸν μοναδικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους στρατὸν τῆς Σπάρτης.

Ἡ φιλία μεταξύ τοῦ Πελοπίδου και τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἔμεινε παραδειγματικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ με θαυμασμὸν δι' αὐτὴν και τὴν θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐξαιρετικῆς ἀρετῆς των: *«Ἡ αἰτία, λέγει, τῆς φιλίας τῶν δύο Θηβαίων ἦτο ἡ ἀρετὴ των. Χάρις εἰς αὐτὴν δὲν ἐπεδίωκον με τὰ ἔργα των δόξαν ἢ πλοῦτον, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν φοβερὸν φθόνον, τὸ αἴτιον τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀλληλοφαγώματος. Καὶ οἱ δύο εἶχον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸν εὐγενέστατον ζῆλον νὰ ἴδουν τὴν πατρίδα των λαμπροτάτην και ἰσχυροτάτην».*

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην

Οἱ Ἀθηναῖοι με τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Σπάρτης προσέφεραν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Θηβαίους. Ἐδωκαν καιρὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας και νὰ αὐξήσουν τὴν δύναμίν των. Ἀλλ' ἡ παράτασις τοῦ πολέμου δὲν συνέφερε πλέον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐβλεπον ὅτι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐφθείροντο, οἱ Θηβαῖοι ἀντιθέτως ἐγίνοντο καθημερινῶς ἰσχυρότεροι. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργησαν νὰ συγκληθῆ εἰς τὴν Σπάρτην συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ συζητήσῃ

τὴν σύναψιν εἰρήνης μεταξύ ὄλων τῶν ἐμπολέμων.

Τὸ συνέδριον συνῆλθε καὶ ὡς πρῶτον ὄρον διὰ τὴν εἰρήνευσιν ἐδέχθη νὰ γίνουν ὄλαι αἱ πόλεις αὐτόνομοι. Ἄλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ διότι ὁ ὄρος αὐτὸς τῆς συνθήκης κατέλυε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν εἰρήνη συνωμολογήθη μεταξύ τῶν ἄλλων πόλεων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο μὲ στρατὸν εἰς τὴν Φωκίδα, διετάχθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν εἰρήνην διὰ τῶν ὄπλων.

Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατετρόμαξε τοὺς Θηβαίους. Ἄλλ' ἡ ἄμυνα τῆς χώρας εὕρισκετο τώρα εἰς ἰσχυρὰς καὶ ἀτρομήτους χεῖρας. Ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔδωκαν θάρρος εἰς τοὺς συμπολίτας των καὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἠθικόν των.

Οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν εἰς τὰ Λεύκτρα, μικρὰν πόλιν τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν μάχην, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐκεῖ, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέδειξε τὰ μεγάλα στρατιωτικὰ προτερήματά του. Ἐφῆρμωσε νέον τρόπον παρατάξεως, ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως, τὴν λεγομένην λοξὴν φάλαγγα. Παρέταξε δηλαδὴ εἰς μέγα βάθος καὶ ἐνίσχυσεν πολὺ τὴν

371 π.Χ.

ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατεύματός του, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἦτο ἡ δεξιὰ τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τὸν Κλεόμβροτον καὶ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας του. Μὲ τὴν πτέρυγα αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας θὰ ἔκαμνε τὴν ἐπίθεσιν. Θὰ ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεως τῶν Σπαρτιατῶν, θὰ εἰσέδυνε εἰς αὐτὸ ὡς σφῆν καὶ θὰ ἐπέφερε τὴν διάσπασίν του. Κατόπιν θὰ ἔκαμνε στροφῆν καὶ θὰ προσέβαλλεν ἐκ τῶν πλαγίων τὸ ἄλλο τμήμα τῆς φάλαγγος τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ κέντρον καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς παρατάξεώς του, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀσθενέστερα, εἶχον ἄλλην ἀποστολήν. Παρατεταγμένα ὅπως ἦσαν ὄχι ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, ἀλλὰ μὲ λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ὀπίσω, προωρίζοντο νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρου καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Σπαρτιατὰι ἀντιθέτως ἠκολούθησαν τὸ παλαιὸν σύστημα εἰς τὴν παράταξίν των. Εἰς ὀλόκληρον τὸ μέτωπόν των παρετάχθησαν εἰς βάθος 12 ἀνδρῶν.

Τὸ εὐφυὲς σχέδιον τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐπέτυχεν καθ' ὀλοκληρίαν.

Ἡ νίκη του ὑπῆρξε περίλαμπρος. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν ἱερὸν λόγον, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἐπολέμησε γενναϊότατα. Ἡ καταστροφή τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο πρωτοφανής. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, 400 γνήσιοι Σπαρτιάται καὶ πολλοὶ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι.

Ἡ ἀπροσδόκητος ἦττα τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὁποῖοι μάλιστα παρέταξαν εἰς τὰ Λεῦκτρα μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, εἶχε βαρύτατον ἀντίκτυπον εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἰ σύμμαχοι πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐνῶ οἱ εἰλωτες καὶ οἱ περίοικοι ἐκινήθησαν εἰς ἐπανάστασιν. Καὶ ὅμως ἡ μεγάλη ἐκείνη συμφορὰ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ θυμασθῇ τὸ ψυχικὸν σθένος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἡ πειθαρχία των εἰς τὸν νόμον καὶ τοὺς ἄρχοντας. Ἰδοὺ τί μᾶς διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν: «Ὁ ἀγγελιαφόρος, ὁ ὁποῖος ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν συμφορὰν, ἔφθασε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν γυμνοπαιδιῶν, ὅταν ὁ ἀνδρικός χορὸς ἦτο ἀκόμη μέσα εἰς τὸ θέατρον. Καὶ οἱ ἔφοροι, ἅμα ἤκουσαν τὴν καταστροφὴν, ἐλυποῦντο μὲν, ὡς ἦτο φυσικόν· ἐν τούτοις, δὲν διέταξαν τὸν χορὸν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ θέατρον, ἀλλὰ τὸν ἄφησαν νὰ συνεχίσῃ τὰς χορευτικὰς ἐπιδείξεις. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἀνεκοινώθησαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των· παρήγγειλαν ὅμως εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ φωνάζουν, ἀλλὰ νὰ υπομείνουν τὴν συμφορὰν σιωπηλῶς. Καὶ τὴν ἐπομένην ἀντίκρυζε κανεὶς τὸ ἐξῆς παράδοξον θέαμα: Ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς εἶχον πέσει εἰς τὴν μάχην, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὄλων εὐθυμοὶ καὶ φαιδροὶ ἀπὸ ἐκείνους, ἀντιθέτως, εἰς τοὺς ὁποίους ἔφθασεν ἡ εἶδησις, ὅτι ζοῦν οἱ συγγενεῖς, πολὺ ὀλίγους ἤμπορουσε κανεὶς νὰ συναντήσῃ καὶ αὐτοὺς νὰ γυρίζουν μὲ σκυθρωπὰ πρόσωπα» (Ξενοφῶντος Ἑλληνικά).

Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον

Μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεούκτρων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐδημιουργήθη εὐνοϊκὴ κατάστασις διὰ τοὺς Θηβαίους. Αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις ἠνώθησαν εἰς ὁμοσπονδίαν, ἣ ὁποία εἰσῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν. Ἀργεῖοι καὶ Ἡλεῖοι ἐπίσης ἤρχισαν νὰ κινοῦνται ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἦτο μοναδική. Τὸν χειμῶνα τοῦ 370 π.Χ., κατὰ πρόσκλησιν τῶν συμμάχων, κατήλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ στρατόν. Ἀμέσως ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης, Ἀρκάδες, Ἀργεῖοι, Ἡλεῖοι ἠνώθησαν μαζί του. Κατ' ἀπαιτησίαν τῶν ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν προθύρων τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δωρικῆς κατακτῆσεως ἐχθρικός πὺς δὲν εἶχε πατήσει εἰς τὴν Λακωνικὴν. Περίφοβοι αἱ γυναῖκες τῆς Σπάρτης ἤρχισαν νὰ θρηνοῦν γοερώς, ὅταν ἀντελήφθησαν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίαζε. Καὶ ὅμως ἄλλοτε ἐκαυχῶντο, ὅτι οὐδέποτε εἶδον καπνὸν νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον!

Ἐν τούτοις ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, διότι τὴν ὑπερήσπιζεν ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος. Ἐπροχώρησεν ὅμως πρὸς νότον μέχρι τοῦ Γυθείου, ἐληλάτησε τὴν χώραν, ἔκαυσε τοὺς ναυστάθμους τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας. Τότε ἵδρυσεν πλησίον τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεγάλην πόλιν (Μεγαλόπολιν), τὴν ὁποίαν ὠχύρωσε καὶ κατέστησε κοινὴν μητρόπολιν τῶν Ἀρκάδων. Εἰς αὐτὴν συνήρχοντο ἀντιπρόσωποι τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων καὶ συνεσκέπτοντο διὰ τὰ συμφέροντά των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐστερέωσε τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν, τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων, ὅπως ἐλέγετο.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε καὶ ἄλλας σοβαρὰς συνεπειὰς διὰ τὴν Σπάρτην. Ἡ Μεσσηνία ἀπληλευθερώθη ἀπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγὸν καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ πόλις Μεσσήνη, ἣ ὁποία ἐκτίσθη τότε πλησίον τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως τῆς Ἰθώμης, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ νέου μεσσηνιακοῦ κράτους.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Θηβαῖος στρατηγὰς ἐξημτέλισε τὴν Σπάρτην καὶ τὴν περιώρισεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπέστρεψε θριαμβευτῆς εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν

Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἀνεπαύθη ἐπὶ τῶν ἐπιτυχιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἕως τότε. Ὁνειρεύετο νὰ κάμῃ τὰς Θήβας τὴν πρώτην δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 369 π.Χ. ἐστράφη πρὸς βορρᾶν. Κατόπιν

προσκήσεις του Θεσσαλικού λαού έστειλε τον Πελοπίδαν με στρατόν εις την Θεσσαλίαν. Ο Πελοπίδας επέτυχεν εις την άποστολήν του. Το μεγαλύτερον μέρος της Θεσσαλίας προσετέθη εις την δύναμιν των Θηβών. Όλιγαι μόνον πόλεις παρέμειναν εις την επικράτειαν του τυράννου των Φερών Αλεξάνδρου.

Από την Θεσσαλίαν ο Πελοπίδας έπροχώρησεν εις την Μακεδονίαν, την όποιαν κατέστησε σύμμαχον των Θηβών. Διά να εξασφαλίση μάλιστα την συμμαχίαν, έλαβε 30 όμήρους από τας έπισημοτέρας οικογενείας της μακεδονικής κοινωνίας. Μεταξύ αυτών ήτο και ο νεαρός Φίλιππος, υίος του βασιλέως της Μακεδονίας Αμύντου Γ' και κατόπιν ένδοξος βασιλεύς.

Η ραγδαία αύξησις της δυνάμεως των Θηβών άνησύχησε τους Αθηναίους. Διά τον λόγον αυτόν έλησμόνησαν τας παλαιάς διαφοράς προς την Σπάρτην και συνήψαν με αυτήν συμμαχίαν. Αλλά τουτο δέν ήμπόδισε τον Έπαμεινώνδαν να εισβάλη εκ νέου εις την Πελοπόννησον και να καταστήση συμμάχους των Θηβών την Σικυώνα και την Άχαΐαν. Τοιουτοτρόπως κατά τους χρόνους αυτούς ή ήγεμονία των Θηβών εξετεινετο εις όλην σχεδόν την ήπειρωτικήν Έλλάδα. Αί περισσότεραι χώραι μεταξύ Θερμοπυλών και Ίσθμου, το μεγαλύτερον μέρος της Πελοποννήσου, ή Θεσσαλία και ή Μακεδονία ήσαν κατ' ουσίαν υπόηκοι των Θηβών.

Αλλά και οι Θηβαίοι δέν απέφυγον τα σφάλματα των Αθηναίων και των Σπαρτιατών. Δέν έστήριξαν την ήγεμονίαν των εις την ισοπολιτείαν και την ισοτιμίαν μεταξύ των συμμαχικών πόλεων, αλλά εις την βίαν και την αυδαιρεσίαν, των όποιων διετήρουν πικράν άνάμνησιν οι Έλληνες. Διά να εξασφαλίσουν την κυριαρχίαν των εις την Έλλάδα οι Θηβαίοι, δέν έδίστασαν να προκαλέσουν την επέμβασιν των Περσών, όπως έκαμαν άλλοτε οι Σπαρτιαται. Ο Πελοπίδας το 367 π.Χ. μετέβη εις τα Σούσα και ένήργησε διά την επέμβασιν του μεγάλου βασιλέως εις την Έλλάδα. Πράγματι ο Πέρσης βασιλεύς εξέδωκε διαταγήν, διά της όποιας ανεγνωρίζετο ή αυτονομία της Μεσσηνίας, οι Αθηναίοι υπεχρεούντο να άφοπλίσουν τον στόλον των και οι Θηβαίοι άνεκηρύσσοντο ήγεμόνες της Έλλάδος. Έπανελήφθη δηλαδή Ίτρος ώφέλειαν των Θηβών, ό,τι έγινε πρό είκοσιν έτών με τον Άνταλκιδαν προς όφελος της Σπάρτης.

Η ένέργεια όμως αυτή των Θηβαίων προεκάλεσε την αντίδρασιν

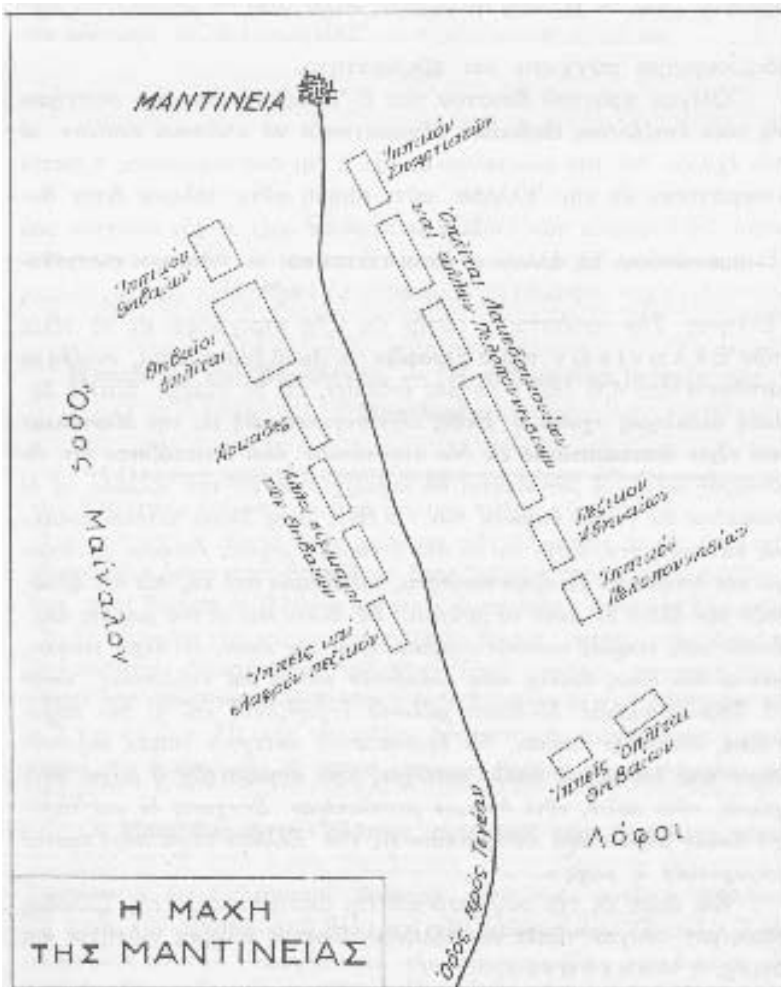
τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποῖαν διέταξε ὁ μέγας βασιλεὺς. Ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἀθηναίων ὑπέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Πελοπίδας ἔσπευσε μὲ στρατὸν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐνίκησεν, ἀλλ' ἐφονεύθη. Οἱ Θηβαῖοι καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατεσκεύασαν στόλον, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρδωσαν. Ὅλα τὰ σημεῖα ἐδείκνυσον, ὅτι ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν παρουσίαζε συμπτώματα καταρρέουσας.

Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. - Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤρχισε νὰ λαμβάνη δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Θηβαίους. Ἡ Ἀρκαδία ἰδίως ἦτο ἀνάστατος. Αἱ θόρειαι ἀρκαδικαὶ πόλεις μὲ τὴν ὑποκίνησιν τῶν Μαντινέων εἶχον συμμαχήσει μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἥλειοι. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη διὰ τετάρτην φορὰν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς ἀπομειναντας συμμάχους τῶν Θηβῶν καὶ νὰ συντρέψῃ τοὺς ἀντιπάλους. Μὲ πολυάριθμον στρατὸν διέβη τὸν Ἴσθμόν, κατῆλθε πρὸς νότον καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἦλθον καὶ ἠνώθησαν μὲ τὸν στρατὸν του οἱ νότιοι Ἀρκάδες, οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Οἱ ἀντίπαλοί του Σπαρτιάται, Ἀθηναῖοι, Μαντινεῖς, Ἀχαιοί, Ἥλειοι καὶ θόρειοι Ἀρκάδες συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μαντινείαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι παρήρηχτο ἀσκόπως ὁ χρόνος, συνέλαβε τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην. Μὲ καταπληκτικὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐνέργειαν εὐρέθη πρὸ αὐτῆς, ἐνῶ ἦτο ἐρημος ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἐγκαίριος ἐν τούτοις ἐλιγμὸς τῶν σπαρτιατικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν γηραιὸν Ἀγησίλαον καὶ τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀρχίδαμον ἔσωσε τὴν ἀτειχιστον πόλιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ νὰ συνάψῃ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας (362 π.Χ.).

Ὁ Ἐπαμεινώνδας παρέταξε τὰς δυνάμεις του, ὅπως καὶ εἰς τὰ Λεῦκτρα. Μὲ ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν διέσπασεν ὁ στρατός του καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ὅλην τὴν ἐχθρικὴν παράταξιν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ὅμως στιγμὴν τῆς μάχης καὶ ἐνῶ ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων,

ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐφρονεύθη. Ἡ νίκη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμεινεν ἀμφίβολος καὶ τὴν διεξεδίκουν καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοί. Τὸ γεγονός εἶναι, ὅτι ἡ μάχη τῆς Μαντινείας ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ πρωτεῖα καὶ ἐδημιούργησε σύγχυσιν καὶ ἀβεβαιότητα.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε συστήσει εἰς τοὺς ἐπιζῶντας Θηβαίους ἀξιωματικούς νὰ κλείσουν εἰρήνην μὲ τὸν ἐχθρόν. Μὲ τὴν ἀνωμαλίαν ὅμως καὶ τὴν ἀκαταστασίαν, ἣ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτε εἰρήνη οὔτε πόλεμος ἦσαν δυνατά. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν κατέρρευσε μαζί μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἐξ ἄλλου, οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συνηθάνοντο ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐπιβληθῶν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὡς ἐξῆς περιγράφει εἰς τὸ τέλος τῶν Ἑλληνικῶν του ὁ Ξενοφῶν: «Ἀφοῦ ἐγιναν αὐτά, συνέβη τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι ὅλος ὁ κόσμος ἐνόμισεν, ὅτι θὰ συμβῆ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλλάς εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Μαντινείαν καὶ εἶχεν ἀντιπαραταχθῆ εἰς δύο στρατόπεδα, ὅλοι ἐφάνταζοντο ὅτι, ἂν συναφθῆ μάχη, οἱ μὲν νικηταὶ θὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ νικημένοι θὰ γίνουν ὑπήκοοί των. Ὁ Θεὸς ὅμως ἔδωκε τέτοιαν τροπὴν εἰς τὰ πράγματα, ὥστε καὶ αἱ δύο ἀντίπαλοι μερίδες ἔστησαν τρόπαιον μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἦσαν νικήτριαι, καὶ καμμία ἀπὸ τὰς δύο δὲν ἠμπόδιζε τὴν ἄλλην δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ δύο μερίδες ἀπέδωκαν τοὺς νεκροὺς κατόπιν συμβάσεως μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι εἶχον νικήσει, καὶ αἱ δύο ὅμως ἐπίσης τοὺς ἐλάμβανον ὀπίσω διὰ συμβάσεως, ὡσὰν νὰ ἦσαν νικημένα. Μολονότι μάλιστα ἰσχυρίζοντο καὶ αἱ δύο παρατάξεις, ὅτι εἶχον νικήσει, δὲν ἐφάνησαν νὰ κατέχουν τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κατεῖχον, πρὶν συγκροτηθῆ ἡ μάχη, οὔτε χώραν, οὔτε πόλιν, οὔτε δύναμιν μεγαλυτέραν. Σύγχυσις δὲ καὶ ταραχὴ ἀκόμη μεγαλυτέρα ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶρα παρὰ προτοῦ συγκροτηθῆ ἡ μάχη».

Καὶ ὅμως εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῆς Ἑλλάδος ἔθεσε μετ' ὀλίγον τέρμα νέα ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης νεότητος καὶ ὀρμῆς, ἡ Μακεδονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Μακεδονία και Μακεδόνες. - Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας

Ἡ ἑλληνικὴ χώρα, ἣ ὁποία ἐκτείνεται πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀποτελεῖ τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, λέγεται *Μακεδονία*. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς ὄρια τῆς Μακεδονίας ἦσαν πρὸς βορρᾶν τὸ ὄρος Σκάρδος, πρὸς νότον ὁ Ὀλυμπος, πρὸς δυσμὰς ἡ Ἰλλυρία καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὁ ποταμὸς Στρυμών. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας διασχίζουσι βουνά, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπλώνονται εὐφορώταται πεδιάδες. Τρεῖς μεγάλοι ποταμοὶ διαρρέουσι τὰς μακεδονικὰς πεδιάδας: ὁ *Ἀλιάκμων*, ὁ *Ἀξιός* καὶ ὁ *Στρυμών*. Εἰς τὴν παραλίαν ἐκτείνεται ἡ τρίγλωσσος χερσόνησος τῆς *Χαλκιδικῆς*, ἣ ὁποία εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες, συγγενεῖς τῶν Δωριέων, περιστοιχιζόντο δὲ ἀπὸ λαοὺς βαρβάρους. Εἶχον εὖρωστα σώματα καὶ διεκρίνοντο ὡς πολεμισταί. Διέφερον ἀπὸ τοὺς νοτίους Ἕλληνας ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὸν πολιτισμὸν. Ὁ πολὺς λαὸς ἠσχολεῖτο μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, τὰς ὁποίας εὐνοεῖ ἡ φύσις τῆς χώρας. Οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μακεδόνες ἔζων ἀγροτικὸν βίον καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἦτο πολὺ δύσκολος, καθυστέρησαν

εις τὸν πολιτισμὸν. Μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὰς ἀποικίας τῶν παραλίων, ἡ Μακεδονία ἤρχισε νὰ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἄλλον ἐλληνικὸν κόσμον καὶ νὰ ἐκπολιτίζεται.

Ἡ διοικήσεις τῆς χώρας ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο ἐταῖροι. Οἱ βασιλεῖς εἶχον κατ'ἀρχὰς τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὰς Αἰγὰς, τὴν σημερινὴν Ἐδεσσαν. Κατόπιν τὴν μετέφεραν εἰς τὴν Πέλλα, τὰ σημερινὰ Γιαντισά, διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν. Μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἦσαν ἀνεξάρτητοι εἰς τὴν χώραν των. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν περσικῶν πολέμων ἠναγκάσθησαν νὰ υποκύβουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὅπως εἶδομεν, ἔφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου περὶ συμμαχίας καὶ ἀργότερα ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς τὸ σχέδιον τοῦ Μαρδονίου πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν. Οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ἐθεώρουν τοὺς ἑαυτοῦς των ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐκαυχῶντο, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος Α' (498 - 454 π.Χ.) μετὰ τὸν εὐτυχῆ τερματισμὸν τῶν περσικῶν πολέμων, ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους, ὅπως γνωρίζομεν, μετείχον μόνον Ἕλληνες. Καὶ ἡ αἰτήσις του ἐγένε δεκτὴ, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπὸ τοὺς ἑλληνοδίκας.

Ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχέλαος. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ χώρα προώδευσε πολὺ. Ὁ Ἀρχέλαος κατεσκευάσε δρόμους, ἵδρυσεν πόλεις καὶ διωργάνωσε τὸν μακεδονικὸν

413-396 π.Χ. στρατόν, τὸν ὁποῖον ἠύξησε καὶ τελειότερον ἐξώπλισε.

Ἠγάπα τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ κατέστησε τὴν πρωτεύουσάν του κέντρον ἐλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης. Πολλοὶ σοφοὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὴν αὐλήν τοῦ Ἀρχελάου. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Εὐριπίδης, ὁ ὁποῖος διήλθε πλησίον του τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Φίλιππος ὁ Β'

Ὁ Φίλιππος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμύντου τοῦ Γ'. Δεκαπενταετῆς ὠδηγήθη, ὅπως ἐμάθομεν, ἀπὸ τὸν Πελοπίδαν ὡς ὄμηρος εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ ἔλαβε λαμπρὰν μόρφωσιν. Πολὺ ἰδίως ὠφελήθη ἀπὸ

τὰς σχέσεις του μέ τοὺς δύο μεγάλους ἄνδρας τῶν Θηβῶν, τὸν Πελοπίδαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἐπαμεινώνδαν, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐθαύμαζεν. Ἀπὸ αὐτὸν ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὁποῖαν κατόπιν ἐφήρμοσεν ὁ ἴδιος. Εἰς τὰς Θήβας εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ὅχι μόνον τὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν νοτίων Ἑλλήνων καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Ἡ γνώσις αὐτῆ τοῦ ἐχρησίμειυσεν ἀργότερα πολὺ. Ἐφρόντισεν ἄλλωστε ἐνωρὶς νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ὡς συμβούλους «οὐ μόνον Μακεδόνων τοὺς σπουδαιοτάτους ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πολλοὺς οὐκ ἀδόξους ἄνδρας οὐδ' ἀνοήτους» (Ἰσοκράτους Φίλιππος). Εἶχε προσέτι ὁ Φίλιππος τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἡγάπα τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐγόητευε μὲ τοὺς τρόπους του.

Παρ' ὅλα ἐν τούτοις τὰ προτερήματα αὐτά, τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν εὐφυΐαν, διετῆρει ὁ Φίλιππος τὰς συνηθείας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν Μακεδόνων εὐγενῶν. Ἦτο βίαιος καὶ σκληρὸς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἠγάπα μὲ πάθος τὸ κυνήγιον, τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν οἶνον. Τὰ ἐλαττώματα ἐν τούτοις αὐτὰ ἐπεσκότηζον αἱ ἀρεταὶ του. Εἶχε προικισθῆ ἐκ φύσεως μὲ σπανίαν διπλωματικὴν ἱκανότητα καὶ εἶχε τὸ μέγα προσὸν νὰ διακρίνῃ ἀμέσως τὸ συμφέρον του εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ νὰ προχωρῇ μὲ ἀποφασιστικότητα εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ. Ὁ Φίλιππος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν εὐφυστέρων καὶ δραστηριωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ ἑλληγισμού.

Ὅταν ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὰς Θήβας, ἐβασίλευεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ ἀδελφὸς του Περδίκκας, ὁ ὁποῖος τὸν διώρισε κυβερνήτην εἰς μίαν μακεδονικὴν ἐπαρχίαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ὠργάνωσε μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Περδίκκου, ὁ Φίλιππος

ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατ' ἀρχάς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀμύντου, υἱοῦ τοῦ Περδίκκου. Ἄλλ' αἱ περιστάσεις ἦσαν πολὺ δύσκολοι διὰ τὴν Μακεδονίαν. Οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους λαούς, οἱ ὅποιοι περιέβαλλον τὸ κράτος, ἦσαν μεγάλοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Φίλιππος, μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν φίλων του καὶ τοῦ στρατοῦ, τὸν ὅποιον εἶχεν ὀργανώσει, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνηλίκου καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεύς. Ἐφρόντισε κατόπιν νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ἐξώντωσεν ὅλους τοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου του. Μετὰ τοῦτο ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συνόρων τοῦ κράτους. Οἱ βάρβαροι, οἱ ὅποιοι τὸ περιστοιχίζον, ἦσαν πολλοὶ καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τοὺς καταβάλῃ ἀμέσως διὰ τῶν ὅπλων. Ἐχρησιμοποίησε λοιπὸν κατ' ἀρχάς τὴν διπλωματίαν. Μὲ δῶρα καὶ ἄλλας παροχὰς καὶ ὑποσχέσεις ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς Θρᾶκας. Ἀμέσως κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν αὔξησιν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν ὑπολοίπων ἐχθρῶν.

Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους

Βάσιν τῆς στρατιωτικῆς ὀργάνωσεως τοῦ κράτους ἔθεσεν ὁ Φίλιππος τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατολογίαν. Ἵπεχρέωσε δηλαδὴ ὅλους τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἐκτελοῦν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ μὲ νέας στρατιωτικὰς μεθόδους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ὁ Φίλιππος πολύτιμον ὁδηγὸν τὰ διδάγματα, τὰ ὅποια ἔλαβε πλησίον τοῦ Ἑπαμεινώνου κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὰς Θήβας.

Πρὸ τοῦ Φιλίππου ὁ πεζικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀτελῶς ὀπλισμένους πελταστὰς, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἐνικήθησαν ἀπὸ τοὺς περίξ βαρβάρους. Ἐλεῖπεν ἀκόμη ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἀπαραίτητος στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις καὶ πρὸ πάντων ἡ πειθαρχία. Ὁ Φίλιππος ἐβελτίωσε τὸν ὀπλισμὸν των, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς δευτερεύουσαν θέσιν εἰς τὸν στρατόν.

Κύριον σῶμα τοῦ πεζικοῦ κατέστησεν ὁ Φίλιππος τὴν περίφημον μακεδονικὴν φάλαγγα, τὴν ὅποιαν ἐδημιούργησε καὶ ἐξώπλισεν ὁ ἴδιος. Οἱ φαλαγγῖται, οἱ πεζέταιροι, ὅπως ἐλέγοντο, ἦσαν Μακεδόνες ὀπλίται μὲ σπουδαιότερον ὄπλον ἀμυντικὸν καὶ ἐπιθετικὸν τὴν σάρισαν, ἡ ὅποια ἦτο μακρότατον δόρυ μήκους ἕξ μέτρων. Παρετάσσοντο εἰς

δέκα ἕξ πυκνάς γραμμάς. Οἱ ἄνδρες τῶν πρώτων πέντε γραμμῶν ἐκράτουν τὰς σαρίσας εἰς ὀριζοντίαν θέσιν, οὕτως ὥστε ἡ σάρισα τοῦ φάλαγγίτου τῆς πέμπτης προεξείχε κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τὸν στρατιώτην τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς φάλαγγος. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίζετο τεῖχος λογγῶν, τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἀπὸ συμπαγῆ ὄγκον ἀνδρῶν.

Βοηθητικὰ σώματα τοῦ πεζικοῦ ἦσαν οἱ πελτασταί, οἱ ἀκοντισταί καὶ οἱ τοξόται.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς προήρχοντο ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί προορισμὸν εἶχον νὰ ἀσφαλίζουν τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος, οἱ δὲ ἀκοντισταί καὶ οἱ τοξόται νὰ προπορεύωνται ὡς ἐμπροσθοφυλακῆ.

Τὸ ἵππικόν, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἦτο ἄριστον, διετήρησε τὴν σπουδαίαν θέσιν του εἰς τὴν νέαν ὀργάνωσιν τοῦ στρατεύματος. Ὁ ὀπλισμὸς του ἔγινε τώρα βαρύτερος. Οἱ ἵππεις ἔφερον περικεφαλαίαν, θώρακα, ξίφος καὶ θραχθεῖαν λόγχην, τὸ λεγόμενον *ξυστόν*. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέβη χρησιμώτατον κατὰ τὰς μάχας. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ ἐπέμβασις τοῦ μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ἔκρινε τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἵππεις προήρχοντο ἀπὸ τὰς εὐπόρους τάξεις τῶν γαιοκτημόνων καὶ ὠνομάζοντο *ἐταῖροι*.

Ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν του σιδηρᾶν πειθαρχίαν. Οἱ νεοσύλλεκτοι ὑπεβάλλοντο εἰς διαρκεῖς, ἐπιπόνους καὶ συστηματικὰς ἀσκήσεις. Εἰδικοί ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἐφρόντιζον διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων στρατιωτικῶν εἰδῶν, διὰ νὰ εἶναι πάντοτε τὸ στρατεῦμα ἐτοιμοπόλεμον. Τέλος ὁ Φίλιππος ἐφωδίασε τὸν στρατὸν του μὲ πλῆθος πολεμικῶν μηχανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ διὰ πρώτην φοράν ἐχρησιμοποιοῦντο.

Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἰσχυρότατος στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος προηγούμενος ἢ σύγχρονος ἠδύνατο νὰ παραβληθῆ.

Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου

Ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἀπήλλαξε τὴν χώραν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων καὶ διωργάνωσε τὸν στρατὸν, ἐστράφη πρὸς κατάκτησιν τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐγκατεσπαρμέναι ἀποικίαι τῶν νοτίων Ἑλλήνων. Σκοπὸς του ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος εὐρείαν διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ τὸ ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος εὐρίσκετο ἀξιόλογος διὰ τὴν στρατηγικὴν θέσιν τῆς πόλις, ἡ Ἀμφίπολις, παλαιὰ ἀποικία τῶν Ἀθηναίων. Πρὸς αὐτὴν πρῶτον ἔστρεψε τὰ βλέμματά του ὁ Φίλιππος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδειξε διαλλακτικὰς διαθέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι ὑπεσχέθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτὸν τὴν σύμμαχόν των πόλιν Πύδναν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως καιρὸν κατέλαβε καὶ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Πύδναν (357 π.Χ.).

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐπροχώρησεν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ὑπὸ τὸ Πάγγαιον ὄρος. Ἐκεῖ ὑπῆρχε παλαιὰ πόλις ὀνομαζομένη Κρηνίδες, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος μετωνόμασε Φιλίππους. Τὴν πόλιν αὐτὴν κατέστησε κέντρον τῶν μεταλλουργικῶν ἐργαστηρίων, τὰ ὁποῖα ἴδρυσεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ τοῦ Παγγαίου. Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα αὐτὰ ἀπέκτησεν ἐτήσιον εἰσόδημα 1000 ταλάντων. Τότε ἔκοψε χρυσὰ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξετόπισαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς περσικοὺς δαρεικοὺς.

Μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν χρυσορυχείων κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, διὰ τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἐξησφάλισε τὰ παράλια του, ἀλλὰ καὶ ἠπέιλει νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὸν Βόσπορον.

Παραλλήλως μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς ὁ Φίλιππος διεξῆγε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ὅπου ἐκυρίευσεν τὴν Ποτιδαίαν (356 π.Χ.). Τὴν πόλιν αὐτὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν των. Διότι ἡ Ὀλυνθος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἰσχυροτάτη πόλις ὡς κέντρον καὶ μητρόπολις τῆς ὁμοσπονδίας πολλῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος

Μετά τήν μάχην τῆς Μαντινείας αἱ Ἀθῆναι παρέμειναν ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶχον τήν ναυτικὴν ἡγεμονίαν καὶ προΐσταντο πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν συμμάχων. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ Λέσθος, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, αἱ παράλιοι πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἰδίως τὸ Βυζάντιον κατεῖχον πρωτεύουσαν θέσιν.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κουρασθῆ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ παρημέλουν τὰ στρατιωτικὰ τῶν καθήκοντα. Ἀπέφευγον νὰ στρατεύωνται οἱ ἴδιοι καὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ὀπλίτας καὶ ναύτας ξένους μισθοφόρους. Ὁ μισθοφορικὸς τῶν στρατῶν πολλάκις κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς περιεποιῶντο τοὺς συμμάχους τῶν, κατόπιν ἤλλαξαν ἀπέναντί τῶν συμπεριφορὰν. Τὸ χειρότερον ἦτο, ὅτι κατέλαβον πολλὰ κτήματα εἰς τὴν Σάμον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰ ὅποια ἔδωκαν εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς τὸ 358 π.Χ. οἱ Χῖοι, οἱ Κῶοι, οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι ἐπανεστάτησαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν διὰ τῆς βίας τοὺς ἀποστατήσαντας εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε πόλεμος μεταξύ τῶν. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ὀλοκλήρον τριετίαν (358 - 355 π.Χ.), κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ εἰς χρεῖμα καὶ ἄνδρας ἀπώλειαι τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν σημαντικά. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποστατῶν.

Ὁ τριετής αὐτὸς πόλεμος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν συμμαχικὸς πόλεμος καὶ ἐπέφερε τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς δευτέρας ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων.

Πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος δὲν ἦτο τὸ μόνον δεῖγμα, ὅτι, παρ' ὅλα τὰ παθήματα τοῦ παρελθόντος, αἱ διαμάχαι μεταξύ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶχον παύσει ὀριστικῶς. Κατὰ τοὺς ἰδίους περίπου χρόνους ἄλλος ἐμφύλιος πόλεμος ἐξεργάγη εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶχε τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν. Ἐδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος καὶ νὰ

ἐπεκτείνη εἰς σημαντικὸν τμήμα αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν του. Ὁ νέος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου προεκλήθη ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα περιστατικά.

Οἱ Θηβαῖοι ἐμίσουν πάντοτε τοὺς Φωκεῖς. Ἀφ' ὅτου ἰδίως οὗτοι ἠρνήθησαν νὰ συνεχιστρατεύσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσβολὴν τοῦ Ἑπαμεινώνδου, οἱ Θηβαῖοι ἐζήτησαν ἀφορμὴν, διὰ νὰ τοὺς τιμωρήσουν. Ἡ εὐκαιρία ἐνόμισαν, ὅτι ἐδόθη, ὅταν οἱ Φωκεῖς ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη, τὰ ὁποῖα ἀνήκον εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οἱ Θηβαῖοι κατήγγειλαν τὴν βέβηλον πράξιν εἰς τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον καὶ αὐτὸ κατεδίκασε τοὺς Φωκεῖς εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων. Ἄλλ' οἱ Φωκεῖς δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλουν τὸ ὑπέρογκον τοῦτο ποσόν. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν βέβαιοι, ὅτι τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου θὰ μετεχειρίζοντο ἔνεκα τούτου βίαν ἐναντίον των, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μάλιστα χρήματα, ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν Δελφῶν καὶ διήρπασαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου.

Τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ἐκήρυξε τότε ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἱεροσύλων, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβον νὰ διεξαγάγουν ὑπὲρ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ. Ἐν τούτοις οἱ Φωκεῖς ὄχι μόνον ἠμύνθησαν ἐπὶ μακρόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν των Ὀνόμαρχον.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐκάλεσαν τότε εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Φίλιππος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς καὶ κατέλαβε τὰς Παγασὰς καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Μαγνησίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ στενὸν εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ ἀθηναϊκὸν στρατὸν καὶ ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ διότι δὲν ἤθελε νὰ συγκρουσθῆ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Μὲ τὴν ἐκστρατείαν του αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἐπέτυχεν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ γίνῃ κύριος ὀλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ παρουσιασθῆ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὡς προστάτης τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν.

Ἡ καταστροφή τῆς Ὀλύμπου

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος

έξεστράτευσεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Προποντίδος. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος τοῦ Φιλίππου ἐκτείνεται τώρα ἕως τὸν Σκάρδον, τὰ ὄρη τῆς Ἰλλυρίας, τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν Θρακικὴν χερσόνησον.

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐστράφη κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Τὸ 349 π.Χ. μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν των ἀνταπαιτητὰς τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον των. Εἰς τὰς κρίσιμους ἐκείνας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των στιγμὰς οἱ Ὀλύνθιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀδράνειαν καὶ ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς μόνον μικρὰν μισθοφορικὴν δύναμιν. Ματαιῶς ὁ πολιτικὸς καὶ ρήτωρ Δημοσθένης διὰ τῶν περιφύμων Ὀλυνθιακῶν του λόγων συνέστησε νὰ στείλουν γενναίαν βοήθειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ὀλυνθος, ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς μόνας τὰς ἰδικὰς τῆς δυνάμεις, ἀντέστη γενναίως μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 348 π.Χ., ὅτε ὑπέκυψε διὰ προδοσίας. Ὁ Φίλιππος κατέσκαψε τὴν πόλιν ἐκ θεμελιῶν καὶ τοὺς κατοίκους τῆς ἐπώλησεν ὡς δούλους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ὀλύνθου ὀλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ προσηρτήθη εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος.

Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδονικὰ κόμματα

Εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον διεκδικήσει τὴν ἡγεμονίαν, μόνον αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διετήρουν ὅπωςδῆποτε μέρος ἀπὸ τὴν παλαιὰν δύναμιν των. Καίτοι ἡ δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία εἶχε διαλυθῆ μὲ τὴν ἀποστασίαν τῶν κυριωτέρων συμμάχων, ἐν τούτοις αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἀκόμη ὑπολογίσιμος δύναμις. Εἰς οἵανδήποτε στιγμὴν ἠδύνατο ἡ πόλις νὰ παρατάξῃ ἰσχυρότατον στόλον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶχον πλέον τὰς παλαιὰς των ἀρετάς. Δὲν ὑπηρετοῦν οἱ ἴδιοι εἰς τὸν στρατόν, ἀλλ' ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως μισθοφόρους. Τὰ ἰδανικὰ τῶν προγόνων των δὲν προεκάλουν πλέον εἰς αὐτοὺς τὴν παλαιὰν συγκίνησιν. Μερικοὶ μορφωμένοι καὶ φιλοπάτριδες Ἀθηναῖοι ὠνειρεύθησαν νὰ ἀνυψώσουν τὰς Ἀθῆνας εἰς τὴν παλαιὰν δόξαν καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὁ πόθος των ἦτο ἀνεκπλήρωτος.

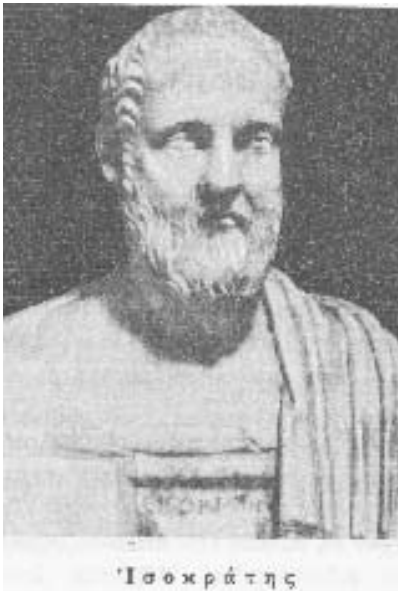
Αἱ Ἀθῆναι τοῦ παρελθόντος εἶχον ἀποθάνει ὀριστικῶς.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς ἦτο ὁ Δημοσθένης, μέγας ρήτωρ καὶ πολιτικός αὐτῆς τῆς περιόδου. Ὁ Δημοσθένης ἐξηγέρθη, ὅταν ἀντελήφθη, ὅτι ὁ Φίλιππος μετὴν εὐφύϊαν καὶ τὴν δραστηριότητά του θὰ ἐκυριάρχει εἰς ὅλοκληρον τὴν Ἑλλάδα. Με ἀνάλογον ἐνεργητικότητα πρὸς τὸν Μακεδόνα βασιλέα ἐπεδίωξε νὰ ἀνακόψῃ τὴν πρόοδόν του. Ὑπενδύμιζε διαρκῶς εἰς τοὺς συμπολίτας του

τὴν προγονικὴν των δόξαν καὶ προσεπάθει νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ

νὰ ἐξεγερθῶνκατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἐγίνε λοιπὸν ὁ ἐπιστημότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος εἰς τὰς Ἀθῆνας.

Ἄλλ' ὁ Δημοσθένης εἶχε μὲν ἀγνὴν καὶ θερμὴν φιλοπατρίαν, ὡς πολιτικός ὅμως ἦτο μέτριος. Ἐμεινε προσκεκολλημένος εἰς τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηῶν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐπελθούσαν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ του οὔτε τὴν πατρίδα του οὔτε τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ὠφέλησε. Ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους

ἦτο ὁ ἐπίσης ρήτωρ καὶ πολιτικός Αἰσχίνης. Αὐτὸς ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, τῶν Φιλιππιζόντων, ὅπως ἐλέγοντο.

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν ὀπαδῶν των, εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον τότε καὶ ἄλλοι ἄνδρες σοβαροὶ καὶ μεγάλης ἀξίας, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ἰδεολογικὴν πεποίθησιν ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ ρήτωρ Ἰσοκράτης καὶ ὁ στρατηγὸς Φωκίων. Αὐτοὶ ἐπίστευον, ὅτι μόνον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν νέαν καὶ ρωμαλέαν ἑλληνικὴν δύναμιν τοῦ βορρᾶ ἠδύνατο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν διαρκῆ ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἠνωμένον τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὸν θρίαμβον. Πέρσαι καὶ Περσία ἦσαν δι' αὐτοὺς ὁ προαιώνιος ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ἔπρεπε νὰ κινηθῶν ὡς εἷς ἄνθρωπος οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἡγεσίαν τῶν Μακεδόνων.

Φιλοκράτειος εἰρήνη. - Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος

Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ὀλύνθου ὁ Φίλιππος εἶχε φθάσει πλέον εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεώς του. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἰερὸς πόλεμος ἐξηκολούθει. Οἱ Θηβαῖοι ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθῶν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Ἐξ ἄλλου ὁ νέος στρατηγὸς τῶν Φωκῶν Φάλαικος ἐσκέπτετο νὰ συνδηκολογήσῃ μὲ τὸν Φίλιππον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταλάβουν τὰς Θερμοπύλας.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ εἰρηνεύσουν. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὸν Φίλιππον, διὰ νὰ διαπραγματευθῶν τὴν εἰρήνην. Μεταξὺ τῶν πρέσβων ἦσαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Φιλοκράτης, τοὺς ὁποῖους ὁ βασιλεὺς **346 π.Χ.** ὑπεδέχθη μεγαλοπρεπῶς. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐξυπηρετεῖ μόνον τὰ ἰδικὰ του συμφέροντα. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς οἱ δύο ἀντίπαλοι θὰ διετήρουν τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα κατεῖχον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἀπὸ τὴν εἰρήνην σκοπόμενος ὁ Φίλιππος ἀπέκλεισε τοὺς Φωκεῖς, καίτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέμενον νὰ περιλάβουν καὶ τούτους. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη Φιλοκράτειος εἰρήνη.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὰς ὁποῖας κατεῖχεν ὁ Φάλαικος μὲ τοὺς μισθοφόρους του. Ὁ Φάλαικος,

εἴτε διότι ἐδωροδοκῆθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον, εἴτε διότι ἐθεώρησε ματαίαν κάθε ἀντίστασιν, ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἀπῆλθε μετὰ τοὺς ἀνδράς του εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν χώραν τῶν Φωκίων. Ἀμέσως συνεκάλεσε τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, τὸ ὅποιον, διὰ νὰ φανῆ εὐάρεστον εἰς τὸν νικητὴν, ἔλαβε τὰς ἐξῆς ἀποφάσεις: α) νὰ καταστραφῶν αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος καὶ νὰ διασκορπισθοῦν οἱ κάτοικοι εἰς κόμας· β) νὰ ἀποδοθοῦν οἱ θησαυροὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπὸ τοὺς Φωκίους μετὰ ἐτησίας δόσεις ἐξ 80 ταλάντων μέχρις ὀλοσχεροῦς ἐξοφλήσεως· γ) νὰ δοθοῦν εἰς τὸν Φίλιππον αἱ δύο ψῆφοι τῶν Φωκίων εἰς τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον καὶ ἡ προεδρία τῶν πυθικῶν ἀγώνων.

Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος

Ἀφοῦ ὁ Φίλιππος ἐτερμάτισε, ὅπως ἤθελε, τὸν ἱερὸν πόλεμον, ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησίν της. Τότε ἔκτισε εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου τὴν Φιλιππούπολιν (342 π.Χ.) καὶ κατέλαβε τὰς παραλίους πόλεις Ἀπολλωνίαν καὶ Ὀδησσὸν (σήμερον Βάρναν). Κατόπιν ἐπολιόρκησε τὰς πόλεις Πέρινθον καὶ Βυζάντιον, τὰς ὁποίας ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ χάρις εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέος ἱερὸς πόλεμος ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον τοὺς κατοίκους τῆς Ἀμφίσσης, διότι ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη τοῦ Δελφικοῦ μαντείου. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Ἀμφισσεῖς ἠρνοῦντο νὰ πληρώσουν, οἱ Ἀμφικτύονες ἀνέθεσαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ὁ Φίλιππος κατῆλθεν ἐσπευσμένως πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φωκίδα. Καὶ μικρὸν μὲν μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσε καὶ κατέστρεψεν, αὐτὸς δὲ μετὰ τὸ μεγαλύτερον τμήμα κατέλαβε τὴν Ἐλατείαν, ὄχυρὰν πόλιν τῆς Φωκίδος. Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας ἔγινε κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἔφερεν ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἡ ἀπειλὴ κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐφαίνετο πλέον καθαρά.

Όταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἰδήσις διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας, τόσον τρόμον καὶ κατάπληξιν προσέκαλεσεν, ὥστε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἡ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὀμιλήσῃ. Τέλος ὁ Δημοσθένης ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ μὲ λόγον γεμάτων ἀπὸ φιλοπατρῖαν προσεπάθει νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς περιφόβους Ἀθηναίους. Συγχρόνως συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ λησμονήσουν τὴν παλαιὰν ἐχθροπάθειαν πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν κοινὸν κίνδυνον νὰ συνάψουν μὲ αὐτοὺς συμμαχίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέκριναν τὴν πρότασιν τοῦ Δημοσθένους. Ἔστειλαν μάλιστα τὸν ἴδιον εἰς τὰς Θήβας διὰ τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ συμμαχία συνωμολογήθη, καὶ τοιουτοτρόπως Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι ἀνελάμβανον τραχὺν καὶ ἐπίμονον ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας

Οἱ σύμμαχοι στρατοὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρωνείας, μικρᾶς πόλεως τῆς Βοιωτίας (Αὐγούστος τοῦ 338 π.Χ.). Ἐκλεκτὸν τμήμα τοῦ στρατοῦ τῶν Θηβαίων ἀπετέλει ὁ ἱερός λόχος. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Φίλιππος μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 2.000 ἵππους.

Ἡ σύγκρουσις μεταξύ τῶν δύο ἰσοπάλων στρατῶν ὑπῆρξε φοβερά. Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσθησαν μὲ ἀσύγκριτον ἀνδρείαν καὶ φλογερὸν πάθος διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ 300 ἰδίως Θηβαῖοι ἱερολογεῖται ἐπάλαισαν ὡς μυθικοὶ ἥρωες καὶ ἔπεσαν μέχρις ἐνός. Ἄλλ' ἡ ἀνωτέρα στρατηγικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ Φιλίππου ὑπερίσχυσε καὶ ἐδῶ ἐξ ὀλοκλήρου. Εἶχεν ἄλλωστε αὐτὴν **338 π.Χ.** τὴν φορὰν ἀτρόμητον συναγωνιστὴν τὸν δεκαοκταετῆ υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρου. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ὁ νεαρὸς βασιλόπαις κατετρόπωσε τὰς τάξεις τῶν Θηβαίων καὶ ἔγινεν ὁ κύριος αἴτιος τῆς νίκης. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 1.000 Ἀθηναῖοι καὶ 2.000 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον πολὺ μεγαλυτέρας ἀπωλείας εἰς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἔδειξε μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους των, ἔθαψε τοὺς νεκροὺς των εἰς κοινὸν τάφον, ἄφησεν ἐλευθέραν τὴν πόλιν των καὶ πολλὰς νήσους

Ὁ λέων τῆς Χαιρωνείας

ἀνεγνώρισεν ὡς κτήσεις ἀθηναϊκάς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πρώην συμμάχους τοῦ Θηβαίου ἐδείχθη σκληρός. Ἐπανάφερε τοὺς ἐξορίστους φίλους του καὶ ἐθανάτωσε τοὺς κυριωτέρους ἐκ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐπι πλεόν διέλυσε τὴν βοιωτικὴν ὀμοσπονδίαν καὶ εἰς τὴν Καδμείαν ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουράν. Ὁ σύγχρονος Ἀθηναῖος ρήτωρ Λυκούργος ἐξαίρει τὸν ἠρωϊσμόν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας. Θαυμάσιον ἐγκώμιον τῆς ἀνδρείας των

πλέκει ἐπίσης καὶ ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν Ἐπιτάφιόν του. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι, ὅταν ἀποκατεστάθη ἡ ἡρεμία εἰς τὴν χώραν, ἀπένειμαν εἰς τοὺς νεκροὺς των ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τάφου των κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἐτοποδέτησαν μαρμάρινον λέοντα, τὸν λεγόμενον λέοντα τῆς Χαιρωνείας.

Ἡ νίκη τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Χαιρώνειαν ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς νέας μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὴν ἀντὶ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ τῶν Θηβαίων πρωταγωνιστεῖ ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμός, ὁ ὅποιος προσέδωκε νέαν δόξαν καὶ λάμψιν εἰς ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου

Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν κατάληψιν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Κατέλαβε τὴν Χαλκίδα, ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Κόρινθον, συνῆψε συνθήκας μὲ τοὺς Ἀρκάδας, Μεσσηνίους καὶ Ἠλείους καὶ περιώρισε τὴν ἀπομεινωμένην Σπάρτην εἰς τὰ παλαιὰ λακωνικὰ σύνορα. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς φιλιππίζοντας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἀντιπάλους. Ἐξαιρέσειν ἀπετέλεσαν αἱ Θῆβαι. Γενικῶς ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἐπιεικής, διότι σκοπὸς τοῦ ἤτο νὰ συμφιλίωσῃ καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις διὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐσχεδιάζεε κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον Πανελλήνιον συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι ἐξ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων πλὴν τῆς Σπάρτης. Τὸ συνέδριον ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν πόλεων, κατήγγησε τοὺς συνασπισμοὺς καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἀποκατάστασιν διαρκοῦς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ παραβάται τῶν ἀποφάσεων θὰ ἐδικάζοντο ἀπὸ ὁμοσποδιακῶν δικαστῆριον. Ἄλλ' ἢ σπουδαιότερα ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ συνέδριον, ἦτο ἡ ἴδρυσις νέας πανελληνίου συμμαχίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν δυνάμεων εἰς τὸν ἐθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων, ὅπως εἶχον ὄνειρευθῆ ὁ Ἴσοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι ἰδεολογοὶ Ἑλληνες.

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ συνεδρίου ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδониαν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅπως ἦτο μάλιστα ἀποφασιστικὸς, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 336 π.Χ. ἔστειλεν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν τοὺς στρατηγοὺς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν καὶ Ἄπταλον μὲ στρατόν, διὰ νὰ προελιάνουν τὸν δρόμον τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν **336 π. Χ.** ὅμως τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν, ἐδόλοφονήθη διὰ λόγους προσωπικοῦ ἀπὸ ἓνα ἀξιωματικόν, ἐνῶ ἐτέλει τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς του. Ἦτο δὲ τότε μόλις 47 ἐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε βασιλεῖα τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀλέξανδρον.

Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων

Οἱ διαρκεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπλακῆ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐξήντησαν τὰς δυνάμεις των καὶ προητοίμασαν τὴν εὐκολὸν ἐπικράτησιν τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες, νεαρὰ ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης ὀρμῆς καὶ ζωτικότητος, ἐπενέβησαν εἰς τὸν παλαιόν, ἄγονον καὶ καταστρεπτικὸν ἀνταγωνισμόν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ εὐκόλως ἐπέτυχον νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των ὅλους τοὺς Ἑλληνας. Ἡ ἐπικράτησις των ὑπῆρξε πολλαπλῶς ὠφέλιμος διὰ τὸν ἑλληνισμόν.

Ἐν πρώτοις, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους ἐτέθη λαὸς ἑλληνικὸς μὲ ἀκμαίας δυνάμεις καὶ ἀρχηγὸν ἱκανώτατον, δραστήριον καὶ ἀποφασιστικόν, τὸν Φίλιππον. Μόνον τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο δυνατὸν νὰ συνενώσῃ, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας, τὰς καταμερισμένας δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον μερικῶν ἐξαιρέτων Ἑλλήνων μὲ πανελλήνια αἰσθήματα καὶ νὰ δώσῃ νέαν δόξαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπέβλεπον ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ ἐπικράτησις τοῦ Φιλίππου εἶχε καὶ ἄλλο καλόν. Ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τὸ ἔθνος. Ἐνεκα τῆς ἀδλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ Ἑλληνας ἐγκατέλειπον, ὡς εἶδομεν, τὴν πατρίδα των καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ὡς μισθοφόροι. Τὰς δυνάμεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἐφείροντο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ περσικὰ συμφέροντα, θὰ χρησιμοποιήσῃ τώρα ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Τὸ μεγαλύτερον ὅμως ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ ἰσχυρὰ πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ μορφή τοῦ Φιλίππου, ἦτο, ὅτι ἐσταμάτησε τοὺς καταστρεπτικὸς ἐμφυλίους πολέμους μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι θὰ κατέληγον κάποτε εἰς τὸν ὀριστικὸν ἀφανισμόν τῆς φυλῆς.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἔνωσις ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Μακεδόνας ὠφέλησε καὶ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον πολὺ νέος, μόλις 20 ἐτῶν. Ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Ὀλυμπιάς, καὶ ἦτο κόρη βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ αὐτὴν εἶχε κληρονομήσει τὸν εὐκολοσυγκίνητον καὶ εὐερέδιστον χαρακτήρα καὶ ἰδίως τὴν ἀκέρεστον φιλοδοξίαν.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς εἶχε πολλὰ φυσικὰ προτερήματα. Ἦτο εἰλικρινὴς, φιλότιμος, ἐργατικός, φιλομαθὴς καὶ εἶχεν ὀξείαν ἀντίληψιν καὶ δυνατὸν νοῦν. Ἠγάπα πολὺ τὰ στρατιωτικά, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του. Ὁ φόβος ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτόν. Τοῦναντίον ἦ τόλμη καὶ ἡ ἀφοβία του ἦσαν μοναδικαί. Ἀπόδειξιν αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων του ἔδωκεν, ὅταν εἰς ἡλικίαν δώδεκα μόλις ἐτῶν κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον *Βουκεφάλαν*, τὸν ὁποῖον οὔτε ὁ πατήρ του οὔτε ἄλλος κανεὶς ἐκ τῶν αὐλικῶν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἱππεύσῃ. Τότε λέγεται, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐνηγκαλίσθη τὸν υἱὸν του καὶ τοῦ εἶπε: «ὦ παῖ, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν μείζονα. Μακεδονία γὰρ σε οὐ χωρεῖ» (Πλούταρχος). Ἡ μουσικὴ συνεχίνει πολὺ τὸν Ἀλέξανδρον ἰδίως ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ διήγειρεν εἰς αὐτὸν μέγαν ἐνθουσιασμόν. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀκόμη ἐξαιρετικὴν φαντασίαν, μὲ τὴν ὁποίαν

ἐδημιούργει ὁλόκληρον κόσμον πολὺ ἀνώτερον καὶ ὠραιότερον ἀπὸ τὸν πραγματικόν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ σωματικὰ χαρίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν μοναδικά. Τὴν μορφήν του γνωρίζομεν ἀπὸ πολλὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἐσώθησαν. Εἰς τὸ εὖρωστον καὶ ὑψηλὸν σῶμά του ἐστηρίζετο ὠραισιότατη κεφαλὴ με πλουσίαν βοστρυχωτὴν κόμην. Εἶχε πρόσωπον ἄρρενωπὸν μὲ ὑγροὺς καὶ ἀκτινοβόλους ὀφθαλμούς, οἱ ὁποῖοι ἐφάνερον τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν συναισθηματικὸν χαρακτήρα του.

Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἀκόμη ἡλικίαν ἔδειξε τὰ ὑπέροχα ψυχικὰ του χαρίσματα. Ἦτο δέκα ἐτῶν, ὅταν ἦλθον εἰς τὴν Πέλλαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην. Κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου, τὸ ὁποῖον ὁ Φίλιππος παρέδωκεν εἰς τοὺς ξένους του, ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἓν ἄλλο παιδίον παρέστησεν ὁλόκληρον σκηνὴν ἐλληνικοῦ δράματος. Ἄλλοτε πάλιν ἐτραγουδῆσε μόνος χορικὰ ἀπὸ δράματα τῶν μεγάλων δραματικῶν ποιητῶν. Ἐψάλλε μάλιστα τόσον ὠραῖα, ὥστε ὁ Φίλιππος τοῦ ἔκαμεν εἰς τὸ τέλος τὴν ἐξῆς πικρὰν παρατήρησιν: «οὐκ αἰσχύνει οὕτω καλῶς ψάλλον; οὐ γὰρ βασιλικόν».

Ὅσάκις ἤρχετο εἰδῆσις, ὅτι ὁ πατήρ του ἐνίκησεν εἰς μάχην ἢ ἐκυρίευσεν σπουδαίαν πόλιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστενοχωρεῖτο. Μὲ θλιψὴν καὶ μελαγχολίαν ἔλεγεν εἰς τοὺς συνομηλικούς του: «παιδιά, ὅλα θὰ τὰ κατορθώσῃ ὁ πατέρας μου καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν θὰ μείνῃ κανὲν σπουδαῖον καὶ λαμπρὸν ἔργον, διὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσω ἐγὼ μαζί σας».

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο δεκατριῶν ἐτῶν, ὁ πατήρ του ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν μέγαν Μακεδόνα φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν μόρφωσίν του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν καὶ τόσῃν ἀφοσίωσιν καὶ σεβασμὸν ἡσθάνετο πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγε συχνά: «εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν». Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰργάσθη μὲ ἐπιμονήν, διὰ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην εἰς τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις. Πόσον δὲ

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

πράγματι βαδεῖα ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ φιλοσόφου καὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐπ' αὐτοῦ, μαρτυρεῖ ὁ Ἰσοκράτης. Εἰς μίαν ἐπιστολήν, τὴν ὁποῖαν ἔστειλε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, λέγει: «Ἀκούω πάντων λεγόντων ὡς φιλάνθρωπος εἶ καὶ φιλαθήναιος καὶ φιλόσοφος... Σωφρονεῖς οὖν ταῦτα μελετῶν ἐλπίδας γὰρ τῷ τε πατρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχεις, ὡς ἂν πρεσβύτερος γενόμενος ἐμμείνῃς τούτοις, τοσοῦτον προσέξεις τῇ φρονήσει τῶν ἄλλων, ὅσον περὶ ὁ πατήρ σου διενήνοχεν ἀπάντων».

Από τους ποιητάς ὁ Ἀλέξανδρος ἠγάπησεν ἰδιαιτέρως τὸν Ὅμηρον, διότι ἐθαύμαζε τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἀχιλλέα, μὲ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐξομοιωθῇ. Εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας ἔφερε πάντοτε μαζί του τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς σοβαρὰς δυσκολίας. Οἱ νότιοι Ἕλληνες, μόλις ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἐπανάστασιν. Οἱ ὑποτεταγμένοι ἐπίσης βάρβαροι ἐκινουῦντο, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον οἱ ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόνου. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἤτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι γάνουν εὐκόλως τὸ θάρρος των. Μὲ κεραυνοβόλον ταχύτητα ἠνάγκασεν ὅλους νὰ ὑποταχθῶν εἰς τὴν θέλησίν του.

Κατὰ πρῶτον ἐστράφη ὁ Ἀλέξανδρος ἐναντίον τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀσίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ βασιλεὺς ἐστερέωσε τὴν ἀρχήν του καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας.

Κατόπιν διηρῳύνη πρὸς νότον μὲ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἐπέρασεν ἀνενόγητος τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου. Ἐκεῖ συνεκάλεσε πανελλήμιον συνέδριον, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατήρ του. Ὅλοι αἱ πόλεις, ἐκτὸς τῆς Σπάρτης, ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁποῖον ὁμοφώνως ἀνεκήρυξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολὺ πέραν τῶν μακεδονικῶν συνόρων. Ἀλλὰ ἐνῶ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδὴς φήμη, ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε οἱ Θηβαῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Καδμείαν. Ὁ Ἀλέξανδρος, μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων, ἔσπευσε μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα εἰς τὰς Θήβας. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν, ἐκάλεσε τοὺς Θηβαίους νὰ καταδέσουν τὰ ὅπλα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν. Οἱ Θηβαῖοι ἠρνήθησαν. Τότε ἐπετέθη κατὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐκυρίευσεν (335

π.Χ.). Ἐξ χιλιάδες Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι, ἐξαιρέσει τῶν ἱερέων, τῶν ἀπογόνων τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀντιταχθῆ εἰς τὴν ἀποστασίαν. Ὀλόκληρος ἡ πόλις κατεσκάφη, πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Πινδάρου. Καὶ ὅμως διὰ τὴν σκληρὰν αὐτὴν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἠσθάνθη ὁ Ἀλέξανδρος ἀργότερα μεταμείλειαν καί, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, «οὐδεὶς τῶν περιγενομένων Θηβαίων ἦν, ὅς ἐντυχὼν καὶ δεηθεὶς ὕστερον οὐ διεπράξατό τι παρ' αὐτοῦ».

Ἐκτὸς τῶν Θηβαίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον δεῖξει ἐπίσης ἐπαναστατικὰς διαθέσεις, ἀλλὰ μετὰ τὸ πάδημα τῶν γειτόνων τῶν ἔσπευσαν νὰ ὑποδεχθῶν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν νίκην του. Ὁ Ἀλέξανδρος, καίτοι ἔλαβε γνῶσιν τῶν σχεδίων των, ἐσεβάσθη τὴν πόλιν διὰ τὸ ἐνδοξον παρελθόν της. Δὲν ἠθέλησε νὰ καταδιώξῃ οὔτε τοὺς σφοδροτέρους ἀντιπάλους τῶν Μακεδόνων, οἱ ὅποιοι παρεκίνουν τὸν λαὸν εἰς στάσιν.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλέξανδρος κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβῶν, ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκεῖ συνεκεντρώθησαν ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, οἱ ὅποιοι διεβεβαίωσαν αὐτὸν διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὸ πρόσωπόν του. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος καδώρισε τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἐκάστη πόλις ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐτοιμάσῃ δι' αὐτὸν μέχρι τῆς προσεχοῦς ἀνοίξεως, ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας καὶ κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ δραστηρίως τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς καθόδου τῶν Μυρίων καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ παρακμὴ τοῦ περσικοῦ κράτους. Μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἡ στρατιωτικὴ ἀδυναμία καὶ ἡ διοικητικὴ παράλυσις τῆς Περσίας ἐχειροτέρευσε. Διαρκεῖς ἀντιζήλια καὶ συγχρούσεις μεταξὺ τῶν σατραπῶν καὶ ἐπαναστάσεις τῶν ὑποδούλων ἐξησθένουν συνεχῶς τὴν περσικὴν δύναμιν. Εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτοὺς πολέμους βασιλεὺς καὶ σατράπαι χρησιμοποιοῦν Ἕλληνας μισθοφόρους, ἀκόμη καὶ στρατηγούς.

Τὴν ἀποσύνδεσιν αὐτὴν ἐγνώριζεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως προηγουμένως ὁ Φίλιππος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῆ. Ἦτο βέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ κατώρθωνε νὰ διαλύσῃ τὴν ἄλλοτε τρομερὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. - Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ

Τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 334 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος εἰς τὰς ἱκανὰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Πέλλαν μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 5.000 ἵππους. Ἀξιόλογον τμήμα τοῦ πεζικοῦ ἀπετέλουν οἱ ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος σύμμαχοι καὶ ἄλλοι μισθοφόροι. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του ἦσαν ὁ πολύπειρος καὶ συνετὸς Παρμενίων, ἀρχηγὸς τοῦ πεζικοῦ, ὁ υἱὸς του Φιλώτας, ἀνώτερος διοικητὴς τοῦ ἱππικοῦ, ὁ Περδίκκας, ὁ Κράτερος, ὁ Κλείτος καὶ ὁ ἀγαπητότατος εἰς αὐτὸν Ἡφαιστίων.

Ἀπὸ τὴν ἀκτὴν τῆς Θρακικῆς χερσονήσου διεπεραιώθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν, κυβερνῶν ὁ ἴδιος τὴν βασιλικὴν τριήρη. Συγχρόνως ἐπέρασε καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μακεδονικοῦ καὶ συμμαχικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 160 πολεμικὰ καὶ βοηθητικὰ σκάφη. Ὅταν συνεπληρώθη ἡ ἀπόβασις, ὁ Ἀλέξανδρος διηυδύνθη εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον, ὅπως εἶδομεν, ἐτίμα ἰδιαίτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ὁμηρικὸς ἥρωας.

Βασιλεὺς τοῦ Περσικοῦ κράτους ἦτο τότε ὁ Δαρεῖος ὁ Γ' ὁ Κοδομανὸς (336-330 π.Χ.). Οὗτος ἐμαθεν ἐγκαίρως τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διέταξε τοὺς στρατηγούς καὶ σατράπας τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ σατράπαι ὑπήκουσαν εἰς τὴν ἐντολήν. Μὲ δύναμιν 20.000 Περσῶν καὶ ἴσον ἀριθμὸν Ἑλλήνων μισθοφόρων παρετάχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ, ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον (Μάϊος 334 π.Χ.). Δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλήν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων

μισθοφόρων Ροδίου Μέμνονος νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, νὰ παρασύρουν πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸν Ἀλέξανδρον, νὰ καύσουν τὰς πόλεις καὶ τὴν παραγωγὴν καί, ἀφοῦ φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν τὸν εἰσβολέα ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν τροφῶν καὶ καταλυμάτων, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπληροφορήθη τὴν συγκέντρωσιν τῶν περσικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Γρανικόν, ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν των. Μετὰ τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ τμημα μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ρίπτεται εἰς τὸν ποταμὸν καὶ προχωρεῖ πρὸς τὴν ἀπέναντι ὄχθην. Ἀλλ' ἡ θέσις τῶν πρώτων αὐτῶν τολμηρῶν μαχητῶν εἶναι δύσκολος καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν γίνεται δυσκολωτέρα. Ἀρκετοὶ φονεύονται ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ἄλλοι κατακόπτονται ὑπὸ τῶν Περσῶν, μόλις φθάνουν εἰς τὴν ὄχθην. Ἡ κατάστασις μετεβλήθη, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε τοὺς μαχομένους. Ὁ ἥρωϊσμός τῶν Μακεδόνων γιγαντώνεται καὶ ὅλοι μαζί ἐξέρχονται ἀσυγκράτητοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ συνάπτεται σφοδρὸς ἀγών. Ὁ Ἀλέξανδρος μάχεται μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ κινδυνεύει νὰ φονευθῇ. Ὁ Πέρσης στρατηγὸς Σπιθριδάτης ἐτοιμάζεται νὰ καταφέρῃ θανάσιμον κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ὁ Κλεῖτος μὲ τὴν σπάδην του ἀποκόπτει τὸν βραχίονα τοῦ Σπιθριδάτου. Τέλος οἱ Πέρσαι, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος, τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν.

334 π. X.

Αἱ ἀπώλειαι τοῦ περσικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μάχην ὑπῆρξαν σημαντικαί. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ ἄρκετοὶ ἐκ τῶν στρατηγῶν των. Ἡ τύχη ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπῆρξεν ἀξιοθρήνητος. Κυκλωθέντες, χωρὶς κἄν νὰ προφθάσουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐξωντώθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὅσοι ἐσώθησαν, ἐστάλησαν δέσμιοι εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν «ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἑλλησιν, Ἑλληγες ὄντες, ἐναντίον τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο». (Ἀρριανός).

Μετὰ τὴν νίκην, ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε μὲ μεγάλας τιμὰς τοὺς νεκροὺς του, ἐν ὧν 34 κατὰ τὸν Πλούταρχον. Πιστὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, διέταξε νὰ θάψουν ἐπίσης καὶ τοὺς νεκροὺς Ἑλληνας μισθοφόρους. Ἐφρόντισεν ὁμοίως καὶ διὰ τὴν ταφὴν τῶν Περσῶν στρατηγῶν. Εὐθύς κατόπιν ἔστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας τριακοσίας

ἀσπίδας ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ τὰς ἀφιερώσουν εἰς τὸν Παρθενῶνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων». Ἐπάνω εἰς τὸ ἐπιστύλιον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος διακρίνονται μέχρι σήμερον τὰ σημεῖα τῶν ἤλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκρεμάσθησαν τὰ περσικὰ λάφυρα.

Κατάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. - Ὁ Γόρδιος δεσμὸς

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Γρανικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην παραδίδονται σχεδὸν ἀμαχητὶ αἱ πόλεις τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ἐξ ἄλλου ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμὸν τὸν μέγαν στρατηλάτην ὡς ἐλευθερωτὴν. Μόνον εἰς τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, τὰς ὁποίας ἐπροστάτευεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ Μέμνων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ περσικοῦ στόλου, συνήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἤργησε νὰ καταβάλη.

Ὅταν συνεπληρώθη ἡ κατάληψις καὶ τῶν δύο πόλεων, ὁ Ἀλέξανδρος διέλυσε τὸν στόλον του. Εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν προσέβη διὰ τοὺς ἐξῆς κυρίως λόγους: Ἐν πρώτοις τὸ ναυτικόν του δὲν ἦτο ἀξιόμαχον ἀπέναντι τοῦ περσικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 καὶ πλέον φοινικικά, κυπριακὰ καὶ ροδιακὰ σκάφη. Ἐπειτα αἱ δαπάναι διὰ τὴν συντήρησίν του ἦσαν μεγάλαι, δυσβάστακτοι διὰ τὸ πενιχρὸν ἀκόμη ταμεῖον τοῦ βασιλέως. Ἐξ ἄλλου ἦτο ἀδιάφορον πλέον διὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ἂν ὁ περσικὸς στόλος διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Τώρα εἶχεν ἐξασφαλίσαι ἀφθόγως τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια διὰ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς πλουσίας προσόδους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος στρέφεται πρὸς τὴν Φρυγίαν, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Παρμενίωνα μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατόν. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν περιλάλητον γόρδιον δεσμόν. Δι' αὐτὸν ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ κατῴρδωνε νὰ τὸν λύσῃ ἦτο πεπρωμένον νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. «Ἀπετελεῖτο ὁ δεσμὸς, διηγεῖται ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανός, ἀπὸ φλοιὸν κρानιαῶς, στριμμένον ἐπάνω εἰς τὸν ζυγὸν βοῖδαμαξῆς. Τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ δὲν διεκρίνοντο οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ

δὲν ἠμποροῦσε μὲν νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, δὲν ἤθελεν ὁμως καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἄλυτον, μήπως αὐτὸ προξενήσῃ κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὰ πλήθη, λέγουν, ὅτι ἀφοῦ ἐκτύπησε μὲ τὸ ξίφος, ἔκοψε τὸν δεσμόν καὶ εἶπεν ὅτι ἐλύθη».

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στρατηγὸς Μέμνων ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ πόλεμον δι' ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἰπελόγιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ κατῶρθωνε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς νοτίους Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην, ἀπέθανε καὶ ἡ προσπάθειά του ἐγκατελείφθη.

Ἀπὸ τὸ Γόρδιον ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει εἰς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὰς ὑποτάσσει. Κατόπιν διευθύνεται πρὸς τὴν Κιλικίαν καὶ φθάνει εἰς τὴν Ταρσόν. Ἐκεῖ ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύδνου καὶ ἡσθένησε σοβαρῶς. Ἀλλ' ὁ πατρικὸς του φίλος ἰατρός Φίλιππος ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν κατῶρθωσε νὰ τὸν διασώσῃ.

Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ

Ἡ ἥττα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Γρανικὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐνέβαλον τὸν Δαρεῖον εἰς θλιβεράς σκέψεις. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτοπροσώπως τὸν ἐχθρόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Δαρεῖος συνεκέντρωσε μεγάλας δυνάμεις ἐκ 400.000 πεζῶν καὶ 100.000 ἰπέων. Ἐπειδὴ δὲ ἐφαντάζετο, ὅτι ὁ στρατός του ἦτο ἀκατανίκητος, κατέβη ἀπὸ τὰς ἀνοικτὰς πεδιάδας τῆς Βαβυλωνος, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ ἀνέτως τὰς δυνάμεις του εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Κιλικίας.

Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν τὸν Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 333 π.Χ. εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἴσσοῦ. Ἡ ἀνωτέρα τακτικὴ καὶ ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπερίσχυσαν τοῦ ἀριθμητικοῦ ὄγκου. Οἱ Πέρσαι, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων διετήρουν ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὀργάνωσιν καὶ τὸν ὀπλισμὸν των, ὑπέστησαν ὀδυνηρὰν ἥτταν. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ διέρρηξε τὴν ἐχθρικὴν μάζαν, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ ἰππικὸν ἐπετίθετο κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ὁ περσικὸς

Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ (φωγραφιστὴν τῆς Πουπῆτας)
Ἀριστέρῳ ὁ Ἀλέξανδρος ἱππιὸς ὄρμιξ κατὰ τοῦ Δαρείου,
ὁ ὁποῖός τρωμαγμένος καὶ ὄρθιος χειρονομεῖ.

στρατὸς διελύθη πανικόβλητος καὶ ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν ἔντρομος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μάλιστα τοῦ φόβου, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς ὁ Πέρσης μονάρχης ἐγκατέλειψεν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγός του, αἱ δύο νεαραὶ θυγατέρες του, ἀμέτρητοι θησαυροὶ καὶ ἄλλα πολύτιμα λάφυρα περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλ' ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν ἀτυχῆσαν οἰκογένειαν τοῦ ἠττημένου ὑπῆρξε πραγματικῶς βασιλική: «Ὅταν, διηγεῖται ὁ Ἀρριανός, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, τὴν ὁποίαν εἶχον προορίσει δι' αὐτὸν οἱ Μακεδόνες ὡς ἐξαιρετικὸν δῶρον. Τότε ἤκουσε θρήνους γυναικῶν καὶ θόρουβον ὅχι μακρὰν ἀπὸ τὴν σκηνήν του. Δι' αὐτὸ ἐζήτησε νὰ μάθῃ, ποῖαι ἦσαν αἱ γυναῖκες καὶ διὰ ποῖον λόγον μένουσιν εἰς σκηνήν τόσοσιν πλησίον τῆς ἰδικῆς του. Καὶ κάποιος ἀπήντησε: Βασιλεῦ, ἡ μήτηρ καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Δαρείου καὶ τὰ παιδιὰ του, ἐπειδὴ ἔφθασεν εἰδησις εἰς αὐτοὺς ὅτι ἔχεις τὸ τόξον τοῦ Δαρείου καὶ τὸν βασιλικὸν μανδύαν καὶ ὅτι ἡ ἀσπίς του ἔχει μετακομισθῆ εἰς τὸ στρατόπεδον, κλαίουσιν γοερῶς μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔχει φονευθῆ.

Καθώς ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔστειλε τὸν Λεοννάτον, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἐταίρους, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὰς γυναῖκας, ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ καὶ ὅτι, ὅταν ἐτρέπη εἰς φυγὴν, ἀφήκεν ἐπάνω εἰς τὴν ἄμαξάν του τὰ ὄπλα καὶ τὸν μανθῦν του καὶ ὅτι μόνον αὐτὰ κρατεῖ ὁ Ἀλέξανδρος. Καί, ὁ Λεοννάτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τῶν γυναικῶν καὶ ἀνέφερεν εἰς αὐτὰς τὰς σχετικὰς πληροφορίας διὰ τὴν τύχην τοῦ Δαρείου. Ἐδήλωσεν ἀκόμη, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παραχωρεῖ εἰς αὐτὰς τὴν αὐλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὰς ἄλλας τιμὰς καὶ ἐπιτρέπει νὰ ὀνομάζωνται βασίλισσαι.. Λέγεται μάλιστα, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τῶν βασιλισσῶν, συνοδευόμενος μόνον ἀπὸ τὸν Ἡφαιστίωνα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ μήτηρ τοῦ Δαρείου ἀμφέβαλλε, ποῖος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο ἦτο ὁ βασιλεὺς, διότι καὶ οἱ δύο ἦσαν λαμπροστόλιστοι, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν προσεκύνησεν, ἐπειδὴ τῆς ἐφάνη ὑψηλότερος εἰς τὸ ἀνάστημα. Ὅταν ὅμως ὁ Ἡφαιστίων ὑπεχώρησε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάποιος ἀπὸ τὴν συνοδείαν τῆς ἔδειξε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τῆς εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος, αὐτὴ κατεντροπιασμένη ἀπὸ τὸ λάθος τῆς ὠπισθοχώρησεν. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν εἰς τὴν βασίλισσαν, ὅτι δὲν ἔκαμε λάθος, διότι καὶ ἐκεῖνος εἶναι Ἀλέξανδρος». Τόσῃν ἀγάπῃν καὶ ἀφοσίωσιν εἶχεν εἰς τὸν φίλον του!

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Περσῶν εἰς τὴν μάχην τῆς Ἴσσοῦ ἦσαν βαρεῖαι. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν πέντε στρατηγοὶ καὶ 100.000 περίπου πεζοὶ καὶ ἵππεις ἐχάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης

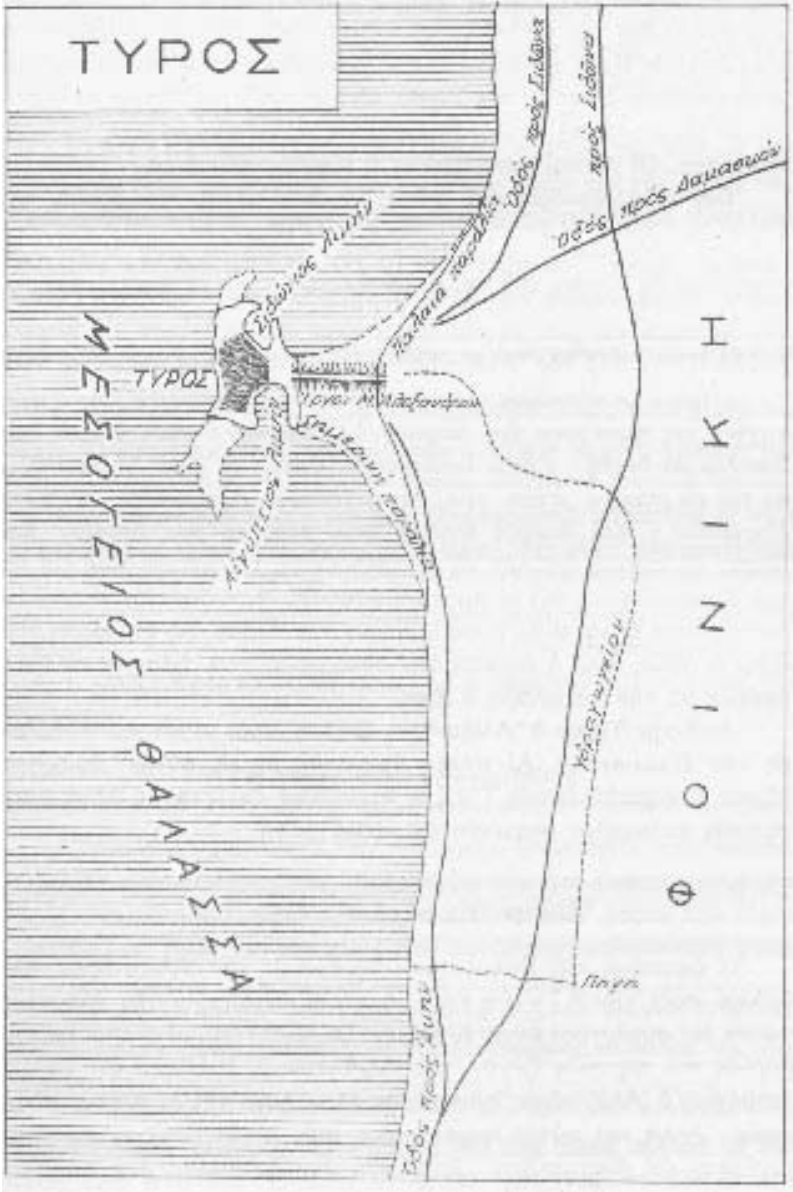
Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐσυνέχισε, μετὰ τὴν νίκην, τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ἐβάδισε νοτιώτερον πρὸς τὴν Φοινίκην, ἡ ὁποία ἦτο ἡ κυρία βάσις τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν καὶ τὰ φοινικικά, κυπριακὰ καὶ ροδιακὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων, καθὼς εἶδομεν, ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στόλος, προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἐξεμηδενίσθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὸν στόλον του, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει πλέον καὶ κατὰ θάλασσαν.

Μόνον ἡ Τύρος, ἡ «βασιλις τῆς θαλάσσης», ὅπως ἐκολακεύοντο

ΤΥΡΟΣ

ΜΕΣΟΤΕΙΟΙΣ
ΘΑΛΑΣΣΙΑ

Ι
Υ
-
Ζ
-
Ο
Φ

νά τὴν ὀνομάζουσαν οἱ κάτοικοί τῆς, ἐνόμιζεν, ὅτι εἶναι ἀσφαλῆς ἐπάνω εἰς τὴν νησιδὰ τῆς καὶ ἡρνήθη νὰ ὑποταχθῆ. Διετῆρει ἄλλως τε ζωηρὸν πάντοτε τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀντιζηλίαν τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχρεώθη νὰ τὴν πολιορκήσῃ καὶ μετὰ ἐπτάμηνον στενὸν ἀποκλεισμὸν τὴν ἐξηνάγκασεν εἰς παράδοσιν. Ἡ τιμωρία τῶν Τυρίων ὑπῆρξε παραδειγματική. Οἱ Μακεδόνες, ὠργισμένοι διὰ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν τῶν ὀλίγων αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Τύρου, ἐδείχθησαν πρὸς αὐτοὺς σκληροὶ. Μόνον ἐλάχιστοι, οἱ ὁποῖοι ἐπρόφθασαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ ἱερά, ἐσωθῆσαν. Οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀπασχολημένος μὲ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου, ὁ Δαρεῖος μὲ ἐπιστολὴν προέτεινεν εἰς αὐτὸν συμβιβασμὸν μὲ εὐνοϊκοὺς ὅρους. Τοῦ προσέφερε 10.000 τάλαντα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς οἰκογενείας του, ὅλην τὴν χώραν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον. Εἰς ἀντάλλαγμα ἐζήτηε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχος του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκοινώσεν εἰς τὸ συμβούλιον τῶν στρατηγῶν τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου, ὁ Παρμενίων συνέστησεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ δεχθῆ: «Ἐγὼ τοῦλάχιστον, εἶπεν, ἂν ἦμην Ἀλέξανδρος, θὰ τὰς ἐδεχόμην». «Καὶ ἐγὼ, ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν ἦμην Παρμενίων». Καὶ ἀμέσως ἐκάλεσε τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐντολὴν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν κύριόν των καὶ νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν, ὅτι αἱ προτάσεις του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκταί, διότι ἄλλος εἶναι τώρα ὁ ἄρχων τῆς Ἀσίας. Ἄν ὅπωςδὴποτε, εἶπεν ἐν τέλει, θέλῃ ὁ Δαρεῖος τὴν οἰκογένειάν του, ἡμπορεῖ νὰ ἔλθῃ ἀφόβως νὰ τὴν παραλάβῃ ὁ ἴδιος.

Ἀπὸ τὴν Τύρον ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Παλαιστίνην. Αἱ πόλεις ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν ἀμαχητί. Μόνον ἡ παραθαλάσσιος Γάζα προσέβαλεν ἀντίστασιν, ἀλλὰ μετὰ δίμηνον πολιορκίαν ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη.

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Παλαιστίνης ἤνοιξεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν

δρόμον πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πλουσίας χώρας δὲν συνήντησε κανὲν ἐμπόδιον. Οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγόν, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰρηνικῶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐφέρθη πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους μὲ σύνεσιν, εὐγένειαν καὶ δικαιοσύνην. Ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν, τὰς παλαιὰς παραδόσεις τῶν καὶ τὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια εἶχον κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς παναρχαίους προγόνους τῶν. Τότε ἔκτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν πρώτην ἀπὸ τὰς πολλὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐγκατέσπειρεν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ἀχανοῦς περσικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁμώνυμον Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ ἴδιος διέγραψε τὸ σχέδιον τῆς πόλεως καὶ ὤρισε τὴν θέσιν τῆς ἀγορᾶς, τῶν ἐλληνικῶν ναῶν καὶ τῆς Αἰγυπτίας Ἴσιδος. Ἡ πόλις ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν, ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ μετ' ὀλίγον ἐστία πνευματικῆ, ἡ ὁποία ἐξέπεμπεν ἐπὶ μακρὸν εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνατολὴν τὴν λάμψιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμὸν ἢ Ἄμμωνος, ὅπως τὸ ἔλεγον οἱ Ἕλληνας, εἰς τὴν θελκτικὴν ὄασιν Σεβά τῆς Λιβύης. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τὸν ὠνόμασε παιδα Διὸς, δηλαδὴ τοῦ ἀπένευμε τὸν τίτλον, τὸν ὅποιον ἔφερον ἄλλοτε οἱ ἰσχυροὶ Φαραῶ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκολακεύθη καὶ ἀπὸ τότε ἐφρόντιζε νὰ ἐμπνέῃ εἰς τοὺς δεισιδαίμονας λαοὺς τῆς Ἀσίας τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι πράγματι υἱὸς τοῦ Διὸς. Ἠλπίζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιτυγχάνῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποταγὴν τῶν. Μετὰ παραμονὴν πέντε μηνῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον, διὰ τὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθε κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 331 π.Χ. εἰς τὴν Φοινίκην.

Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων

Ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔλαβε τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς προτάσεις του, ἐνόησεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸς συμβιβασμὸς. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ δοκιμάσῃ ἄλλην μίαν φορὰν τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνήθροισε κολοσσιαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς σατραπείας. Ἐν ἑκατομμύριον πεζικοῦ, 40.000 ἵππεις, 200 δρεπανηφόρα ἄρματα, ἄρκετοὶ ἐλέφαντες καὶ

κάμηλοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας τῆς Ἀσσυρίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὴν Φοινίκην ἐστράφη πρὸς τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Ὁ στρατός του εἶχε τώρα αὐξηθῆ μεν νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς 47.000 μαχητάς, ἐκ τῶν ὁποίων 7.000 ἦσαν ἰππεῖς. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασεν ἀνενόχλητος

331 π. Χ.

τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα καὶ ἐπροχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ δύο στρατοὶ συνητηθήθησαν εἰς τὴν θέσιν *Γαυγάμηλα*, πλησίον τῆς ἀσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἀρβήλων (Σεπτέμβριος 331 π.Χ.). Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε τρομερά. Οἱ Πέρσαι ἠγωνίσθησαν μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ ἐδείχθησαν καὶ ἐδῶ κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δαρεῖος ἐπεχείρησε νὰ κυκλώσῃ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρδωσε. Ἡ φάλαγξ εἰσέδυσεν εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ὀρμητικὰς καὶ ριψοκινδύνους ἐπιθέσεις τοῦ ἰππικοῦ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς περσικῆς παρατάξεως ἔσπειρε τὴν ταραχὴν, τὸν πανικὸν καὶ τὸν θάνατον εἰς τὰς πολυπληθεῖς τάξεις τῶν ἀντιπάλων. Ὁ περσικὸς στρατός ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ μὲ ἀταξίαν καὶ καταδιωκόμενος διελύθη. Τριακόσιοι χιλιάδες νεκροὶ κατὰ τὸν Ἀρριανὸν καὶ ἄλλοι τόσοι αἰχμάλωτοι ὑπῆρξαν αἱ ἀπώλειαι τῶν βαρβάρων. Ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας ἐφονεύθησαν μὲν ἑκατὸν ἄνδρες καὶ ἐχάθησαν χίλιοι περίπου ἵπποι ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ τῆς τάλαιπωρίας. Κατὰ τὴν μάχην ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς ὁ Πέρσης μονάρχης. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἐπλήγγωσε τὸν ἠνίοχόν του, ὀρμᾷ νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν ἴδιον. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος προφθάνει νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ ἄρμα, ἀναβαίνει εἰς τὸν ἵππον του καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀποπνικτικοῦ κονιορτοῦ κατορδώνει νὰ διαφύγῃ.

Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων ἔκρινεν ὀριστικῶς τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δαρείου εἶχε διαλυθῆ καὶ ὁ δρόμος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας ἔμεινεν ἀνοικτός. Ἡ ἐνδοξὸς αὐτοκρατορία τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Καμβύσου εἶχε καταρροῦσαι.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ἡ Βαβυλὼν ἠγνοίξε τὰς πύλας εἰς τοὺς Μακεδόνας. Τὰ Σοῦσα μὲ τοὺς ἀμυθήτους βασιλικούς θησαυροὺς ἐμιμήθησαν τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκεῖ εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὰ καλλιτεχνήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε λαφυραγωγῆσει ὁ Ξέρξης. Ἡ Περσέπολις ἐπίσης μὲ τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα τῶν παλαιῶν βασιλείων

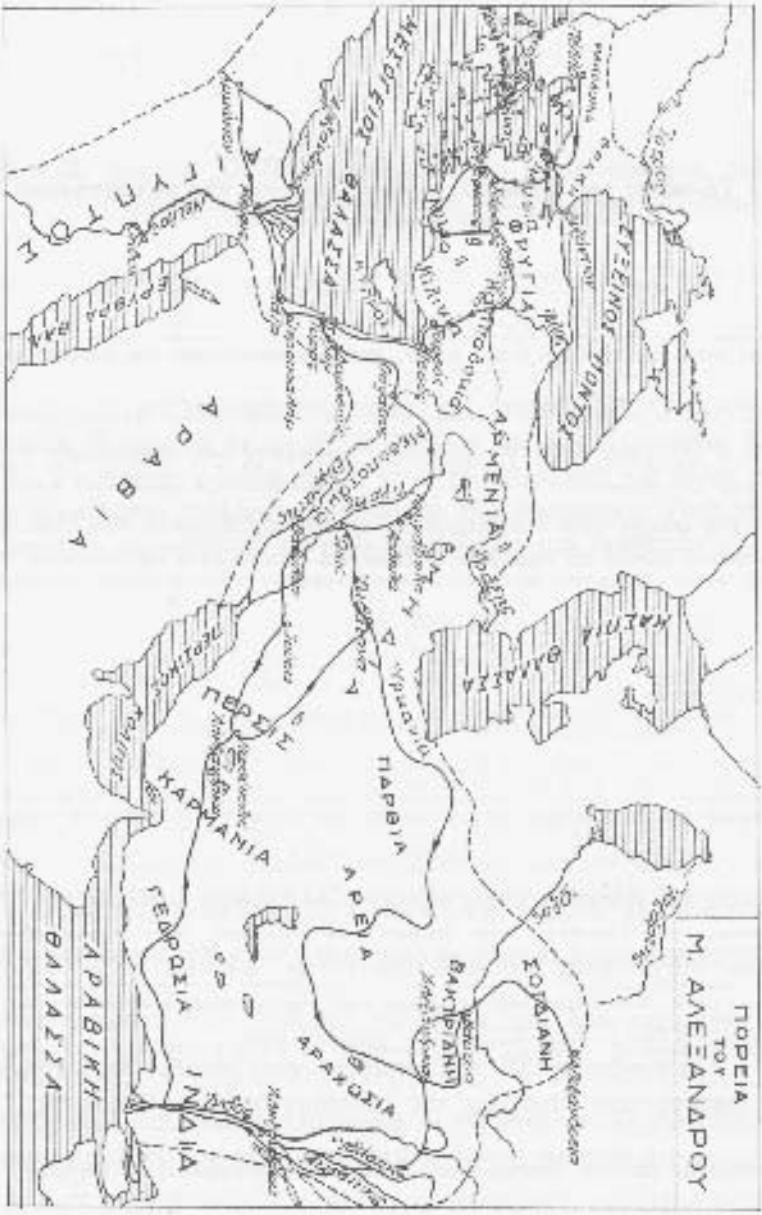
καὶ αἱ Πασαργάδαι, ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Περσίας, παρεδόθησαν εἰρηνικῶς εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκαυσε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως, διὰ τὰ ἐκδικηθῆ τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Ξέρξην. Ἀλλ' ἡ πράξις του εἶχε καὶ συμβολικὸν νόημα. Ἡθέλησε νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ δυναστεία τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἔληξεν ὀριστικῶς καὶ ἡ περσικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη. Τὸν χειμῶνα διῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Περσέπολιν.³ Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναπαύσῃ τὸ κουρασμένον ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας στρατεύμα.

Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου. - Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους

Τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 330 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει πρὸς τὴν Μηδίαν διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου καὶ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ του. Εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, μανθάνει, ὅτι ὁ Πέρσης βασιλεὺς διευδύνεται πρὸς βορρᾶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁρμᾷ ἀμέσως εἰς καταδίωξιν του. Καθ' ὁδὸν πληροφορεῖται, ὅτι ὁ συγγενὴς τῶν Ἀχαιμενιδῶν σατράπης τῆς Βακτριανῆς (σήμερον Τουρκεστάν) Βῆσσοσ, ὁ ὁποῖος διέφυγε μετὰ τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς μάχης τῶν Γαυγαμῆλων, κρατεῖ αἰγμάλωτον τὸν βασιλέα, ἐφόρυσεν αὐτὸς τὸ περσικὸν στέμμα καὶ ἐτοιμάζεται νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Μὲ μικρὸν τμημα στρατοῦ ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει κατὰ τοῦ ἀπίστου σατράπου. Αὐτὸς, ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῆ, φονεύει τὸν Δαρείον καὶ φεύγει πρὸς τὴν στραπεδίαν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθάνθη λύπην διὰ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ ἀντιπάλου του, διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν τοῦ διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν (Ἰούλιος 330 π.Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐσχεδιάζε νὰ ὑποτάξῃ τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εὕρισκοντο πέριξ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀνέβαλε προσωρινῶς τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Ἰρκανίαν, τὴν Παρδίαν, τὴν χώραν τῶν Μάρδων, τὴν Ἀρείαν (σήμερον Ἀφγανιστάν), ὅπου ἔκτισεν τὴν ἐν Ἀρείοις Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀραχωσίας (σήμερον νότιον Ἀφγανιστάν). Ἐκεῖ διῆλθε τὸν χειμῶνά του.

Τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 329 π.Χ. στρέφεται πρὸς βορρᾶν. Ἀφοῦ ἐπέρασε μὲ ἀφαντάστους κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας τὸν χιονοσκεπῆ Παροπάμισον ἢ Ἰνδικὸν Καύκασον (σήμερον Ἰνδοκοῦς), εἰσβάλλει εἰς

τὴν Βακτριανήν, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Βῆσσοσ. Ἡ χώρα ὑπετάχθη οἰκειοδελῶσ μέγχι τοῦ ποταμοῦ Ὡξου (σήμερον Ἀμοῦρ - Ντάρια), ἀλλ' ὁ Βῆσσοσ διέφυγεν εἰσ τὴν Σογδιανήν. Ὁ Ἀλέξανδροσ τὸν ἠκολούθησε κατὰ πόδασ καὶ μετὰ ἐπίπονον καταδίωξιν διὰ μέσου ἐρήμου χώρασ τὸν συνέλαβε. Καὶ τότε μὲν ἠρκέσθη νὰ τὸν μαστιγώσῃ. Κατόπιν ἔστειλεν αὐτὸν εἰσ τὰ Βάκτρα, ὅπου ἐδικάσθη ἀπὸ περσικὸν δικαστήριον ἐκ συγγενῶν τοῦ Δαρείου καὶ ἐθανατώθη μὲ βασανισμοῦσ.

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδροσ διὰ τῶν Μαρακάνδων (Σαμαρκάνδης), πρωτευούσης τῆσ Σογδιανῆσ, ἐπροχώρησε πρὸσ τὸν Τανάιν (Ιαξάρτην, σήμερον Σιρ Ντάρια) ποταμόν. Εἰσ τὸ ἀκρότατον αὐτὸ σημεῖον τοῦ κράτουσ ἐκτίσεν ὁμώνυμον πόλιν, Ἀλεξάνδρειαν τὴν Ἐσχάτην. Εἰσ τὴν νέαν Ἀλεξάνδρειαν ἐγκατέστησε κυρίωσ Ἕλληνασ μισθοφόρουσ καὶ ἀπομάχουσ Μακεδόνασ, ἀλλὰ καὶ ὅσουσ ἤθελον ἀπὸ τοὺσ γειτονικοὺσ λαοὺσ.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆσ Βακτριανῆσ καὶ Σογδιανῆσ συνεπληρώθη εἰσ διάστημα ἐπτὰ ἐτῶν ἡ κατάκτησισ τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτουσ. Εἰσ τὴν Σογδιανήν ἔμεινε ὁ Ἀλέξανδροσ ἐπὶ δύο περιπτου ἔτη (328 - 327 π.Χ.). Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφάλισῃ τὴν μεθόριον ἀπὸ τὰσ ἐπιδρομάσ τῶν γειτόνων Μογγόλων, νὰ ἀπαλύνη τὰ σκληρὰ ἤθη τῶν ἐντοπιῶν μὲ τὴν ἡμερότητα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ καταπνίξῃ τὰσ ἐξεγέρσεισ τῶν ἀτιθάσων τοπαρχῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆσ παραμονῆσ του εἰσ τὴν Σογδιανήν ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδροσ ὡσ σύζυγον τὴν ὠραιοτάτην Ρωξάνην, κόρην μεγιστάνουσ τῆσ Βακτριανῆσ.

Μεταβολὴ εἰσ τὰσ συνηθειάσ καὶ τοὺσ τρόπουσ τοῦ Ἀλεξάνδρου

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ὁ Ἀλέξανδροσ ἀνεκήρυξεν, ὅπωσ εἶδομεν, τὸν ἑαυτὸν τοῦ διάδογον τῶν Ἀγαμενιδῶν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἡγεμόνα καὶ στρατηγὸν τῶν Ἑλλήνων, ἀφῆκεν ἐλευδέρουσ ὅσουσ ἤθελον ἐκ τῶν συμμάχων νὰ ἐπιστρέψουν εἰσ τὰσ ἐστίασ των καὶ ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν ἀπλότητά του. Τώρα ἠκολούθει τὴν ἐδιμωτυπίαν τῆσ περσικῆσ αὐλῆσ, παρουσιάζετο εἰσ τὰσ ἐορτάσ μὲ τὴν στολὴν τῶν μοναρχῶν τῆσ

Περσίας, τὴν τιάραν καὶ τὸ πορφυροῦν ἐπανωφόριον, καὶ γενικῶς ἐμιμείτο τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν Ἀσιατῶν. Ἐκτὸς αὐτοῦ περιεποιεῖτο καὶ ἀπέδιδε τιμὰς εἰς τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας καὶ διετήρησε πολλοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο ὅτι εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσκυνοῦν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Πέρσῃ μονάρχῃ, ὅχι μόνον οἱ ἐντόπιοι ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοί του. Ἐξ ἄλλου, εἰς δοκιμασμένους διὰ τὴν ἀφοσίωσίν των φίλους του καὶ στρατηγούς ἤρχισε νὰ συμπεριφέρεται μὲ τρόπον ἀπότομον καὶ ἐνίοτε προσβλητικόν. Ἡ μέδη ἀπὸ τοὺς θριάμβους του καὶ αἱ κολακείαι τῶν Ἀσιατῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων σοφιστῶν τῆς ἀκολουθίας του ἐδόλωσαν τὴν ἕως τότε καθαρὰν καὶ ἤρεμον σκέψιν του.

Οἱ τρόποι αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, βαθεῖαν δυσαρέσκειαν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἡ ἀξίωσις ἰδίως νὰ τὸν προσκυνοῦν ἐξήγγειρε τὴν δυσφορίαν πολλῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος συμμάχων, οἱ ὅποιοι εἶχον διαφορετικὰς ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν, πῶς ὁ ἕως τότε καταδεκτικὸς βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος τοὺς συναναστρέφετο ὡς φίλος καὶ ἀδελφός, ἔγινεν ἐξαφνικὰ τυραννικὸς καὶ ἀπρόσιτος εἰς τοὺς συναγωνιστάς του.

Ἡ δυσφορία τοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματοῦχων μετεδόθη ἀπὸ τοὺς κολακὰς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραμορφωμένη. Οὗτοι παρέστησαν εἰς αὐτόν, ὅτι εἰς τὸ στενώτατον περιβάλλον του ὀργανώνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς του. Θύματα τῶν διαδόσεων ἔπεσαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἐταίρους καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἰππικοῦ Φιλώτας, υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν κατήγγειλαν εἰς αὐτὸν τὴν συνωμοσίαν, εἰσήγαγε τὸν Φιλώταν εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μακεδονικὴν συνήθειαν. Ἐκεῖ διετυπώθη ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ στρατηγοῦ ὅτι, ἂν καὶ ἐγνώριζε σχέδια στρεφόμενα ἐναντίον τοῦ βασιλέως, δὲν τὰ ἀπεκάλυψε. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν Φιλώταν εἰς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη δι' ἀκοντισμοῦ.

Τὴν θανάτωσιν τοῦ Φιλώτα ἠκολούθησε χωρὶς διαδικασίαν καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ Παρμενίωνος, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὰ Ἐκβάτανα ὡς διοικητὴς τῆς Μηδίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐδεώρησε καὶ τὸν γηραιὸν στρατηγὸν ὡς συνένοχον εἰς τὴν συνωμοσίαν ἣ δὲν ἔτρεφε πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του.

Ἐν ἔτος ἀργότερον ἐφόνευσε ὁ Ἀλέξανδρος ἰδιοχείρως εἰς τὴν Σογδιανήν, κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου, τὸν Κλείτον. Εἰς τὴν παράφορον αὐτὴν πράξιν παρεσύρθη, διότι ὁ στρατηγὸς περιεγέλασεν ἀξίωσιν τῶν κολάκων τοῦ βασιλέως νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεὸν καὶ ἀπέδωκε μέρος τῶν κατορθωμάτων του εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ἠσθάνθη εὐθύς ἀμέσως ὁ Ἀλέξανδρος τόσον θάρος εἰς τὴν συνείδησιν διὰ τὴν πράξιν του, ὥστε, ἂν δὲν ἠμπούδιζον αὐτὸν οἱ ἄλλοι συμποσιασταί, θὰ ἠτύοκτόνει μὲ τὸ ἴδιον ξίφος ἐπάνω εἰς τὸ θερμὸν ἀκόμη πτώμα τοῦ Κλείτου. Μετὰ κόπου τὸν μετέφερον οἱ ὑπασπισταί εἰς τὴν σκηνὴν του, ὅπου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμεινε ἄσιτος καὶ ἀνέφερε διαρκῶς τὸ ὄνομα τοῦ φονευθέντος, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Φιλώτα, κατηγορῶν τὸν ἑαυτὸν του ὡς φονέα τῶν φίλων του, Μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀκολουθίας του νὰ τὸν παρηγορήσουν ὕστερον ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας.

4. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ

Διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰθάσπου ποταμοῦ. - Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πενταποταμίας Πῶρον

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς περιπετείας, ἡ ἀκόρεστος δίψα πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὰ τολμηρὰ πολιτικὰ σχέδια παρεκίνησαν τὸν Ἀλέξανδρον εἰς νέας ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἐσκεφέθη νὰ κατακτήσῃ τὴν μυστηριώδη χώραν τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν μυθικῶν παραδόσεων, τὰς Ἰνδίας. Ἰπελόγιζε, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔφερον εἰς ἐπαφὴν τοὺς Ἕλληνας μὲ ὅλον τὸν ἀνατολικὸν κόσμον καὶ μὲ τὴν γνωριμίαν αὐτὴν θὰ κατώρθωνε νὰ συνδέσῃ καὶ νὰ συμφιλιώσῃ διὰ παντὸς τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ἀσιατικὴν ἡπειρον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 327 π.Χ. μὲ δύναμιν 100.000 περίπου πεζῶν καὶ 15.000 ἵππέων, βαρβάρων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἀμέσως ἔστειλε κήρυκας πρὸς τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνας καὶ τοὺς προσεκάλει νὰ ἔλθουν πρὸς συνάντησίν του. Πολλοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ταξίλης, ὁ ὁποῖος ἔφερον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πολῦτιμα δῶρα καὶ 25 ἐλέφαντας. Ἐπὶ πλεόν ἔδρασαν εἰς τὴν διάδρασιν

του τὸν ἑαυτὸν του καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν 5.000 Ἴνδῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἡφαίστιωνα καὶ τὸν Περδίκκην νὰ βαδίσουν μετ' ὁδηγὸν τὸν Ταξιλήν καὶ ἰσχυρὸν τμήμα τῆς στρατιᾶς πρὸς τὸν Ἴνδόν, διὰ νὰ ζεύξουν αὐτὸν μετ' ἑαυτῶν. Ὁ ἴδιος μετ' ἑαυτοὺς τὴν ὑπόλοιπον δύναμιν παρέμεινε ὀπίσω. Ἦθελε νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν περιοχὴν ἐκείνην ἀπὸ τοὺς ἀνυποτάκτους Ἴνδούς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι μετ' ἰσχυρὰς δυνάμεις εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Καὶ πράγματι μετ' ἰσχυρᾶς καὶ αἰφνιδιαστικᾶς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν καταφυγίων τῶν Ἴνδῶν κατέβαλεν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος τὴν ἀμυνὰν τῶν καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν μακεδονικὴν διοίκησιν. Τότε κατέλαβε καὶ τὸ θεωρούμενον ὡς ἀπόρρητον φρούριον τῆς Ἀόρνου, τὸ ὅποιον, ὅπως ἔλεγεν ἡ παράδοσις, δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ οὐδὲ αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Ἀσίαν.

Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Ἴνδόν, τὸν ὅποιον διέβη μετ' ἑαυτοὺς ἀνενόητος. Ὅταν ἔφθασε πρὸ τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἴνδοῦ Ἰθάσπου, ἐπληροφόρηθη, ὅτι πέραν τοῦ ποταμοῦ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀντισταθῇ ἐναντίον του ὁ βασιλεὺς τῆς Πενταποταμίας Πῶρος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ εἶδε πράγματι, ὅτι ἀπέναντι ἦτο παρατεταγμένους πρὸς μάχην ὁ στρατὸς τοῦ Πῶρου, ὁ ὅποιος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 50.000 πεζοῦς, 4.000 ἵππους καὶ ἀρκετὰ ἄρματα. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν παράταξιν 300 πυργοφόροι ἐλέφαντες ἐσχημάτιζον συνεχῆ καὶ ἀκατάβλητον τεῖχος. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μετ' ἰσχυρὰς μετακινήσεις καὶ τεχνάσματα καὶ μετ' ἰσχυρὰν προστάσιαν καταρακτώδους βροχῆς κατώρθωσε νὰ διαβῇ ἀπὸ ἀβαθῆ σημεῖα τὸν ποταμὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ Πῶρου. Ὁ Ἴνδὸς βασιλεὺς ἠγωνίσθη γενναϊότατα, ἀλλ' ἐνικήθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὅταν τὸν ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐθαύμασε τὸ παράστημα, τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, μετ' ἰσχυρὰν παρουσιάσθη ἐμπρὸς του. Μετ' ἰσχυρὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς ἠρώτησε τὸν Πῶρον, πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ καὶ ὁ ἠττημένος βασιλεὺς ἠρέσθη νὰ ἀπαντήσῃ «*βασιλικῶς*». «*Αὐτὸ θὰ τὸ κάμω, ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μου· ἀλλὰ σὺ ζήτησε ὅ,τι θέλεις διὰ τὸν ἑαυτόν σου*». Καὶ ὁ Πῶρος ἀνταπήντησεν «*εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν βασιλικῶς περιέχονται ὅλα*». Ὁ Ἀλέξανδρος ἠὺχαριστήθη διὰ τὴν ἀπόκρισιν καὶ γενικῶς

διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ Πάωρου καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν τὴν χώραν του καὶ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Εἰς διαιώνισιν δὲ τῆς νίκης του ἔκτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ὑδάσπου τὴν πόλιν *Νίκαιαν*. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ἵδρυσεν ἐπίσης ἄλλην πόλιν, τὴν *Βουκεφάλειαν*, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ περιφήμου ἵππου του *Βουκεφέλα*, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τῶν κακουχιῶν.

Λήξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν

Ἀπὸ τὸν Ὑδάσπην ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ὑφασιν, παραπόταμον καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐδῶ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ διαβῆ καὶ τὸν Ὑφασιν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐφορον κοιλάδα τοῦ Γάγγου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν. Εἰς τὰ νέα κατακτητικὰ σχέδια παρεκίνησαν αὐτὸν ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ αἱ πληροφορίαι τῶν ἐντοπίων, ὅτι εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γάγγου ἔζη λαὸς γεωργικὸς μὲ ἐιδικὰς γνώσεις καὶ ἰκανότητας εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἀλλ' ἐνῶ ἠτοιμάζετο διὰ τὴν νέαν ἐκστρατείαν, ἐδοκίμασε ἀπροσδόκητον καὶ ὀδυνηρὰν ἐκπληξίν. Στρατὸς καὶ ἀξιωματικοί, κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας καὶ τὰς ταλαιπωρίας, ἠρνήθησαν διὰ πρώτην φοράν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ. «Πέρασ δὲ πόνων, εἶπεν εἰς συγκέντρωσιν τῶν ἠγεμόνων τοῦ στρατοῦ, γενναίω μὲν ἀνδρὶ οὐδὲν δοκῶ ἔγωγε, ὅτι μὴ αὐτοὺς τοὺς πόνους, ὅσοι αὐτῶν εἰς καλὰ ἔργα φέρουσιν... Ἡ οὐκ ἴστε, ὅτι ὁ πρόγονος ὁ ἡμέτερος Ἡρακλῆς οὐκ ἐν Τίρυνδι οὐδὲ Ἄργει, ἀλλ' οὐδ' ἐν Πελοποννήσῳ ἢ Θήβαις μένων εἰς τοσόνδε κλέος ἦλθεν, ὥστε θεὸς ἐξ ἀνθρώπου γενέσθαι ἢ δοκεῖν; ἀλλὰ ὑφ' ἡμῶν καὶ ἡ Ἄορονος πέτρα, ἢ τῷ Ἡρακλεῖ ἀνάλωτος, ἐλήφθη. Πονούντων, ὧ ἀνδρες Μακεδόνες καὶ σύμμαχοι, καὶ κινδυνεύόντων τὰ καλὰ ἔργα ἐστὶ καὶ ζῆν τε σὺν ἀρετῇ ἠδὺ καὶ ἀποδνήσκειν, κλέος ἀθάνατον τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα ὑπολειπόμενον» (Ἀρριανός). Ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ βασιλέως, ὅπως καὶ αἱ ὑποσχέσεις του διὰ μεγάλας ὑλικὰς ἀμοιβάς, δὲν συνεχίνουσαν κανένα. Μὲ νοσταλγίαν πρὸς τὴν ἄγονον γῆν τῆς πατρίδος των καὶ τὸν ἄσθεστον πόθον νὰ ἐπανίδου τοὺς ἰδικούς των ἐδήλωσαν, ὅτι θέλουσαν νὰ ἐπανέλθουσαν ὀπίσω. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὁ στρατὸς ἤκουσε τὴν ἀπόφασιν μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς, «πολλοὶ δὲ καὶ τῇ σκηνῇ τῇ

βασιλική πελάζοντες ηὔχοντο Ἀλεξάνδρῳ πολλὰ ἀγαθὰ, ὅτι ὑπὸ σφῶν νικηθῆναι ἠνέσχετο». Καὶ τὴν μὲν κατακτηθεῖσαν χώραν τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τοῦ Ὑδάσιος προσέθεσεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πύρου, αὐτὸς δὲ ἠτοιμάσθη πρὸς ἀναχώρησιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ μὲ ξυλείαν ἀπὸ τὰ ἀπέραντα δάση τοῦ Ὑδάσπου εἶχε ναυπηγήσει ὁ Ἀλέξανδρος στόλον ἐκ 2.000 πλοίων. Ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν ἐπεβιβάσθη μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὑδάσπου, τοῦ Ἀκασίνου, ἄλλου παραποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ τέλος αὐτοῦ τοῦ Ἰνδοῦ. Ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς ἠκολούθει τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας. Σκοπὸς αὐτῶν τῶν κινήσεων ἦτο νὰ φθάσῃ πέραν τοῦ Ἀκασίνου, εἰς τὴν χώραν τοῦ ἰσχυροτάτου καὶ πολεμικωτάτου λαοῦ τῶν Μαλλῶν καὶ νὰ τὴν κατακτήσῃ. Καὶ ἐπέτυχε μὲν πράγματι τὴν ὑποταγὴν τῆς κατόπιν ἀγώνων ἐπικῶν, ἀλλὰ ὀλίγον ἔλειψε νὰ χάσῃ τὴν ζωὴν του. Ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Μαλλῶν ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος στρατιωτικὴ ἐπιχειρήσις, ἡ ὁποία κατέπληξε καὶ τὴν σύγχρονον καὶ τὰς κατόπιν γενεάς.

Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἔπλευσεν εἰς τὰ Πάταλα παρὰ τὸ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρᾶς. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἀνέθεσεν εἰς τὸν παιδικὸν του φίλον, Κρήτα τὴν καταγωγὴν, ναύαρχον Νέαρχον. Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν μεγάλην θάλασσαν, δηλ. τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, νὰ ἐρευνήσῃ τὴν παραλίαν του καὶ κατόπιν διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ ὀδηγήσῃ τὰ πλοῖα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει προηγουμένως ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Γεδρωσίας (σήμερον Βελουτχιστάν).

Ἡ πορεία τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς ἐρήμου καὶ ἀνύδρου χώρας εἶναι μία ἀπὸ τὰς καταπληκτικωτέρας διαδρομὰς, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσε ποτὲ στρατὸς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐπὶ 60 ἡμέρας οἱ ἄνδρες ἐβάδιζον ἐπάνω εἰς ἀμμῶδες καὶ πυρρακτωμένον ἔδαφος ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα. Ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὰς στερήσεις ἀπέδνησκον καθ' ἡμέραν πολλοί. Διὰ νὰ προκαλῆται ὀλιγώτερον ἢ δίψα μέσα εἰς τὴν κατάξηρον χώραν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέβαλεν εἰς τὸ στράτευμα νὰ

ὀδοιπορῆ τὴν νύκτα καὶ νὰ ἀναπαύεται τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὴν ὀλίγην σκιάν τῶν φοινίκων καὶ τοῦ εὐωδιαστοῦ σμυρνοδένδρου.

Ἡ φθορὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων ἤτο μεγάλη. Στρατιῶται ἔσφαζον νοὺς ἵππους, τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἡμιόνους τοῦ στρατοῦ καὶ ἔτρωγον τὸ κρέας τῶν. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν δίψαν, τὴν πείναν καὶ τὴν συνεχῆ ὀδοιπορίαν ἀφήγοντο εἰς τὴν τύχην τῶν. Ὅσοι ἐξ ἄλλου κατὰ τὰς νυκτερινὰς πορείας κατελαμβάνοντο ἀπὸ τὸν ὕπνον καὶ ἀπεκοιμῶντο, εὕρισκον θλιβερὸν τέλος. Ἔχονον τὰ ἔγχνη τῆς στρατιᾶς καὶ ἀποπλανώμενοι εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἀμμολόφων τῆς ἐρήμου παρεδίδοντο εἰς τὸν βραδὺν θάνατον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῆς. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπέφερον ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὡς ἀπλοὺς στρατιώτης ὑπεβάλλετο εἰς ὅλας τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις. Τέλος, ἐξηντλημένη καὶ ἀποδεκατισμένη ἐφθασεν ἡ στρατιὰ εἰς τὰ Πούρα, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὗρεν ἀφθονίαν ἀγαθῶν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Καρμανίαν (σήμερον Κερμάν), ὅπου ἐφθασε καὶ ὁ Κράτερος μὲ τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντας. Μαζί μὲ τὸν Κράτερον ἤλθον καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ σατράπαι διαφόρων περιοχῶν. Ἐφέρον ἄνδρας, ὑποζύγια καὶ ἀφθονα τροφίμα διὰ τὴν στρατιάν.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σατράπας κατηγορήθησαν τότε, ὅτι εἶχον κάμει καταχρήσεις καὶ ἄλλας πράξεις προσβλητικὰς διὰ τὴν μακεδονικὴν διοίκησιν. Ἡ ταχεῖα καὶ αὐστηρὰ τιμωρία ὅσων ἀπεδείχθησαν ἔνοχοι ἐπροξένησε θαδεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐντοπίους, τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ὅλοι ἀντελήφθησαν καὶ ἐξετίμησαν τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς κερδοσκοποῦς. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἔβλεπον τὸν προστάτην τῶν εὐγενῶν καὶ ἀγαθῶν πράξεων καὶ τὸν διώκτην τῆς κακίας.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος εἰς τὴν Καρμανίαν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸν μὲν διέταξε νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος, τὸν δὲ Ἡφαιστίωνα μὲ ἰσχυρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ ἴδιος μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν διηυδύνθη εἰς τὰς Πασαργάδας.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 324 π.Χ. ἤλθεν εἰς τὰ Σούσα. Ἐκεῖ ἐφθασε καὶ ὁ Ἡφαιστίων. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μὲ τὸ ναυτικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεδουσιάσθη ἀπὸ τὰς διηγήσεις τοῦ Νεάρχου καὶ

τὸν ἐτίμησε μὲ χρυσοῦν στέφανον διὰ τὸ καταπληκτικὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐξερευνητικὸν τοῦ ἔργου εἰς τὸν Ἰνδικόν.

Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ ἐξέδρασε ἀργότερα ὁ Νέαρχος εἰς εἰδικὸν σύγγραμμα, τὸν «Παράπλουν», τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ τεμάχια προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς περιγραφῆς καὶ τὴν ἀπαράμιλλον τόλμην τοῦ θαλασσοπόρου.

5. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ Ἀλέξανδρος, μαζί με τὸ στρατιωτικὸν δαιμόνιον, συνεδύαζε μοναδικὸν πολιτικὸν νοῦν. Κανεὶς Ἑλληὴν πολιτικὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον, τοῦ ὁποίου τὴν πραγματοποίησιν ἐπεδίωξεν ὁ θαυμαστός βασιλεὺς, χωρὶς καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ λόγῳ τοῦ προώρου θανάτου του. Ὠνειρεύθη νὰ συγχωνεύσῃ ὅλον τὸν βαρβαρικὸν κόσμον με τὸν ἑλληνικὸν εἰς ἓν εὐρύτατον κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ λαοὶ θὰ εἶχον ἴσα δικαιώματα, χωρὶς φυλετικὰς διακρίσεις, χωρὶς ἐχθρότητας, με κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγαλεπήθου αὐτοῦ σχεδίου ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ προηγουμένως τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀλλοφύλων. Διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἐχρειάσθη ὀλίγον στρατόν. Διὰ νὰ κατακτήσῃ τὰς ψυχὰς, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην διπλωματικὴν εὐστροφίαν. Με αὐτὴν κατώρδωσεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπιβληθῇ πολὺ ταχέως ἐπὶ τῶν ἠττημένων λαῶν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐσεβάσθη, ὅπως εἶδομεν, τὰ ἦδη, τὰ ἔθιμα, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν Περσίαν ἠκολούθησε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, διετήρησε πολλοὺς Πέρσας σατράπας εἰς τὰς θέσεις των, συμπεριεφέρθη ἡγεμονικῶς πρὸς τοὺς ἠττημένους, ἔλαβε Περσίδα σύζυγον. Διὰ νὰ φέρῃ ἐξ ἄλλου εἰς μεγαλυτέραν ἐπαφὴν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς ζωῆς πρὸς τὸν βαρβαρικόν, ἔκτισε τὰς πολυπληθεῖς πόλεις καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπομειμαχρυσμένα σημεῖα τῆς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας τὸν πυρῆνα τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλουν οἱ παλαίμαχοι Μακεδόνες καὶ ἄλλοι Ἕλληνες. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἔδιδε τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς

Ἑλλάδος μὲ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις των, μὲ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τέχνης, μὲ τὰ ὅποια τὰς κατεστόλιζε. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον, εἰς ὅσας πόλεις κατελάβανεν, ἐτέλει ὁ ἴδιος θυσίας, τελετὰς καὶ ἀγῶνας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωξε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὰ τραχέα ἤθη τῶν ἐντοπίων.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, τῆς ὁποίας διενόηθη τὴν κατάκτησιν, διὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ πρόγραμμά του, ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο κόσμων ἔγινε ἀκόμη ἐντονωτέρα. Προσεκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα ὄλους τοὺς Πέρσας μεγαίστανas μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας των, διὰ νὰ συνορτάσουν τὴν ἀδελφῶσιν τῶν Ἀσιατῶν καὶ Ἑλλήνων. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ ἴδιος νυμφεύεται τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Δαρείου, ἐνῶ τὴν νεωτέραν ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἀγαπητόν του Ἡφαιστίωνα. Ἐξ ἄλλου ὀγδοήκοντα ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας ἑταίρους ἔλαβον ὡς γυναῖκας κόρας ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν περσικὴν ἀριστοκρατίαν. Δέκα χιλιάδες ἐπίσης Μακεδόνες στρατιῶται ἐνυμφεύθησαν ἀσιάτιδας, τὰς ὁποίας ἐπροίκισεν ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος. Μὲ τοὺς γάμους αὐτοὺς ἐπραγματοποιήθη κατὰ τρόπον συμβολικὸν ἡ συγχώνευσις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

6. ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἐν τούτοις τὴν ὑψηλὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως των δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιληφθῶν οἱ Μακεδόνες. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς προτιμήσεώς του πρὸς τὸν τρυφήλὸν βίον τῶν Περσῶν ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ λιτοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ὅταν εἶδον νὰ σχηματίξῃ στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ 30.000 Περσῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Ἐπίγονοι, μὲ ὀργάνωσιν καὶ ὀπλισμὸν μακεδονικόν, ἐδοκίμασαν πικρίαν μαζί μὲ ἀγανάκτησιν. Ἡ ἀγανάκτησις ἐμεγάλωσεν ἀκόμη περισσότερο, ὅταν μετ' ὀλίγον ὁ βασιλεὺς προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν φρουρὰν ἀσφαλείας του βαρβάρους.

Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως προεκάλεσεν ἀναβρασμὸν μεταξύ τοῦ στρατοῦ, ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ στείλῃ ὀπίσω εἰς τὴν Μακεδονίαν ὄλους τοὺς παλαιμάχους Μακεδόνas ὡς ἀχρήστους πλέον διὰ αὐτόν.

Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς περιφρόνησις καὶ ἐξευτελισμὸς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι κατηγάλωσαν τὰς δυνάμεις των ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν δόξαν τοῦ βασιλέως. Οἱ ζωηρότεροί τε ἐξήγειραν στάσιν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν ὅποιαν ἐκεῖνος ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος, ἀλλὰ καὶ περίσκεψιν. Μὲ τὴν σκληρὰν τιμωρίαν τῶν πρωταιτίων ἀφ' ἑνός, μὲ τὰς περιποιήσεις καὶ τὴν συγγνώμην τῶν μεταμεληθέντων ἀφ' ἑτέρου, κατώρθωσε νὰ καταπραΐνη τὸν ἐρεθισμὸν. Εἶναι ἀξιοσημεῖοι διὰ τὴν σύνεσιν, τὴν πολιτικότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸς τοὺς μεταμεληθέντας διὰ τὴν στάσιν των Μακεδόνας. «Ἰμᾶς γε, ἔφη, σύμπαντας ἐμαυτῶ τίθεμαι συγγενεῖς καὶ τό γε ἀπὸ τούτου οὕτως καλέσω» (Ἀρριανός). Συγχρόνως προσέφερεν εὐχαριστήριον θυσίαν εἰς τοὺς Θεοὺς διὰ τὴν συμφιλίωσιν καὶ κατόπιν παρέθεσε δεῖπνον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησαν 9.000 πρόσωπα. Εἰς τοὺς Μακεδόνας ἔδωκε τιμητικὴν θέσιν πλησίον του. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ συμποσίου ὁ βασιλεὺς ἔπινεν ἀπὸ τὸν ἴδιον κρατῆρα μὲ τοὺς στρατιώτας του. Ὅταν ἐπλησίαζε τὸ τέλος τοῦ δεῖπνου, ὁ Ἀλέξανδρος προσέφερε σπονδὴν μὲ τὴν εὐχὴν νὰ δώσουν οἱ Θεοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Πέρσας καὶ ὅλα μὲν τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, πρὸ πάντων ὅμως ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ συμμετοχὴν ἀπὸ κοινού εἰς τὰ ἔργα τῆς διοικήσεως. Τὴν ἰδίαν εὐχὴν ἐπανέλαβον καὶ οἱ ἄλλοι συμποσιασταὶ καὶ κατόπιν ἔψαλαν τὸν παιᾶνα.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεφιλίωθη ὁ στρατὸς μὲ τὸν βασιλέα, 10.000 Μακεδόνες ἀπόμαχοι ἐκ τῶν γηρατείων ἢ ἐξ ἄλλων ἀτυχημάτων ἀνεχώρησαν ἐκουσίως εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἔδωκεν ὡς δῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἓν τάλαντον. Εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ διαφέροντός του πρὸς τοὺς παλαιμάχους του ἀνέθεσεν εἰς τὸν πιστότατον ἐκ τῶν στρατηγῶν του Κράτερον νὰ τοὺς συνοδεύσῃ. Ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ ἰδιαιτέραν τιμὴν ἠδέλησε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τοὺς συναγωνιστάς του. Διὰ τοῦτο παρήγγειλεν εἰς τὸν Ἀντίπατρον «ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς θεάτροις προεδρίαν ἔχοντες ἐστεφανωμένοι καθεύξονται» (Πλούταρχος).

7. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΒΥΛΩΝΑ. - ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἀπομάχων ἀπῆλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος

μέ τὸν στρατὸν εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Ἐκεῖ ἐτέλεσεν εὐχαριστηρίους θυσιάς εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ὠργάνωσεν ἑορτὰς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἠσθένησεν ὁ ἐπιστήδιος φίλος του Ἡφαιστίων καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Ὁ θάνατός του ἐπροξένησε βαθύ τραῦμα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκάθητο πλησίον τοῦ νεκροῦ ἄσιτος καὶ ἄποτος. Ἄλλοτε ἔκλαιεν, ἄλλοτε ἐσιώπα ἀπὸ τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πολυτίμου φίλου. Τέλος ὁ νεκρὸς τοῦ Ἡφαιστιώνος μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐτάφη με ἐξαιρετικὰς τιμὰς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 324 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειψε τὰ Ἐκβάτανα. Διηρδύνητο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐσκέπτετο νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Καθ' ὁδὸν συνήνησεν πρεσβείας ἀπὸ τὴν Σκυθίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλατίαν (Γαλλίαν), τὴν Ἰβηρίαν (Ἰσπανίαν), τὴν Καρχηδόνα, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Αἰθιοπίαν. ἤρχοντο ἄλλαι μὲν νὰ τὸν στεφάνωσιν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀσίας, ἄλλαι δὲ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασίν του ἐπὶ διαφορῶν τῶν με γειτονικοὺς λαοὺς. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐνισχύθη πλέον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του ἡ πεποιθῆσις, ὅτι εἶχε γίνεῖ πράγματι κύριος τοῦ κόσμου.

Ὅταν ἐφθάσεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, εὔρε πρέσβεις ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἤλθον νὰ τὸν στεφάνωσιν διὰ τὰς νίκας του καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα κυρίως πρὸς τοὺς Μαλλοὺς. Εἰς αὐτοὺς παρέδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ ἀναθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν χώραν ὁ Ξέρξης κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περσικῶν πολέμων. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατέπλευσε καὶ ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἀφοῦ ἀνέπλευσε τὸν Εὐφράτην.

Εἰς τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὀργανώσῃ, κυρίως ἀπὸ ἐντοπίους, νέον στρατόν. Με ξυλείαν ἐπίσης ἀπὸ τὰς ἀφθόλους κυπαρίσσους τῆς Βαβυλωνίας ἐναυπήγει πολυάριθμον στόλον. Τώρα ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀραβίαν, τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σκυθίαν (σημ. Ρωσίαν) καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Αἱ ἐτοιμασίαι διὰ τοὺς νέους ἀγῶνας εἶχον φθάσει σχεδὸν εἰς τὸ τέλος τῶν. Δὲν ὑπελείπετο παρὰ ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμέρας διὰ τὴν ἐκκίνησιν.

Ἀλλ' ἡ μοιραία ὥρα εἶχε σημάνει διὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ γαλύβιδνος ὀργανισμός, μετὰ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις, εἶχε χάσει τὴν ἀντοχὴν του. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε πολὺ ἡ θλιψὶς διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ αἱ πικραὶ καὶ βασανιστικαὶ ἀναμνήσεις τοῦ φόνου τοῦ Φιλῶτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου. Ὑψηλὸς πυρετὸς κατέλαβεν αἰφνιδίως τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου. Ἐπὶ ἡμέρας ὁ πυρετὸς ἐγένετο σφοδρότερος καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπνέῃ ἀνησυχίας. Ἦτο συγκινητικὴ ἡ ἀγωνία, ἡ ὁποία εἶχε καταλάβει τὸν στρατόν. Οἱ Μακεδόνες συνωστίζοντο διαρκῶς περὶ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐζήτουν νὰ ἴδουν τὸν βασιλέα.

Ὅταν ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς ἐφθασεν εἰς κρίσιμον σημεῖον, οἱ αὐλικοὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν εἴσοδον εἰς τὸν θάλαμόν του. Οἱ στρατιῶται διήρχοντο μὲ τάξιν καὶ κατῆφειαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως, ὁ 323 π. X. ὁποῖος, ἀνίκανος πλέον νὰ ὁμιλήσῃ ἐχαίρετιζεν αὐτοὺς μὲ τὸ θολωμένον του βλέμμα καὶ ἐλαφρὰν κίνησιν τῆς κεφαλῆς. Τὴν ἐπομένην, 13 Ἰουνίου τοῦ 323 π. X., ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέκυψεν εἰς τὸν θάνατον μόλις 33 ἐτῶν.

Ὁ νεκρὸς του ἐταριχεύθη καὶ ἐτοποδετήθη ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος. Μετὰ δύο ἔτη μετεκομίσθη εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα ἐντὸς τεμένους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διεξάγονται εὐρεῖαι ἔρευναι εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν ἔδαφος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ.

8. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ καταπληκτικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει προκαλέσει τὸν θαυμασμόν ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Κανεὶς ἄλλος περισσότερον ἀπὸ τὸν Μακεδόνα στρατηλάτην δὲν ἔλαβε τόσον ἐπαξίως τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου. Τὸ κατώρθωμά του εἶναι μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν. Μὲ ἐλαχίστας δυνάμεις καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα κατέλυσε τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν, προήγαγε μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὠργάνωσε τὸ ἀπέραντον κράτος κατὰ τὸν ἐπιτυχέστερον τρόπον.

Ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ στρατιωτικόν, τὸ ὀργανωτικόν καὶ τὸ διοικητικόν εἶναι τὸ ἐκπολιτιστικόν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν νικῶν του ἔφευρον εἰς φιλικὴν ἐπαφὴν τὸν ἀνατολικὸν μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς ἀφύπνισεν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν νάρκη, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἐκράτει ὁ περσικὸς ζυγός. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλῶσσαν, μὲ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζουσι νὰ ἐκπολιτίζωνται. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖται νέος βίος καὶ νέος πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν διὰ τὴν κατόπιν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἱστορία τῶν λαῶν μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλεξάνδρον δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συνέχεια τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ Μακεδονικὸς Ἑλληνισμὸς.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐχων ὁ Ἀλέξανδρος ἔμφυτον τὸ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν γνῶρισμα τῆς περιεργείας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν μάθησιν, ἐφρόντισε νὰ τὸν συνοδεύῃ εἰς τὰς ἐκστρατείας του ἐπιτελεῖον εἰδικῶν ἐρευνητῶν. Μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐρένης των ἐπλούτισαν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν μὲ νέα, ἄγνωστα ἕως τότε, στοιχεῖα. Ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία καὶ ἐθνογραφία, ἡ φυσικὴ, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ἀστρονομία καὶ τὰ μαθηματικὰ ἔλαβον σπουδαίαν ἀνάπτυξιν. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἔχομεν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην σπάνια φυτὰ καὶ ζῶα διὰ νὰ τὰ μελετᾷ. Ἐξ ἄλλου, αἱ περιγραφαὶ τῶν παραλίων τοῦ Ἰνδικοῦ, τῆς Ἀραχωσίας, τῆς ἐρήμου Γεδρωσίας κλπ. ἀπὸ τὸν Νέαρχον ἐπλάτυναν τοὺς ὀρίζοντας τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔδωκαν ἀργότερα τὴν πρώτην ὠδήσιν εἰς τοὺς θαλασσοπόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἐρευνητὰς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν νέων κόσμων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐξαπατήθησαν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς ἐνοπλον ἐξερεύνησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ΄ ΑΙΩΝΑ. - ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

I. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ ἡ νεωτεριστικὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν ἐπέφερον εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰδικώτερον τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος βαθεῖας μεταβολάς. Ὅτι χαρακτηρίζει τὴν περίοδον αὐτὴν, εἶναι ἡ ἄρνησις τῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν θρησκείαν εἶχε χαλαρωθῆ, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ἔπαυσε νὰ ἐμπνέη καὶ νὰ παρακινή εἰς γενναίας καὶ ὑψηλὰς πράξεις. Οἱ ἄνθρωποι στρέφονται περισσότερο πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν υἱλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ παλαιὰ ἀπλότης εἰς τὴν κατοικίαν καὶ τὴν τροφήν, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη ἐγκαταλείπονται. Ἡ ζωὴ γίνεται πολυτελεστέρα καὶ περισσότερο δαπανηρά. Ἡ ἀφροντισία, ἡ ἀποφυγὴ τῆς κοπώσεως, ἡ «*κραθυμία*», ὅπως τὴν λέγουσιν οἱ σύγχρονοι ρήτορες, ἀποτελεῖ διὰ τοὺς πολλοὺς τὴν εὐδαιμονίαν. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ γυμναστικὴ, ἢ ὁποῖα πρωτύτερα ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητον στοιχεῖον μορφώσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, παραμελεῖται. Ἐνομίσθη, ὅτι

κουράζει τὸ σῶμα καὶ τὸ προπονεῖ μόνον διὰ τὸν πόλεμον. Ὅλα αὐτὰ εἶναι σημεῖα κοινωνικῆς καταπτώσεως.

Παρ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν κοινωνικὴν παρακμὴν, ἡ πνευματικὴ δημιουργία εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὄχι μόνον δὲν ἔστα μάλιστα, ἀλλὰ παρουσίασε σπουδαίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πεζὸς λόγος ἰδίως καλλιεργεῖται ζωηρῶς καὶ ἡ ἱστορία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία λαμβάνουν τὴν τελειοτέραν αὐτῶν ἐκφρασιν καὶ μορφήν. Ἀντιθέτως, ἀπὸ τοὺς δύο κλάδους τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἡ μὲν τραγωδία δὲν ἔδωκεν ἔργα ὑψηλῆς καὶ πλουσίας ἐμπνεύσεως, ἡ δὲ κωμωδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παράγει ἀξιόλογα δημιουργήματα.

Ἡ ἱστορία

Τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἀντιπροσωπεύει, ὅπως εἶδομεν, ὁ Θουκυδίδης. Τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἀσύγκριτον ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἐκδέσεως τῶν γεγονότων καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς. Ἡ ἀρχαία ὅμως ἀπτική διάλεκτος, τὴν ὁποίαν πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποιοεῖ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, εἶναι δύσκαμπος.

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀντιθέτως οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς περιποιῶνται τὴν μορφήν τοῦ λόγου καὶ δίδουν εἰς τὴν ἀπτικήν διάλεκτον εὐκαμψίαν, χάριν καὶ δροσερότητα. Μὲ τὰ προσόντα τῆς αὐτῆς ἐπιβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὡς κοινὸν γλωσσικὸν ὄργανον εἰς ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔζησαν ἀρκετοὶ ἱστορικοί, ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὅλων τὰ ἔργα. Σπουδαῖα ἱστορικὰ συγγράμματα μᾶς ἀφῆκεν ὁ Ξενοφῶν. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 430 π.Χ. Ἡ πρώτη νεότης του διήλθε μέσα εἰς τὰς συγκινήσεις καὶ τὰ πάθη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐφῆθος ἀκόμη εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρισθῆ μετὰ τὸν Σωκράτην, τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐπέδρασαν βαθέως εἰς τὸν χαρακτήρα του. Ἠκολούθησε τὸν Κύρον εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως Ἀρταξέρξου καὶ ἔγραψε τὴν *Κύρου Ἀνάβασιν*. Τὸ ἔργον διακρίνει ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία, ἀπλότης καὶ δροσερότης εἰς τὴν ἐκφρασιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ δὲν ὑστεροῦν τῆς Ἀναβάσεως. Εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 411 ἕως τὸ 362 π.Χ. δηλαδὴ μέχρι τῆς μάχης τῆς Μαντινείας. Ἡ *Κύρου Παιδεία* εἶναι

μαλλον μυθιστόρημα με παιδαγωγικόν σκοπόν. Τὰ Απομνημονεύματα περιέχουν άναμνήσεις άπό τήν διδασκαλίαν του Σωκράτους. Είς όλα τά έργα του Ξενοφώντος ή γλώσσα είναι ρέουσα και γλαφυρά και θεωρείται υπόδειγμα του πεζού άττικου λόγου.

Η ρητορική

Η ρητορική ως τέχνη «πειθοῦς δημιουργός», όπως έλεγαν οί σοφισταί, είναι τό κατ' έξοχήν δημιούργημα του 4ου π.Χ. αιώνας. Είς τά σχολεία τών σοφιστών και τών έξ επαγγέλματος ρητοροδιδασκάλων έκαλλιιεργήθη και άνεπτύχθη εις βαθμόν τελειότατον. Είς αυτό συνετέλεσε κυρίως ό έλεύθερος δημοκρατικός βίος τών Αθηνών, αλλά και ή έξαιρετος καλλιτεχνική φύσις τών κατοίκων τής Άττικής.

Οί ρήτορες τών Αθηνών έπεδείκνυσον τήν τέχνην των εις πολλές ευκαιρίας. Ηγόρευον άλλοτε ενώπιον τών δικαστηρίων ως κατηγοροί ή κατηγορούμενοι, άλλοτε εις μεγάλας δημοσίας έορτάς ή πανηγύρεις και άλλοτε εις τήν εκκλησίαν του δήμου επί δημοσίων υποθέσεων. Δι' αυτό έχομεν τρία είδη ρητορικών λόγων: τούς δικανικούς, τούς πανηγυρικούς ή έπίδεικτικούς και τούς συμβουλευτικούς ή δημηγορίας.

Μεταξύ τών δικανικών ρητόρων του 4ου π.Χ. αιώνας κατέχει έξέχουσαν θέσιν ό Λυσίας. Ανήκεν εις πλουσίαν οίκογένειαν μετοίκων και έγραφεν επί πληρωμής λόγους χάριν άλλων κατηγορουμένων ή κατηγορών. Τοῦτο συνέβαινε, διότι εις τά άθηναϊκά δικαστήρια οί ίδιοι οί διάδικοι και όχι διά συνηγόρων έπρεπε νά όμιλοῦν. Είς τό είδος αυτό του λόγου διέπρεψεν ό Λυσίας και απέκτησε μεγάλην πελατείαν. Είχε τήν ικανότητα νά προσαρμόζη τόν λόγον του εις τήν μόρφωσιν και τήν κοινωνικήν θέσιν του πελάτου, ώστε νά φαίνεται φυσικός και όχι τεχνητός και άγοραστός.

Ο Ίσοκράτης υπήρξεν έξοχος ρητοροδιδάσκαλος. Είς τήν σχολήν του συνέρρεον νέοι άπό όλην τήν Ελλάδα, καιτοι τά διδάκτρα ήσαν πολλά. Οί λόγοι του είναι δικανικοί, πανηγυρικοί, συμβουλευτικοί. Ο περιφημότερος έξ όλων είναι ό Πανηγυρικός, ό όποίος μάς δίδει ζωηράν εικόνα τής καταστάσεως τής Ελλάδος κατά τό πρώτον τέταρτον του 4ου π.Χ. αιώνας και δικαιολογεί τήν αξίωσιν τών Αθηνών διά τά πρωτεία. Είναι ό μόνος λόγος, τόν όποϊον πιθανώς έξεφώνησεν ό ίδιος.

Διότι ὁ Ἰσοκράτης δὲν ἀπήγγελλε τοὺς λόγους του. Τοὺς ἔγραψεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα τῆς τέχνης του εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀφ' ἑτέρου δέ, καὶ κυρίως, διὰ πολιτικούς σκοπούς. Δι' αὐτῶν δηλαδὴ ἐπέδωκε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρωτίστως νὰ ἐπιτύχῃ τὸ εὐγενὲς ἰδανικὸν τῆς ζωῆς του, τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὡς συμβουλευτικοὶ ρήτορες ἀνεδείχθησαν κυρίως ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης, οἱ ὁποῖοι ἤκμασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Δημοσθένης εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς μερίδος, ἡ ὁποία ὀνειρεύεται νέαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἐπιδιώξιν του αὐτὴν συναντᾷ ὅπως εἶδομεν, ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν, τὸν πολιτικώτατον καὶ δραστήριον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον. Διὰ τοῦτο ἐπολέμησεν αὐτὸν σφοδρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ Φιλιππικοὶ καὶ Ὀλυνδιακοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους στρέφονται μὲ ἐξαιρετικὴν βιαιότητα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Διακρίνονται διὰ τὴν ἀπαράμιλλον πατριωτικὴν θέρμην, τὴν δύναμιν καὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν στενὴν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ρήτορος.

Ἐκτὸς τῶν συμβουλευτικῶν, ἔχομεν καὶ δικανικούς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Αὐτοὶ εἶναι δύο εἰδῶν: Ἰδιωτικοὶ καὶ δημόσιοι. Ἐκ τῶν δημοσίων περίφημος εἶναι ὁ περὶ τοῦ στεφάνου λόγος. Δι' αὐτοῦ ὁ Δημοσθένης ὑπεραμύνεται τοῦ φίλου του πολιτευομένου Κτησιφώντος, τὸν ὁποῖον κατηγορήσεν ὁ Αἰσχίνης, ὅτι εἰσῆγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου παράνομον ψήφισμα. Εἶχε προτείνει δηλαδὴ ὁ Κτησιφὼν νὰ στεφανώσῃ ἢ πόλις μὲ χρυσοῦν στέφανον τὸν Δημοσθένην διὰ τὰς σπουδαίας πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας του.

Ὁ Δημοσθένης θεωρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὡς ὁ κορυφαῖος ρήτωρ τοῦ κόσμου διὰ τὴν δύναμιν, τὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἰδανικῶν.

Πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους, καὶ ἐξ ἴσου νευρώδης ρήτωρ, ἦτο ὁ Αἰσχίνης, ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦτου διεσώθησαν ὀλίγοι λόγοι, ἀλλ' ὁ κατὰ Κτησιφώντος μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς ἀξίας του ὡς ρήτορος.

Δύο ἄλλοι ρήτορες κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ἐπίσης ἀξιόλογοι, ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Λυκοῦργος. Ὁ Ὑπερείδης ἐθεωρεῖτο δεύτερος τοῦ

Δημοσθένους εις τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἀνώτερός του κατὰ τὴν χάριν. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς φανατικούς ἀντιμακεδονίζοντας. Τῶν λόγων του διεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα, τα ὅποια μαρτυροῦν δροσερότητα ὕφους καὶ εὐφυΐαν.

Ἀπὸ τοὺς ἄκρους ἐχθρούς τοῦ Φιλίππου ἦτο καὶ ὁ Λυκούργος, τοῦ ὁποίου ἐφθασαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα καὶ ἀκέραιος ὁ κατὰ Λεωκράτους λόγος. Ἄν καὶ κατώτερος ἀπὸ τοὺς προηγουμένους εἰς τὴν εὐγλωττίαν, ὑπερέχει ὅμως εἰς τὸν χαρακτήρα, τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἤθους καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ αἰσθήματος.

Ἡ ποίησις

Ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἐκ τῆς δραματικῆς ποιήσεως μόνον ἡ κωμωδία παράγει ἀξιόλογα ἔργα, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν. Ἡ κωμωδία τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἡ παλαιὰ κωμωδία ὅπως λέγεται, σατιρίζει τὰ γελοῖα καὶ τὰ ἄξια κατακρίσεως ἐκ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Πολλάκις ἐπίσης παραλαμβάνει εἰς τὰ θέματά της ὀνομαστικῶς ἄρχοντας, στρατηγούς, ιδιώτας, φιλοσόφους, ποιητὰς κ.λ.π., τῶν ὁποίων τὴν διαγωγὴν ἔκρινεν ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν σύγχρονον ἡθικὴν ἢ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε τὸ διαφέρον τῶν πολιτῶν διὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα εἶχε χαλαρωθῆ, ἡ κωμωδία ἐστράφη πρὸς ἄλλα θέματα. Περιορίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σάτιραν τῶν φιλοσοφικῶν ἐν γένει θεωριῶν, τὴν διακωμώδησιν τῶν ἠθῶν καὶ τὸν γλευασμὸν τῶν μύθων, τοὺς ὁποίους εἶχον χρησιμοποιήσει εἰς τὰ δράματά των οἱ τραγικοί. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κωμωδίας λέγεται μέση κωμωδία καὶ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ἀπὸ τοὺς ποιητὰς Ἀντιφάνην καὶ Ἀλεξιν, τῶν ὁποίων ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ἡ κωμωδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παρουσιάζεται ὡς νέα κωμωδία. Αὐτὴ σατιρίζει πρὸ πάντων γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ κοινωνικὰς κακίας, πολλάκις ὅμως καὶ ιδιώτας καὶ ἰσχυρὰ ἀκόμη πολιτικὰ πρόσωπα. Τὴν νέαν κωμωδίαν ἀντιπροσωπεύει κυρίως ὁ Φιλῆμων καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς τὴν ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν, ἀλλ' ἀνώτερός του εἰς τὸ ἦθος καὶ τὴν εὐπρέπειαν. Μένανδρος ὁ Κηφισιεύς

(342 - 290 π.Χ.).

Ἡ Φιλοσοφία

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἔδωκεν, ὅπως εἶδομεν, διαφορετικὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ τοὺς προηγουμένους φιλοσόφους ὁ Σωκράτης. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταὶ τοῦ ἠρμήνευσαν τὴν διδασκαλίαν του σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς του ἑκαστος ἀντιλήψεις. Ἐξ αὐτοῦ προήλθον αἱ λεγόμεναι *σωκρατικαὶ σχολαί*.

Ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους ἦτο ὁ Πλάτων. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 427 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. Φύσις ποιητικὴ ὅπως ἦτο, ἐστράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ποίησιν. Ἄλλ' ἡ ἐπιβολὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Σωκράτους, τοῦ ὁποίου ἔγινε πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος μαθητῆς, ἔφερεν αὐτὸν ἐνωρὶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Μὲ αὐτὴν ὠνειρεύετο νὰ ἀναμορφώσῃ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος του καί, ἂν ἦτο δυνατὸν, ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὅταν ὅμως ἐπέισθη, ὅτι ὁ πόθος του αὐτὸς ἦτο ἀνεκπλήρωτος, ἴδρυσεν φιλοσοφικὴν σχολὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ἀκαδημειαν, τὴν ὁποίαν διηύθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του (347 π.Χ.). Ὁ Πλάτων ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος καὶ γονιμώτερος θεωρητικὸς νοῦς τῶν αἰῶνων.

Οἱ μεταγενέστεροι ἠγάπησαν τὸν Πλάτωνα, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἐτίμησεν ἰδιαιτέρως αὐτὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς φιλοσόφους, διότι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία του πλησιάζει πολὺ τὴν χριστιανικὴν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος διακρίνονται διὰ τὴν βαδύτητα

τῶν σκέψεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου. Ὅλα, ἐκτὸς τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους, εἶναι εἰς διαλογικὴν μορφήν καὶ διὰ τοῦτο λέγονται *διάλογοι*. Εἰς αὐτοὺς ἐξετάζονται τὰ προβλήματα τοῦ πνευματικοῦ, ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται ἐκεῖ, εἶναι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλάσματα τοῦ δαιμονίου τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ παρουσιάζονται ὡς ιδέαι τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος διευδύνει τὴν συζήτησιν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς διαλόγους.

Ἀπὸ τὴν ποιητικὴν παραγωγὴν τοῦ φιλοσόφου διεσώθησαν μόνον ὀλίγα ἐπιγράμματα.

Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Στάγिरα τῆς Μακεδονίας (παρὰ τὸν σημερινὸν Σταυρὸν τῆς Χαλκιδικῆς) τὸ 384 π.Χ. Συνεδύαξε τὸν πρακτικὸν καὶ ψυχραμμονοῦν τῶν βορείων Ἑλλήνων μὲ σπανίαν ἰδιοφυίαν δι' ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἐρεῦνας.

Δεκαεπταετῆς ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔμεινεν ἐδῶ ἐπὶ 20 ἔτη. Κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν του διεκρίνετο διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν εὐφυίαν του, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀκόρεστον φιλομάθειάν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔμφυτον ἰκανότητα νὰ ταξινομῇ τὰς γνώσεις του. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνέλαβεν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅταν ἐκεῖνος ἔγινε βασιλεὺς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἵδρυσεν σχολήν, ἣ ὁποία εἶχε περίπατον, δηλαδὴ ὑπόστεγον χώρον κατάλληλον διὰ διδασκαλίαν. Δι' αὐτὸ ὠνομάσθη *περιπατητικὴ* καὶ ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο, *Λύκειον*. Εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης ἐδημιούργησε τὴν

περίφημον *ἀριστοτελικήν φιλοσοφίαν*. Ἐγραψεν ἔργα φιλολογικά, ιστορικά, πολιτικά, φιλοσοφικά, ψυχολογικά, φυσικά κλπ. καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν σημερινῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἔχει ἀποδησαυρίσει ὅλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του, ἀφοῦ τὰς ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς μεγαλοφυΐας του. Μὲ αὐτὰς ἐτράφη ἐπὶ μακρὰς γενεὰς ὁ κόσμος. Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι, Βυζαντινοὶ καὶ Ἀράβες καὶ Εὐρωπαῖοι τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων εἰς τὴν πανσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους προσέφευγον, διὰ νὰ λύσουν τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπορίας των. Ἀλλ' ὁ τετράγωνος ἐκεῖνος νοῦς εἶχε καὶ ποιητικὰς ἐμπνεύσεις. Ἐκτὸς ἄλλων ποιημάτων ἔγραψε καὶ περίφημον ὕμνον εἰς ἀρετὴν.

2. ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ὅπως ἡ πνευματικὴ, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα δὲν ἐσταμάτησεν. Αἱ ἀναστατώσεις καὶ αἱ καταστροφαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων ἐμφυλίων ἀγῶνων δὲν ἀνέκοψαν τὴν καλλιτεχνικὴν πρόοδον. Ἀντιθέτως μάλιστα καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν παρήχθησαν ἔργα ἐξάμιλλα τῶν προηγουμένων. Διὰ τοῦτο ὅταν ὀμιλοῦμεν περὶ κλασσικῶν χρόνων, ἐννοοῦμεν τὸν 5ον καὶ 4ον π.Χ. αἰῶνα. Καίτοι ὅμως ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα εἶναι ἐξ ἴσου ζωηρά, ὅπως καὶ ἡ τοῦ προηγουμένου, ἐν τούτοις αἱ κλίσεις τῆς εἶναι διαφορετικαί. Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ὡς κυρίαν πηγὴν ἐμπνεύσεως ἔχουν τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον τῶν Θεῶν. Ἀλλ' οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔκαμαν τοὺς Ἕλληνας νευρικοὺς, εὐερεδίστους, περισσότερο εὐκόλους εἰς τὰς συγκινήσεις. Τὴν συναισθηματικὴν λοιπὸν αὐτὴν κατάστασιν τῶν χρόνων των ἀπετύπωσαν οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἐμπνεύσεώς των. Καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ προσπαθοῦν νὰ τὴν πλησιάσουν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ὄχι νὰ τὴν ἀναυτιάσουν εἰς τὰ δυσθεώρητα ὕψη τῆς φειδιακῆς τέχνης. Μὲ τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν καλλιτεχνῶν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν παρουσιάζονται ἀπαλότερα, ζωηρότερα, μὲ λεπτοτέρας καὶ ὠραιότερας γραμμὰς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ τεχνῖται ἀρχίζουσιν νὰ προσέχουν πολὺ εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου, ἡ ὁποία πραγματικῶς ἐφθάσε κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα

εις άνυπέροβλητον τελειότητα.

Καί αί περιστάσεις ὅμως, ὑπό τὰς ὁποίας ἐργάζονται οἱ καλλιτέχνηται τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ἔχουν ἀλλάξει σημαντικῶς. Κέντρον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἐξακολουθοῦν νά εἶναι αἱ Ἀθήναι. Ἀλλά ἐνῶ κατὰ τόν 5ον π.Χ. αἰῶνα οἱ καλλιτέχνηται ἀναλαμβάνουσι τήν ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων καί ἡ ἔμπνευσις των προσαρμόζεται πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀρχόντων καί τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινού, τώρα τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι πτωχὴ. Πολὺ σπανίως ἀναδέεται εἰς τοὺς καλλιτέχνητας τήν ἐκτέλεσιν δημοσίων ἔργων. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν πάντοτε εἰς τὰς Ἀθήνας ἰδιῶται μέ πλοῦτον καί λεπτήν αἰσθησιν τοῦ ωραίου. Αὐτοὶ ἔδιδον ἐργασίαν εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς γλύπτας, τοὺς ζωγράφους. Τοῦτο εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τήν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Ὁ καλλιτέχνης ἐργάζεται τώρα μέ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν καί πρωτοβουλίαν καί ἡ ἔμπνευσις του δέν δεσμεύεται ἀπὸ κανένα περιορισμόν.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ

Ὁ 4ος π.Χ. αἰὼν ἀκολουθεῖ εἰς τήν ἀρχιτεκτονικὴν τήν παράδοσιν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Καί κατὰ τήν περίοδον αὐτὴν οἱ καλλιτέχνηται κτίζουν ναοὺς δωρικοὺς καί ἰωνικοὺς. Σιγὰ σιγὰ ἐν τούτοις τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν παραμερίζει ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς καί τὰ οἰκοδομήματα λαμβάνουσι σχῆμα κυκλικὸν μέ κωνικὴν στέγην. Θαυμάσιον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἦτο ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐσώθησαν μόνον ὀλίγοι κίονες. Τὸ κτήριον εὑρίσκετο πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (Ἀσκληπιείου), ἀλλὰ δέν εἶναι ἐξηκριβωμένον, ποῖος ἦτο ὁ προορισμὸς του. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐντὸς αὐτοῦ καί κυρίως εἰς τὰ ὑπόγεια διαμερίσματά του διέμενον οἱ ἀσθενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα πρὸς θεραπείαν τῶν νόσων των διὰ τῆς θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τοιοῦτον στρογγυλὸν οἰκοδόμημα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μέ μονολιθικὴν στέγην ἔχομεν τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους (σήμερον Φανάρι τοῦ Διογένους). Ἐπάνω εἰς αὐτὸ εἶχε τοποθετηθῆ ὁ χρηρηγικὸς τρίπους, δηλαδὴ τὸ ἀναμνηστικὸν ἀνάθημα πρὸς τὸν Διόνυσον διὰ τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισεν ὁ Λυσικράτης ὡς

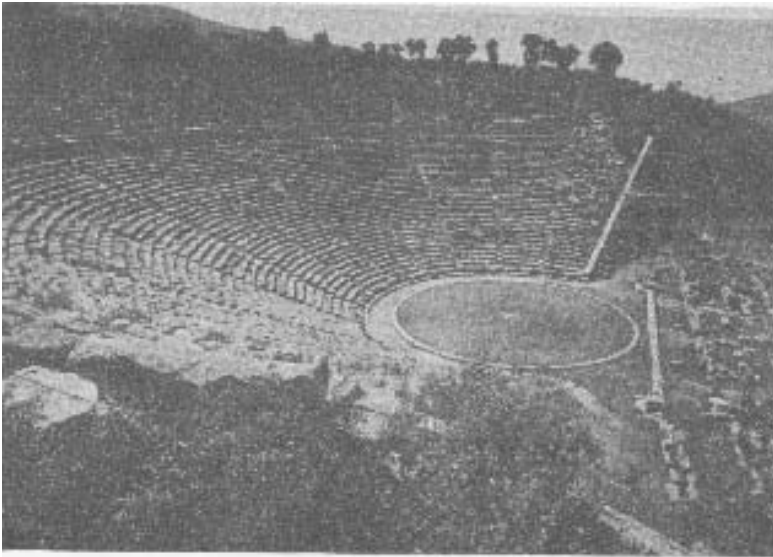

Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀνεπιτηθέτως)
Οἱ ἔξωτρικοὶ κίονες ἴσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ,
ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ κινασσοειχία ἦτο κορινθιακοῦ.

χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κυριαρχεῖ καὶ κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ὁ ἰωνικὸς ρυθμὸς. Θαυμαστὸν οἰκοδόμημα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο ὁ νέος ναὸς τῆς Ἐφεσσίας Ἀρτέμιδος καὶ ὁ μικρὸς, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Πριήνην τῆς Καρίας.

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, καίτοι ἡ παραγωγὴ τῆς τραγωδίας δὲν εἶναι ἀξιόλογος, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν φιλοτιμοῦνται νὰ κτίζουσι θέατρα. Εἰς αὐτὰ ἐπαίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ τραγωδίαί τῶν μεγάλων δραματουργῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος καὶ τὰ προϊόντα τῆς μέσης καὶ νεωτέρας κωμωδίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεγείρεται μαρμαρίνον τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Εἰς τὴν Ἐπίδαυρον κατασκευάζεται τὸ περιφημότερον διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ θεάτρον τῆς Ἐπιδαύρου. Εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἰδρύεται, παραπλεύρως τοῦ βουλευτηρίου, ὅμοιον μεγαλοπρεπὲς κτίσμα διὰ

Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως εἶναι σήμερον

40.000 θεατάς. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ μικρὰ κωμόπολις τοῦ ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχεν ἀποκτήσει τὸ θέατρόν της. Τὸ διαφέρειν αὐτὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τὸ θέατρον ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὅπως εἶδομεν, ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς λαϊκὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔτερεπε μόνον τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ἐφώτιζε τὸν νοῦν καὶ ἐξηυγέειζε τὴν καρδίαν.

Ἡ γλυπτική

α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξιτέλης

Περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αἰκλίσεις τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος γίνονται φανεραὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν. Οἱ μεγάλοι γλύπται αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι Ἀθηναῖοι ἢ εἰργάσθησαν εἰς τὰ ἔργαστήρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀθηναῖος Κηφισόδοτος κατεσκεύασε γάλκινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μὲ τὸ τέκνον της, τὸν Πλούτον,

εις τὴν ἀγκάλην τῆς. Τοῦ ἀγάλματος σώζεται μαρμάρινον ἀντίγραφον εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου. Ἡ βαθεῖα καὶ ἐντελῶς ἀνθρωπίνη ἐκφρασις τῆς μητρικῆς ἀγάπης εἰς τὸ ὠραῖον πρόσωπον τῆς θεᾶς προδίδει μέγαν καλλιτέχνην. Ὁ Πλούτος εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κρατεῖ τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας, σύμβολον τῆς ἀφθονίας, τὴν δὲ δεξιὰν ἀπλώνει μὲ παιδικὴν ἀφέλειαν πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, ὡσὰν νὰ θέλῃ νὰ τὴν θωπεύσῃ.

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου ἦτο ὁ Πραξιτέλης, ὁ ἐπιφανέστερος γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰργάσθη διὰ λογαριασμὸν πολλῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του παριστάνουν θεοὺς. Τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πραξιτέλους δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἀπὸ ἀρκετὰ ἀντίγραφα ἀγαλμάτων του, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη ἐλαφρῶς ἠκρωτηριασμένον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸν Ἑρμῆν. Ἡ κατεργασία τοῦ ἀγάλματος εἶναι μοναδική. Ἡ σμίλη τοῦ Πραξιτέλους εἶχε πράγματι τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλῃ τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου εἰς λεπτοτάτην ἐπιδερμίδα, ἣ ὁποία δίδει τὴν ἐντύπωσιν θερμῆς, ζωντανῆς σαρκός. Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον ἀλλὰ ἀπαλόν, μὲ λεπτὰς γραμμὰς καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας ὅτι, σύμφωνα τοῦλάχιστον πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, δὲν ἐθεωρεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ καλλιτέχνου. Πολὺ περισσότερον ἐφήμιζετο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετηθῆ ἐντὸς

Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου

Ἡ κεφαλή τοῦ Ἑρμοῦ
τοῦ Πραξιτέλους
(Μουσεῖον Ὀλυμπίας)

τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ Κνιδία Ἀφροδίτη. Τὸ ἀγάλμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ ἀπεικονίσεις νομισμάτων καὶ ἀντίγραφα. Τὸ κάλλος τῆς θεᾶς ἦτο θαμβωτικὸν καὶ ἡ ἐκφρασις τόσον ζωντανή, ὥστε παλαιὸν ἐπίγραμμα ἔλεγε περὶ τοῦ ἔργου: «Ποῖος ἐδῶκε ζωὴν εἰς τὴν πέτραν; Ποῖος εἶδε μέσα εἰς τὸ μάρμαρον τὴν Ἀφροδίτην; Αὐτὸ ἐδῶ τὸ δημιουργημὰ ἐβγήκε πραγματικῶς ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Πραξιτέλου ἢ μήπως χρηθεύει ὁ Ὀλυμπος, ἐπειδὴ ἡ Παφία (Ἀφροδίτη) ἐπέταξε μακρὰν εἰς τὴν Κνίδον;». Ἐνδεικτικὰ τῆς τέχνης τοῦ μεγαλοφυοῦς πλάστου εἶναι καὶ ἀντίγραφα

ἄλλων ἔργων τοῦ ὅπως: ὁ Ἔρως τῶν Θεσπιῶν, ὁ ἀναπαυόμενος Σάτυρος καὶ ὁ Ἀπόλλων σαυροκτόνος.

6) Σκόπας καὶ Λύσιππος

Ἐξ ἴσου μεγάλης ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἦτο καὶ ὁ Σκόπας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἀλλ' εἰργάσθη εἰς πολλὰ μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τῆς γλυπτικῆς δεξιότητάς εἶχε καὶ σπουδαίαν ἀρχιτεκτονικὴν μόρφωσιν. Τοῦτο γνωρίζομεν ἀπὸ μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἦτο ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρχαδίας. Ἀπὸ τὸν ἴδιον ναὸν σχηματίζομεν ἰδέαν καὶ διὰ τὴν πλαστικὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἐσώθησαν κάπως κολοβωμένα τὰ ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὰ ὅποια φαίνεται, ὅτι ὁ Σκόπας κατεγίνετο πολὺ εἰς τὴν ἐκφρασιν τοῦ σφοδροῦ καὶ βιαίου πάθους. Τὴν ἰδίαν ἄλλως τε

ἐντύπωσιν μᾶς ἀφήνουν καὶ τὰ ἄλλα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του, ὅπως ἡ Βακχίς (μαινιάς) τοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου καὶ ἡ κεφαλὴ ἀγάλματος τοῦ Μελεάγρου, τοῦ μυθικοῦ ἥρωος τῶν Αἰτωλῶν. Εἰς τὴν ὄριμον τέχνην τοῦ Σκόπα ἀνήκει καὶ ὁ ἀνάγλυφος στολισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Μαυσώλου, τοῦ Μαυσωλείου ὅπως λέγεται, εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Νεώτερος τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους καὶ σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὁ τρίτος μέγας γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ὁ Λύσιππος. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα καὶ κατεριγάζετο κυρίως τὸν χαλκόν. Κατεσκεύαζεν ἀγάλματα θεῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀνδριάντας ἀδελφῶν καὶ συγχρόνων ἐπισήμων προσώπων. Ἀπὸ τοὺς παλαιούς πληροφόρο ἡμεῖς, ὅτι ὁ Λύσιππος ἦτο ὁ προνομιούχος ἀνδριαντοποιὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ προτίμησις αὐτῆ πρὸς τὸν Σικυῶνιον καλλιτέχνην ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸς μόνον ἀπέδιδεν εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Μακεδόνοιο ἥρωος τὸν ἀρρενωπὸν καὶ λεοντόκαρδον χαρακτῆρά του. Φαίνεται ἐπίσης, ὅτι μόνον ὁ Λύσιππος κατῴρδωνε νὰ παριστῇ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ βλέπῃ πρὸς τὰ ἑπάνω, ὅπως συνήδιζεν εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν. Εἰς τὸν περιφημότερον τοῦλάχιστον ἀπὸ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ἀναφέρουν οἱ παλαιοί, παρέστησε τὸν Μακεδόνα βασίλεα ὀρθόν, μὲ τὴν

Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης
(Ἀντίγραφον)

Ὁ Μελέαγρος
(Μαρμαρίνου ἀντίγραφο)

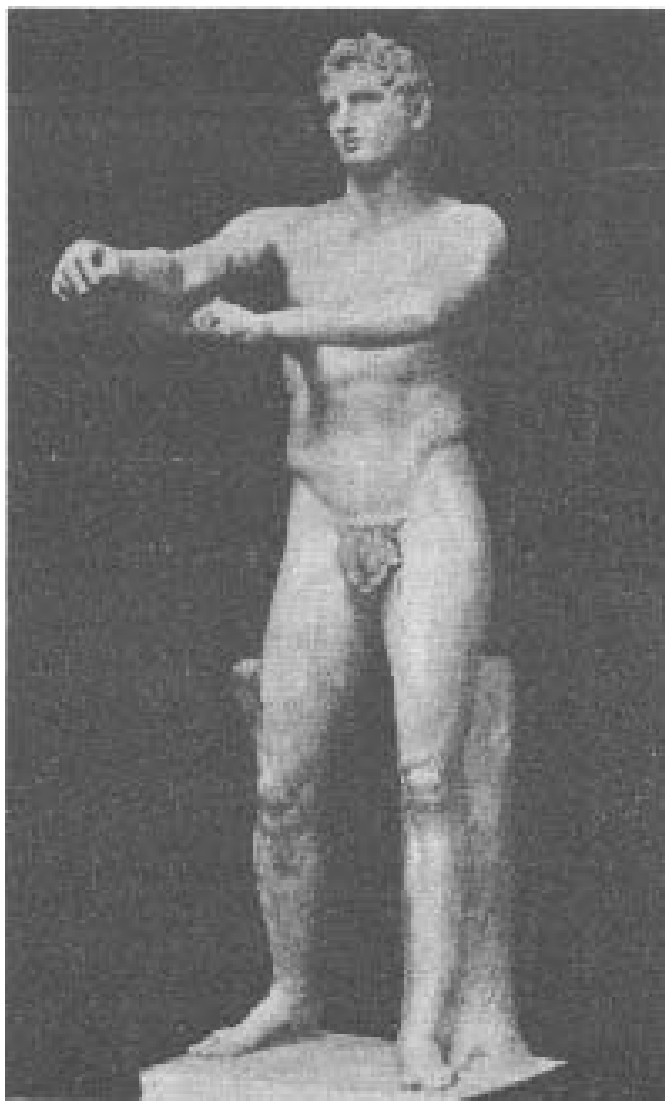
λόγχην εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν οὐρανόν. Ποῖαν ἐντύπωσιν προεκάλει τὸ ἔργον, μᾶς λέγει παλαιὸν ἐπίγραμμα:

Μοιάζει ὁ χαλκὸς σὰν νὰ μιᾷ κοιτώντας πρὸς τὸν Δία τὴν γῆ ἔχω ἐγὼ ὑποπόδι μου, τὸν Ὀλυμπον ἐσὺ κράτα.

Πρωτότυπον ἔργον τοῦ Λυσίππου δέν ἐσώθη. Ἔχομεν ὅμως ἀρκετὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του. Ἐξαιρετον εἶναι ἀντίγραφον χαλκοῦ ἀνδριάντος, τοῦ Ἀποξυμένου, ὅπως τὸν ὠνόμαζον οἱ παλαιοί. Παριστάνει ἀθλητὴν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν νίκην του ἀποξέει μὲ τὴν στλεγγίδα (ξύστραν) τὸ ἔλαιον καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τὸ δέρμα του. Ἡ στάσις τοῦ σώματος τοῦ ἀθλητοῦ μὲ τὸ πλατὺ ἄνοιγμα τῶν σκελῶν εἶναι φυσικωτάτη. Ὁ κορμὸς φαίνεται ὡς νὰ λυγίζεται ἐπάνω εἰς τὰ ἰσχία. Εἰς τὰ

χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου διακρίνεται ἀκόμη ἡ ὑπερέντασις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Ἄλλα μαρμάρινα ἀντίγραφα χαλκῶν ἔργων τοῦ Λυσίππου εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἄρης καὶ ὁ παγκρατιαστὴς Ἀγίας.

Εἰς τὰ γλυπτικὰ προϊόντα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος κατατάσσεται καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Νιόβης μὲ τὰ τοξευόμενα τέκνα της καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ (Μπελθεντέρε) εἰς

Ὁ ἀποξυόμενος τοῦ Ἀλκίππου
(Μουσείον τοῦ Βατικανού)

Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος (Χάλκινος ἀνδριάς, Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

τὴν Ρώμην (Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε).

Δύο ἐπίσης γάλκινα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸν θυδὸν τῆς ἐλληνικῆς θαλάσσης, ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθέρων καὶ ὁ παῖς τοῦ Μαραθῶνος, εἶναι ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν ἰδίαν δημιουργικὴν ἔμπνευσιν ἀνήκουν καὶ μερικὰ ἐξαιρέτα ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα. Μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέω εἶναι ἔργον διασῆμου καλλιτέχνου. Παριστᾷ τὸν εἰκοσαετῆ ἵππέα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ Δεξιλέων, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὄρμῃ ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου του κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (394 π.Χ.), τὸν ἀνατρέπει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν τρυπήσῃ μὲ τὴν λόγχην του.

γ) Εἰδώλια

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀναζῆ παλαιοτάτη βιοτεχνία, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς δύο προηγούμενους αἰῶνας εἶχε παραμεληθῆ. Εἶναι ἡ βιοτεχνία τῆς κατασκευῆς μικρῶν πηλίνων ἀγαλμάτων ἢ εἰδωλίων, ὅπως λέγονται. Πλήθος τοιούτων εἰδωλίων εὐρέθη εἰς τοὺς τάφους ἰδίως τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς Τανάγρας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παριστάνουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, γυναῖκας μὲ ἐνδυμασίαν περιπάτου, δηλαδὴ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον συγχὰ μὲ σκιάδιον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ μὲ ριπίδιον εἰς τὴν χεῖρα. Συνηθισμένοι εἶναι ἐπίσης κομμικαὶ παραστάσεις, ὅπως π.χ. ἄσχημοὶ γραῖαι τροφοὶ μὲ παιδιὰ εἰς τὰς ἀγκάλας των, δούλοι παιδαγωγοί, οἱ ὁποῖοι σύρουν τὰ ὄτα τῶν μαθητῶν των κ.λ.π. Πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδώλια αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα. Ἡ ἐπεξεργασία των μαρτυρεῖ γενικῶς, πόσον ἀνεπτυγμένον καὶ διαδεδομένον ἦτο τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν κοινωνίαν.

Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία

Καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ ἐπιφανεῖς καλλιτέχνας. Ὁ μεγαλύτερος ἐξ ὅλων ἦτο ὁ Ἀπελλῆς ἀπὸ τὴν Κολοφῶνα τῆς Ἰωνίας. Τὴν ζωγραφικὴν ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ἔφεσον. Διὰ νὰ τελειοποιηθῆ ἦλθε κατόπιν εἰς τὴν Σικυῶνα. Τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου πιστοποιεῖ τὸ γεγονός ὅτι, ὅπως ὁ Λύσιππος εἰς τὴν γλυπτικὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Ἀπελλῆς εἰς τὴν ζωγραφικὴν

είχε μόνον αὐτὸς τὸ προνόμιον νὰ ζωγραφῇ εἰκόνας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ ἐξύμνησαν οἱ ἀρχαῖοι τὴν Ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, ἀφιερωμένην εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς νήσου Κῶ. Ὁ πίναξ παρίστανε τὴν γέννησιν τῆς θεᾶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τὸ ἐπάνω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ ἦτο ἔξω ἀπὸ τὰ κύματα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον ἦτο διαφανὲς μέσα εἰς τὸ ὕδωρ. Ὡς περιφήμον ἐπίσης ἔργον τοῦ Ἀπελλοῦ ἀναφέρεται ἡ Ἄρτεμις, τὴν ὁποίαν ἐζωγράφισεν ὁ καλλιτέχνης νὰ κυνηγῇ εἰς τὰ βουνὰ μαζὶ μὲ τὰς νύμφας τῶν ὀρέων. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐθαυμάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄλλος πίναξ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ ὁποῖος παρίστανε

Εἰδώλια Τανάγρας

Ἄνηρ καὶ γυνὴ μὲ ἔνδυμα προητάτου καὶ σκιάδιον

τὸν Μ. Ἀλέξανδρον μὲ τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν χεῖρα.

Σύγχρονος τοῦ Ἀπελλοῦ ἦτο ὁ Πρωτογένης ἀπὸ τὴν Καρίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Διὰ τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου μαρτυρεῖ ἡ ἀρχαία παράδοσις. Λέγεται δηλαδὴ, ὅτι ὁ Ἀπελλῆς τὸν ἐθεώρει ἴσον ἢ καὶ ἀνώτερόν του, τὸν κατέκρινεν ὁμως, διότι ἐπέμενε πολὺ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ἔργων του.

Μὲ τὴν πρόοδον τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἡ διακοσμητικὴ τῶν ἀγγείων παρακαμάζει. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μοναδικὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἐλληνικὴ τέχνη τῆς ἀγγειογραφίας, ἡ ὁποία ἔδωκεν ἄλλοτε ἀριστουργήματα, ἔπαυσε πλέον νὰ παράγῃ ἐκλεκτὰ προϊόντα. Ἐν τούτοις καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τοῦ μαρασμοῦ οἱ Ἀθηναῖοι τεχνῖται δὲν παύουν ἐντελῶς νὰ κατασκευάζουν ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ὁμως δὲν ἔχουν πλέον μεγάλην ζήτησιν. Αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, αἱ ὁποῖαι πρὸ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀνοικτὰς τὰς ἀγοράς των εἰς τὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα, τώρα ἔχουν διακόψει μὲ τὰς Ἀθήνας κάθε ἐμπορικὴν συναλλαγὴν. Διὰ τὰς εἰς ἀγγεῖα ἀνάγκας των ἀναπτύσσουν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἰδικὴν των βιομηχανίαν, ἐφάμιλλον πρὸς τὴν ἀττικὴν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἔχουν περιορισθῆ κυρίως εἰς τὰς ἀγοράς τῶν ἀποικιῶν τῆς Σκυθίας (Ρωσίας) καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς. Τὰ σχέδιά των δεικνύουν πλουσίαν ἔμπνευσιν καὶ μεγάλην εὐχέρειαν εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ χρωστικῆρος, ἀλλὰ μᾶζι καὶ προχειρότητα καὶ ἀμέλειαν εἰς τὴν ἐπέξεργασίαν. Ὅλα προμηνύουν, ὅτι ἡ ἀγγειογραφία βαδίζει γοργῶς πρὸς τὴν δύσιν της. Καὶ πράγματι κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἔσβησε σχεδὸν ἐντελῶς.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐνδοξότερας περιόδου τῆς ἱστορίας μας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ Ἔθνος μας, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐπροίκισε μὲ σπανίας ἀρετάς, ἔκαμεν, ὅπως εἶδομεν, ἔργα παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, τὰ ὁποῖα κανὲν ἄλλο ἔθνος εἰς τὸν κόσμον δὲν ἔχει παρουσιάσει.

Ἐν πρώτοις ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ στοργὴ πρὸς τὴν πτωχὴν ἀλλὰ προνομιούχον γῆν, τὴν ὁποῖαν ἔταξεν εἰς αὐτὸ ὁ Θεὸς νὰ κατοικήσῃ τοῦ ἔδωκαν τὴν δύναμιν νὰ σταματήσῃ τὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον τῆς ἀσιατικῆς δουλείας καὶ βαρβαρότητος. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ ὄψις τοῦ κόσμου θὰ ἦτο σήμερον διαφορετικὴ, ἂν οἱ Ἕλληνες, ὅπως τόσοι ἄλλοι μεγαλύτεροι λαοί, ὑπέκυπτον εἰς τὴν τρομακτικὴν ὑλικὴν ὑπεροχὴν τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὸ μεγαλουργημα τοῦτο οἱ πρόγονοί μας μὲ τὴν δροσερὰν καὶ γόνιμον φαντασίαν, τὸν δυνατὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν καὶ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των, παρήγαγον ὅ,τι ἐξωραΐζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀναβιβάζει εἰς τὴν σφαῖραν ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ θὰ ἦτο ἀκόμη πλουσιωτέρα καὶ διὰ τὸν ὑλικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, τὰς ἀνέσεις καὶ τὰς εὐκολίας του, ἂν μέγα μέρος τῆς ζωτικότητος καὶ δραστηριότητός του δὲν ἐξήντλει εἰς τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Ποῖα εἶναι ἡ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε τὸ μικρὸν ἀλλὰ μεγαλουργὸν ἔθνος μας, ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς γεγονός: Ὅλοι οἱ μεγάλοι καὶ πολιτισμένοι λαοὶ ἀναγνωρίζουν, ὅτι ἡ πρόοδος των ἐθεμελιώθη εἰς ὅ,τι ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Δι' αὐτὸ καὶ τὴν γλώσσαν καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς φιλολογίας των διδάσκονται καὶ μὲ τὴν ἐνδοξὴν ἱστορίαν των καταγίνονται μὲ ἀγάπην καὶ τὰ καλλιτεχνικά των δημιουργήματα ἔχουν πάντοτε ὡς πρότυπα οἱ καλλιτέχναι των.

Ἀλλὰ τὸ κοσμοῖστορικὸν ἔργον τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι, ὅτι τὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε, μετέδωκε μὲ τὰς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Εἰς τὴν ἀσιατικὴν καὶ ἀφρικανικὴν ἡπειρον κινοῦνται συνεχῶς Ἕλληνες, φέρουν παντοῦ τὴν φιλομάθειαν, τὴν δίψαν πρὸς ἔρευναν, τὴν ἡμερότητα, τὴν γλώσσάν των, τὰ ἔξοχα προϊόντα τῆς διανοίας τῶν μεγάλων πνευματικῶν

δημιουργῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, μὲ μίαν λέξιν τὸν πολιτισμὸν των.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν ἀποτελεῖ ἀξιοκατάκριτον ἔθνικὸν ἐγωϊσμὸν, ἂν λέγωμεν μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τῆς Θείας Προνοίας, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, ἐφώτισε τὸν νοῦν των καὶ ἐξηυγένισε τὴν καρδίαν των.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

3000	π.Χ.	Ένωσις τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος.
1700 - 1530	»	Ἐπιδρομή τῶν Ὑκσῶς.
670	»	Οἱ Ἀσσύριοι ὑποτάσσουν τὴν Αἴγυπτον.
525	»	Ἵποταγὴ τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Πέρσας.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

4000	»	Οἱ Σουμέριοι εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς κάτω Μεσοποταμίας.
2000	»	Ἰδρυσις τοῦ ἀρχαίου Βαβυλωνιακοῦ κράτους.
1115	»	Ἵποταγὴ τῶν Βαβυλωνίων εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.
625	»	Ἰδρυσις τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους.
539	»	Κατάλυσις τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

3. ΕΒΡΑΙΟΙ

2000	»	Ἐγκατάστασις τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν Παλαιστίνην

4. ΦΟΙΝΙΚΕΣ

800	»	Μεγίστη ἀκμὴ τῆς Τύρου. - Κτίσις τῆς Καρχηδόνος

5. ΧΕΤΤΑΙΟΙ

1400 - 1300	»	Ἀκμὴ τῶν Χετταίων.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

- 550 » Ὁ Κῦρος γίνεται βασιλεὺς τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν.
- 546 » Ὁ Κῦρος ὑποτάσσει τοὺς Λυδούς
- 538 » Ὁ Κῦρος κυριεύει τὴν Βαβυλώνα.
- 528 » Θάνατος τοῦ Κύρου

ΕΛΛΗΝΕΣ

5ος Αἰὼν

- 499 » Ἴωνική ἐπανάστασις.
- 492 » Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος
- 490 » Μάχη τοῦ Μαραθῶνος.
- 480 » Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν. - Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. - Μάχη τῆς Ἰμέρας
- 479 » Μάχη τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλης.
- 478 » Ἰδρυσις τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.
- 467 » Νίκη τοῦ Κίμωνος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος.
- 449 » Κιμώνειος εἰρήνη, θάνατος τοῦ Κίμωνος.
- 431 - 404 » Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
- 421 » Νικίειος εἰρήνη.
- 415 - 413 » Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν.
- 406 » Ἡ ναυμαχία εἰς τὰς Ἀργινούσας.
- 405 » Ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς Αἰγὸς ποταμούς.
- 404 - 403 » Οἱ τριάκοντα τύραννοι.

4ος Αἰὼν

- 396 Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μ.
Ἀσίαν.
- 395 - 387 Βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος.
- 387 Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.
- 382 Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν
Σπαρτιατῶν
- 371 Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.
- 362 Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. - Θάνατος τοῦ
Ἐπαμεινώνδου
- 360 Ὁ Φίλιππος καταλαμβάνει τὸν Μακεδονικὸν
θρόνον
- 358 - 355 Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.
- 348 Καταστροφή τῆς Ὀλύνθου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.
- 338 Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.
- 336 Δολοφονία τοῦ Φιλίππου. - Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος
βασιλεύς.
- 335 Καταστροφή τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ.
Ἀλεξάνδρου.
- 334 Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν
Ἀσίαν. Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.
- 333 Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ.
- 331 Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων. - Κατάλυσις τοῦ
Περσικοῦ κράτους.
- 330 - 328 Ὑποταγή τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς
(ἄνω Ἀσίας).
- 327 Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας.
- 323 Θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Αιγύπτιος.....	Σελ.	8
2. Ίερογλυφικά.....	»	9
3. Αί πυραμίδες και ἡ μεγάλη Σφίγξ.....	»	11
4. Ὑπόστυλος αἰθούσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνάκ.....	»	14
5. Ἀμένεμχετ Γ'.....	»	15
6. Κυνήγιον λεόντων (ἄσσυριακὸν ἀνάγλυφον.....	»	21
7. Πτερωτὸς ταῦρος.....	»	22
8. Σφηνοειδὴς γραφή.....	»	23
9. Ἀσσυριακὸς ναὸς.....	»	24
10. Ὁ τάφος τοῦ Κύρου εἰς τὰς Πασαργάδας.....	»	39
11. Περσικὸν ἀνάκτορον.....	»	41
12. Περσικὸς κίων.....	»	42
13. Δαρεῖος Α'.....	»	46
14. Πέρσαι πολεμισταὶ.....	»	47
15. Ἑλληὴν ὀπλίτης.....	»	56
16. Μιλτιάδης.....	»	60
17. Ἀριστείδης.....	»	61
18. Θεμιστοκλῆς.....	»	62
19. Ὁ χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σπειρῶν τῶν ὄψεων ἐπιγραφή.....	»	81
20. Ὅστρακον μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους.....	»	86
21. Κεφαλὴ τοῦ Κίμωνος.....	»	90
22. Περικλῆς.....	»	96
23. Τριήρης.....	»	107
24. Ἄνθρωπος μὲ χιτῶνα καὶ ἄνθρωπος μὲ ἱμάτιον.....	»	112
25. Γυνὴ μὲ χιτῶνα καὶ γυνὴ μὲ ἱμάτιον.....	»	113
26. Σχολεῖον.....	»	114
27. Παλαιστρα (ἀπὸ ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον.....	»	115
28. Ἐσωτερικὸν σιδηρουργεῖον.....	»	118
29. Παναθηναϊκὸς Ἀμφορεὺς.....	»	120
30. Αἰσχύλος.....	»	125
31. Σοφοκλῆς.....	»	126
32. Εὐριπίδης.....	»	127
33. Ἡρόδοτος.....	»	128
34. Θουκυδίδης.....	»	129
35. Σωκράτης.....	»	131

36. Κίονες: Δωρικός, ιωνικός και κορινθιακός.....	Σελ.	135
37. Ὁ ναός τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπτέρου) Νίκης.....	»	136
38. Κοῦρος.....	»	137
39. Κόρη.....	»	138
40. Κεφάλῃ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας.....	»	139
41. Μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς.....	»	140
42. Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος.....	»	142
43. Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου.....	»	144
44. Μελανόμορφος ἀμφορεύς.....	»	145
45. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν.....	»	147
46. Ὁ Παρθενών.....	»	148
47. Τὸ Ἐρέθειον. - Στοὰ τῶν Καρυατίδων.....	»	149
48. Ἀλκιβιάδης.....	»	162
49. Στήλη Ἑρμοῦ.....	»	165
50. Νόμισμα Συρακουσῶν.....	»	166
51. Φίλιππος Β'.....	»	205
52. Μακεδῶν ἱππεύς.....	»	207
53. Δημοσθένης.....	»	212
54. Ἴσοκράτης.....	»	212
55. Ὁ λέων τῆς Χαιρωνείας.....	»	216
56. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.....	»	221
57. Ἡ μάχη τῆς Ἴσσου.....	»	229
58. Πλάτων.....	»	255
59. Ἀριστοτέλης.....	»	256
60. Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου.....	»	259
61. Τὸ δέατρον τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως εἶναι σήμερον.....	»	260
62. Ἡ Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου.....	»	261
63. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους.....	»	262
64. Ἡ κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης.....	»	263
65. Ὁ Μελέαγρος.....	»	264
66. Ὁ ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου.....	»	265
67. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος.....	»	266
68. Εἰδώλια Τανάγρας.....	»	268

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ἀρχαία Αἴγυπτος.....	Σελ.	7
2. Βαβυλωνία καὶ Ἀσσυρία.....	»	17
3. Παλαιστίνη καὶ Φοινίκη.....	»	29
4. Φοινικικὴ ἐξάπλωσις.....	»	33
5. Τὸ Περσικὸν κράτος ἐπὶ Δαρείου Α΄.....	»	40
6. Χάρτης τῶν Περσικῶν πολέμων.....	»	54
7. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος.....	»	57
8. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν.....	»	68
9. Σχεδιάγραμμα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος.....	»	73
10. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν.....	»	78
11. Σχέδιον τῶν μακρῶν τειχῶν.....	»	98
12. Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας.....	»	111
13. Ναὸς ἐν παραστάσι.....	»	132
14. Ναὸς πρόστυλος - Ναὸς ἀμφιπρόστυλος.....	»	133
15. Ναὸς περίπτερος.....	»	133
16. Σχέδιον Πύλου καὶ Σφακτηρίας.....	»	158
17. Χάρτης τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου.....	»	188
18. Σχεδιάγραμμα τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης.....	»	201
19. Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ.....	»	226
20. Σχέδιον τῆς Τύρου.....	»	231
21. Χάρτης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.....	»	236

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Σελ.

Αί χῶραι τῶν πρώτων πολιτισμῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι: Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος	
- Οἱ κάτοικοι - Κοινωνικὴ ὀργάνωσις - Ἱστορικαὶ πηγαὶ - Τὰ ἱερογλυφικὰ	
- Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου - Ἡ Ὀρησκεία - Βιοτεχνία καὶ ἐπιστῆμαι - Αἱ	
καλαὶ τέχναι - Μνημεῖα. - Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι: Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ	
τῆς Μεσοποταμίας - Τὸ ἀρχαῖον Βαβυλωνιακὸν κράτος - Τὸ Ἀσσυριακὸν	
κράτος - Τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος - Ἱστορικαὶ πηγαὶ - Σφηνοειδῆς	
γραφὴ - Ὀρησκεία - Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων	
- Ἡ Βαβυλών. - Οἱ Ἑβραῖοι: Χώρα καὶ κάτοικοι - Ἱστοριᾶτων Ἑβραίων.	
- Οἱ Φοίνικες: Χώρα καὶ κάτοικοι - Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων	
- Ἐμπόριον - Βιομηχανία - Τέχνη. - Οἱ Χετταῖοι. - Μῆδοι καὶ Πέρσαι:	
Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν - Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν - Τὸ Μηδικὸν κράτος	
- Κύρος, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Περσικοῦ κράτους - Τὸ Περσικὸν κράτος μετὰ	
τὸν Κύρον - Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν. - Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ καὶ οἱ	
Ἕλληνες.....	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΗΔΙΚΟΙ ἢ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Σελ.

Τὰ αἷτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. - Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος: Ὁ Δαρεῖος - Αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας - Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν - Ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις. - Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων. - Ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων: Ἀτυχῆς ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος - Ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνηος - Μαραθῶν: α) Αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην. β) Ἡ μάχη. - Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος. - Ὁ Μιλτιάδης - Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς. - Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν - Θάνατος τοῦ Δαρείου - Ὁ Ξέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος - Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμόν. - Θερμοπύλαι: α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης, β) Ἡ μάχη. - Ὁ Ξέρξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας - Σαλαμίς: α) Πολεμικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα. β) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας - Φυγὴ τοῦ Ξέρξου - Τιμαὶ εἰς τὸν Θεμιστοκλέα - Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. - Πλαταιαί: α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων, β) Ἡ μάχη. - Ἄλλαι νικαὶ τῶν Ἑλλήνων: α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης, β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας. - Τὰ αἷτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων.....

45-83

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Σελ.

Ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν - Ὁχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς - Τὸ τέλος τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους - Ἡ Ἀθηναϊκὴ συμμαχία - Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου - Ὁ Κίμων - Αἱ νικαὶ τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν - Κιμώνειος εἰρήνη - Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των - Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης - Ὁ Περικλῆς - Ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους.....

84-99

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ὈΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Σελ.

Ἡ λαμπρὰ πεντηκονταετία: α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, β) Τὸ πολίτευμα, γ) Οἱ στρατηγοί, δ) Τὰ δικαστήρια - Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν: α) Ὁ στρατός, β) ὁ στόλος. - Τὰ οικονομικά: Ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους.....	100-109
--	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ δημοσία ζωὴ εἰς τὰς Ἀθήνας

Σελ.

Ἡ κατοικία - Ἡ ἐνδυμασία - Ἡ μόρφωσις τῶν νέων - Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων - Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον - Αἱ μεγάλαι ἐφορταὶ καὶ πανηγύρεις - Αἱ λειτουργίαι.....	110-123
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλεοῦς

Σελ.

Πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀκμή: Ἡ ποίησις - Ἡ ἱστορία - Ἡ φιλοσοφία: α) Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι - Οἱ σοφισταί, β) Ὁ Σωκράτης. - Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῶν καλῶν τεχνῶν: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ: Οἱ ρυθμοὶ - Μορφαὶ ἐλληνικῶν ναῶν. - Ἡ γλυπτικὴ: Ἀρχαϊκὴ τέχνη - Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος - Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία - Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν.....	124-149
--	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος

Σελ.

Αί παραμοναί τοῦ πολέμου - Αἷτια καί ἀφορμαί τοῦ
 Πελοποννησιακοῦ πολέμου - Συνέδριον εἰς Σπάρτην - Ἡ
 ἀπόφασις περὶ τοῦ πολέμου. - Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου:
 Ἀργιδάμειος πόλεμος - Ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν - Δυσφορία τῶν
 Ἀθηναίων - Θάνατος τοῦ Περικλέους - Ἀποστασία τῆς Λέσβου
 - Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων - Νικίειος εἰρήνη
 - Ὁ Νικίας - Ὁ Ἀλκιβιάδης. - Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου:
 Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς
 Σικελίας - Ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας - Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου
 - Ἡ καταστροφή. - Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου: Δεκελεικὸς
 πόλεμος - Ἀποστασία τῶν συμμάχων - Ἀνάκλησις τοῦ
 Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας - Ἡ ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας
 - Ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς
 - Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν - Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ
 Πελοποννησιακοῦ πολέμου - Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῆς δυνάμεως
 τῶν Ἀθηνῶν..... 150-178

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Ἡ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Σελ.

Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι: Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας
 - Ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας - Ἡ Σπάρτη
 καὶ οἱ Πέρσαι - Ἡ Κύρου Ἀνάβασις - Ἡ κάθοδος τῶν Μυρῶν
 - Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν - Ἀπόβασις τῶν
 Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν - Ὁ Ἀγησίλαος - Οἱ νέοι
 ἐμφύλιοι ἀγῶνες εἰς τὴν Ἑλλάδα - Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγησίλαου ἐκ
 τῆς Ἀσίας - Ὁ Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος - Ἡ μάχη τῆς
 Κορωνείας - Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης
 - Προσέγγισις Σπάρτης καὶ Περσῶν - Ἀνταλκίδειος εἰρήνη..... 179-191

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

Ἡ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Σελ.

Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων - Ἐπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν - Ἄναστυσασις τῆς δευτέρας Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας - Ἡ πάλη μεταξύ Σπάρτης καὶ Θηβῶν - Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας - Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην - Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων - Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον - Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν - Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας - Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.....	192-202
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Ἡ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Σελ.

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες: Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας - Φίλιππος ὁ Β΄ - Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους - Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου - Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος - Πρῶτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος - Ἡ καταστροφὴ τῆς Ὀλύμπου. - Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδονικὰ κόμματα - Φιλοκράτειος εἰρήνη - Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος - Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος - Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας - Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου - Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων.....	203-218
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Ἡ ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Σελ.

Ὁ Μέγας Ἀλεξάνδρος: Ἡ παιδική ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου - Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν - Ἡ κατάστασις τοῦ Περσικοῦ κράτους - Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν: Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν - Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ - Κατάκτησις τῆς Μ. Ἀσίας - Ὁ Γόρδιος δεσμὸς - Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ - Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης - Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου - Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων - Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου - Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους - Μεταβολὴ εἰς τὰς συνθηδείας καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Ἀλεξάνδρου - Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἰνδιῶν - Διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ - Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πενταποταμίας Πῶρον - Λῆξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν - Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν - Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου - Ἀντίδρασις τῶν Μακεδόνων εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου - Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαβυλώνα - Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου - Ἡ σημασία τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.....	219-249
--	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Ἡ Ἑλλάς ἀπο κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ἀποψέως κατὰ τὸν Ἀ' αἰῶνα. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Σελ.

Ἡ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις: Ἡ ἱστορία - Ἡ ρητορικὴ - Ἡ ποίησις - Ἡ φιλοσοφία - Αἱ καλὰ τέχναι: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ - Ἡ γλυπτικὴ: α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξιτέλης - β) Σκόπας καὶ Λύσιππος - γ) Εἰδώλια - Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία.....	250-269
Ἀνακεφαλαίωσις.....	270-271
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ.....	272-274
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	275-276
ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	277
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	278-283

Ἐξώφυλλον, Ι. ΜΗΛΙΩΝΗ

Ἐπιμελητῆς ἐκδόσεως: Θ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ (ἀπ. Δ. Σ. ΟΕΔΒ 3718/2.5.64)

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἄντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαδέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15)21 Μαρτίου 1946 (Φ.Ε.Κ. 108/1946 Α').

ΕΚΔΟΣΙΣ ΣΤ' (VIII) - Ἀντίτυπα 50.000. ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1234/11 - 5 - 64

Ἐκτύπωσις - Βιβλιοδεσία: Κοινοπραξία ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α. Ε. & Γ. ΓΚΕΖΕΡΛΗΣ καὶ ΣΙΑ Ο.Ε.

